

BIBLIOTEKA »DANAŠNJI SVET«

Urednik
MIODRAG PAVLOVIĆ

KARLOS KASTANEDA

PRIČE O MOĆI

DRUGO IZDANJE

PROSVETA — BEOGRAD

Naslov originala
TALES OF POWER

by
Carlos Castaneda
A TOUCHSTONE BOOK PUBLISHED BY
SIMON & SCHUSTER, NEW YORK, 1974.

S engleskog preveo
VLADETA PROKIĆ

*Ovo je pet stanja usamljene ptice:
Prvo, da ona leti ka najvišoj tački;
drugo, da ne pati za društvom,
čak ni za onim od iste vrste;
treće, da svoj kljun ka nebesima pruža;
četvrto, da nema određenu boju;
peto, da peva veoma umilno.*

San Juan de la Cruz, *Dichos de Luz y Amor*

DEO PRVI
SVEDOK DELA MOĆI

JEDAN SASTANAK SA ZNANJEM

Don Huana nisam video nekoliko meseci. Bila je jesen 1971. Bio sam ubeđen da je kod don Henara, u srednjem Meksiku, pa sam obavio neophodne pripreme za vožnju od šest-sedam dana da ga posetim. Međutim, drugog dana svog putovanja, kao po nekom nagonu, zaustavio sam se u podne pred don Huanovom kućom u Sonori. Parkirao sam kola i pešice prešao kratko parče do kuće. Na moje iznenađenje, našao ga tu.

»Don Huane! Nisam očekivao da ću te ovde zateći«, rekoh.

On se nasmeja; kao da ga je moje iznenađenje ushitilo. Sedeo je na praznom sanduku za mleko pored ulaznih vrata. Kao da me očekivao. Bilo je nečega otmenog u lakoći s kojom me pozdravio. Skinuo je šešir i teatralno mahnuo njime komičnim gestom. Onda ga je opet stavio na glavu i vojnički pozdravio. Bio je naslonjen na zid, sedeći na sanduku kao da je to sedlo.

»Sedi, sedi«, reče mi razdraganim glasom. »Drago mi je što te opet vidim.«

»A ja sam nameravao da nepotrebno prevalim sav taj put do srednjeg Meksika«, rekoh. »A zatim bih morao da vozim natrag u Los Anđeles. To što sam te ovde zatekao, uštedelo mi je dane vožnje.«

»Nekako bi me već našao«, reče on zagonetnim glasom; »no, recimo da mi sad duguješ tih šest dana koliko bi ti bilo potrebno da se vratiš — šest dana koje bi trebalo da iskoristiš za obavljanje nečega mnogo intere-

santnijeg nego što je pritiskanje papučice za gas tvog auta.«

Bilo je nečega što je plenilo u don Huanovom osmehu. Njegova toplina bila je zarazna.

»Gde ti je pisaći pribor?« zapitao je.

Odgovorih da sam ga ostavio u kolima; on reče da bez njega izgledam neprirodno i natera me da odem da ga uzmem.

»Završio sam s pisanjem knjige«, rekoh.

On upravi dug, neobičan pogled u mene, koji mi izazva nekakav svrab u stomaku. Imao sam osećaj kao da mi pritiska trbuh nekim mekim predmetom. Osetio sam da će mi pozliti, ali on tad okrenu glavu i meni se povрати osećanje lagodnosti.

Želeo sam da pričam o svojoj knjizi, ali mi on jednim pokretom stavi do znanja da o tome ne želi ništa da čuje. Smeškao se. Bio je veseo i vrlo dobro raspoložen i odmah me uvukao u lak razgovor o ljudima i tekućim događajima. Na kraju mi je pošlo za rukom da skrenem razgovor na predmet svog interesovanja. Počeo sam time što sam napomenuo da sam prepravio svoje ranije beleške i da sam uvideo da mi je od početka našeg druženja davao podroban opis sveta vračeva. S obzirom na ono što mi je tad govorio, počeo sam da postavljam niz pitanja o halucinogenim biljkama.

»Zašto si me terao da tako često uzimam one moćne biljke?« upitah.

On se nasmeja i tiho promrmlja: »Zato što si glup.«

Odmah sam ga razumeo, ali sam hteo da budem siguran, pa se napravih kao da sam prečuo.

»Molim?« upitah.

»Znaš šta sam rekao«, odvrati on i ustade.

U prolazu me potapša po glavi. »Prilično si spor«, reče. »Nije bilo drugog načina da te razdrmam.«

»Dakle, ništa od toga nije bilo apsolutno neophodno?«

»U tvom slučaju, jeste. Međutim, ima drugih tipova ljudi kojima one, izgleda, nisu potrebne.«

Stajao je pored mene zureći u vrhove žbunja na levoj strani kuće; zatim je ponovo seo i počeo da priča

o Elihiju, svom drugom učeniku. Rekao je da je Elihio uzeo psihotropne biljke samo jedanput otkako je postao njegov učenik, ali da je, uprkos tome, više napredovao od mene.

»Senzibilnost je prirodno stanje nekih ljudi«, reče.

»Ti nisi od tih. Ali nisam ni ja. U krajnjim analizama, senzibilnost nije mnogo važna.«

»Šta je onda važno?« upitah.

On kao da je tražio pravi odgovor.

»Od važnosti je da ratnik bude besprekoran«, reče napokon. »Ali to se samo tako kaže, na taj način se samo izbegava pravi odgovor. Ti si već ispunio neke zadatke magije i verujem da je ovo pravi trenutak da ti navedem izvor svega onoga što je važno. Dakle, reći ću da je za ratnika važno da dođe do svoje sveukupnosti.«

»Šta je to ratnikova sveukupnost, don Huane?«

»Rekao sam da ću to samo pomenuti. U tvom životu ima još uvek mnogo nepovezanih krajeva koje ćeš morati čvrsto da pritegneš pre nego što budemo mogli da govorimo o sveukupnosti ratnika.«

Tu se završio naš razgovor. Rukom mi je dao znak da učutim. Po svemu sudeći, neko ili nešto bilo je u blizini. Nagnuo je glavu na levu stranu, kao da osluškuje. Mogao sam videti beonjače njegovih očiju upravljenih ka žbunju što se nalazilo s leve strane kuće. Nekoliko časaka je pažljivo osluškivao i onda ustao, prišao mi i prošaptao mi na uvo kako treba da izađemo iz kuće i prošetamo.

»Da li nešto nije u redu?« upitah, takođe šapatom.

»Ne. Sve je u redu«, reče on. »Sve je u najboljem redu.«

Odveo me je u pustinjsko žbunje. Išli smo otprilike pola sata i potom došli do malog okruglog prostora bez vegetacije, čistine sa nekih tri i po metra savršeno ravne i nabijene crvenkaste zemlje u prečniku. Međutim, nije bilo znakova da su taj prostor raščistile i poravnale mašine. Don Huan je seo u njegovo središte, licem prema jugoistoku. Pokazao mi je mesto udaljeno korak-dva od njega i zamolio me da tu sednem, licem prema njemu.

»Šta ćemo ovde raditi?« upitah.

»Ovde noćas imamo jedan sastanak«, uzvratilo je. Brzim pogledom je do tančina ispitao okolinu, okrećući se u mestu, sve dok licem nije bio ponovo okrenut prema jugoistoku.

Njegovi pokreti me uznemiriše. Upitah ga s kim imamo taj sastanak.

»Sa znanjem«, reče on. »Recimo da se znanje šunja ovuda.«

Nije mi dozvolio da se uhvatim za taj tajnoviti odgovor. Brzo je promenio temu razgovora i veselim glasom me zamolio da budem prirodan, što znači, da hvatam beleške i pričam, kao što bismo to činili kod njega.

Ono što me u to vreme najviše zaokupljalo bio je živopisan događaj koji se desio pre šest meseci, kada sam »pričao« s kojotom. Taj događaj bio je značajan zato što sam tad prvi put bio kadar da zamislim ili pojmem, putem svojih čula i pri čisto svesti, opis sveta kakav daju vračevi; opis u kome je opštenje sa životinjama putem govora bila prirodna stvar.

»Nećemo se baviti razmatranjem bilo kog iskustva te vrste«, reče don Huan saslušavši me. »Za tebe nije preporučljivo da se prepuštaš usredsređivanju pažnje na prošle događaje. Možemo ih se dotaći, ali samo uzgred.«

»Zašto je to tako, don Huane?«

»Još uvek nemaš dovoljno lične snage da tražiš objašnjenje vračeva.«

»Dakle, postoji objašnjenje vračeva!«

»Naravno. Vračevi su ljudi. Mi smo misaona bića. Tražimo razjašnjenja.«

»Imao sam utisak da jako grešim što tražim objašnjenja.«

»Ne. Tvoja greška je u tome što tražiš pogodna objašnjenja, objašnjenja koja odgovaraju tebi i tvome svetu. Ono na čemu ti ja zameram je tvoja razboritost. I vrač, takođe, objašnjava stvari u svome svetu, ali on nije tako krut kao ti.«

»Kako bih mogao da dođem do objašnjenja vračeva?«

»Akumuliranjem lične snage. Lična snaga će te veoma lako dovesti do objašnjenja vračeva. To objašnjenje

nije nije ono što bi ti nazvao objašnjenjem; ipak, ono čini da ovaj svet i njegove tajne budu ako ne jasni, ono bar manje zastrašujuće. To treba da je suština jednog objašnjenja, ali to nije ono što ti tražiš. Ti tražiš odraz svojih ideja.«

Propustio sam pogodan trenutak za pitanja. No njegov osmeh me podstaje da nastavim s razgovorom. Sledeće pitanje od velikog značaja za mene odnosilo se na njegovog prijatelja don Henara i neobično dejstvo koje su na mene imale njegove radnje. Svaki put kad bih došao u kontakt s njim, doživljavao sam najčudnije čulne deformacije.

Don Huan se nasmeja kad mu to rekoh.

»Henaro je veličanstven«, reče on. »Ali u ovom trenutku nema smisla da pričamo o njemu, ili o onome šta ti on čini. Ponovo ti kažem da nemaš dovoljno lične snage da razmrsiš tu stvar. Sačekaj dok je budeš imao, i tad ćemo pričati.«

»A šta ako je nikad ne budem imao?«

»Ako je nikad ne budeš imao, nećemo nikad ni pričati.«

»Hoću li je ikad dovoljno imati, s obzirom na brzinu kojom napredujem?« upitah.

»To zavisi od tebe«, odvrati on. »Dao sam ti sva potrebna obaveštenja. Sada na tebi leži odgovornost da prikupiš dovoljno lične snage i pretegneš tas vage.«

»Govoriš u metaforama«, rekoh. »Reci mi to direktno. Reci mi tačno šta treba da činim. A ako si mi to već rekao, uzмимо kao da sam zaboravio.«

Don Huan se zakikotao i legao na zemlju stavivši ruke pod glavu.

»Ti tačno znaš šta ti treba«, reče on.

Rekoh da katkad mislim da znam, ali da uglavnom nemam samopouzdanja.

»Bojim se da brkaš pitanja«, reče. »Ratnikovo samopouzdanje nije samopouzdanje prosečnog čoveka. Prosečan čovek traži sigurnost u očima posmatrača i to naziva samopouzdanjem. Ratnik traži da bude besprekoran u sopstvenim očima i to naziva skromnošću. Prosečan čovek je vezan za svoje prijatelje, dok je ratnik

vezan samo za sebe. Ti možda juriš nedostižno. Nalaziš se na nivou samopouzdanja prosečnog čoveka sada kada bi trebalo da budeš na nivou skromnosti ratnika. Razlika između ove dvojice je očita. Samopouzdanje podrazumeva da se nešto sigurno zna; skromnost uključuje besprekornost u delima i osećanjima pojedinca.»

»Pokušavao sam da živim prema tvojim preporukama«, rekoše. »Možda i nisam najbolji, ali za sebe jesam. Je li to besprekornost?«

»Nije. Moraš činiti bolje od toga. Neprekidno moraš prevazilaziti svoje mogućnosti.«

»Ali, bila bi to ludost, don Huane. Niko to ne može učiniti.«

»Ima mnogo stvari koje danas činiš, a koje bi ti pre deset godina izgledale kao ludost. Te stvari se same po sebi nisu promenile, već se tvoja ideja o tebi samom promenila; ono što je ranije bilo nemoguće, sada je savršeno moguće, i možda je tvoj konačni uspeh u tome da promeniš samog sebe samo pitanje vremena. U toj stvari jedini mogući pravac za ratnika je da dela dosledno i bez rezerve. O ratnikovom putu ti dovoljno znaš da bi se prema njemu i ravnao, ali ti na putu stoje tvoje stare navike i uobičajene radnje.«

Razumeo sam šta je hteo da kaže.

»Misliš li da je i pisanje jedna od tih starih navika koje bih morao da promenim?« upitah. »Treba li da uništim svoj novi rukopis?«

Nije odgovorio. Ustao je i osvrnuo se da pogleda ivicu žbunja.

Rekoh mu kako sam od raznih ljudi dobijao pisma u kojima mi govore da je pogrešno što pišem o svom učenju. Kao primer iz dosadašnje prakse naveli su to kako su učitelji istočnih ezoternih doktrina zahtevali da se njihovo učenje čuva u apsolutnoj tajnosti.

»Možda se ti učitelji samo prepuštaju tome da budu učitelji«, reče don Huan i ne pogledavši me. »Ja nisam učitelj, ja sam jedino ratnik. Prema tome, zaista ne znam kako se učitelj oseća.«

»Ali možda otkrivam stvari koje ne bih smeo, don Huane.«

»Nije važno šta neko otkriva, a šta zadržava za sebe«, reče on. »Sve što radimo, sve što jesmo, počiva u našoj ličnoj snazi. Ako je imamo dovoljno, jedna reč je dovoljna da promeni tok našeg života. Ali, ako nemamo dovoljno lične snage, i najveličanstveniji deo mudrosti može nam biti otkriven a da nam to otkriće baš ništa ne znači.«

Tad utiša glas kao da mi otkriva neku poverljivu stvar.

»Reći ću ti sad možda najveću mudrost koju je ikad mogao izreći«, reče on. »Hajde da vidim šta možeš da učiniš s njom.«

»Da li znaš da si baš ovog časa okružen večnošću? I znaš li da tu večnost možeš da iskoristiš ako to želiš?«

Posle duge pauze, tokom koje me je istančanim pogledom podsticao da nešto izjavim, ja rekoah da ne razumem o čemu govori.

»Tamo! Večnost je tamo!« reče on pokazujući ka horizontu.

Onda je pokazao ka zenitu. »Ili tamo, ili možda možemo reći da je večnost poput njih.« Raširio je ruke da označi istok i zapad.

Gledali smo se. U očima mu je bilo pitanje.

»Šta ti na to kažeš?« upitao je podstičući me da se udubim u ono što je govorio.

Nisam znao šta da kažem.

»Znaš li da se možeš zauvek rasprostreti u bilo kom od pravaca koje sam ti pokazao?« nastavi on. »Znaš li da i jedan tren može biti večnost? To nije zagonetka; to je činjenica, ali samo onda ako se vineš do tog trenutka i iskoristiš ga da zauvek ponese tvoju sveukupnost u bilo kom pravcu.«

Gledao me je netremice.

»To ranije nisi znao«, reče smešeći se. »Sad znaš. Otkrio sam ti to, što tebi ama baš ništa ne znači, jer nemaš dovoljno lične snage da korisno upotrebiš moje otkriće. Ali, kad bi je imao, same moje reči bi ti poslužile kao sredstvo da prikupiš svoju sveukupnost i

njen presudan deo izneseš van granica u kojima je ona sadržana.«

Prišao mi je i prstima me bocnuo u grudi; bio je to lak dodir.

»To su te granice o kojima govorim«, reče. »Van njihovih okvira može se izaći. Mi smo osećanje, svest koja je njima ovde zatvorena.«

Snažno spusti obe ruke na moja ramena. Beležnica i olovka mi padoše na zemlju. Don Huan zgazi beležnicu, zagleda se u mene, a zatim se nasmeja.

Upitah ga da li mu smeta što hvatam beleške. On mi ubedljivim glasom reče da mu ne smeta i skloni svoju nogu.

»Mi smo svetlosna bića«, reče ritmično klimajući glavom. »A za jedno svetlosno biće važna je samo lična snaga. Ali, ako me pitaš šta je to lična snaga, moram ti reći da je moje objašnjenje neće rastumačiti.«

Don Huan pogleda put zapadnog horizonta i reče da je preostalo još nekoliko sati dnevne svetlosti.

»Ovde treba da ostanemo duže vreme«, objasni on. »Prema tome, ili sedimo u tišini ili pričajmo. Za tebe nije prirodno da čutiš, pa zato hajde da nastavimo razgovor. Ovo ovde je mesto moći i moramo se pre mraka privići na njega. Treba ovde da sediš, što prirodnije možeš, bez straha ili nestrpljenja. Izgleda da se najlakše opuštaš kada hvataš beleške, prema tome, piši do mile volje.

»A sad, pretpostavimo da mi pričaš o svom sanjarenju.«

Nisam bio spreman za ovu iznenadnu promenu teme. On ponovi svoj zahtev. O tome se moglo mnogo pričati. »Sanjarenje« je nalagalo negovanje jedinstvene kontrole nad sopstvenim snovima do te mere da su se iskustva doživljena u njima i ona doživljena u časovima buđenja sjedinjavala i dobijala istu praktičnu vrednost. Vračevi su tvrdili da pod uticajem »sanjarenja« uobičajeni kriteriji razlikovanja sna od jave postaju neprimenjivi.

Don Huanovu tehniku »sanjarenja« činila je jedna vežba koja se sastojala u pronalaženju svojih ruku u

snu. Drugim rečima, trebalo je da čovek namerno sanja da traži i da može da nađe svoje ruke u snu tako što bi jednostavno sanjao da ih je podigao do visine svojih očiju.

Posle nekoliko godina, tokom kojih sam to bez uspeha pokušavao, ispunio sam konačno i taj zadatak. Gledajući unazad postalo mi je jasno da sam uspeo tek pošto sam uspostavio izvesnu kontrolu nad svetom svoga svakodnevnog života.

Don Huan je želeo da mu ispričam bit stvari. Počeo sam time što sam mu rekao da mi je vrlo često izgledala nepremostivom teškoća da naredim sebi da gledam u svoje ruke. On me upozorio na to da se rana faza pripreme, koju je on nazvao »započinjanje sanjarenja«, sastoji iz smrtonosne igre koju nečiji razum igra sam sa sobom, kao i na to da će neki deo mene učiniti sve što bude mogao da spreči ispunjenje mog zadatka. To bi moglo da obuhvati, rekao je don Huan, utapanje u besmisao, melanholiju, ili čak u samoubilačku depresiju. Ja, međutim, nisam tako daleko otišao. Moje iskustvo bilo je više lake, komične prirode; uprkos tome, rezultat je bio jednako frustrirajući. Svaki put kad je trebalo da u snu pogledam svoje ruke, desilo bi se nešto neobično; počeo bih da letim, san bi mi se pretvorio u košmar, ili bi jednostavno postao prijatan doživljaj telesnog uzbuđenja; sve u tom snu prelazilo bi granice »normalnog« u smislu živopisnosti i zbog toga bi strašno zaokupljalo. Pod utiskom te nove situacije, uvek sam zaboravljao svoju prvobitnu nameru da posmatram svoje ruke.

Jedne noći, sasvim iznenada, pronašao sam svoje ruke u snu. Sanjao sam kako šetam nekom nepoznatom ulicom u nekom stranom gradu i kako iznenada podižem ruke i stavljam ih ispred lica. Imao sam utisak kao da je u meni nešto popustilo i dozvolilo mi da posmatram svoje nadlanice.

Don Huan je nalagao da tad prebacim pogled sa svojih ruku na bilo koji drugi elemenat u okolini svoga sna čim njihova slika počne da se rasipa ili pretapa u nešto drugo. Upravo u tom snu prebacio sam pogled na

neku zgradu koja je bila na kraju one ulice. Kada se slika zgrade počela rasipati, usredsredio sam pažnju na druge elemente u okolini svoga sna. Krajnji rezultat bila je neverovatno jasna složena slika napuštene ulice u nekom nepoznatom, stranom gradu.

Don Huan me terao da nastavim sa opisivanjem drugih iskustava u »sanjarenju«. Dugo smo razgovarali.

Pošto sam završio sa svojim izveštajem, on ustade i ode do žbunja. Ja takođe ustadoh. Bio sam nervozan. Za to nisam imao razloga jer mi ništa nije izazivalo strah ili zabrinutost. Don Huan se ubrzo vratio. Primećio je moju uznemirenost.

»Smiri se«, reče prihvatajući me pažljivo za ruku.

Naterao me je da sednem i stavio mi svesku u krilo. Nagovarao me da pišem. Kao razlog je naveo da ne bi trebalo da uznemiravam ovo mesto moći nepotrebnim osećanjem straha ili oklevanjem.

»Što li sam se tako unervozio?« upitah.

»To je prirodno«, reče on. »Nešto u tebi je zastrašeno tvojim aktivnostima u *sanjarenju*. Sve dok na njih nisi mislio, osećao si se dobro. Ali sada, pošto si ih otkrio, samo što se ne onesvestiš.

»Svaki ratnik ima svoj način *sanjarenja*. Svaki od tih načina je drukčiji. Jedina zajednička stvar nam je što se služimo trikovima ne bismo li naterali sebe da se okanimo traganja. Protivmera je da se ustraje uprkos svim tim preprekama i razočaranjima.«

Upitao me zatim jesam li sposoban da izaberem teme za »*sanjarenje*«. Rekoh da pojma nemam kako to da učinim.

»Objašnjenje vraćeva kako izabrati temu za *sanjarenje*«, reče on, »jeste da ratnik bira tu temu tako što u glavi promišljeno zadržava jednu predstavu dok prekida svoj unutrašnji dijalog. Drugim rečima, ako je sposoban da jedan trenutak ne razgovara sa samim sobom i da tad zadrži predstavu ili misao o tome šta želi u *sanjarenju*, makar to bilo samo za časak, željena tema će mu doći. Siguran sam da si to učinio, premda toga nisi bio svestan.«

Nastade duga pauza i don Huan tad počeo da miriše vazduh. Činio je to kao da pročišćava nos; izdahnuo je nekoliko puta veoma snažno kroz nozdrve. Trbušni mišići mu se skupišu u grčevima, koje je kontrolisao kratkim udisajima vazduha.

»Nećemo više pričati o *sanjarenju*«, reče. »Moglo bi da te opsedne. Ako neko hoće da u bilo čemu uspe, taj uspeh mora doći postepeno, uz veliki napor, ali bez stresa ili opsesije.«

Ustao je i uputio se do ivice žbunja. Nagnuo se i zagledao u lišće. Posmatrao ga je kao da nešto ispituje u njemu, ne prilazeći suviše blizu.

»Šta to radiš?« upitah ne mogavši da suzdržim znatiželju.

On se okrete prema meni, osmehnu se i podiže obrvu.

»Žbunje je puno čudnih stvari«, reče i ponovo sede.

U glasu kojim je to rekao bilo je toliko nemarnosti da me je uplašio više nego da je iznenada vrisnuo. Sveska i olovka mi ispadoše iz ruku. On se smejao i oponašao me govoreći da su moje preterane reakcije jedan od onih nepovezanih krajeva koji još uvek postoje u mom životu.

Hteo sam nešto da kažem, ali mi on to ne dopusti.

»Preostalo je još samo malo od dana«, reče on.

»Ima drugih stvari kojih se moramo dotaći pre no što se smrači.«

Zatim dodade da sam, sudeći po plodovima mog »*sanjarenja*«, morao naučiti kako da prekinem svoj unutrašnji dijalog kad to hoću. Rekoh mu da sam to naučio.

Na početku našeg druženja, doh Huan je opisao još jedan postupak: dugu šetnju tokom koje je pogled potpuno neusredsređen. Preporučivao je da se ni u šta direktno ne gleda, već da se, sa blago ukrštenim očima, zadrži periferna slika svega što im se predstavlja. Tvrdio je da bi čovek, ako bi zadržao svoj neusredsređen pogled na nekōj tački iznad samog horizonta, mogao opaziti skoro sve ispred sebe u opsegu od 180 stepeni. Uveravao me je da je ta vežba jedini način da se ~~pre-~~

kine unutrašnji dijalog. Ranije je tražio da ga izveštavam o svom napredovanju, a zatim je prestao da pita o tome.

Rekoh don Huanu da sam tu tehniku godinama vežbao i da nisam opazio bilo kakvu promenu, koju, uostalom, nisam ni očekivao. Međutim, jednog dana sam sa zaprepašćenjem shvatio da sam upravo hodao oko deset minuta a da sebi nisam rekao ni jednu jedinu reč.

Pomenuh don Huanu da mi je tom prilikom takođe postalo jasno da prekidanje unutrašnjeg dijaloga sadrži više nego samo odstranjivanje reči koje sebi govorim. Celokupni moj misaoni proces se zaustavljao, i tad bih osećao da bukvalno lebdim, da plutam. To stanje preraslo bi u osećanje panike, tako da sam kao protivlek morao da započinem svoj unutrašnji dijalog.

»Rekao sam ti već da je unutrašnji dijalog ono što nas prizemljuje«, reče don Huan. »Svet je ovakav ili onakav, ovo ili ono, jedino zato što ga mi sebi takvim predstavljamo.«

Don Huan je objasnio da se ratniku prolaz u svet vračeva otvara tek onda kad nauči da prekine svoj unutrašnji dijalog.

»Suština magije je u tome da promeni naše shvatanje sveta«, reče on. »A da se to postigne, jedini način je da se prekine unutrašnji dijalog. Ostalo je zaista nepotrebno. Sada si u situaciji da znaš kako ništa od onoga što si video ili uradio, izuzimajući zaustavljanje unutrašnjeg dijaloga, ne može samo po sebi da izmeni bilo šta u tebi, ili u tvome shvatanju sveta. Uslov je, naravno, taj da ta promena ne sme da bude zbrkana. Sada možeš da razumeš zašto učitelj ne vrši pritisak na svog učenika. To bi samo prouzrokovalo opsesiju i morbidnost.«

Zamolio me je da izložim pojedinosti drugih iskustava koja sam doživio prekidanjem unutrašnjeg dijaloga. Nabrojao sam sva kojih sam mogao da se setim.

Razgovarali smo dok se nije smrklo, kada više nisam mogao s lakoćom da hvatam beleške; morao sam da obratim pažnju na pisanje, što mi je narušavalo koncentraciju. Don Huan to opazi i počeo da se smeje. Ukazao je na to da sam ispunio još jedan magijski zadatak —

pisanje bez koncentracije. Istog trenutka kad je to rekao, ja shvatih da zaista nisam obraćao pažnju na svoje beleženje. Kao da je to bila neka odvojena aktivnost s kojom nisam imao nikakve veze. Osećao sam se neobično. Don Huan me zamoli da sednem do njega, u središte kruga. Reče da je isuviše mračno i da više nije bezbedno da sedim tako blizu ivice žbunja. Osetih kako mi se žmarci penju uz kičmu, pa skočih do njega.

Posadio me tako da sedim licem okrenut prema jugoistoku i zatražio da naredim sebi da ćutim i ne mislim. U prvi mah nisam mogao to da učinim i zato sam trenutak-dva bio nestrpljiv. Don Huan mi okrenu leđa i kaza da se naslonim na njegovo rame. Reče mi da, pošto budem smirio misli, moram držati oči otvorene i gledati žbunje na jugoistoku. Tajanstvenim glasom dodade da mi postavlja problem, i da ću, ako ga budem rešio, biti spreman za sledeći pogled na svet vračeva.

Malodušno sam mu postavio pitanje o prirodi tog problema. On se tiho zakikotao. Čekao sam da mi odgovori, a onda se nešto u meni isključilo. Osetih kao da lebdim. Uši kao da mi se otpuše i tad začuh bezbroj šumova u žbunju. Bilo ih je tako mnogo da ih nisam mogao razlikovati. Osetih kako tonem u san i tad mi, odjednom, nešto privuče pažnju. Nije to bilo nešto što je uključilo moj misaoni proces; nije to bila vizija, niti uticaj okoline, pa ipak, svest mi je bila nečim zaokupljena. Bio sam potpuno budan. Pogled mi je bio usredsređen na jednu tačku na ivici žbunja, ali nisam ni gledao ni mislio, niti, pak, govorio sâm sa sobom. Moja osećanja bila su jasni telesni oseti; reči im nisu bile potrebne. Osetih kako jurim kroz nešto beskrajno. Može biti da je jurilo ono što su obično bile moje misli; u svakom slučaju, imao sam osećaj da sam zahvaćen odronom zemlje koji me je nosio sa sobom kao što talas nosi svoju krestu. Osetih navalu u stomaku. Nešto me je vuklo u žbunje. Mogao sam ispred sebe da razaznam njegovu tamnu masu. Ali to nije bilo neko neodređeno crnilo kao obično. Mogao sam da vidim svaki žbun kao da sam svaki zasebno gledao u tami sutona. Žbunje kao da se kretalo; množina njegovog lišća bila je poput crnih

skutova koji su lepršali prema meni kao da su nošeni vetrom, ali vetra nije bilo. Njihovo hipnotizirajuće lepršanje me apsorbovalo; bilo je to mreškanje što je pulsiralo i koje kao da ih je sve bliže i bliže vuklo k meni. Onda opazih neku svetliju siluetu koja kao da se isticala na crnim obrisima žbunova. Usredsredih pogled na jednu tačku u pravcu te svetlije siluete na kojoj sam mogao da razaberem žućkastozelen sjaj. Zatim je pogledah neusredsređeno i tad sa sigurnošću zaključih da je svetlija silueta neki čovek koji se krio u žbunju.

U tom času, moja svest bila je u najčudnijem stanju. Bio sam svestan okoline i misaonog procesa koji je ta okolina pokrenula u meni, pa ipak nisam mislio onako kako to obično činim. Na primer, kad sam shvatio da je ta silueta u žbunju bila čovek, prisetio sam se jednog drugog doživljaja u pustinji; tom prilikom sam opazio, dok smo don Henaro i ja noću išli kroz žbunje, da se u njemu, iza nas, skriva neki čovek, ali onog časa kad sam pokušao racionalno da objasnim taj fenomen, onaj čovek mi se izgubio iz vida. Međutim, ovog puta se osetih nadmoćnijim, tako da sam odbio da uopšte bilo šta objašnjavam ili mislim. Za trenutak sam imao utisak da mogu da zadržim tog čoveka i prisilim ga da ostane tu gde jeste. Tad osetih neki neobičan bol u trbušnoj duplji. Nešto kao da se pocepalo u meni i više nisam mogao da trbušne mišiće držim zategnute. Istog časa kad sam popustio, crni obris neke ogromne ptice, ili nešto slično tome, sunu iz žbunja na mene. Kao da se silueta onog čoveka preobrati u obris ptice. Svesno i jasno osetih strah. Ostadoh bez daha, a onda prodorno vrisnuh i padoh na leđa.

Don Huan mi pomože da se uspravim. Lice mu je bilo vrlo blizu moga. Smejao se.

»Šta je to bilo«? uzviknuh.

On me ućutka stavivši mi ruku na usta. Približi svoje usne mom uvu i prošapta da treba da odemo odavde hladnokrvno i pribrano, kao da se ništa nije dogodilo.

Išli smo jedan pored drugog. Njegov korak je bio opušten i ravnomeran. Nekoliko puta se brzo osvrnuo.

Ja učinih isto, i dvaput ugledah crnu masu, koja kao da nas je pratila. Začuh iza sebe neki jeziv vrisak. Proživih trenutke krajnjeg užasa; trbušni mišići su mi podrhtavali u talasima; oni su navirali u grčevima, koji su postajali tako jaki da su me jednostavno naterali da potčrim.

O mojoj reakciji može se govoriti jedino don Huanovim rečnikom; njime mogu reći da mi je telo, zbog straha koji sam preživljavao, bilo sposobno da izvrši ono što je on nazivao »hodom moći«, a to je tehnika kojoj me je bio naučio pre nekoliko godina, i koja se sastojala u tome da se trči kroz noć a da se pri tom ne pogreši ili ozledi.

Nisam bio u potpunosti svestan šta sam učinio ni na koji način. Iznenada sam se opet našao kod don Huana. Po svemu sudeći, i on je trčao, tako da smo stigli istovremeno. Upalio je svoju petrolejku, okačio je o tavansku gredu i usput me zamolio da sednem i da se opustim.

Cupkao sam u mestu neko vreme, dok mi nervoza nije postala podnošljivija. Onda sam seo. On mi krepko naredi da se ponašam tako kao da se ništa nije desilo i pruži mi moju svesku. Nisam primetio da sam je u silnoj žurbi da odem iz žbunja bio ispustio.

»Šta se to dogodilo, don Huane«? upitah napokon.

»Imao si sastanak sa znanjem«, reče on pokazujući glavom prema crnom rubu pustinjskog žbunja. »Odveo sam te tamo jer sam još ranije u jednom trenutku spazio znanje kako se šunja oko kuće. Ti bi mogao reći da je znanje znalo da dolaziš i da te je čekalo. Osetio sam da ga je bolje sresti na čistini moći nego ovde. Zatim sam izvršio proveru da vidim imaš li dovoljno lične snage da ga izdvojiš od ostalih stvari oko nas. Ti si to dobro učinio.«

»Čekaj!« usprotivih se. »Video sam siluetu čoveka koji se krio iza jednog žbuna, a potom sam video neku ogromnu pticu.«

»Nisi ti video čoveka!« reče on značajno. »Niti si video pticu. Ta silueta u žbunju i ono što je poletelo k nama bio je noćni leptir. Ako bi želeo da se pravilno

izraziš rečnikom vračeva, a što bi, inače, tvojim rečnikom rečeno, bilo vrlo smešno, onda bi mogao reći da si se noćas sastao s noćnim leptirom. Znanje je noćni leptir.«

Pogledao me prodorno. Svetlost petrolejke mu je čudno senčila lice. Skrenuh pogled u stranu.

»Možda ćeš imati dovoljno lične snage da noćas razrešiš tu tajnu«, reče on. »Ako ne noćas, možda sutra; seti se, još uvek mi duguješ šest dana.«

Don Huan ustade i ode u kuhinju, koja se nalazila u zadnjem delu kuće. Uzeo je petrolejku i postavio je do zida, na okrugli kratak panj koji mu je služio kao klupa. Seli smo jedan naspram drugog i poslužili se sa malo pasulja i mesa iz lonca koji je bio stavio pred nas. Jeli smo čuteći.

S vremena na vreme bi me pogledao ispod oka, i kao da se s mukom uzdržavao da se ne nasmeje. Oči su mu bile kao dve pukotine. Kad bi me pogledao, malo bi ih raširio i tada bi mu vlažne rožnjače odbijale svetlost petrolejke. Kao da ih je koristio da njima, kao ogledalom, stvara odblesak. Igrao se svetlošću i skoro neprimetno tresao glavom svaki put kad bi usredsredio pogled na mene. Usledio bi zadivljujući treptaj svetlosti. Postao sam svestan njegovih pokreta tek kad ih je ponovio nekoliko puta. Bio sam ubeđen da je, dok je to činio, imao na umu neki određen cilj. Bio sam prisiljen da ga to pitam.

»Imam za to određen razlog«, reče on uverljivo. »Svojim očima te smirujem. Ne čini mi se da postaješ nervozniji, zar ne?«

Morao sam da priznam kako se osećam sasvim opuštenim. To neprestano svetlucanje u njegovim očima nije bilo preteće niti me je na bilo koji način plašilo ili uznemiravalo.

»Kako me to smiruješ svojim očima?« upitah.

On ponovo neprimetno zatrese glavom. Rožnjače su mu zaista odsijavale svetlost petrolejke.

»Pokušaj da to sam uradiš«, reče mi usput dok je ponovo punio tanjir jelom. »Možeš se tako i sam smiriti.«

Pokušao sam da tresem glavom; pokreti su mi bili užasni.

»Takvim trzanjem se nećeš smiriti«, reče on i nasmeja se. »Umesto toga će te zaboleti glava. Tajna nije u tome kako treseš glavom, već u osećanju koje dolazi do očiju iz ovog dela ispod trbuha. On te i podstiče da to činiš.«

Pogladio se oko pupka.

Pošto sam završio s jelom, mlitavo se naslonih na gomilu drva i nekih vreća od debelog platna. Pokušao sam da podražavam njegove kretnje glavom. Don Huan kao da je beskrajno uživao. Kikotao se i udarao po butinama.

Tad neka iznenadna buka prekide njegov smeh. Začuh čudan dubok zvuk, poput onog kad se lupka po drvetu, koji je dolazio iz žbunja. Don Huan mi bradom dade znak da budem na oprezu.

»To zove mali noćni leptir«, reče suvo.

Skočih na noge. Istog trenutka onaj zvuk zamuknu. Pogledah don Huna ne bi li mi objasnio. On učini komičan pokret bespomoćnosti i sleže ramenima.

»Još nisi održao svoj sastanak«, dodao je.

Rekoh mu da se osećam bezvrednim i da možda treba da odem kući i vratim se onda kad se budem osećao jačim.

»Pričaš besmislice«, reče on odsečno. »Ratnik prima svoju sudbinu, ma kakva ona bila, i prihvata je s krajnjom skromnošću. On sa skromnošću prihvata to što jeste ne kao osnovu za žaljenje, već kao životni izazov.

»Svakome od nas treba vremena da razume tu stvar i da se s njom potpuno saživi. Ja sam, na primer, mrzeo i sam pomen reči 'skromnost'. Ja sam Indijanac, a mi Indijanci smo uvek bili skromni i nismo činili ništa drugo osim što smo saginjali glavu. Mislio sam da skromnost nije na ratnikovom putu. Prevario sam se! Sada znam da skromnost jednog ratnika nije skromnost nekog prosjaka. Ratnik ni pred kim ne saginje glavu, ali, istovremeno, on nikome ne dozvoljava ni da to čini pred njim. Prosjak, s druge strane, pada na kolena za jedan jedini novčić i ulizuje se svakom koga smatra višim od

sebe; ali, u isto vreme, zahteva da mu se ulizuje neko ko je niži od njega.

»To je razlog zbog kojeg sam ti danas rekao da ne razumem kako se osećaju učitelji. Ja znam jedino za skromnost ratnika, i to mi nikad neće dopustiti da budem ma čiji učitelj.«

Čekali smo neko vreme. Njegove reči izazvaše u meni dubok nemir. Bio sam potaknut njima i u isto vreme obuzet onim što sam video u pustinji. Moja svesna procena bila je da me don Huan drži u šaci i da svakako mora znati šta se zapravo odigrava.

Predao sam se takvim razmišljanjima, kad me iz njih trže ono isto čudno lupkanje. Don Huan se osmehnuo i zakikota.

»Tebi se sviđa skromnost prosjaka«, reče on tiho. »Klanjaš se razumu.«

»Uvek mislim da me varaju«, rekao. »To je suština mog problema.«

»U pravu si. Varaju te«, uzvрати on s osmehom koji je razoružavao. »Nego, neće to biti tvoj problem. Prava njegova suština je u tome što misliš da te ja namerno lažem, zar ne?«

»Jeste. Postoji nešto u meni što mi ne dopušta da verujem da je ono što se odigrava stvarno.«

»Ponovo si u pravu. Ništa od tog što se odigrava nije stvarno.«

»Šta time misliš da kažeš, don Huane?«

»Stvari su realne tek pošto neko nauči da se slaže s njihovom realnošću. To što se desilo ove večeri, na primer, za tebe ne može biti realno, jer se niko s tobom ne bi mogao složiti oko toga.«

»Hoćeš da kažeš da nisi video šta se dogodilo?«

»Naravno da sam video. Ali ja se ne računam. Ja sam jedan od onih koji te lažu, sećaš se?«

Don Huan se smejao dok nije počeo da kašlje i da se guši. Smeh mu je bio prijateljski, čak i kad mi se podsmevao.

»Ne obraćaj pažnju na sve moje nerazumljive reči«, reče on uverljivo. »Zaista pokušavam da te smirim i znam da se osećaš kao kod kuće jedino kad si pomućen.«

Njegov izraz bio je hotimično smešan, te se obojica nasmejasm. Rekoh da me ono što mi je maločas kazao uplašilo više nego išta.

»Mene se bojiš?« upita on.

»Ne tebe, već onog što ti predstavljaš.«

»Ja predstavljам ratnikovu slobodu. Bojiš li se nje?«

»Ne. Ali se plašim ogromnosti tvog znanja. Tu za mene nema ni utehe ni skloništa.«

»Opet brkaš stvari. Uteha, sklonište, strah — sve su to raspoloženja na koja si navikao a da nikad nisi ispitao njihovu vrednost. Kao što se da videti, crni vračevi su već zadobili svu tvoju privrženost.«

»Ko su to crni vračevi, don Huane?«

»To su naši prijatelji. A budući da si s njima, i ti si crni vrač. Razmisli trenutak. Možeš li skrenuti sa staze koju su ti oni obeležili? Ne možeš. Misli i postupci su ti zauvek vezani za njihove termine. To je ropstvo. Ja sam ti, s druge strane, doneo slobodu. Sloboda je skupa, ali cena nije nemoguća. Dakle, plaši se svojih zavojevača, svojih učitelja. Ne trači vreme i snagu plašeći se mene.«

Znao sam da je u pravu, ali sam, uprkos svom iskrenom slaganju s njim, takođe znao da će me moje dosadašnje životne navike neizbežno naterati da se držim svoga starog puta. Zaista sam se osećao kao rob.

Posle duge ćutnje, don Huan me upita da li imam dovoljno snage da se još jedanput uhvatim u koštac sa znanjem.

»Hoćeš da kažeš, s noćnim leptirom?« upitah pola u šali.

Telo mu se zgrči od smeha. Kao da sam mu odista ispričao najsmešniji vic na svetu.

»Šta stvarno misliš kad kažeš da je znanje noćni leptir?« upitah.

»Baš to što kažem«, odgovori on. »Noćni leptir je noćni leptir. Mislio sam da si do sada, sa svim svojim postignućima, stekao dovoljno snage da vidiš. Umesto toga, ti si ugledao čoveka, a to nije bilo istinsko viđenje.«

Na početku mog učenja, don Huan je opisao pojam »viđenja« kao posebnu sposobnost koju bi neko mogao

da razvije i koja bi mu tad omogućila da shvati »krajnju« suštinu stvari.

Tokom godina našeg druženja razvio sam ideju da je to što on podrazumeva pod »viđenjem« neko intuitivno poimanje stvari, odnosno sposobnost da se nešto odmah razume, ili, pak, da se pronikne u ljudska sadejstva i da se u njima otkriju skrivena značenja i motivi.

»Rekao bih da si noćas, kad si se suočio s noćnim leptirom, pola gledao a pola *video*,« nastavi don Huan. »U tom stanju, iako nisi u potpunosti bio onakav kakav si obično, bio si još uvek sposoban da budeš potpuno svestan da raspolažeš svojim poznavanjem sveta.«

Don Huan začuta i pogleda me. U prvom trenutku nisam znao šta da kažem.

»Kako sam ja to raspolagao svojim poznavanjem sveta?«

»Tvoje poznavanje sveta reklo ti je da se u žbunju jedino mogu naći životinje koje se šunjaju ili ljudi koji se kriju iza lišća. Zadržao si tu misao, i sasvim je prirodno što si morao naći i načina kako da njoj prilagodiš svet.«

»Ali ja uopšte nisam mislio, don Huane.«

»Hajde da, to onda ne zovemo mišljenjem. Pre je to navika da svet uvek usaglašavamo s našim mislima. Kad nije usaglašen, mi ga jednostavno nateramo da to bude. Noćni leptiri tako krupni kao čovek ne mogu biti čak ni misao, i zato je za tebe ono što je bilo u žbunju morao biti neki čovek.

»Ta ista stvar se dogodila i s kojotom. Tvoje stare navike su takođe odredile prirodu tog susreta. Nešto se odigralo između tebe i njega, ali to nije bio razgovor. I sâm sam bio u istom škripcu. Rekao sam ti da sam jednom pričao s jelenom; ti si pričao s kojotom, ali ni ti ni ja nećemo nikad saznati šta se zapravo u to vreme odigralo.«

»Šta mi to govoriš, don Huane?«

»Kad sam shvatio objašnjenje vračeva, bilo je suviše kasno da saznam šta mi je jelen učinio. Rekao sam da smo pričali, ali nije bilo tako. Reći da smo razgovarali

samo je način koji mi omogućava da o tome govorim. Taj jelen i ja smo nešto učinili, ali u vreme kad se sve to odigravalo, bilo mi je potrebno da prilagodim svet svojim idejama, baš onako kako si i ti učinio. Celog svog života sam pričao, baš kao i ti, i zato su prevagnule moje navike koje su se protegle i na jelena. Kad mi je jelen prišao i učinio to što je učinio, bio sam prinuđen da to shvatim kao razgovor.«

»Da li je to objašnjenje vračeva?«

»Nije. To ja tebi objašnjavam. Ali ovo što govorim nije u suprotnosti s njim.«

Njegova tvrdnja me bacila u stanje velikog intelektualnog uzbuđenja. Neko vreme sam zaboravio na šunjanje noćnog leptira, pa čak i da hvatam beleške. Trudio sam se da rastumačim njegove izjave, i to nas uplete u dugu raspravu o odražajnoj prirodi našeg sveta. Svet je, prema don Huanu, morao da odgovara svom opisu; to jest, taj opis je sam sebe odražavao.

Sledeće što je objasnio bilo je da smo navikli da se odnosimo prema našem opisu sveta preko onoga što je on nazvao »navikama«. Ja sam naveo reč »nameravanje«,¹ misleći da je to mnogo obuhvatniji izraz kojim se određuje svojstvo ljudske svesti pomoću kojeg ona prosuđuje o nekoj nameri ili namerava to da učini.

Naša diskusija podstaknu krajnje zanimljivo umovanje. Preispitan u svetlosti don Huanovog objašnjenja, moj »razgovor« s kojotom dobio je nov karakter. Bio sam zaista »nameravao« da povedem taj dijalog, budući da nikada nisam saznao za drukčiji način uspostavljanja kontakta. Isto tako sam bio uspeo u tome da se prilagodim opisu da se opštenje odigrava kroz dijalog, pa sam tako postigao da opis odražava sam sebe.

Jedan trenutak bio sam vrlo ushićen. Don Huan se nasmeja i reče da to što na mene toliko deluju reči predstavlja još jedan vid moje ludosti. Učinio je komičan pokret kao da govori bez glasa.

»Svi mi prolazimo kroz iste smicalice«, reče on posle dužeg ćutanja. »Jedini način da se one savladaju je taj

¹ Intentionality. — Prim. prev.

da ustraješ u tome da se ponašaš kao ratnik. Ostalo dolazi samo od sebe i po sebi.»

»Šta je to ostalo, don Huane?«

»Znanje i moć. Ljudi od znanja imaju oboje. Pa ipak, nijedan od njih ti ne bi mogao reći kako ih je stekao, sem da je produžio da dela kao ratnik i da se u datom trenutku sve promenilo.«

Pogledao me je. Kao da je bio neodlučan, no onda ustade i reče da mi nema druge nego da održim svoj sastanak sa znanjem.

Osetih drhtaj; srce mi počeo ubrzano da lupa. Ustao sam. Don Huan je obišao oko mene kao da me ispituje sa svih strana. Onda mi je dao znak da sednem i nastavim s pisanjem.

»Ako budeš suviše uplašen, nećeš biti u stanju da održiš svoj sastanak«, reče on. »Ratnik mora da bude hladnokrvan i sabran i nikada ne sme gubiti prisustvo duha.«

»Stvarno se bojim«, rekoh. »Noćni leptir ili ne, ali tamo u žbunju se nešto šunja.«

»Naravno da se šunja!« uzviknuo je. »Zameram ti što ne odustaješ od mišljenja da je to neki čovek, upravo kao što ne odustaješ ni od toga da si pričao s kojotom.«

Jedan moj deo je potpuno razumeo o čemu je reč; međutim, moje drugo lice nije popuštalo uprkos tom dokazu, i bilo se čvrsto priljubilo uz »razum«.

Rekoh don Huanu da njegovo objašnjenje ne zadovoljava moja čula, iako se u duši potpuno slažem s njim.

»Eto, to nedostaje rečima«, reče uverljivim glasom. »One nas uvek prisiljavaju da se osećamo prosvetčeno, ali, kad god se okrenemo da pogledamo svet, uvek nas ostave na cedilu, tako da se na kraju suočimo sa svetom isto onako kao i ranije — neprosvetčeno. Zbog toga vraćam radije dela nego što priča, i u tu svrhu prihvata nov opis sveta — opis u kojem pričanje nije toliko važno i gde nova dela imaju nove odraze.«

On sede do mene i, gledajući me netremice, zamoli me da mu kažem šta sam stvarno »video« u žbunju.

U tom trenutku suočio sam se sa vrlo zanimljivom protivrečnošću. Bio sam video taman obris nekog čoveka,

ali sam takođe video da se ta kontura preobrazila u pticu. Uverio sam se, dakle, u nešto što mi razum ne bi dopustio da smatram mogućim.

Ali radije nego da odbacim sav svoj razum, nešto u meni je odredilo i kao prihvatljive mogućnosti zadržalo delove mog doživljaja, kao, na primer, veličinu i glavne oznake onoga crnog obrisa, dok je odbacilo njegove druge delove, kao, recimo, preobraćanje tog obrisa u pticu. Tako sam postao ubeđen da sam video čoveka.

Don Huan je zaurao od smeha kad sam mu izneo svoju nepriliku. Reče da će mi, ranije ili kasnije, objašnjenje vraćeva priskočiti u pomoć, i da će mi tad sve biti savršeno jasno, a da neće morati da bude razumno ili nerazumno.

»U međuvremenu, mogu ti pomoći samo tako što ću ti garantovati da ono nije bio čovek«, reče on.

Don Huanov uporni pogled sasvim me pokoleba. Telo mi zadrhta samo od sebe. Naterao me da se osetim uznemirenim i nervoznim.

»Tražim ožiljke na tvome telu«, objasni on. »Može biti da to ne znaš, ali večeras si se na onom mestu propisno porvao.«

»Kakvu to vrstu ožiljaka tražiš?«

»Ne tražim, zapravo, ožiljke, već znake, oznake u tvojim svetlećim vlaknima, oblastima svetlosti. Mi smo svetlosna bića, i zato se sve što jesmo i sve što osećamo pokazuje u našim vlaknima. Ljudska bića imaju samo njima svojstvenu svetlost. To je jedini način da ih izdvojimo od drugih svetlosnih živih bića.

»Da si večeras *video*, primetio bi da onaj obris u žbunju nije bilo svetlosno živo biće.«

Hteo sam da nastavim s pitanjima, ali mi on stavi ruku na usta i učutka me. Onda se približi i prošapta mi na sâmo uvo da treba da slušam i pokušam da čujem tiho pucketanje, nežne, prigušene korake noćnog leptira po suvom lišću i grančicama.

Nisam mogao ništa da čujem. Don Huan iznenada ustade, usput dohvati petrolejku i reče da idemo da sednemo pod trem kod ulaznih vrata. Proveo me je kroz zadnji deo kuće i oko nje, pored ivice žbunja, a jedno-

stavno smo mogli da prođemo kroz sobu i izađemo na ulazna vrata. On to objasni time da je bitno jasno ukazati na naše prisustvo. Kuću smo zaobišli s leve strane. Don Huan je išao veoma sporo. Koraci su mu bili slabi i neodlučni. U ruci mu je podrhtavala petrolejka.

Upitah da li je s njim sve u redu. On mi namignu i prošapta kako taj veliki noćni leptir koji se šunja okolo ima sastanak s mladićem, i kako je najbolje da mu sporim korakom klonulog starca pokaže da to nije on.

Kad smo napokon došli pred kuću, don Huan okači petrolejku o gredu i posadi me leđima prema zidu. On sede desno od mene.

»Sedećemo ovde«, reče on, »a ti ćeš pisati i razgovarati sa mnom sasvim prirodno. Noćni leptir koji je danas onako sunuo na tebe tu je negde, u žbunju. Uskoro će doći da te izbliza pogleda. To je razlog što sam okačio petrolejku baš iznad tebe. Svetlost će pomoći noćnom leptiru da te nađe. Kad bude došao do ivice žbunja, on će te pozvati. To je poseban zov. On ti sam po sebi može pomoći.«

»Kakav je to zov, don Huane?«

»To je pesma. Uvrežujući zov koji ispuštaju noćni leptiri. Obično se ne može čuti, ali onaj noćni leptir u žbunju je redak primerak; čućeš jasno njegov zov koji će te, pod uslovom da si besprekoran, pratiti do kraja života.«

»Kako će mi on to pomoći?«

»Noćas ćeš pokušati da dovršiš ono što si ranije započeo. Ratnik *vidi* samo onda kada je sposoban da prekine svoj unutrašnji dijalog.

»Danas si, tamo u žbunju, svojevolejno prekinuo svoju priču. Tad si *video*. To što si *video* nije bilo jasno. Mislio si da je to čovek. Ja kažem da je to bio noćni leptir. No nijedan od nas dvojice nije u pravu, ali to je zbog toga što moramo da govorimo. Ja sam još uvek u prednosti zato što *vidim* bolje od tebe i što mi je objašnjenje vraćeva dobro poznato; stoga znam, mada ni to nije potpuno tačno, da je taj obris koji si večeras *video* bio noćni leptir.

»A sad, budi tih, odagnaj misli i dopusti malom noćnom leptiru da ti opet dođe.«

Jedva da sam mogao da hvatam beleške. Don Huan se smejao i terao me da nastavim s pisanjem kao da me ništa nije uznemiravalo. Dotače mi ruku i reče da je pisanje najbolji štiti koji imam.

»Nikad nismo razgovarali o noćnim leptirima«, nastavi on. »Sve dosad nije bilo pravo vreme za to. Kao što već znaš, duh ti je bio neuravnotežen. Da bi se suprotstavio tome, naučio sam te da živiš kao ratnik. Istina je da ratnik zapravo počinje sa ubeđenjem da mu je duh neuravnotežen; dakle, živeći s mnogo kontrole i svesti, ali bez žurbe ili prinude, on daje sve od sebe da postigne tu uravnoteženost.

»U tvome slučaju, kao i u slučaju svakog čoveka, tvoju neuravnoteženost je prouzrokovao zbir svih tvojih postupaka. Ali sad kao da si u pravom raspoloženju da se razgovara o noćnim leptirima.«

»Kako si saznao da je baš sad pravi trenutak da se govori o njima?«

»U jednom trenutku sam, kad si stigao, spazio onoga noćnog leptira kako se šunja ovuda. Prvi put je bio prijateljski raspoložen i otvoren. *Video* sam ga i ranije u planinama oko Henarove kuće, ali je tada bio samo preteća pojava koja je odražavala tvoju nesređenost.«

U tom trenutku začuh neobičan zvuk. Podsećao je na prigušeno krckanje grančica koje se taru jedna o drugu, ili na brektanje malog motora negde u daljini. Menjao je opseg tonova kao po muzičkoj lestvici, stvarajući nekakav sablastan ritam. Onda je nestao.

»Bio je to noćni leptir«, reče don Huan. »Možda si već primetio da nema baš nijednog da leti oko petrolejke, iako je njena svetlost dovoljno jaka da ih privuče.«

Nisam na nju obraćao pažnju, ali čim me je don Huan upozorio, osetio sam i sam neku čudnu tišinu u pustinja oko kuće.

»Ne uzbuđuj se«, reče on hladnokrvno. »Nema toga na ovom svetu što ratnik ne može da razjasni. Vidiš, ratnik sebe smatra već mrtvim, dakle, nema šta da izgubi. To najgore mu se već dogodilo i zato je nepomućen i hladnokrvan; sudeći o njemu po njegovim postup-

cima ili rečima, niko ne bi nikada posumnjao u to da se on u sve uverio.«

Don Huanove reči, a iznad svega njegovo raspoloženje veoma su me smirivali. Rekoh mu da u svakodnevnom životu nikad nisam preživljavao takav strah i da mi se telo grči od užasa pri samoj pomisli na ono tamo u mraku.

»Tamo, tamo je jedino znanje«, reče uverljivo. »Istina, znanje je zastrašujuće; ali, ako ratnik prihvati njegovu zastrašujuću prirodu, on briše njegovu ogromnost.«

Ponovo se začu ono čudno brektanje. Kao da se približilo i pojačalo. Pažljivo sam osluškivao. Što sam mu više poklanjao pažnju, to mi je bilo teže da odredim njegovu prirodu. Nije bilo poput glasa neke ptice ili kopnene životinje. Ton svakog brektaja bio je bogat i dubok; neki od tonova su bili niski, a drugi visoki. Imali su ritam i specifično trajanje; neki su bili dugi, i čuo sam ih kao jedan jedinstven zvuk; drugi su bili kratki i tekli su u nizu, kao kratko štekatanje mašinske puške.

»Noćni leptiri su glasnici ili, bolje rečeno, zaštitnici večnosti«, rekao je don Huan pošto je onaj zvuk prestao. »Iz nekog razloga, ili bez ikakvog razloga, njima je na čuvanje poverena zlatna prašina večnosti.«

Ta mi metafora nije bila poznata. Zamolih ga da mi je objasni.

»Noćni leptiri nose prah na svojim krilima«, reče on. »Taman, zlatan prah. To je prah znanja.«

Njegovo objašnjenje učinilo je tu metaforu još nejasnijom. Oklevao sam jedan trenutak pokušavajući da nađem najbolji način kako da formulišem svoje pitanje. Tad on ponovo počeo da priča.

»Znanje je najčudnija stvar«, reče, »naročito za ratnika. Znanje je za njega nešto što dolazi odjednom, što ga obuzme, i odlazi dalje.«

»Kakve veze ima znanje s prahom na krilima noćnih leptira?« upitah ga posle dužeg ćutanja.

»Znanje dolazi plutajući poput čestica zlatnog praha, istog onog koji prekriva krila noćnih leptira. Dakle, znanje je za ratnika poput tuširanja zlatnom prašinom ili kupanja u njenoj kiši.«

Stavio sam mu, što sam učtivije mogao, do znanja da me je njegovo objašnjenje još više pomelo. On se nasmeja i uveri me da govori savršeno smisleno, samo što moj razum ne dopušta da se opustim i to shvatim.

»Noćni leptiri su od pamtiveka bili bliski prijatelji i pomagači vračeva«, reče on. »Nisam se ovog predmeta ranije dotakao jer još nisi bio spreman.«

»Ali, kako može prah na njihovim krilima da bude znanje?«

»Videćeš.«

Stavi ruku preko moje sveske i reče da zatvorim oči, da se umirim i ne mislim. Reče da će mi pomoći zov noćnog leptira iz žbunja. Budem li obratio pažnju na njega, on će mi reći sve o neminovnim događajima. Naglasio je da ne zna kako će se uspostaviti veza između noćnog leptira i mene, niti zna kojim ćemo se terminima sporazumovati. Terao me je da se ponašam prirodno, da se uzdam u sebe i verujem u svoju ličnu snagu.

Posle nestrpljenja i nervoze u početku, uspeo sam da se smirim. Misli su mi polako nestajale iz glave, sve dok mi um nije ostao potpuno prazan. Zvuci koji su dopirali iz žbunja kao da se pojačale čim sam se smirio.

Začu se ponovo onaj čudni zvuk za koji je don Huan rekao da ga stvara noćni leptir. Registrovao se kao neko osećanje u meni, a ne kao misao mog uma. Nije mi delovao preteće ni zlonamerno. Bio je prijatan i jednostavan. Podsećao je na detinje tepanje. Vratio mi je uspomenu na dečaćića koga sam nekada poznavao. Dugi zvuci podsećali su me na njegovu bucmastu plavokosu glavu, a oni kratki, odsečni, na njegov smeh. Pritislo me je najteskobnije osećanje, pa ipak nisam mislio; osetih da me tišti bol. Nisam više mogao da sedim i srozah se na pod. Bio sam toliko tužan da počeh da mislim. Nametnuo sam sebi bol i tugu i iznenada se našao usred nekog unutrašnjeg razgovora o onom dečaku. Brektanje beše prestalo. Oči su mi bile zatvorene. Čuo sam don Huana kako ustaje, a onda osetio kako mi pomaže da sednem. Nisam želeo da govorim. On je ćutao. Čuo sam ga pored sebe. Otvorih oči; on beše kleknuo ispred mene i pažljivo mi ispitivao lice osvetljavajući ga petrolejkom.

Naredio mi je da stavim ruke na stomak. Ustao je, otišao u kuhinju i doneo mi vode. Poprskao me malo po licu a ostatak mi dao da popijem.

Seo je do mene i dodao mi moje beleške. Rekoh mu da me onaj zvuk zapleo u najbolnija maštanja.

»Prepuštaš se preko svake mere«, reče on suvo.

Onda se zadubio u misli kao da traži neku odgovarajuću primedbu koju bi mi uputio.

»Zadatak za noćas je *viđenje ljudi*«, reče konačno.

»Prvo moraš da zaustaviš svoj unutrašnji dijalog, a zatim da stvoriš sebi sliku osobe koju želiš da *vidiš*; svaka misao koju neko zadrži u pameti dok čuti, zapravo je naređenje, budući da nema drugih misli koje bi se s njom nadmetale. Večeras, onaj noćni leptir u žbunju želi da ti pomogne, i zato će ti pevati. Njegova pesma će doneti zlatne čestice i tad ćeš *videti* osobu koju si izabrao.«

Želeo sam da mi kaže više pojedinosti, ali mi on odsečnim pokretom dade znak da nastavim započeto.

Borio sam se malo da zaustavim svoj unutrašnji dijalog, posle čega sam se potpuno smirio. Tad sam smišljeno zadržao kratku misao o jednom svom prijatelju. Verovao sam da sam sklopio oči samo za tren, a onda postadoh svestan da me neko drma za ramena. To sam lagano spoznavao. Otvorih oči i nađoh se gde ležim na levom boku. Bio sam, po svemu sudeći, zaspao tako dubokim snom da se nisam ni sećao kad sam tresnuo na zemlju. Don Huan mi opet pomože da sednem. Smejao se. Imitirao je moje hrkanje, govoreći da ne bi verovao da neko može tako brzo da zaspi da se u to nije uverio vlastitim očima. Reče da bi mu bilo zadovoljstvo da bude u mojoj blizini uvek kad treba da učinim nešto što moj razum ne shvata. Odgurnuo je od mene svoju svesku i rekao da moramo početi sve iz početka.

Postupio sam ponovo onako kako je trebalo. Opet se začulo ono čudno brektanje. Ovog puta, međutim, nije dolazilo iz žbunja; pre bih rekao da se sve dešavalo u meni, kao da su ga proizvodile moje usne, ruke ili noge. Zvuk me je ubrzo celog obuzeo. Osećao sam kao da su mekane lopte prsle iz mene ili kao da udaraju u

mene; to je smirivalo, naročito osećaj da sam zasut teškim pamučnim pahuljama. Iznenada čuh kako je nalet vetra otvorio neka vrata i tad ponovo počeh da mislim. Pomislih kako sam upropastio još jednu priliku. Otvorih oči i nađoh se u svojoj sobi. Stvari na mom pisaćem stolu bile su tamo gde sam ih ostavio. Vrata su bila otvorena; napolju je duvao jak vetar. Kroz glavu mi prolete misao da bi trebalo proveriti bojler. Tad začuh klopavanje klizećih prozora koje sam sâm postavio i koji se nisu dobro uklopili u prozorski okvir. To klopavanje bilo je puno besa, kao da je neko hteo da uđe. Zadržah od straha. Ustadoh sa stolice. Osetih kako me nešto vuče. Vrisnuh.

Don Huan me je drmusao za ramena. Uzbuđeno mu opisah svoju viziju. Bila je toliko živa da sam drhtao. Osetio sam da sam maločas u svoj svojoj telesnosti sedeo za svojim pisaćim stolom.

Don Huan u neverici odmahnu glavom i reče da sam genije u tome da prevarim samog sebe. Nije se činilo da ga je impresioniralo to što sam učinio. Glatko je sve odbacio i naredio mi da počnem iz početka.

Tad opet začuh onaj tajanstveni zvuk. Došao mi je, kao što to don Huan beše govorio, u obliku kiše zlatnih čestica. Nisam ih osećao kao glatke mrljice ili listiće, kako ih on beše opisao, već više kao okrugle mehure. Plovili su ka meni. Jedan od njih se rasprsnuo i otkrio mi jedan prizor. Kao da se bio zaustavio pred mojim očima i otvorio razotkrivši neobičan predmet. Ličio je na neku pečurku. Nesumnjivo sam sve gledao, jer to što sam doživljavao nije bio san. Pečurkasti predmet ostao je nepromenjen u polju moje »vizije« i onda se rasprsnuo, kao da se ugasila svetlost kojom je bio obasjan. Zatim je usledila neopisiva tama. Osetih neki drhtaj, nekakav vrlo uznemirujući trzaj, i tad, odjednom, shvatih da me neko drmusa. U isti mah mi se uključiše sva čula. Don Huan me je silovito drmusao, a ja sam ga gledao. Mora da sam baš u tom trenutku otvorio oči.

On mi poprskao lice vodom. Njena hladnoća mi je vrlo prijala. Posle kratke pauze hteo je da zna šta se dogodilo.

U pojedinostima mu ispričah svaki detalj svoje vizije.

»Ali šta sam to *video*?« upitah.

»Svog prijatelja«, odvrati on.

Nasmejah se i strpljivo mu objasnih da sam »video« pečurkastu figuru. Mislio sam da je bila dugačka oko trideset santimetara, premda nisam imao merila za procenu takvih dimenzija.

Don Huan istače da je tu jedino važno osećanje. Reče da su moja osećanja merila za procenjivanje stanja postojanja tog predmeta koji »vidim«.

»Iz tvog opisa i tvojih osećanja moram zaključiti da je tvoj prijatelj vrlo fin čovek«, reče on.

Njegove reči me zbuniše.

Reče da je taj pečurkasti oblik nužno pojavno obličje ljudskih bića onda kad ih vrač »vidi« sa udaljenosti, ali da se, kada je ta osoba koju vrač »vidi« u neposrednoj blizini, to ljudsko svojstvo prikazuje kao jajolika skupina svetlećih vlakana.

»Nisi neposredno pred sobom gledao svog prijatelja«, reče on. »Zbog toga se i pojavio kao pečurka.«

»Zašto je to tako, don Huane?«

»To niko ne zna. To je prosto način na koji se ljudi pojavljuju u ovoj osobenoj vrsti *viđenja*.«

Dodao je da svaka karakteristika pečurkastog oblika ima posebno značenje, ali da je početniku nemoguće da ih ispravno protumači.

Tad se setih jedne zagonetne uspomene. Pre nekoliko godina, u stanju ne-obične stvarnosti izazvane uzimanjem psihotropnih biljki, doživeo sam ili opazio da je, dok sam gledao u vodenu struju, do mene doplutala skupina mehura koji su me progutali. Zlatni mehuri što sam ih maločas doživeo u viziji doplutali su do mene i progutali me na potpuno isti način. U stvari, mogao bih reći da su ove dve skupine imale istu strukturu, isti sastav.

Don Huan je nezainteresovano slušao moje komentare.

»Ne troši snagu na sitnice«, reče on. »Imaš posla s onom beskrajnošću tamo.«

Pokretom ruke pokazao prema pustinjском žbunju. »Ništa ne bi koristilo ako bi tu veličanstvenost preobratio u nešto shvatljivo. Ovde, oko nas, je večnost. Upustiti se u njeno uprošćavanje do neke prihvatljive besmislice tričavo je i upravo kobno.«

Zatim je uporno zahtevao da se potrudim da »vidim« još jednu osobu iz kruga svojih poznanika. Dodade da bih morao nastojati, čim se vizija okonča, da sâm izronim do pune svesti o svojoj neposrednoj okolini.

Uspeo sam da zadržim sliku još jednog pečurkastog oblika, ali dok je onaj prvi bio žučkast i mali, ovaj drugi je bio beličast, krupniji i izobličen.

Kad smo završili razgovor o dva oblika koje sam »video«, bio sam zaboravio »noćnog leptira u žbunju« što me je nešto pre toga tako nadmoćno opsedao. Rekoh don Huanu da me zapanjuje to što imam takvu sposobnost da odbacim nešto što je toliko sablasno. Kao da sam bio neka druga osoba, a ne ja.

»Ne vidim zašto od svega toga praviš toliku zbrku«, reče don Huan. »Kad se dijalog prekine, ovaj svet se ruši, a na površinu izranjaju čudne strane nas samih, kao da su dotad bile strogo čuvane našim rečima. Ti si takav kakav jesi zato što sam sebi govoriš da si takav.«

Pošto je malo počutao, don Huan me podstaje da nastavim sa »dozivanjem« prijatelja. Reče da je stvar u tome da se pokuša »videti« što je moguće više puta, da bi se osećanjima odredio pravac njihovog toka.

Pozvao sam uzastopno trideset dve osobe. Posle svakog pokušaja, zahtevao je od mene da pažljivo i podrobno protumačim sve ono što sam u viziji opazio. Promenio je, međutim, taj postupak kad sam se izveštio u izvođenju toga što sam činio, što je procenio po mom trenutnom prekidanju unutrašnjeg dijaloga, po sposobnosti da sâm otvorim oči na kraju svakog doživljaja, i po mom vraćanju uobičajenim aktivnostima bez ikakvog prelaza. Zapazio sam tu promenu dok smo razgovarali o boji pečurkastih oblika. On je već bio zaključio da to što sam nazivao koloritom nije bila nijansa boje, već sjaj različitog intenziteta. Baš sam se spremio da opišem neki žučkast sjaj koji sam doživeo u viziji, kad me

on prekide i tačno opisa to što sam »video«. Od tada, sadržaj svake vizije nije razmatrao tako kao da je razumeo ono što sam mu govorio, već kao da je i sam to »video«. Kad ga zamolih da mi to protumači, on odlučno odbi da o tome govori.

Pošto sam dozvao trideset drugu osobu, shvatih da sam »video« raznovrsne pečurkaste oblike, i plamsanja, i da su u meni izazvali različita osećanja, od blagog uzbuđenja do krajnjeg gađenja.

Don Huan objasni da su ljudi ispunjeni konfiguracijama koje mogu biti želje, problemi, žalost, brige, i tako dalje. Zastupao je mišljenje da samo neki izuzetno moćan vrač može razmrsiti značenje tih konfiguracija, i da zato treba da se zadovoljim posmatranjem samo opšteg oblika ljudi.

Bio sam veoma umoran. Oni čudni oblici nečim su zaista zamarali. Sve uzevši, imao sam osećaj mučnine. Nisu mi se svideli. Nagnali su me da se osećam zarobljenim i osuđenim.

Don Huan mi naredi da beležim da bih odagnao turboznost. Posle dugog ćutanja, u toku kojeg nisam mogao ništa da pišem, on zatraži od mene da pozovem ljude koje će mi on sam izabrati.

Izroniše nizovi novih oblika. Oni nisu bili pečurkasti, već su više ličili na prevrnutu japanske šolje za sàke.² Neki su bili glavoliki, baš kao i stopa šolja za sàke; drugi su bili okruglastiji. Oblici su bili privlačni i mirni. Osetih da u njima ima nekog njima svojstvenog osećanja sreće. Odskakivali su za razliku od prethodne skupine na koju je Zemljina teža delovala. Nekako, sama činjenica što su bili prisutni ublažila je moj zamor.

Među osobama koje je izabrao bio je i njegov učenik Elihio. Kada prizvah Elihiovu viziju, to izazva u meni jak trzaj koji me je izbacio iz vizionarskog stanja. Elihio je imao neki dugačak beo oblik koji se trzao i koji kao da je skakao na mene. Don Huan mi objasni da je Elihio vrlo talentovan učenik i da je, bez sumnje, primetio da ga neko »vidi«.

² Sake (sà-ki; sà-ke) — pivo od pirinča. Napitak vrlo uobičajen u Japanu. — Prim. prev.

Drugi don Huanov izabranik bio je Pablito, don Henarov učenik. Pablitova vizija me je čak jače prodrmala no Elihiova.

Don Huan se toliko smejao da su mu se suze kotrljale niz obraze.

»Zašto su ti ljudi drukčije uobličeni?« upitah.

»Oni imaju više lične snage«, odgovori on. »Kao što si, možda, primetio, oni nisu vezani za zemlju.«

»Šta im je dalo tu lakoću? Da li su se oni kao takvi i rodili?«

»Svi smo mi rođeni tako laki i nevezani, ali postajemo teški i nepokretni. Sami sebe takvima činimo. Dakle, zbog toga možda i možemo reći da su ti ljudi drukčije uobličeni jer žive kao ratnici. To, ipak, nije bitno. Od značaja je da se sad nalaziš na ivici. Pozvao si četrdeset sedam ljudi, i ostao ti je samo još jedan da bi upotpunio izvornih četrdeset osam.«

Setio sam se tog trenutka kako mi je pre nekoliko godina rekao, dok smo razgovarali o kukuruznoj magiji i gatanju, da vrač poseduje četrdeset osam zrna kukuruza. Nikada mi nije objasnio zašto.³

Upitah ga opet: »Zašto četrdeset osam?«

»Četrdeset osam je naš broj«, reče on. »On nas čini ljudima. Ne znam zašto. Ne troši snagu na idiotska pitanja.«

Ustao je i protegao se. Reče mi da i ja to učinim. Opazih da je obzorje postalo nešto svetlije. Ponovo sedosmo. On se nagnu k meni i približi usta mom uvu.

»Poslednja osoba koju ćeš pozvati neće biti vizija, već »pravi« Henaro«, prošapta on.

Osetih talas uzbuđenja i radoznalosti. Brzo obavih sve pripreme. Neobičan zvuk sa ivice žbunja ožive s

³ Kastaneda prvi put pominje 48 zrna kukuruza u svojoj prvoj knjizi *Učenje don Huana*. On u uvodu te knjige navodi da mu je don Huan pomenuo i delimično rastumačio »maiz-pinto«, »čarobnjaštvo kukuruznih zrna«. Don Huan je ispričao da svako od 48 zrna može da ubije čoveka, ako bi mu dospelo u telo. »Zaposednutog« niko ne može osloboditi, osim najmoćnijih *bruho*-a (vračeva), koji time i sami rizikuju da budu »zaposednuti« i da umru za tri meseca (K. Kastaneda, *Učenje don Huana*, str. 22). — Prim. prev.

novom snagom. Skoro da sam ga bio zaboravio. Progutah me oni zlatni mehurovi i tad u jednom od njih ugledah lično don Henara. Stajao je preda mnom držeći svoj šešir u ruci. Smeškao se. Brzo otvorih oči i zaustih da to kažem don Huanu, ali pre nego što sam mogao i reč da prozborim, telo mi se ukruti kao daska; kosa mi se nakostreši i zadugo nisam znao šta da činim ni šta da kažem. Preda mnom je stajao don Henaro. Lično!

Okrenuh se prema don Huanu; on se smeškao. Onda obojica prsnuše u gromoglasan smeh. I ja pokušah da se nasmejem. Nisam mogao. Ustadoh.

Don Huan mi dodade šolju vode. Pio sam mehanički. Mislio sam da će me poprskati po licu. Umesto toga, on mi ponovo napuni šolju.

Don Henaro se počea po glavi i sakri osmeh.

»Zar nećeš da pozdraviš Henara?« upita don Huan.

S velikim naporom sam sredio misli i osećanja. Na kraju sam don Henaru promrmljao nekakav pozdrav. On se nakloni.

»Zvao si me, zar ne?« upita on smešeći se.

Promucah da sam zapanjen što ga vidim.

»Da, zvao te je«, upade don Huan.

»Pa, evo me«, reče mi don Henaro. »Šta mogu da učinim za tebe?«

Razum kao da mi se lagano pribrao i napokon iznenada spoznah. Misli su mi bile kristalno jasne i »znao sam« šta se zapravo odigralo. Došao sam do zaključka da je don Henaro bio u poseti kod don Huanu, i da je, čim su čuli da se približavaju moja kola, don Henaro krišom nestao u žbunju gde je ostao skriven do mraka. Verovao sam da je taj zaključak uverljiv. Don Huan, budući da je, bez sumnje, on rukovodio svim tim, davao je s vremena na vreme rešenja zagonetki, i tako upravljao razvojem cele stvari. U podnesnim trenucima, don Henaro je činio приметnim svoje prisustvo, a kad smo don Huan i ja krenuli kući, on nas je upadljivo pratio da bi povećao moj strah. Potom je čekao u žbunju i stvarao onaj čudni zvuk kad god bi mu don Huan za to dao znak. Don Huan mu je mo-

rao dati znak da se pojavi iz žbunja onda kad su mi oči bile zatvorene i pošto me je bio zamolio da »pozovem« don Henara. Zatim je don Henaro svakako dotrčao na trem, pričekao da otvorim oči, i tad me na smrt preplašio.

Jedine protivrečnosti u shemi moga logičnog objašnjenja bile su da sam zapravo video kako se čovek koji se skrivao u žbunju preobraća u pticu, i da sam najpre vizualizovao don Henara kao jednu predstavu u zlatnom mehuru. U mojoj viziji on je bio obučen isto onako kako se posle toga i pojavio. Budući da nije bilo logičnog načina da objasnim te protivrečnosti, pretpostavio sam, što sam u sličnim situacijama uvek činio, da je emocionalna napetost morala odigrati važnu ulogu u određivanju onoga što sam »verovao da sam video«.

Počeo sam prilično bezvoljno da se smejem pri pomisli na taj njihov jevtin trik. Izneš im svoje zaključke. Oni se gromoglasno nasmejaše. Iskreno poverovah da njihov smeh znači popuštanje.

»Zar nije istina da si se skrivao u žbunju?« upitah don Henara.

Don Huan sede na zemlju i uhvati se obema rukama za glavu.

»Ne. Nisam se skrivao«, reče don Henaro mirno. »Bio sam daleko oдавde kad si me pozvao, pa sam došao da te vidim.«

»Gde si to bio, don Henaro?«

»Daleko.«

»Koliko daleko?«

Don Huan me prekide i reče da se don Henaro pojavio da bi mi udovoljio, a ne da bih ga ispitivao gde je bio, jer nije bio nigde.

Don Henaro mi priskoči u pomoć i reče da mogu da ga pitam što god hoću.

»Ako se nisi skrivao oko kuće, gde si onda bio, don Henaro?« upitah.

»Bio sam kod svoje kuće«, reče mi on krajnje iskreno.

»U srednjem Meksiku?«

»Da! To je jedina kuća koju imam.«

Pogledali su se i ponovo prsnuli u smeh. Znao sam da teraju šegu sa mnom, ali odlučih da se dalje ne raspravljam. Smatrao sam da su morali imati razloga da se upuste u jednu ovako pažljivo razrađenu igru. Seo sam.

Osećao sam se doslovce kao prepolovljen; jedan deo mene nije uopšte bio šokiran i mogao je zdravo za gotovo da prihvati bilo koji od don Huanovih ili don Henarovih postupaka. Ali drugi deo mene je to odlučno odbijao; bio je to moj najjači deo. Svesno sam procenio da sam prihvatio don Huanov magijski opis sveta jedino na intelektualnoj osnovi, dok ga je moje telo, kao jedan entitet odbacivalo, otuda moja nedoumica. Tokom godina druženja sa don Huanom i don Henarom, doživio sam neobične pojave kao telesna, a ne kao intelektualna iskustva. Nešto ranije te noći, izvršio sam »hod moći« koji je, s gledišta mog razuma, bio neshvatljivo postignuće; a povrhu svega, imao sam i neverovatne vizije jedino posredstvom svoje sopstvene volje.

Objasnih im prirodu svoje bolne, a istovremeno i iskrene nedoumice.

»Ovaj momak je genije«, reče don Huan don Henaru odmahujući glavom u neverici.

»Ti si veliki genije, Karlitos«, reče don Henaro kao da prenosi poruku.

Seli su pored mene — don Huan s desne a don Henaro s leve strane. Don Huan primeti da će uskoro jutro. U tom času ponovo začuh zov noćnog leptira. Bio se premetio. Zvuk je sad dolazio iz suprotnog pravca. Pogledah u obojicu; izdržah njihove netremične poglede. Moja logička shema počeo se rasipati. Zvuk je bio hipnotički pun i dubok. Tad začuh prigušene korake, mek hod kako krši suvo šipražje. Ono brektanje se približi i ja se sklupčah uz don Huana. On mi suvo naredi da ga »vidim«. Učinih ogroman napor, ne toliko da zadovoljim njega koliko sebe. Bio sam siguran da je don Henaro bio noćni leptir. Ali don Henaro je se deo sa mnom; šta je, onda, bilo u žbunju? Noćni leptir?

Brektanje je odjekivalo u mojim ušima. Nisam mogao sasvim da prekinem svoj unutrašnji dijalog. Čuo

sam zvuk, ali ga više nisam mogao kao ranije osetiti u svome telu. Čuo sam istinske korake. Nešto je puzilo u mraku. Začu se glasno lomljenje kao da se skršila grana, a onda me iznenada obuze užasno sećanje. Pre nekoliko godina proveo sam stravičnu noć u divljini, kad me je nešto izmučilo svojim napadima, nešto vrlo lako i meko što mi beše stalo na vrat i pritiskalo me dok se nisam srozao na zemlju. Don Huan je objasnio taj događaj kao susret sa »saveznikom«,⁴ tajanstvenom silom koju vrač uči da opazi kao entitet.

Nagnuh se bliže ka don Huanu i prošaptah to čega sam se setio. Don Henaro nam se puzeci približi.

»Šta je rekao?« upita on don Huana šapatom.

»Kazao je da je ono tamo saveznik«, uzvratila don Huan tihim glasom.

Don Henaro otpuza natrag i sede. Onda se okrete k meni i reče glasnim šapatom: »Ti si genije.«

Tiho su se smejali. Don Henaro pokaza glavom prema žbunju.

»Idi tamo i šćepaj ga«, reče on. »Skinu gaće i prepadni vraga u njemu.«

Tresli su se od smeha. Zvuk je u međuvremenu prestao. Don Huan mi naredi da zaustavim misli, ali da oči držim otvorene i pogled usredsredim na ivicu žbunja ispred sebe. Reče da je noćni leptir menjao položaj zato što je don Henaro tu i da će, ako mi se bude pokazao, izabrati da se pojavi sprema.

Posle kratke borbe da stišam svoje misli, opet zapazih onaj zvuk. Bio je puniji no ikad. Začu najpre prigušene korake po suvarcima, a onda ih osetih na telu. U tom času razaznah crnu masu ispred sebe, na ivici žbunja.

Tad osetih da me nešto drma. Otvorih oči. Don Huan i don Henaro stajali su iznad mene a ja sam klečao, kao da sam bio zaspao u čučecem položaju. Don

⁴ »Donhuanovsko« značenje reči »saveznik« (*ally*) tačnije se može shvatiti i protumačiti iz Kastanedine doktorske disertacije »Strukturalna analiza« i pošto se prouči dodatak B, na strani 249, u knjizi *Učenje don Huana*. — Prim. prev.

Huan mi dade malo vode i ja ponovo sedoh naslonivši se leđima na zid.

Ubrzo je svanulo. Žbunje kao da se budilo. Jutarnja hladnoća bila je sveža i okrepljujuća.

Don Henaro nije bio noćni leptir. Moja racionalna konstrukcija se raspadala. Nisam više ništa želeo da pitam, ali nisam hteo ni da ćutim. Najzad sam morao da progovorim.

»Ali, ako si bio u srednjem Meksiku, don Henaro, kako si onda došao ovamo?« upitah.

Don Henaro napravi ustima neke smešne i krajnje razdragane grimase.

»Žao mi je«, reče on, »ali moja usta ne žele da govore.«

Onda se okrete ka don Huanu i reče osmehujući se: »Zašto mu ti ne kažeš?«

Don Huan je oklevao. Onda reče da je don Henaro, kao savršen umetnik magije, kadar da učini čudesna dela.

Don Henarove grudi se napumpaše kao da su to učinile don Huanove reči. Činilo se da je udahnuo toliko mnogo vazduha da su mu grudi izgledale dvaput veće nego inače. Izgledalo je da će svakog časa poleteti. Podskočio je. Imao sam utisak da ga je taj vazduh u plućima naterao da skoči. Koraćao je tamo-amo po prljavom podu sve dok očito nije povratio kontrolu nad grudima; potapšao se po njima i vrlo snažno počeo dlanovima da trlja grudne i trbušne mišiće kao da ispušta vazduh iz unutrašnje automobilske gume. Napokon je seo.

Don Huan se osmehivao. Oči su mi sijale od ushićenja.

»Piši svoje beleške«, naredio mi je tiho. »Piši, piši, ili ćeš umreti!«

Onda je primetio da čak ni don Henaro više ne smatra moje beleženje nečim tako neobičnim.

»Tačno!« uzvratila don Henaro. »Baš sam nešto razmišljao da se i sam latim pisanja.«

»Henaro je čovek od znanja«, reče suvo don Huan. »A kao čovek od znanja, savršeno je sposoban da se prebacuje preko velikih razdaljina.«

Podsetio me da smo jednom, pre nekoliko godina, sva trojica bili u planinama, i da je tad don Henaro, u nastojanju da mi pomogne da prevaziđem svoj glupi razum, izveo zapanjujući skok od deset milja na vrhove Sijera. Zapamtio sam taj događaj, ali i činjenicu da čak nisam mogao ni pojmiti da je skočio.

Don Huan dodade kako je don Henaro sposoban da u izvesnim trenucima izvodi neobična dela.

»U izvesnim trenucima Henaro nije Henaro, već njegov dvojnik«, reče on.

Ponovio je to nekoliko puta. Tad me obojica pogledaše kao da očekuju moju predstojeću reakciju.

Nisam razumeo šta je mislio pod tim »njegov dvojnik«. To nikad ranije ne beše pomenuo. Zamolih ga da mi objasni.

»Ima još jedan Henaro«, reče on.

Pogledasmo se međusobno. Počeh s lakoćom da shvatam. Don Huan mi dade znak očima da nastavim da govorim.

»Imaš li brata blizanca?« upitah okrenuvši se ka don Henaru.

»Naravno«, reče on. »Imam blizanca.«

Nisam mogao da odredim da li me magariće ili ne. Obojica su se kikotali prepuštajući se tome poput dece kad zbijaju obesnu šalu.

»Možeš reći«, nastavi don Huan, »da je u ovom trenutku Henaro njegov blizanac.«

Ova izjava ih natera da počnu da se valjaju od smeha. Ali ja nisam mogao da učestvujem u njihovom veselju. Telo mi je i nehotice podrhtavalo.

Don Huan mi strogim glasom reče da sam suviše težak i uobražen.

»Shvati već jednom!« naredi mi on suvo. »Znaš da je Henaro vrač i besprekora ratnik. Samim tim je sposoban da izvede takva dela koja bi prosečnom čoveku bila nezamisliva. Njegov dvojnik, taj drugi Henaro, jedno je od tih dela.«

Ostadoh bez reči. Nisam mogao da shvatim da me tek samo podbadaju.

»Za ratnika poput Henara«, nastavi on, »stvoriti toga drugog nije tako nedostižan poduhvat.«

Pošto sam dugo razbijao glavu oko toga šta dalje da kažem, upitah: »Da li je taj drugi poput tog pojedinca?«

»Taj drugi je sam pojedinac«, odvrati don Huan.

Njegovo objašnjenje poprimilo je neverovatan obrt, mada zaista nije bilo više neverovatno no ostalo što su učinili.

»Od čega je taj drugi napravljen?« upitah don Huana posle izvesnog oklevanja.

»Nema načina da se to sazna«, reče on.

»Da li on postoji, ili je samo iluzija?«

»Postoji, naravno.«

»Da li bi se onda moglo reći da je napravljen od krvi i mesa?« upitah.

»Ne. Tako se ne bi moglo reći«, odgovori don Henaro.

»Ali, ako on isto tako postoji kao ja...«

»Postoji kao ti?« rekoše don Huan i don Henaro uglas.

Gledali su se i smejali sve dok nisam pomislio da će im pripasti muka. Don Henaro je bacio svoj šešir na zemlju i počeo da igra oko njega. Igrao je žustro i skladno i, iz nekog neobjašnjivog razloga, krajnje smešno. Možda je taj humor proisticao iz njegovih izuzetno »profesionalnih« pokreta. Taj nesklad bio je tako suptilan i u isto vreme tako očit da sam se presamitio od smeha.

»Nevolja je s tobom, Karlitos, u tome«, reče pošto je opet seo, »što si genije.«

»Moram da saznam o dvojniku«, rekoh.

»Nema načina da se sazna da li je od krvi i mesa«, reče don Huan. »Nema, jer ne postoji tako kao ti. Henarov dvojnik je isto tako stvaran kao i Henaro. Shvataš li šta mislim?«

»Ali moraš se složiti, don Huane, da mora postojati način da se to sazna.«

»Dvojnik je sâm pojedinac; to objašnjenje treba da je dovoljno. Međutim, kad bi *video*, znao bi da između Henara i njegovog dvojnika postoji velika razlika. Za vrača koji *vidi* dvojnik je sjajni.«

Osetih se isuviše slabim da bilo šta još pitam. Spustih svoju beležnicu i za trenutak pomislih da ću se onesvestiti. Pred očima mi se crnelo kao u tunelu; oko mene je svud bio mrak, izuzev svetle okrugline jasnog pejzaža koji sam video pred sobom.

Don Huan reče da treba nešto da pojedem. Nisam bio gladan. Don Henaro izjavi da umire od gladi, pa ustade i uputi se u zadnji deo kuće. Don Huan isto tako ustade i dade mi znak da ga sledim. U kuhinji, don Henaro nasu sebi porciju jela i na najsmešniji način počeo da oponaša nekoga ko hoće da jede, ali ne može da guti. Mislio sam da će don Huan umreti; urlao je, zagrcavao se, ječao, kašljao i gušio se od smeha. I sâm sam mislio da ću crći. Don Henarova šegačenja bila su nenadmašna.

Napokon je prestao i najpre pogledao don Huana pa zatim mene; oči su mu blistale i široko se osmehivale.

»Ne ide«, reče on sležući ramenima.

Pojeo sam dosta, kao i don Huan; zatim smo se svi vratili pred kuću. Sunčeva svetlost bila je blistava, nebo čisto, a jutarnji povetarac je osvežavao vazduh. Osetih se srećnim i jakim.

Sedosmo u trougao, licem okrenuti jedan prema drugom. Posle učtive ćutnje odlučih da ih zamolim da mi razjasne nedoumicu. Osetio sam da sam ponovo u najboljoj formi i hteo sam to da iskoristim.

»Ispričaj mi nešto više o dvojniku, don Huane«, rekoh.

Don Huan pokaza prema don Henaru, a on mi se pokloni.

»Eto ga«, reče don Huan. »Nema šta da se priča. Ovde je da bi ga ti sopstvenim očima video.«

»Ali to je don Henaro«, rekoh u traljavom nastojanju da održim razgovor.

»Sigurno da sam Henaro«, reče on i nadmeno sleže ramenima.

»Šta je onda dvojnik, don Henaro?« upitah.

»Pitaj njega«, reče on odsečno, pokazujući don Huana. »On je taj koji priča. Ja sam glup.«

»Sam vrač je dvojnik razvijen kroz njegova *sanjarjenja*«, objasnio je don Huan. »Dvojnik je za vrača delo moći, ali za tebe je on samo priča o moći. U Henarovom slučaju, njegov dvojnik je nerazlučiv od njega samog. To dolazi otud što je njegova ratnička besprekornost nadmoćna; zbog toga tu razliku nikad nisi zapazio. Ali za ovih nekoliko godina koliko ga poznaješ, s pravim Henarom si bio samo dvaput; sve ostalo vreme bio si s njegovim dvojnikom.«

»Ali to je apsurdno!« uzviknuh.

Osetih kako mi teskoba narasta u grudima. Toliko se uzrujah da ispustih svoju beležnicu i olovku, koja se otkotrlja nekud bestraga. Don Huan i don Henaro bukvalno zaroniše u zemlju i počеше krajnje lakrdijašku potragu za njom. Nikad do tada nisam prisustvovao nekoj predstavi teatralne magije i mađioničarskih trikova koja je više zaprepašćivala. Pored toga što nije bilo pozornice, njenih konstrukcija, ni bilo kakvih scen-skih rekvizita, najverovatnije da se ni vračevi nisu koristili mađioničarskim trikovima.

Don Henaro, glavni čarobnjak, i njegov pomoćnik don Huan stvorili su za nekoliko trenutaka zapanjujuću, najneobičniju i najčudniju zbirku stvari koje su našli ispod svakog predmeta oko trema, ili pored i iznad njih.

U stilu pozorišne čarolije, pomoćnik je podigao binu, koju je u ovom slučaju predstavljalo nekoliko stvari na prljavom podu — kamenje, vreće od debelog platna, komadi drveta, sanduk za mleko, petrolejka i moja jakna — a zatim je čarobnjak, don Henaro, nastavio da traži neki predmet, koji bi odbacio čim bi ustanovio da to nije moja olovka. Ta zbirka nađenih stvari sastojala se od komada odeće, perika, naočara, igraćaka, posuđa, delova mašinerije, ženskog donjeg rublja, ljudskih zuba, sendviča i religijskih predmeta. Najodvratnija bila

je jedna od njih. Bio je to komad ljudskog izmeta koji je don Henaro izvukao ispod moje jakne. Na kraju, don Henaro pronađe moju olovku i dade mi je, pošto je prethodno krajem svoje košulje obrisao prašinu s nje.

Svoje lakrdijašenje proslavili su poklicima i kiko-tanjem. Uхватih sebe kako ih gledam, nesposoban da im se pridružim.

»Ne uzimaj stvari toliko ozbiljno, Karlitos«, reče mi don Henaro brižnim glasom. »Upropastićeš inače...«

Napravio je smešan pokret koji je mogao mnogo štošta da znači.

Kad se njihov smeh utišao, upitah don Henara šta čini dvojnik, odnosno šta vrač čini s dvojnikom.

Odgovorio je don Huan. Reče da dvojnik ima moć, i da se njome služi za izvršavanje takvih dela koja bi bila nezamisliva pod običnim okolnostima.

»Uvek sam ti govorio da je svet nedokučiv«, reče on. »I sami smo takvi, a takvo je i svako biće koje postoji na ovom svetu. Zato je razumom nemoguće po-jmiti dvojnika. Pa ipak, tebi je bilo dopušteno da ga lično vidiš, i to treba da bude više nego dovoljno.«

»Ali mora postojati način da se o njemu govori«, rekoh. »Sam si mi rekao da si objasnio svoj razgovor s jelenom da bi o tome govorio. Zar ne možeš isto učiniti i s dvojnikom?«

Ćutao je jedan trenutak. Ja sam ga molio. Teskoba koju sam osećao premašila je sve što sam dotad do-živeo.

»Pa dobro, vrač može da se udvaja«, reče don Huan. »To je sve što neko može da kaže.«

»Ali, da li je on svestan toga da je udvojen?«

»Naravno da je svestan.«

»Da li zna da se u isti mah nalazi na dva mesta?«

Obojica me pogledaše, a zatim izmenjaše brze po-glede.

»Gde je onaj drugi don Henaro?«

Don Henaro se naže k meni i zagleda mi se u oči.

»Ne znam«, reče on tiho. »Nijedan vrač ne zna gde je njegov dvojnik.«

»Henaro je u pravu«, reče don Huan. »Vrač nema pojma da se u isti mah nalazi na dva mesta. Biti toga svestan, značilo bi isto što i suočiti se sa svojim dvojnikom, a vrač koji se nađe licem u lice sa samim sobom je mrtav. To je pravilo. Tako je moć uredila stvari. Niko ne zna zašto.«

Don Huan je objasnio da kad ratnik ovlada »sanjaranjem« i »viđenjem« i kad razvije dvojnika, mora takođe uspeti i u tome da izbriše ličnu istoriju, samovažnost i svoje uobičajene navike. Reče da su sve te tehnike kojima me je bio naučio i koje sam ja smatrao praznom pričom, u suštini, sredstva da se otkloni nepraktičnost toga da se ima dvojnik u svetu svakodnevice, čineći čoveka i njegov svet fluidnim, i postavljajući ih van granica proročanstva.

»Fluidni ratnik više ne može zamišljati svet hronološki«, objasni don Huan. »Za njega, svet i on sam više nemaju svrhe. On je svetlosno biće koje živi u svetlosnom svetu. Dvojnik je za vrača prosta stvar jer on zna šta čini. Za tebe je jednostavno da hvataš beleške, ali svojom olovkom još plašiš Henara.«

»Može li neko sa strane, gledajući vrača, primetiti da je on bio u isti mah na dva mesta?« upitah don Huana.

»Svakako. To bi bio i jedini način da se o tome zna.«

»Ali, zar se ne može logično pretpostaviti da bi vrač takođe mogao zapaziti da je bio na dva mesta?«

»A-ha!« uzviknu don Huan. »Konačno da i ti ukopčaš. Vrač tek nakon toga može pouzdano da primeti da je u isti mah bio na dva mesta. Ali, to je samo prosto svođenje podataka koje nema veze sa činjenicom da on dok dela pojma nema o svojoj dvojnosti.«

Razum mi se pokoleba. Mislio sam da ću eksplodirati ako ne nastavim da pišem.

»Razmisli o tome«, nastavi on. »Svet nam se ne otvara direktno, između nas stoji opis tog sveta. Dakle, pravo govoreći, mi smo uvek udaljeni za jedan korak i naš doživljaj sveta je uvek sećanje na taj doživljaj. Mi

se neprestano sećamo tog trenutka koji je upravo trajao, upravo prošao. Mi se sećamo, sećamo, sećamo.«

Sve više je okretao ruku ne bi li mi dočarao to što misli.

»Ukoliko je naš celokupni doživljaj sveta sećanje, onda nije tako čudno ako se zaključi da vrač istovremeno može biti na dva mesta. S gledišta njegove lične percepcije, to nije tako jer, da bi doživeo svet, vrač se, kao i svaki drugi čovek, mora setiti dela koje je upravo učinio, događaja u koji se upravo uverio, iskustva koje je upravo stekao. U njegovoj svesti nalazi se samo jedno jedino sećanje. Ali se nekome sa strane dok ga gleda može činiti da on istovremeno igra dve različite uloge. Vrač se, međutim, seća dva odvojena pojedinačna trenutka, jer ga više ne vezuje opis vremena.«

Kad je don Huan prestao da priča, bio sam siguran da sam dobio temperaturu.

Don Henaro se znatiželjno zagleda u mene.

»U pravu je«, reče on. »Mi smo uvek jedan skok iza...«

Iskretao je šaku kao što to beše činio don Huan; telo počeo da mu se trza i on poskoči u mestu. Kao da je imao štučavicu koja ga je na to primorala. Zatim počeo da podskakuje na stražnjici, i tako pređe do kraja trema i natrag.

Umesto da mi bude smešno, kao što je trebalo da bude, don Henarovo podskakivanje izazva u meni strah koji je bio tako jak da me je don Huan morao nekoliko puta lupnuti zglobovima prstiju po potiljku.

»Zaista ne mogu da shvatim sve to, don Huane«, rekoh.

»Ne mogu ni ja«, odvrati don Huan i sleže ramenima.

»A ni ja, dragi Karlitos«, dodade don Henaro.

Moj umor, sva ta bezbrojna čulna iskustva, opušteno, šaljivo raspoloženje koje je prevladavalo, i don Henarovo lakrdijaštvo, sve je to bilo previše za moje živce. Nisam mogao da zaustavim drhtanje trbušnih mišića.

Don Huan me naterao da se valjam po zemlji sve dok se nisam ponovo pribrao, posle čega im opet sedoh sučelice.

»Da li je dvojniki telesan?« upitah don Huana posle duge pauze.

Oni me pogledaše.

»Da li je dvojniki otelotvoren?« upitah.

»Naravno«, reče don Huan. »Telesnost i otelotvorenost su sećanja. Zato su ta sećanja, kao i sve drugo što osećamo o ovom svetu, sećanja koja akumuliramo. Sećanja na opis. Ti se sećaš moje telesnosti, kao što se sećaš i sporazumevanja putem reči. Otuda, pričao si s kojom, a mene osećaš kao telesnog.«

Don Huan prisloni svoje rame uz moje i blago me ćušnu.

»Dodirni me«, reče on.

Potapšah ga, a onda zagrljih. Samo što nisam zaplakao.

Don Henaro ustade i priđe mi. Ličio je na malo dete sa sjajnim očima punim obesti. Napućio je usne i dugo me gledao.

»A mene?« upitao je pokušavajući da sakrije osmeh.

»Zar nećeš i mene da zagliš?«

Ustadoh i ispružih ruke da ga dodirnem; telo kao da mi se u mestu zaledi. Nisam imao snage da se pokrenem. Pokušah da nateram svoje ruke da ga dosegnu, ali, napor mi je bio uzaludan.

Don Huan i don Henaro stajali su kraj mene i gledali me. Osetih kako mi se telo grči od nekog nepoznatog pritiska.

Don Henaro sede na zemlju kao da ga je ozlojedilo što ga nisam zagrljio; nadurio se i lupio petama o zemlju, a onda obojica eksplodiraše u gromoglasan smeh.

Mišići na trbuhu su mi poigravali, od čega mi je drhtalo celo telo. Don Huan mi skrenu pažnju da krećem glavom onako kako mi je to ranije preporučio, jer je ovo prilika da se smirim tako što ću reflektovati neki zrak svetlosti na rožnjači svoga oka. Snažno me zatim izvukao ispod nadstrešnice trema na čistinu i postavio me u takav položaj da očima mogu da uhvatim sunčevu svetlost s istoka; onog trenutka kad mi se telo našlo u tom položaju, ja prestadoh da drhtim. Primetio sam da

čvrsto stežem svesku samo zato što mi je don Henaro kazao da moje drhtanje izaziva težina njenih listova.

Rekoh don Huanu da me nešto vuče da odem. Mahnuh don Henaru. Nisam hteo da im dam vremena da me nateraju da se predomislim.

»Do viđenja, don Henaro«, viknuh. »Sad moram da idem.«

On mi uzvрати mahanjem.

Don Huan me otprati nekoliko koraka prema kolima.

»Da li i ti imaš dvojnika, don Huane?« upitah.

»Naravno!« uzviknu on.

Kroz glavu mi tog časa prohuja luda pomisao. Želeo sam da je odbacim i brže-bolje odem, ali me je nešto iznutra i dalje podbadalo. Tokom proteklih godina našeg druženja, postao mi je običaj da svaki put kad bih pozeleo da vidim don Huana, jednostavno odem u Sonoru ili srednji Meksiko, gde bih ga uvek zaticao kako me čeka. Navikao sam da je to tako i dotad mi se nikad nije dogodilo da o tome bilo šta mislim.

»Reci mi nešto, don Huane«, rekoh pola u šali. »Jesi li to ti ili tvoj dvojniki?«

On se naže prema meni. Cerio se.

»Moj dvojniki«, prošapta on.

Podskočih kao iz topa. Pojurih ka kolima.

»Samo sam se šalio«, doviknu za mnim don Huan.

»Još ne možeš da odeš. Duguješ mi još uvek pet dana.« Obojica su trčali prema kolima dok sam ja odmičao. Smejali su se i podskakivali tamo-amo.

»Karlitos, zovi me kad god hoćeš!« doviknu don Henaro.

SANJAR I SANJANO

Krenuo sam kolima don Huanovoj kući i stigao rano ujutru. Noć sam proveo u nekom usputnom motelu da bih kod njega prispeo do podne.

Don Huan je bio iza kuće i, tek kad sam ga pozvao, pojavio se pred njom. Toplo me je pozdravio, što mi je ostavilo utisak da je zadovoljan što me vidi. Napravio je neku primedbu kojom je, mislio sam, imao namenu da me opusti, ali ona je imala suprotno dejstvo.

»Čuo sam da dolaziš«, reče smešeći se. »Zato sam otrčao iza kuće. Bojao sam se da bi se uplašio da sam ostao pred njom.«

Nemarno je primetio da sam mrk i sumoran. Reče da ga podsećam na Elihiju, koji je bio dovoljno morbidan da bi bio dobar vrač, ali isuviše morbidan da bi postao čovek od znanja. Dodade da se pustošućem dejstvu sveta vračeva može suprotstaviti jedino na taj način ako mu se podsmeva.

Bio je u pravu u proceni mog raspoloženja. Zaista sam bio zabrinut i uplašen. Krenusmo u dugu šetnju. Trebalo je da prođe dosta vremena da mi se osećanja smire. Šetnja mi je više godila nego da je razgovorom pokušao da me izvede iz moga tmurnog raspoloženja. Vratili smo se njegovoj kući kasno po podne. Bio sam ogladneo. Pošto smo jeli, seli smo pod trem.

Nebo je bilo čisto. Popodnevna svetlost je učinila da se opustimo. Hteo sam da pričam.

»Mesecima sam već uznemiren«, rekoh. »Bilo je nečega zaista strašnog u tome što ste ti i don Henaro rekli i učinili kad sam poslednji put bio ovde.«

Don Huan ne reče ništa. Ustao je i promuvao se po tremu.

»Moram o tome da govorim«, rekoh. »Proganja me i ne mogu da prestanem da razbijam glavu oko toga.«

»Bojiš li se?« upita on.

Nisam se bojao, već bio zbunjen i poražen onim što sam bio čuo i doživeo. Rupe u mom razumu bile su tako ogromne da sam ih ili morao popuniti ili zajedno s razumom sve odbaciti.

Moji komentari naterashe ga na smeh.

»Nemoj još da odbacuješ svoj razum«, reče. »Nije vreme za to. To će se već dogoditi, ali smatram da sad nije trenutak za to.«

»Treba li, ipak, da pokušam da pronađem neko objašnjenje za ono što se desilo?« upitah.

»Naravno!« odvrati on. »Dužnost ti je da opustiš mozak. Ratnici ne pobeđuju idući glavom kroz zid, već tako što ga savlađuju. Ratnici preskaču te zidove; oni ih ne ruše.«

»Kako bih mogao da ovaj preskočim?« upitah.

»Pre svega, smatram da je smrtonosno pogrešno što na sve to gledaš suviše ozbiljno«, reče on i sede do mene. »Ima tri vrste loših navika kojima se stalno vraćamo kada smo suočeni s neobičnim životnim situacijama. Prva je ta da se ne obaziremo na ono što se događa, ili što se dogodilo, i da smatramo da se nikad nije ni desilo. Tako nešto priliči zatucanom čoveku. Druga je da sve prihvatamo zdravo za gotovo i mislimo da, navodno, znamo šta se dešava. To priliči pobožnom čoveku. Treća je da postavjemo opsednuti nekim događajem, jer ga ne možemo odbaciti, ili ni svim srcem prihvatiti. To priliči budali. Tebi? Ima i četvrti, ispravan, ratnikov način. Ratnik postupa tako kao da se nikad ništa nije dogodilo, jer ni u šta ne veruje, pa ipak sve prima zdravo za gotovo. On se nikad ne oseća tako kao da zna, niti tako kao da se nikad ništa nije dogodilo. On dela kao da potpuno vlada sobom, pa makar mu se u tom času tresla kolena. Postupajući na taj način, on se rešava opsesije.«

Dugo smo ćutali. Don Huanove reči delovale su poput melema.

Mogu li da govorim o don Henaru i njegovom dvojniku?« upitah.

»Zavisi šta hoćeš da kažeš o njemu«, odvrati on. »Nameravaš li da se prepustiš opsesiji?«

»Hoću da se prepustim objašnjenjima«, rekoh. »Opседnut sam zato što se nisam usudio da dođem da te vidim, a ni s kim nisam bio kadar da razgovaram o svojim strepnjama i sumnjama.«

»Zar ne razgovaraš sa svojim prijateljima?«

»Razgovaram, ali kako bi oni mogli da mi pomognu?«

Nikad nisam mislio da ti je potrebna pomoć. Moraš negovati osećanje da ratniku nije ništa potrebno. Kažeš da ti je pomoć potrebna. Zašto pomoć? Imaš sve što ti treba za to skupo putovanje kakvo je tvoj život. Pokušao sam da te naučim da je pravo iskustvo biti čovek, da je bitno to što si živ; život je mali, sporedan put kojim sad idemo. On je sam po sebi dovoljan, sam sobom objašnjiv i potpun.

»Ratnik to razume i prema tome se ravna; stoga se može reći, a da to ne bude drskost, da biti ratnik znači biti iskustvo iskustva«. *SVET O ISKUSTVO BICA*

Kao da je očekivao da mu nešto kažem. Oklevao sam jedan trenutak. Hteo sam da pažljivo odaberem reči.

»Ako je ratniku potrebna uteha«, produži on, »on tada jednostavno izabere bilo koga i toj osobi do sitnica govori o svojoj pometnji. Napokon, ratnik i ne traži da bude shvaćen i da mu se pomogne; razgovorom se on samo oslobađa pritiska. To se dešava pod uslovom da je ratnik sklon razgovoru; a ako nije, on to nikom ne govori. Ali, sve u svemu, ti ne živiš kao ratnik. Zasad, svakako još ne. I te zamke koje susrećeš moraju biti stvarno goleme. Saosećam u punoj meri s tobom.«

Nije se šalio. Sudeći po brizi u njegovim očima, izgledao je kao neko ko je lično i sâm u njima bio. Ustao je i potapšao me po glavi. Šetkao je gore-dole po tremu i povremeno bacao pogled na pustinjsko žbunje oko kuće. Njegove kretnje me uznemiriše.

U želji da se opustim, počeh da pričam o svojoj nedoumici. Osećao sam da je, u suštini, suviše kasno da se pretvaram kako sam neki naivan usputni posmatrač. Pod njegovim vođstvom bio sam se izvežbao da postignem neobične percepcije, kao što su »prekidanje unutrašnjeg dijaloga« i kontrolisanje svojih snova. Bile su to situacije u kojima se nisam mogao pretvarati. Sledio sam njegova uputstva, mada nikad doslovno, i delimično uspeo da preuzmem odgovornost za svoje postupke i izbrišem ličnu istoriju, tako da sam konačno došao do tačke koje sam se godinama užasavao; bio sam sposoban da budem sam a da time ne poremetim svoju fizičku ili emocionalnu ravnotežu. Bio je to, možda, moj jedini krajnje zapanjujući trijumf. Posmatrano sa stanovišta mojih ranijih očekivanja i raspoloženja, biti sam a »ne sići s uma« bilo je nepojmljivo stanje. Bio sam oštro svestan svih tih promena koje su se odigrale u mom životu i mom pogledu na svet, kao što sam bio svestan da je nekako nepotrebno to što je na mene tako duboko delovalo don Huanovo i don Henarovo otkriće »dvojnika«.

»Šta je to sa mnom, don Huane?« upitah.

»Prepuštaš se«, reče on odsečno. »Smatraš da je prepuštanje sumnjama i jadanjima odlika osećajnog čoveka. Ali prava istina je da si ti vrlo daleko od toga da budeš osećajan. Čemu onda pretvaranje? Onomad sam ti rekao da ratnik sa skromnošću prihvata ono što jeste.«

»Ti to kažeš tako da ispada kao da sam se ja namerno zbunjivao«, rekoh.

»Mi se namerno i zbunjujemo«, reče. »Svi smo mi svesni svojih postupaka. Naš slabašni razum se hotimično pretvara u čudovište kakvo zamišlja da jeste. Suviše je, ipak, mali za jednu tako široku stvar.«

Objasnih da je moja nedoumica verovatno složenija nego ta koju on zamišlja. Rekoh da će ih, sve dotle dok on i don Henaro budu ljudi kao i ja sâm, njihova nadmoćna kontrola činiti uzorima moga sopstvenog ponašanja. Ali, ukoliko bi se oni u suštini drastično razlikovali

od mene, ja ih više ne bih mogao zamišljati kao uzore, već kao čuda, koja nikako ne bih težio da oponašam.

»Henaro je čovek«, reče don Huan ubedljivo. »On, istina, više nije čovek kao što si ti. Ali to je njegovo postignuće, i ono ne bi trebalo da ti povećava strah. Ako je drukčiji, to je samo razlog više da mu se diviš.«

»Ali to što je drukčiji nije neka ljudska razlika«, reko.

»A kakvom je ti smatraš? Razlikom između čoveka i konja?«

»Ne znam. Ali on nije kao ja.«

»Ipak, jednom je bio.«

»Ali mogu li da shvatim njegovu promenu?«

»Naravno. I sam se menjaš.«

»Hoćeš da kažeš da ću razviti dvojnika?«

»Niko ne razvija dvojnika. To se samo tako kaže. Ti si, i pored toga što toliko pričaš, glup za reči. U zamku te hvataju njihova značenja. Prepostavljam da sad misliš kako neko razvija dvojnika služeći se opakim sredstvima. Svi mi, svetlosna bića, imamo dvojnika. Svi! Ratnik uči da ga bude svestan, i to je sve. Tu svest štite prividno nepremostive prepreke. Ali, to se može očekivati; upravo te prepreke i čine dolaženje do te svesti jednim tako jedinstvenim izazovom.«

»Zašto se ja njega toliko bojim, don Huane?«

»Zato što misliš da je dvojnik ono što sama reč kaže — dvojnik, odnosno drugi ti. Izabrao sam te reči da bih ga opisao. Dvojnik je sam pojedinac i ne može se posmatrati ni na jedan drugi način.«

»A šta ako ne želim da ga imam?«

»Dvojnik nije stvar ličnog izbora. Niti je stvar ličnog izbora ko će biti izabran da uči znanje vraćeva koje vodi ka svesti o njemu. Da li si se ikad upitao zašto si to baš ti?«

»Pitam se to neprekidno. I tebe sam to vrlo često pitao, ali mi nikad nisi odgovorio.«

»Nisam mislio da kažem da to treba da pitaš tako kako se postavljaju pitanja koja zahtevaju odgovor, već u smislu ratnikovog dubokog razmišljanja o svojoj velikoj sreći — o sreći što je pronašao izazov.

»Pretvoriti to u neko obično pitanje, izum je taštog, običnog čoveka koji traži da mu se zbog toga ili dive ili da ga sažaljevaju. Mene ta vrsta pitanja ne zanima zato što nema načina da se na njih odgovori. To što si baš ti izabran, namera je moći; nju niko ne može pojmiti. A sad, pošto si izabran, ne možeš više ništa učiniti što bi zaustavilo ispunjenje te namere.«

»Ali sâm si mi rekao, don Huane, da pojedinac može uvek da pogreši.«

»To je tačno. On i može uvek da pogreši. Ali mislim da se to što govoriš odnosi na nešto drugo. Ti hoćeš da nađeš neki izlaz. Želiš da imaš slobodu da grešiš i da odustaneš na svoju ruku. Suviše je kasno za to. Ratnik je u rukama moći i slobodan je jedino da izabere besprekoran život. Nema načina da se trijumf i poraz krivotvore. Tvoj razum može zahtevati od tebe da grešiš ne bi li izbrisao svoju sveukupnost. Ali ima jedna protivmera koja ti neće dozvoliti da proglašiš lažnu pobedu ili poraz. Ako misliš da možeš da potražiš utočište u neuspehu, onda si potpuno lud. Telo će ti se suprotiviti i neće ti dopustiti da pođeš ijednim putem.«

Počeo je da se tiho kikoće.

»Zašto se smeješ?« upitah.

»Nalaziš se u velikom škripcu«, reče. »Suviše je kasno da se povučesh, a prerano da delaš. Preostaje ti da se samo lično osvedočiš. Nalaziš se u bednom položaju nekog deteta koje ne može da se vrati u majčinu utrobu, ali ni da trčkara i dela. Jedino što može je to da se osvedočava i da sluša veličanstvene priče o delima. Ti si upravo u tom položaju. Ne možeš da se vratiš u krilo svoga starog sveta niti možeš moćno da delaš. Možeš jedino da se uveravaš u dela moći i da slušaš priče — priče o moći.

»Dvojnik je jedna od tih priča. To znaš, i zato ti je razum njime toliko obuzet. Ako nastojiš da razumeš, udaraš glavom o zid. Jedino što o njemu mogu reći, u smislu objašnjenja, jeste to da je dvojnik toliko stvaran koliko se to može biti, iako se do njega dolazi sanjarenjem.«

»Po tome što si mi rekao, don Huane, dvojnik može vršiti razna dela. Može li onda taj dvojnik...?«

Nije mi dopustio da završim misao. Podsetio me je da je neumesno reći da mi je on ispričao o dvojniku kad mogu da kažem da sam se u njegovo postojanje lično uverio.

»Očito, dvojnik može izvršavati dela«, rekoh.

»Očito!« odvratio je.

»Ali može li dvojnik da dela u ime tog pojedinca?«

»Pa on je taj pojedinac, dođavola!«

Videh da mi je vrlo teško da se izrazim. Mislio sam, ako bi vrač mogao obavljati dve radnje odjednom, onda bi se i njegova sposobnost za praktično delovanje morala udvostručiti. On bi tad mogao obavljati dva posla, biti na dva mesta, videti dve osobe, i tako dalje — sve u isti mah.

Don Huan je strpljivo slušao.

»Dozvoli mi da to, recimo, ovako formulišem«, rekoh. »Može li don Henaro, pretpostavimo, da ubije nekoga ko je stotine milja daleko od njega tako što će pustiti da to učini njegov dvojnik?«

Don Huan me pogleda. Odmahnuo je glavom i skrenuo pogled.

»Pun si priča o nasilju«, reče on. »Henaro uopšte ne može nikog da ubije, jednostavno zato što ga više ne zanimaju njegovi prijatelji. Kada je ratnik sposoban da osvoji *viđenje* i *sanjarenje*, a budući svestan svoje svetlosti, njega tako nešto više ne zanima.«

Istakao sam da je na početku mog učenja tvrdio da se vrač, potpomognut svojim »saveznikom«, može prebacivati stotine milja da bi zadao udarac svojim neprijateljima.

»Ja sam odgovoran za tvoju pometnju«, rekao je. »Ali moraš se setiti da sam ti jednom drugom prilikom rekao da, s tobom, ja ne sledim pravila koja je propisao moj učitelj. On je bio vrač i trebalo je valjano da te uvedem u taj svet. Nisam učinio to jer me više ne zanimaju životne peripetije mojih prijatelja. Pa ipak, reći mog učitelja zalepile su se za mene. Mnogo puta sam ti govorio onako kako bi to on sam činio.

»Henaro je čovek od znanja. Najčistiji među njima. Njegova dela su besprekorna. On je iznad običnih ljudi i iznad vračeva. Njegov dvojnik je jedan od izraza njegove veselosti i humora. Dakle, on ga nikako ne može koristiti za stvaranje ili razrešavanje običnih situacija. Koliko znam, dvojnik je svest o tome da smo svetlosna bića. On može učiniti što mu je volja, no ipak bira da bude nenametljiv i blag.

»Moja greška bila je u tome što sam te doveo u zabludu tuđim rečima. Moj učitelj nije bio u stanju da ostvari takva dela kakva može Henaro. Za njega su, na žalost, izvesne stvari, kao i za tebe, ostale samo priče o moći.«

Bio sam prinuđen da branim svoje gledište. Rekao sam da sam ono govorio u hipotetičkom smislu.

»Nema hipotetičkog kada govoriš o svetu ljudi od znanja«, reče on. »Čovek od znanja se nikako ne može odnositi prema svojim prijateljima na način koji povređuje, bilo to u hipotetičkom smislu ili nekako drugačije.«

»A šta bi bilo ako bi se njegovi prijatelji zaverili protiv njegove sigurnosti i blagostanja? Da li bi tad mogao upotrebiti svog dvojnika da se zaštiti?«

On s neodobravanjem coku jezikom.

»Kakvo neverovatno nasilje u tvojim mislima«, reče. »Nema tog ko bi mogao da se zaveri protiv sigurnosti i blagostanja čoveka od znanja. On *vidi*, i zato će preduzeti mere da to spreči. Henaro je, na primer, sračunato rizikovao time što ti se pridružio. Ali ti ne možeš učiniti ništa što bi ugrozilo njegovu sigurnost. A i kad bi mogao, njegovo *viđenje* bi mu to stavilo do znanja. Ako, pak, u tebi postoji nešto što je predodređeno pogubno po njega i što on ne može da dokuči svojim *viđenjem*, onda je to njegova sudbina koju ne može izbeći ni Henaro niti iko drugi. Kao što vidiš, čovek od znanja zadržava kontrolu ne kontrolišući ništa.«

Čutali smo. Sunce samo što ne beše dodirnulo vrhove gustih visokih žbunova na zapadnoj strani kuće. Bilo je još nekih dva sata do mraka.

»Što ne zovneš Henara?« upita don Huan kao usput.

Podskočih. Moja prva reakcija bila je da odustanem od svega i odjurim do kola. Don Huan prsnu u zvonak smeh. Rekoh da nemam šta sebi da dokazujem i da mi je sasvim dovoljno to što razgovaram s njim. Don Huan nije mogao da prestane da se smeje. Na kraju reče da je sramota što don Henaro nije ovde da uživa u velikoj predstavi.

»Slušaj«, reče on odlučnim glasom, ako ti nisi zainteresovan da zovneš Henara, ja jesam. Ja volim njegovo društvo.«

Na nepcima sam osećao užasno kiseo ukus. Kapi znoj su mi se slivale s čela i sa gornje usne. Htedoh nešto da kažem, ali zaista nije bilo šta da se kaže. Don Huan me je dugo ispitivački gledao.

»Hajde, hajde«, reče. »Ratnik je uvek spreman. Biti ratnik nije samo prosto stvar želje da se to bude. To je pre beskrajna borba koja se nastavlja sve dok nam ne kućne poslednji čas. Niko se ne rađa kao ratnik, kao što se niko ne rađa ni kao razborito biće. Sami sebe činimo ili jednim ili drugim.

»Priberi se. Neću da te Henaro vidi kako se treseš.«

Ustade i počeo odmerenim korakom da korača tamo-amo po čistom podu trema. Nisam mogao da ostanem ravnodušan. Bio sam tako nervozan da više nisam mogao da pišem, te skočih na noge.

Don Huan me natera da lagano trčim u mestu, okrenut ka zapadu. I ranije me je terao da u raznim prilika-ima izvodim slične pokrete. Ideja je bila da se iz sumraka koji dolazi izvuče »moć« podizanjem ruku prema nebu sa raširenim prstima, poput lepeze, i njihovim snažnim sklapanjem u trenutku kad se nađu na sredini između horizonta i zenita.

Vežba je delovala tako da sam se gotovo istog trenutka smirio i sabrao. Međutim, nisam mogao a da se u čudu ne pitam šta se to dogodilo s mojim starij »ja« koje se nikad dotad nije moglo sasvim da opusti dok je izvodilo te proste i idiotske pokrete.

Želeo sam da usredsredim svu pažnju na postupak koji je don Huan, bez sumnje, nameravao da primeni da bi dozvao don Henara. Unapred sam se bio pripravo-

za neke silne radnje. Don Huan stade na ivicu trema, licem prema jugoistoku, skupi šake oko usta, i kriknu: »Henaro! Dođi ovamo!«

Trenutak kasnije don Henaro izroni iz žbunja. Obojica su se široko osmehivali. Bukvalno su igrali preda mnom.

Don Henaro me srdačno pozdravi, i zatim sede na sanduk za mleko.

Sa mnom nešto nikako nije bilo u redu. Bio sam miran, hladnokrvan. Celo biće obuzele su mi neka neverovatna ravnodušnost i uzdržanost. Skoro kao da sam samog sebe posmatrao s nekog mesta na kojem sam bio skriven. Onda se vrlo nemarno obratih don Henaru rekavši da me je tokom moje poslednje posete bezmalo smrtno preplašio, i da čak ni prilikom svojih doživljaja pod dejstvom psihotropnih biljaka nisam bio u takvom haotičnom stanju. Njih dvojica veselošću propratiše moje izjave kao da su ove bile smešne. Smejao sam se s njima.

Oni su, očito, bili svesni stanja emocionalne otupelosti u kojem sam bio. Gledali su me i terali šegu sa mnom kao da sam pijan.

U meni se nešto očajnički borilo da preokrene tu situaciju u nešto dobro poznato. Hteo sam da budem zabrinut i uplašen.

Don Huan me je na kraju poprskao po licu s malo vode i zatražio od mene da sednem i hvatam beleške. Reče kao i ranije da ću ili pisati ili umreti. Već samo ispisivanje nekih reči povratu mi poznato raspoloženje. Kao da mi je opet nešto postalo kristalno jasno, nešto što mi je čas pre toga izgledalo nejasno i nerazumljivo.

Prevlast moga uobičajenog »ja« značila je isto tako i pojavu mojih uobičajenih strahovanja. Manje sam se, začudo, bojao toga da budem uplašen nego da se ne bojim. Prisnost mojih starih navika, bez obzira na to koliko one bile neprijatne, predstavljala je ugodno olakšanje.

Tek sad shvatih da je don Henaro maločas izronio iz žbunja. Moji uobičajeni procesi počeli su da funkcionišu. Počeli su tako što sam odbio da mislim ili mozgam o

tom događaju. Doneh odluku da ni o čemu ništa ne pitam. Nameravao sam da ovog puta budem nemi svedok.

»Henaro je ponovo došao samo radi tebe«, reče don Huan.

Don Henaro se bio naslonio na zid kuće i odmarao leđa sedeći na iskošenom sanduku za mleko. Izgledao je kao da jaše na konju. Držao je ruke ispred sebe kao da drži uzde.

»Tako je, Karlitos«, reče on spustivši sanduk na zemlju.

Sjahao je, prebacivši desnu nogu preko nepostojećeg konjskog vrata, i onda skočio na zemlju. Njegovi pokreti bili su tako savršeno izvedeni da su ostavili nedvosmislen utisak da je tek dojahao. Prišao mi je i seo levo od mene.

»Henaro je došao zato što hoće da ti ispriča o onom drugom«, reče don Huan.

Učini pokret kao da Henaru nudi mesto na podu. Don Henaro se nakloni. Ovlaš se osvrnuo da me pogleda. »Šta bi hteo da znaš, Karlitos?« upita on visokim glasom.

»Pa, eto, ako ćeš mi pričati o dvojniku, onda mi reci sve«, odgovorih glumeći ležernost.

Njih dvojica odmahnuše glavom i izmenjaše brze poglede.

»Henaro će ti pričati o sanjaru i sanjanom«, reče don Huan.

»Kao što znaš, Karlitos«, reče don Henaro glasom nekog govornika koji se sprema da počne, »dvojnika se začinje u *sanjarenju*.«

Zagleda se u mene i nasmeja. Pogled mu je skliznuo s mog lica na moju svesku i olovku.

»Dvojnika je san«, reče on, protegnu ruke i ustade.

Otišao je do kraja trema i zakoračio u žbunje. Zastao je pored jednog žbuna otkrivajući nam tri četvrtine svog profila; po svemu sudeći, mokrio je. Trenutak kasnije opazih da se s njim nešto događa. Činilo se da očajnički pokušava da mokri, ali da ne može. Don Huanov smeh ukazivao je na to da se don Henaro ponovo

šegači. Napinjao se na tako smešan način da je i don Huana i mene naterao da maltene crknemo od smeha.

Don Henaro se vrati na trem i sede. Osmeh mu je bio retko topao.

»Kad ne možeš, onda baš ne možeš«, reče on i sleže ramenima.

Posle kratkog ćutanja dodade uzdišući: »Da, Karlitos, dvojnika je san.«

»Hoćeš da kažeš da nije stvaran?« upitah.

»Ne. Hoću da kažem da je san«, odvrati on.

Don Huan se umeša i objasni da se don Henarove reči odnose na prvo izranjanje svesti o tome da smo svetlosna bića.

»Svi smo mi različiti, pa su otud i detalji naše borbe različiti«, reče don Huan. »Ipak, koraci koje preduzimamo da bismo došli do dvojnika su isti. Naročito u početku, kad su smušeni i nesigurni.«

Don Henaro se složi s tim i stavi opasku povodom nesigurnosti koju vrač pokazuje u toj fazi.

»Kad mi se to prvi put dogodilo, nisam ni znao da se desilo«, objasni on. »Jednog dana brao sam bilje u planinama. Otišao sam u polje koje su obrađivali drugi skupljači bilja. Sa sobom sam imao dve velike vreće. Bio sam spreman da krenem kući, ali sam odlučio da se pre toga malo odmorim. Prilegao sam u hlad pored jednog šumskog puteljka i zaspao. Tad začuh glasove ljudi koji su silazili s brda i probudih se. Užurbano potražih zaklon i sakrih se preko puta, nedaleko od mesta na kojem sam bio zaspao. Dok sam se tamo krio, stalno sam imao utisak da sam nešto zaboravio. Osvrnuh se da pogledam jesam li poneo svoje dve vreće s biljem. Nije ih bilo. Pogledah preko puta, ka mestu gde sam maločas spavao, i tad samo što mi ne spadoše pantalone od straha. Bio sam još uvek tamo i spavao! Bio sam to ja! Opišao sam se. I ovo sam bio ja! Za to vreme oni ljudi što su silazili s brda dođoše do onog mene koji je spavao, dok sam ja koji sam bio potpuno budan bespomoćno gledao iz svog skrovišta. Dodavola! Naći će me tamo i odneti moje vreće. Ali oni prođoše pokraj mene kao da me tamo uopšte nije ni bilo.

»Moja vizija beše toliko živa da sam podivljao. Vrisnuo sam i onda se ponovo probudio. K vragu! Bio je to san!«

Don Henaro prekide svoje opisivanje i pogleda me kao da očekuje moje pitanje ili primedbu.

»Reci mu gde si se probudio po drugi put«, reče don Huan.

»Probudio sam se kraj puta«, reče don Henaro, »na onom mestu gde sam bio zaspao. Ali, trenutak-dva uopšte nisam stvarno znao gde se nalazim. Skoro da bih mogao reći da sam još uvek gledao sebe kako se budim, i da me je tad nešto povuklo na tu stranu puta, gde sam našao sebe kako trljam oči.«

Nastade duga pauza. Nisam znao šta da kažem.

»A šta si zatim uradio?« upita don Huan.

Shvatio sam da me podbada tek kad su obojica počeli da se smeju. Oponašao je moja pitanja.

Don Henaro nastavi da priča. Reče kako je jedan trenutak bio zapanjen i da je potom otišao da sve proveri.

»Ono mesto na kojem sam se krio bilo je tačno onde gde sam ga i video«, reče on. »A oni ljudi koji su prošli kraj mene bili su odmakli kratko parče puta. To znam jer sam strčao s brda za njima. Bili su to oni isti koje sam i video. Pratio sam ih sve dok nisu stigli u grad. Mora da su mislili da sam šašav. Pitao sam ih da li su videli mog druga kako spava pored puta. Oni mi svi odgovoriše da nisu.«

»Vidiš«, reče don Huan, »svi mi prolazimo kroz iste sumnje. Plašimo se da smo ludi; na našu nesreću, svi mi to već i jesmo.«

»Ipak, ti si za nijansu luđi od nas«, reče mi don Henaro i namignu. »I sumnjičaviji.«

Podbadali su me zbog moje sumnjičavosti. Onda don Henaro ponovo počeo da priča.

»Svi smo mi tupoglava stvorenja«, reče. »Nisi samo ti, Karlitos. Bio sam nekoliko dana malo potresen tim svojim snom, ali sam onda morao da nastavim da zarađujem za život i da vodim računa o bezbroj drugih stvari, tako da zaista nisam imao kad da razbijam glavu

oko svojih tajanstvenih snova. Tako sam to vremenom sasvim zaboravio. Bio sam vrlo sličan tebi.

»No, jednog dana, nekoliko meseci kasnije, posle strašno zamornog rada, zaspah u podne kao klada. Bila je upravo počela da pada kiša i mene probudi kapljanje kroz rupu na krovu. Skočih iz kreveta i popeh se na krov da je zapušim pre nego što sasvim procuri. Osećao sam se tako budrim i snažnim da sam začas završio a da pri tom nisam pokisao. Mislio sam kako mi je to što sam malo odremao dobro činilo.

»Pošto sam završio, vratio sam se u kuću da spremim nešto za jelo i tad primetih kako ne mogu da gutam. Pomislih da sam bolestan. Izgnječio sam nešto korenja i lišća u kašu i to obavio oko vrata i vratio se u krevet. I tad opet, kad stigoh do kreveta, samo što mi ne spadoše pantalone. Ležao sam na njemu i spavao! Htedoh da sebe prodrmam i probudim, ali sam znao da tako nešto niko ne sme da učini. I ja izjurih iz kuće. Bila me uhvatila panika. Lutao sam besciljno po brdima. Nisam imao pojma kud idem i zalutao sam, mada sam tu proveo ceo život. Hodao sam po kiši, koju čak nisam ni osećao. Činilo mi se da ne mogu da mislim. Onda počeo tako učestano da seva i grmi da sam se ponovo probudio.«

Zastao je za trenutak.

»Želiš li da ti kažem gde sam se probudio?« upita on.

»Naravno«, odgovori don Huan.

»Probudio sam se u brdima, na kiši«, reče on.

»Ali, kako si znao da si se probudio?« upitah.

»Znalo je to moje telo«, odgovori on.

»To je bilo glupo pitanje«, upade don Huan. »Sam znaš da je nešto u ratniku uvek svesno svake promene. Svrha ratnikovog načina upravo i jeste da neguje i održava tu svest. Ratnik je čisti, prosvetljava i održava njen tok.«

Bio je u pravu. Morao sam priznati da znam kako u meni ima nečega što registruje i što je svesno svega što činim. Pa ipak, to nije imalo nikakve veze s mojom običnom svešću. Bilo je to nešto drugo što nisam mo-

gao prizemljiti. Rekoh im da bi možda don Henaro znao to da objasni bolje od mene.

»I sam to vrlo dobro činiš«, reče don Henaro. »To je neki unutrašnji glas koji ti govori šta je šta. On mi je onda i rekao da sam se probudio po drugi put. Naravno, čim sam se probudio, postao sam ubeđen da sam sigurno *sanjario*. Očito, to nije bio neki običan san, ali nije bilo ni pravo *sanjarenje*. Tako sam se prihvatio nečega drugog: šetnje u snu, u kojoj sam, pretpostavljam, bio polubudan. Ne bih to mogao nikako drukčije da shvatim.«

Don Henaro reče kako mu je njegov dobročinitelj objasnio da to što je doživeo nije uopšte bio san, i da ne bi trebalo da to uporno smatra šetnjom u snu.

»Šta ti je rekao da je to bilo?« upitah.

Oni izmenjaše brze poglede.

»Rekao mi je da je to bio đavo«, odgovori don Henaro oponašajući glas malog deteta.

Objasnih im da želim da znam da li je don Henarov dobročinitelj tumačio stvari na način kako su to oni sami činili.

»Naravno da jeste«, reče don Huan.

»Moj dobročinitelj je objasnio da je san u kome neko sanja samog sebe kako spava«, nastavi don Henaro, »čas dvojnika. Rekao mi je da bi bilo bolje da ne trošim snagu na čuđenje i postavljanje pitanja sebi, već da bi trebalo da iskoristim priliku da delam, i da ću samo tako biti spreman kad mi se bude ukazala sledeća prilika.

»Sledeća prilika ukazala mi se kod mog dobročinitelja. Pomogao sam mu u nekom kućnom poslu. Prilegao sam da se odmorim i, kao obično, zaspao kao klada. Njegov dom bio je za mene odista mesto moći koje mi je pomoglo. Iz sna me je iznenada trgla neka buka. Kuća mog dobročinitelja bila je velika. On je bio bogat i imao je mnogo radnika. Onu buku stvarala je neka lopata koja je kopala po šljunku. Seo sam da oslušnem, a zatim ustao. Buka me je uznemiravala, ali nisam mogao da odredim zbog čega. Razbijao sam glavu oko toga dvoumeći se da li da odem tamo da to istražim,

kad spazih sebe kako spavam na podu. Ovog puta sam znao šta da očekujem i šta da radim, te krenuh za bukom. Otišao sam iza kuće. Nastavio sam da je sledim. Što sam je više pratio, to sam se brže mogao kretati. Na kraju sam došao na neko udaljeno mesto, gde sam se uverio u neverovatne stvari.«

Objasnio je kako je u vreme tih događaja bio još uvek u početnim fazama svog učenja i da je bio vrlo malo učinio u oblasti »sanjarenja«, ali je s neverovatnom lakoćom sanjao da gleda samog sebe.

»Kud si to otišao, don Henaro?« upitah.

»Bilo je to prvi put da sam se zaista kretao u *sanjarenju*«, reče on. »Ipak, znao sam dovoljno o njemu da bih se ponašao kako treba. Nisam ni u šta direktno gledao, i tako sam došao do sure gudure u kojoj je moj dobročinitelj imao neke od svojih moćnih biljaka.«

»Misliš da je bolje ako neko zna veoma malo o *sanjarenju*?« upitah.

»Ne!« uzviknu don Huan. »Svako od nas ima sposobnost za nešto određeno. Henaro je vešt u *sanjarenju*.«

»Šta si video u onoj guduri, don Henaro?« upitah.

»Video sam kako moj dobročinitelj sa svojim ljudima obavlja neke opasne radnje. Pomislih da sam tu da bih mu pomogao, pa se sakrih iza nekog drveća. Ali, nisam znao kako da mu pomognem. Međutim, nisam bio glup, i shvatio sam da je taj prizor tu da ga gledam, a ne da u njemu učestvujem.«

»Kad, kako i gde si se probudio?«

»Ne znam kad sam se probudio. Mora da je bilo prošlo dosta vremena. Jedino što znam je to da sam pratio svog dobročinitelja i te druge ljude, i da me je, kad su već bili nadomak njegove kuće, probudila njihova graja, jer su se raspravljali. Bio sam na onom mestu gde sam video sebe kako spavam.

»Pošto sam se probudio, shvatih da to, bez obzira šta sam video i uradio, nije bio san. Bio sam zaista prevalio neku razdaljinu, vođen onim zvukom.«

»Da li je tvoj dobročinitelj bio svestan onoga što si činio?«

»Naravno. On je stvarao onaj zvuk lopatom da bi mi pomogao da izvršim svoj zadatak. Kad je ušao u kuću, pretvarao se da me grdi što sam zaspao. Ja sam znao da me je *video*. Kasnije, pošto su njegovi prijatelji otišli, rekao mi je da je primetio moj sjaj kako se skriva iza drveća.«

Don Henaro reče da su ga ta tri slučaja podstakla da krene putem »sanjarenja«, i da je od tada do trenutka kad mu se ukazala sledeća prilika prošlo petnaest godina.

»Četvrti put, vizija je bila neobičnija i potpunija«, reče on. »Zatekao sam sebe kako spavam nasred nekog obrađenog polja. Ležao sam na boku i spavao kao zaklan. Znao sam da je to *sanjarenje* jer sam u to vreme *sanjario* svake noći. Kad sam sebe zaticao kako spavam, bio sam obično na istom mestu gde sam i zaspao. Ovog puta nisam bio u krevetu, a znao sam da sam te noći legao u krevet. U ovom *sanjarenju* bio je dan. Dakle, počeh da istražujem. Odmakao sam se od mesta na kome sam ležao i orijentisao se. Znao sam gde se nalazim. Nisam, zapravo, bio daleko od svoje kuće, možda svega nekoliko milja. Prošetah okolo, zagledajući svaku sitnicu oko sebe. Zastao sam u senci velikog drveta nedaleko od mesta gde sam spavao i zagledao se preko ravnog pojasa zemlje u pravcu nekog kukuruzišta na padini jednog brda. Tad mi se desi nešto sasvim neobično; detalji okoline nisu se menjali niti iščezavali, bez obzira na to koliko sam ih dugo gledao. Uplaših se i odjurih do mesta gde sam ležao. Bio sam još uvek tamo, tačno kao i ranije. Počeh da se posmatram. Prožimalo me neko jezivo osećanje ravnodušnosti prema tom telu koje sam gledao.

»Tad začuh glasove ljudi koji su mi se približavali. Ljudi kao da su uvek bili oko mene. Ustrčah uz neko malo brdo i odatle pažljivo osmotrih. U polje gde sam bio, dolazilo je desetero ljudi. Svi su bili mladi. Odjurih natrag do mesta na kom sam ležao i tu doživih jedan od najvećih košmara u svom životu kad se suočih sa samim sobom koji je tu ležao i hrkao kao svinja. Znao sam da se moram probuditi, ali nisam pojma imao

kako. Znao sam, takođe, da bi bilo smrtonosno po mene ako bih se probudio. Ali, ako me oni mladići budu ovde zatekli, mnogo će se naljutiti. Sve te misli koje su mi prolazile kroz glavu nisu zapravo bile misli. Tačnije rečeno, bili su to prizori koji su proticali pred mojim očima. Recimo, moja zabrinutost bila je prizor u kome sam gledao samog sebe sa osećajem pritešnje-nosti. Nazivam to zabrinutošću. To mi se posle toga dogodilo bezbrog puta.

»Dakle, budući da nisam znao šta da radim, stajao sam tako i gledao sebe očekujući najgore. Mnoštvo brzih slika migalo mi je pred očima. Naročito se uhvatih za jednu od njih, za sliku svoje kuće i svog kreveta. Ta vizija postade vrlo jasna. Eh, kako sam samo poželeo da se vratim u svoj krevet! Tad me je nešto prodrimalo; osetio sam kao da me neko udara i na to se probudio. Bio sam u svom krevetu! Očito sam *sanjario*. Skočih iz kreveta i odjurih na ono mesto gde sam *sanjario*. Bilo je potpuno isto onakvo kakvo sam ga i *video*. Oni mladići su radili. Dugo sam ih gledao. Bili su to baš oni koje sam već *video*.

»Vratio sam se na isto mesto u sumrak pošto su svi otišli, i zadržao se onde gde sam gledao sebe kako spavam. Neko je tu ležao. Trava je bila zgnječena.«

Don Huan i don Henaro su me posmatrali. Ličili su na dve čudne zverke. Osetih žmarke po leđima. Bio sam na ivici da se prepustim racionalnom strahu da oni nisu stvarno ljudi poput mene, kad se don Henaro nasmeja.

»U to vreme«, reče on, »bio sam baš kao i ti, Karlitos. Hteo sam sve da proverim. Bio sam isto tako sumnjičav kao ti.«

Začutao je, podigao prst i uperio ga u mene. Onda pogleda don Huana.

»Zar nisi i sam bio tako sumnjičav kao ovaj momak?« upita on.

»Nikako«, odgovori don Huan. »On je apsolutni šampion.«

Don Henaro se tad okrete k meni i napravi gest izvinjenja.

»Mislim da sam se prevario«, reče on. »Ni ja nisam bio tako sumnjičav kao ti.«

Zakikotali su se tiho kao da ne žele da stvaraju buku. Don Huanovo telo se grčilo od prigušenog smeha.

»Ovo je za tebe mesto moći«, reče don Henaro šapatom. »Prste si polomio beležeći ovde. No, da li si ovde ikad obavio neko teže *sanjarenje*?«

»Ne, nije«, reče don Huan tihim glasom. »Ali je zato obavio teško pisarčenje.«

Presamitiše se. Kao da nisu hteli da se glasno smeju. Tela su im se tresla. Njihov prigušeni smeh podsećao je na ritmično kokodakanje.

Don Henaro se ispravi i kliznu do mene. Nekoliko puta me potapša po ramenu, govoreći mi da sam lupež, i tad me snažno povuče za levu ruku prema sebi. Ja izgubih ravnotežu i padoh. Skoro da sam licem udario o tvrdu zemlju. Nehotice ispružih ruku da ublažim pad. Jedan od njih me je pritiskao nadole držeći me za vrat. Nisam bio siguran koji. Po ruci koja me je držala sudio sam da je to don Henaro. Za trenutak me uhvati pustošuća panika. Osetih kako padam u nesvest, možda i jesam. Pritisak u stomaku bio je tako snažan da sam povratio. Ono što sam potom jasno pojmio bilo je to da mi neko pomaže da sednem. Don Henaro je čučao ispred mene. Okrenuh se da potražim don Huana. Nigde ga nije bilo. Don Henaro se široko osmehivao. Oči su mu se sijale. Bile su nepomično upravljene u moje. Zapitah ga šta mi je to uradio, a on reče da sam bio u komadima. Glas mu je bio prekoran, i kao da je bio ozlojeđen ili nezadovoljan mnome. Više puta je ponovio da se nalazim u komadima i da treba da se ponovo sastavim. Pokušao je da odglumi strogost u glasu, ali se zasmejao usred svoje govorancije. Rekao mi je da sam, onako prosut svud naokolo, zbilja bio grozan, i da je trebalo da uzme metlu da me počisti na jednu gomilu. Zatim dodade da se moglo desiti da mi se komadi pogrešno sastave i da mi se na kraju penis nađe na onom mestu gde treba da mi je palac. Istog časa se potpuno izgubi od smeha. Htedoh da se i sam nasmejem, kad me obuze najneobičniji osećaj. Telo mi se raspade!

Kao da sam bio nekakva mehanička igračka koja se prosto rasturila u komade. Nisam uopšte imao nikakav fizički osećaj, niti sam osećao strah ili zabrinutost. Raspadanje u komade doživeo sam kao neko ko to vidi, a ne kao da to sam fizički osećam.

Ono čega sam zatim postao svestan bilo je to da don Henaro manipuliše mojim telom. Od toga osetih tako snažno podrhtavanje da mi nestade sve pred očima.

Ponovo osetih kako mi neko pomaže da sednem. Opet ugledah don Henara gde čuča ispred mene. Povukao me da ustanem uhvativši me ispod pazuha i pomogao mi da prošetam. Nisam mogao da odredim gde se nalazim. Osećao sam se kao u snu, no uprkos tome, imao sam celovit pojam proticanja vremena. Bio sam oštro svestan da sam maločas bio s don Henarom i don Huanom na njegovom tremu.

Don Henaro je šetao sa mnom pridržavajući me ispod pazuha. Prizor koji sam gledao neprekidno se menjao. Međutim, nisam mogao da odredim prirodu toga što sam posmatrao. Ono što mi je bilo pred očima, pre je ličilo na neko osećanje ili raspoloženje; centar iz kojeg su se te promene širile bio je, nesumnjivo, u mom trbuhu. To sam bio povezao ne kao neku misao ili spoznaju, već kao telesni osećaj koji je iznenada postao stalan i nadmoćan. Ta kolebanja oko mene dolazila su iz mog trbuha. Stvarao sam svet, nekakav beskonačan tok osećanja i predstava. Sve što sam znao, bilo je tu. Bilo je to neko osećanje po sebi, a ne neka misao ili svesna procena.

Pokušao sam da se kontrolišem, zbog svoje nesavladive navike da sve procenjujem, ali, u određenom trenutku, proces mog registrovanja se prekide i obuze me nešto bezimeno, osećanja i predstave svih vrsta.

U jednom trenutku nešto u meni počeo ponovo da sve pregledno predstavlja i tad primetih da mi se ne prestano ponavlja jedna predstava: don Huan i don Henaro koji pokušavaju da me dočepaju. Ta vizija bila je nepostojana, i brzo je promicala. Mogla bi se uporediti s tim kao da sam ih gledao kroz prozor nekog

brzog vozila u pokretu. Oni kao da su pokušavali da me uhvate dok sam pored njih prolazio. Predstava postade jasnija i, kako se ponavljala, trajala je sve duže. Svesno sam u jednom trenutku shvatio da sam je hotimično izdvojio iz mnoštva drugih. Kroz te druge sam nekako brzo prohujao da bih došao baš do tog prizora. Na kraju sam bio u stanju da ga zadržim tako što sam mislio o njemu. Čim sam počeo da mislim, prevladali su moji uobičajeni postupci. Nisu bili tako određeni kao u mojim svakodnevnim aktivnostima, ali su bili još uvek dovoljno jasni da znam da taj prizor, ili osećanje koje sam bio izdvojio, predstavlja don Huana i don Henara koji su bili na don Huanovom tremu i držali me ispod pazuha. Htedoh da nastavim da brzo prolećem kroz druge predstave i osećanja, ali mi oni to ne dopustiše. Borio sam se trenutak-dva. Osećao sam se razrešenim i srećnim. Znao sam da ih obojicu volim, a takođe i to da ih se ne bojim. Hteo sam da se šalim s njima; nisam znao kako, pa sam nastavio da se smejem i tapšem ih po ramenima. Bio sam čudno svestan još nečega. Bio sam siguran da sam »sanjario«. Kad bih usredsredio svoj pogled na bilo šta, istog časa bi to postalo nejasno.

Don Huan i don Henaro su mi pričali. Nisam mogao dobro da razumem njihove reči i nisam bio kadar da razaberem koji od njih dvojice govori. Tad me don Huan okrete i pokaza mi neku hrpu na zemlji. Don Henaro me povuče bliže k njoj i natera me da idem oko nje. Ta hrpa bila je čovek koji je ležao na zemlji. Ležao je na stomaku, licem okrenut nadesno. Dok su mi govorili, neprestano su pokazivali tog čoveka. Povukoše me i ukrug saviše oko njega. Nisam uopšte mogao da usredsredim pogled na njega, ali na kraju osetih neki mir i trezvenost, pa ga ipak pogledah. Do svesti počeo polako da mi dopire spoznaja da sam ja taj čovek koji leži tu. Moja spoznaja nije donela nikakav strah niti nelagodnost. Prihvatio sam to jednostavno i bez emocija. U tom trenutku nisam bio u potpunom snu, ali ni sasvim budan i pri punoj svesti. Jedino sam postao svesniji don Huana i don Henara, koje sam, kad bi mi go-

vorili, mogao da razlikujem. Don Huan reče da ćemo ići na ono okruglo mesto moći u pustinjском žbunju. Čim je to rekao, pred očima mi puče slika tog mesta. Ugledah crne gomile okolnog žbunja. Okrenuh se nadesno; don Huan i don Henaro su takođe bili tu. Prožeše me drhtaj i osećanje da ih se plašim. Možda zato što su mi izgledali kao dve preteće senke. Približili su mi se. Čim ugledah crte njihovih lica, mog strahovanja nestade. Ponovo sam ih voleo. Kao da sam bio pijan, pa nisam bio kadar da sve jasno pojmem. Oni me zgrabiše za ramena i zajednički prodrmaše. Narediše mi da se probudim. Mogao sam čuti njihove glasove jasno i odvojeno. Tad doživih nešto jedinstveno. Zadržah u glavi dve predstave, dva sna. Osetih da nešto duboko spava u meni i da počinje da se budi, a onda se nađoh na podu trema, dok su me don Huan i don Henaro drмали. Ali, bio sam takođe i na onom mestu moći, a don Huan i don Henaro su me još uvek drмали. U jednom trenutku nisam bio ni na jednom od ta dva mesta, već bi se pre moglo reći da sam kao neki posmatrač bio na oba u isti mah. Imao sam čudno osećanje da sam u tom trenutku mogao poći i jednim i drugim putem. Jedino što je trebalo da učinim u tom času bilo je da promenim perspektivu i da, pre nego da ih gledam spolja, oba prizora doživim tako kao da sam sam u njima.

Don Huanova kuća zračila je nekom velikom toplinom. Više mi se sviđao taj prizor.

Ono što sam potom osetio bila je jeziva spoznaja, tako šokantna da mi se istog časa povratila sva moja uobičajena svest. Don Huan i don Henaro izlivali su vedra vode na mene. Bio sam pod don Huanovim tremom.

Nekoliko sati docnije sedeli smo u kuhinji. Don Huan je uporno tražio da nastavim da se ponašam tako kao da se ništa nije dogodilo. Dade mi nešto da pojedem i reče kako moram da budem sit da bih nadoknadio utrošak energije.

Bilo je prošlo devet uveče kada sam, pošto smo seli da jedemo, bacio pogled na sat. Moj doživljaj je

trajao nekoliko časova. Ali s gledišta mog sećanja, činilo mi se da sam kratko spavao.

Još sam osećao omamljenost, premda sam bio pribran. Svoju uobičajenu svest nisam povratio sve dok nisam počeo da beležim. Bio sam iznenađen što me je hvatanje beležaka skoro trenutno otrenilo. Istog časa kad sam došao sebi, našao se pod pravom unakrsnom vatrom svojih »razumnih« misli koje mi se odmah stvoriše u glavi; cilj im je bio da objasne fenomen koji sam doživeo. »Znao« sam odmah da me je don Henaro hipnotisao istog onog trenutka kad me je pribio uz zemlju, ali nisam ni pokušavao da dokučim kako je to učinio.

Njih dvojica su hteli da puknu od smeha kad sam im rekao šta mislim. Don Henaro ispita moju olovku i zaključujući da je ona za sve kriva. Osećao sam se vrlo ratoborno. Bio sam umoran i razdražljiv. Primetih da vičem na njih, dok su se oni tresli od smeha.

Don Huan reče da je dopustivo propustiti povoljnu priliku, ali ne na takav način, i da je don Henaro došao specijalno zato da mi pomogne i pokaže tajnu sanjara i sanjanog.

Moja razdražljivost dostignu vrhunac. Don Huan dade znak don Henaru. Na to obojica ustadoše i povedoše me iza kuće. Tamo mi don Henaro predstavi svoj veliki repertoar životinjskih krikova. Tražio je da izaberem jedan od njih da bi me naučio kako da ga reprodukujem.

Posle nekoliko sati vežbanja izveštio sam se tako da sam ga mogao sasvim dobro imitirati. Oni su uživali u mojim nesprenim pokušajima i smejali se do suza, a ja sam se, reprodukujući krik, rasteretio napetosti. Rekoh da u mom podražavanju ima nečega zaista jezivog. Moja opuštenost nije se dala ni sa čim porediti. Don Huan reče da bi se krik, ako bih ga usavršio, mogao preobratiti u jedno delo moći, i da bih ga jednostavno mogao koristiti za opuštanje kad god mi to bude potrebno. Preporučio mi je da spavam. No ja sam se bojao da zaspiš. Sedeo sam još neko vreme s njima pored kuhinjskog ognjišta, a onda, sasvim iznećada, uto- nuh u dubok san.

Probudio sam se u zoru. Don Henaro je spavao kraj vrata. Probudio se naoko istog časa kad i ja. Bili su me pokrili, a pod glavu mi umesto jastuka smotali moju jaknu. Osećao sam se vrlo mirno i odmorno. Rekoh don Henaru kako sam prošle noći bio sasvim iscrpljen. On odvrati da je i s njim bilo isto. Saptao je, kao da mi poverava tajnu, govoreći da je don Huan bio čak iscrpljeniji zato što je stariji.

»Nas dvojica smo mladi,« reče on sa sjajem u očima. »Ali, on je star. Mora biti da sad ima nekih trista godina.«

Ja se u strahu pridigoh. Don Henaro prekri lice ćebetom i zaurla od smeha. U tom trenutku u sobu uđe don Huan.

Osećao sam se pribranim i mirnim. Ovoga puta mi zaista nije bilo ništa važno. Bio sam tako opušten da sam hteo da plačem.

Don Huan reče da sam prošle noći počeo da postajem svestan svoje svetlosti. Posavetova me da se ne prepustim da me ponese zadovoljstvo koje osećam, jer bi se moglo izvrći u samozadovoljstvo.

»U ovom trenutku«, rekoh, »ne želim ništa da objašnjavam. Nije važno šta mi je don Henaro učinio prošle noći.«

»Nisam ti ništa učinio«, odvrati don Henaro. »Vidi, to sam ja, Henaro. Tvoj Henaro! Dodirni me!«

Zagrlih ga i obojica se nasmejasmoo kao dva deteta.

Upitao me je ne mislim li da je čudno što ga sad mogu zagrliti dok ga, kad sam ga prošli put video, nisam mogao ni dotaći. Uverih ga da takve stvari više nemaju veze sa mnom.

Don Huan to obrazloži kao moje prepuštanje da budem širokogrud i dobar.

»Pazi!« reče on. »Ratnik je uvek na oprezu. Ako budeš i dalje tako srećan, iscrpćeš i to malo snage što je još imaš.«

»Šta treba da radim?« upitah.

»Budi to što jesi«, reče on. »Sumnjaj u sve. Budi podozriv.«

»Ali ja neću da budem takav, don Huane.«

»Nije važno da li hoćeš ili nećeš. Važno je šta možeš da iskoristiš kao štit. Ratnik mora koristiti sve što mu je pri ruci da bi zatvorio svoj smrtni otvor čim se on pojavi. Dakle, nevažno je što ti stvarno ne voliš da budeš sumnjičav ili da zapitkuješ. To je sad tvoj jedini štit.

»Piši, piši. Ili ćeš umreti. Sa zanosom je posrano umreti.«

»Kako onda ratnik treba da umre?« upita don Henaro potpuno mojim glasom.

»Ratnik umire žilavo«, odgovori don Huan. »Njegova smrt se mora boriti da bi ga uzela. Ratnik joj se ne prepušta.«

Don Henaro razrogači oči i počeo da trepće.

»Ono što ti je Henaro juče pokazao od veoma velike je važnosti«, nastavi don Huan. »Toga se ne možeš rešiti pobožnošću. Juče si mi rekao da te je ideja o postojanju dvojnika razbesnela. A pogledaj se sad. Više ti do toga uopšte nije stalo. To je nevolja ljudi koji besne, besne i ovako i onako. Juče si o svemu zapitkivao, danas sve prihvataš.«

Istakoh da on uvek nalazi neku grešku u onome što činim, bez obzira na to kako sam to učinio.

»To nije istina!« uzviknu on. »Nema grešaka u ratnikovom načinu. Drži se njega, pa ti niko neće moći ništa da zameri. Uzmi kao primer jučerašnji dan. Prvo, ratnik bi postupio tako što bi postavljao pitanja bez straha i podozrenja i, drugo, dopustio bi da mu Henaro pokaže tajnu sanjara ne boreći se protiv njega i ne iscrpljujući sebe. Učini tako, pa niko neće moći da nađe pogrešku u tome.«

Po tonu njegova glasa sudio sam da je don Huan strašno ozlojeđen zbog nepromišljenosti. Ali on mi se osmehnu, o onda se zakikota kao da su ga na to naterale njegove sopstvene reči.

Rekoh da sam se samo uzdržavao, ne želeći da ih opterećujem svojim zapitkivanjem. Zaista me je bilo porazilo to što je don Henaro učinio. Bio sam uveren — premda to sad više nije bilo važno — da je don Henaro u žbunju čekao da ga don Huan pozove. Zatim je iskoristio moj strah da me iznenadi. Pošto sam bio sna-

žno pritisnut o zemlju, bez sumnje sam se onesvestio, i tad me je don Henaro sigurno hipnotisao.

Don Huan se usprotivi rekavši da sam isuviše jak da bih bio tako lako savladan.

»Šta se onda odigralo?« upitah.

»Henaro je došao da ti kaže nešto sasvim posebno«, reče. »Kad je izašao iz žbunja, bio je Henaro dvojnik. Ima još načina da se to objasni, ali ih sad ne mogu iskoristiti.«

»Zašto ne možeš, don Huane?«

»Zato što još nisi spreman da govorimo o sveukupnosti pojedinca. Zasad ti mogu reći samo to da ovaj Henaro nije više njegov dvojnik.«

Pokaza glavom ka don Henaru. Don Henaro zatrepta.

»Taj Henaro je prošle noći bio dvojnik. A već sam ti rekao da dvojnik ima nepojmljivu moć. Pokazao ti je najvažniju stvar. Da bi to učinio, morao je da te dotakne. Jednostavno te je potapšao po vratu, po istom mestu gde te je saveznik pre nekoliko godina zgazio. Naravno, ugasio si se poput svetlosti. I naravno, prepuštio si se kao poslednja ništarija. Sati su nam bili potrebni da te saberemo. Tako si straćio snagu, a kad je došlo vreme da ispuniš ratnički zadatak, ponestalo ti je daha.«

»Šta je bio taj ratnički zadatak, don Huane?«

»Rekao sam da je Henaro došao da ti pokaže tajnu svetlosnih bića kao sanjara. Hteo si da znaš o dvojniku. On se začinje u snovima. Ali, tad si upitao: 'Šta je dvojnik?' I ja sam ti odgovorio da je dvojnik sam pojedinac. On sanja dvojnika. Trebalo bi da to bude jednostavno, mada mi sami to nismo. Možda su svakodnevni snovi tog pojedinca jednostavni, ali to ne znači da je i on sam takav. Kad jednom nauči da sanja dvojnika, pojedinac stiže na čudnu raskrsnicu i tad nailazi trenutak kad shvata da je dvojnik taj koji sanja njega samog.«

Zapisao sam sve što je rekao. Pažljivo sam pratio to što mi je govorio, ali ga nisam razumeo.

Don Huan mi još jednom sve ponovi.

»Lekcija prošle noći, kao što sam ti rekao, bila je o sanjaru i sanjanom, odnosno o tome ko koga sanja.«

»Molim?« upitah.

Obojica prsnuše u smeh.

»Prošle noći«, nastavi don Huan, »zamalo što nisi izabrao da se probudiš na mestu moći.«

»Šta hoćeš time da kažeš, don Huane?«

»Trebalo je da ti to bude zadatak. Da se nisi prepustio na svoj glupi način, imao bi dovoljno snage da pretegneš tas vage u svoju korist, i tad bi se, bez sumnje, na smrt preplašio. Na tvoju sreću ili, pak, nesreću, pokazalo se da nisi imao dovoljno snage. U stvari, rasipao si je u bezvrednoj zbrci do te mere da ti je jedva preostalo da preživiš.

»Dakle, kao što već sam zaključuješ, prepustiti se smicalicama ne samo da je glupo i beskorisno već je i štetno. Ratnik koji sam sebe iscrpljuje ne može da živi. Telo nije nešto neuništivo. Mogao si se ozbiljno razboleti. Nisi, prosto zato što smo Henaro i ja sprečili neke tvoje budalaštine.«

Njegove reči tek sad počese stvarno da deluju na mene.

»Prošle noći Henaro te je provodio kroz zamršenosti dvojnika«, nastavi don Huan. »Jedino je on to mogao učiniti. Nije bila vizija ni halucinacija kad si ugledao sebe kako ležiš na zemlji. Mogao si to potpuno jasno opaziti da se nisi izgubio u svom prepuštanju, i mogao si saznati da si ti sam san, da te tvoj dvojnik sanja isto onako kao što si ti njega sanjao prošli noći.«

»Ali, kako je to moguće, don Huane?«

»Niko ne zna kako se to događa. Jedino što znamo je to da se događa. To je tajna nas kao svetlosnih bića. Prošli noći sanjao si dva sna i mogao si se probuditi u bilo kom od njih, ali nisi imao dovoljno snage čak ni to da shvatiš.«

Jedan trenutak su me netremice gledali.

»Mislim da sad shvata«, reče don Henaro.

TAJNA SVETLOSNIH BIĆA

Don Henaro me je satima razveseljavao nekim besmislenim uputstvima kako da se služim svojim svakodnevnim svetom. Don Huan reče da treba da budem vrlo oprezan i ozbiljan u pogledu don Henarovih preporuka, jer, iako su smešne, one nisu šala.

Oko podne don Henaro ustade i bez reči ode u žbunje. I sâm sam nameravao da ustanem, ali me don Huan blago zadrža i ozbiljnim glasom napomenu da će don Henaro pokušati sa mnom još jednu stvar.

»Šta to sprema?« upitah. »Šta će mi učiniti?«

Don Huan me uveri da nemam šta da brinem.

»Približavaš se raskrsnici«, reče on. »Izvesnoj raskrsnici na koju stiže svaki ratnik.«

Mislio sam da govori o mojoj smrti. On kao da je unapred pretpostavio šta ću upitati, pa mi dade znak da ništa ne govorim.

»Nećemo razgovarati o tome«, reče on. »Dovoljno je reći da je ta raskrsnica o kojoj govorim objašnjenje vračeva. Henaro veruje da si spreman za to.«

»Kad ćeš mi ga kazati?«

»Ne znam kad. To treba tebi reći, zato to zavisi od tebe. Sam ćeš morati da odlučiš kada.«

»Što mi to ne kažeš baš sad?«

»Odlučiti ne znači proizvoljno izabrati neko vreme«, reče on. »Odlučiti bi značilo da si besprekorno pripremio svoj duh, i da si učinio sve što možeš da postaneš vredan znanja i moći.

»Danas, međutim, moraš rešiti jednu malu Henarovu zagonetku. On je otišao pre nas i čekaće nas negde

u žbunju. Niko ne zna mesto na kom će biti, ni određeno vreme kad da se pođe. Ako budeš sposoban da odrediš kad je pravi trenutak da kreneš odavde, moći ćeš da nađeš i mesto gde se on nalazi.»

Rekoh don Huanu da ne mogu da zamislim da bi bilo ko bio kadar da reši jednu takvu zagonetku.

»Kako me to što ću odavde otići u nekom određenom trenutku može odvesti do don Henara?« upitah.

Don Huan se osmehnu i počeo da pevuši kroz nos. Kao da je uživao u mojoj uzbuđenosti.

»To je baš problem koji ti je Henaro zadao«, reče on. »Ako budeš imao dovoljno lične snage, izabraćeš sa apsolutnom sigurnošću taj pravi trenutak da pođeš odavde. Kako će te to što si u pravom trenutku otišao voditi, nešto je što niko ne zna. Uprkos tome, ako budeš imao dovoljno snage, sam ćeš se uveriti da je to tako.«

»Ali, kako ću to biti vođen, don Huane?«

»Ni to niko ne zna.«

»Mislim da me ovog časa don Henaro vuče za nogu.«

»Onda bolje da pripaziš«, reče on. »Ako te Henaro vuče za nogu, on će ti je, jamačno, i otkinuti.«

Don Huan se nasmeja svojoj sopstvenoj šali. Nisam mogao da mu se pridružim. Suviše sam se stvarno bojao don Henarovih prirođeno opasnih postupaka.

»Možeš li mi ukazati na neki trag?« upitah.

»Nema tragova!« odgovori on odsečno.

»Zbog čega je don Henaru to potrebno?«

»Hoće da te proveri«, odvrati on. »Recimo da mu je mnogo stalo do toga da zna da li možeš da shvatiš objašnjenje vračeva. Ako budeš rešio ovu zagonetku, to će značiti da si sakupio dovoljno snage i da si spreman. Ali, ako budeš uprskao, biće to zato što još nemaš dovoljno snage, pa u tom slučaju ni objašnjenje vračeva neće za tebe imati nikakvog smisla. Ja mislim da treba da ti damo to objašnjenje, bez obzira na to da li ćeš ga razumeti ili ne; tako mislim. Henaro je konzervativniji ratnik; on želi da stvari teku svojim utvrđenim redom i neće popustiti sve dok ne bude smatrao da si spreman.«

»Zbilja, zašto mi ti sam ne kažeš objašnjenje vračeva?«

»Zato što Henaro mora biti taj koji ti pomaže.«

»Zašto je to tako, don Huane?«

»Henaro ne želi da ti to kažem«, reče on. »Ne još.«

»Da li bi mi naudilo ako bih saznao objašnjenje vračeva?« upitah.

»Mislim da ne bi.«

»Reci mi onda, don Huane, molim te.«

»Mora biti da se šališ. Henaro o ovoj stvari ima određene ideje koje mi moramo uvažavati i poštovati.«

Zapovedničkim pokretom naloži mi da ćutim.

Posle duge neprijatne pauze usudih se da upitam:

»Ali kako mogu da rešim tu zagonetku, don Huane?«

»To zaista ne znam, pa otud ne mogu ni da ti savetujem šta da radiš«, odgovori on. »Za to je najpozvaniji Henaro. On je tu zagonetku sačinio samo za tebe. Budući da on to čini u tvoju korist, to se prema tebi i prilagođava, i zato jedino ti možeš odrediti kad je pravi trenutak da kreneš odavde. On će te pozvati i vodiće te pomoću svog zova.«

»Kako će izgledati taj njegov zov?«

»Ne znam. Zvaće tebe, a ne mene. Dotaći će direktno tvoju *volju*. Drugim rečima, moraš da upotrebiš svoju *volju* da bi prepoznao taj zov.

»Henaro smatra da se u ovom času mora uveriti u to da li si prikupio dovoljno snage da preobрати svoju *volju* u jednu funkcionalnu jedinicu.«

»Volja« je bila još jedan pojam koji je don Huan s velikom pažnjom opisao a da ga pri tom nije razjasnio. Iz njegovih objašnjenja uspeo sam da shvatim da je »volja« neka sila koja isijava iz stomaka kroz neki nevidljivi otvor ispod pupka koji je on zvao »ponor«. ⁵ »Volju« su, navodno, negovali samo vračevi. Ona je do onih koji su je vežbali dospevala obvijena velom tajne i navodno im davala sposobnost da izvode neobična dela.

⁵ Gap. — Prim. prev.

Napomenuh don Huanu da nema izgleda da nešto tako nejasno ikad postane funkcionalna jedinica u mom životu.

»Tu se varaš«, reče on. »*Volja* se razvija u ratniku uprkos svakom suprotstavljanju razuma.«

»Može li don Henaro, pošto je vrač, znati da li sam spreman ili ne, a da me ne proverava?« upitah.

»Naravno da može«, odgovori on. »Ali to znanje neće imati nikakvu vrednost ili važnost, jer nije tvoje. Ti si taj koji uči, i zato ti moraš da potražiš znanje kao moć, a ne Henaro. Henaro nije toliko mnogo zainteresovan za svoje znanje koliko ga interesuje tvoje. Ti moraš dokučiti da li tvoja *volja* funkcioniše. To je vrlo teško zaključiti. Bez obzira na to šta Henaro ili ja znamo o tebi, ti sam moraš sebi dokazati da si u mogućnosti da potražiš znanje kao moć. Drugim rečima, sam moraš biti uveren da možeš upotrebljavati svoju *volju*. A ako sumnjaš, onda se u to moraš još danas uveriti. Ako ne možeš da izvršiš taj zadatak, Henarov zaključak će biti da još nisi spreman, bez obzira na to šta bi on mogao videti u tebi.«

Osetih veliki strah.

»Da li je sve to potrebno?« upitah.

»To je Henarov zahtev i on se mora poštovati«, odgovori on odlučnim ali prijateljskim glasom.

»Ali šta to don Henaro treba da učini sa mnom?«

»To ćeš možda danas saznati«, odgovori on osmehnuvši se.

Molio sam don Huana da me izvuče iz nesnosne situacije i da mi objasni sav ovaj tajanstveni razgovor. On se nasmeja, potapša me po grudima i ispriča mi jedan vic o nekom meksičkom dizaču tegova koji je imao neobično jake grudne mišiće, ali nije mogao da obavlja težak fizički posao jer su mu leđa bila slaba.

»Pogledaj svoje mišiće«, reče on. »Ne bi smeli da budu samo za pokazivanje.«

»Moji mišići nemaju nikakve veze s tim o čemu govoriš«, rekoh ratoborno.

»Imaju«, odgovori on. »Telo mora da bude savršeno, da bi *volja* bila funkcionalna jedinica.«

578 5/17

Don Huan je ponovo skrenuo pravac mog zapitkivanja. Osećao sam se uznemirenim i frustriranim.

Ustao sam i otišao u kuhinju da pijem vode. Don Huan je išao za mnom i nalagao mi da vežbam onaj životinjski krik koji sam bio naučio od don Henara. Zadosmo za ugao kuće; ja sedoh na neku gomilu drva i počeh da ga reprodukujem. Don Huan me je nekoliko puta ispravljao i uputio kako treba da dišem; na kraju sam se fizički potpuno opustio.

Vratili smo se i opet seli na trem. Rekoh da kad osećam kako sam sâm sebi dodijao zbog svoje bespomoćnosti.

»Nema ničega lošeg u tom osećanju bespomoćnosti«, reče on. »Ono nam je svima vrlo dobro poznato. Seti se da smo čitavu jednu večnost proveli kao bespomoćna deca. Već sam ti rekao da si u ovom času poput nekog deteta koje ne može sâm da izađe iz svog krevca, a još manje da samostalno dela. Henaro te iz njega izvlači, hajde da kažemo, tako što te je izabrao. Ali dete hoće da dela, a budući da to ne može, ono se žali. Nema tu ničega pogrešnog, ali prepustiti se protestovanju i žaljenju, to je već nešto drugo.«

Tražio je od mene da budem opušten; savetovao je da mu još neko vreme postavljam pitanja, sve dok se psihički ne budem bolje osećao.

Jedan trenutak sam bio u neprilici i nisam mogao da odlučim šta da pitam.

Don Huan razvi neku asuru i reče mi da tu sednem. Zatim napuni veliku tikvu vodom i stavi je u mrežu za nošenje. Kao da se pripremao za put. Tad opet sede i pokretom obrva me pozva da započnem s pitanjima.

Zamolih ga da mi kaže nešto više o noćnom leptiru.

On me je dugo i ispitivački gledao pa se zakikota.

»Bio je to saveznik«, reče on. »To znaš.«

»Ali šta je, zapravo, saveznik, don Huane?«

»Nema načina da se tačno kaže šta je on, kao što nema načina da se kaže šta je drvo.«

»Drvo je živi organizam«, rekoh.

»To mi mnogo ne govori«, reče on. »I ja mogu ka-

zati da je saveznik neka sila, napetost. To sam ti već rekao, ali to o savezniku ne govori mnogo.

»Kao što je to slučaj s drvetom, jedini način da se sazna šta je to saveznik je taj da se on doživi. Tokom ovih godina nastojao sam da te pripremim za taj važni susret s njim. Možda to nisi primetio, ali bile su ti potrebne godine da se pripremiš da sretniš drvo. Ni susret sa saveznikom nije drukčiji. Učitelj mora svog učenika upoznavati s njim malo-pomalo, deo po deo. Ti si, tokom proteklih godina, o njemu sakupio dosta znanja i sad si sposoban da ga objediniš i doživiš saveznika onako kako doživljavaš drvo.«

»Nemam pojma da to činim, don Huane.«

»Tvoj razum toga nije svestan, jer ne može da prihvati mogućnost da saveznik postoji i da odatle pođe. Na sreću, razum ne sklapa saveznika. To čini telo. Ti si mnogostupno i u raznim prilikama opazio saveznika. Svaka od tih percepcija pohranjena je u tvom telu. Zbir svih tih percepcija čini saveznika. Ne znam nijedan drugi način da ti to opišem.«

Rekoh kako ne mogu da pojmim da moje telo samo od sebe obavlja radnje kao da je nekakav entitet odvojen od mog razuma.

»Ono to i nije, već smo ga mi takvim učinili«, reče on. »Naš razum je sitničav i uvek je u sukobu s telom. Ovo je, naravno, samo način da se to kaže, no trijumf čoveka od znanja leži u tome što ih je objedinio. Budući da nisi čovek od znanja, tvoje telo sad čini takve stvari koje tvoj razum ne može da shvati. Saveznik je jedna od njih. Nisi bio lud, niti si sanjao, kad si one noći, baš ovde, opazio saveznika.«

Upitah ga da mi objasni tu zastrašujuću ideju, koju su mi on i don Henaro bili usadili u glavu, da je saveznik nekakav entitet koji me očekuje na ivici male doline u planinama severnog Meksika. Rekli su mi da ću, ranije ili kasnije, morati s njim da se sastanem i ponešem.

»To su načini da se govori o tajnama za koje nema objašnjenja«, reče on. »Henaro i ja smo zaista rekli da

te na ivici te ravnice očekuje saveznik. Ta izjava bila je tačna, ali nema to značenje koje ti želiš da joj pridaš. Saveznik te očekuje, i to sigurno, ali ne na ivici bilo koje ravnice. On je upravo ovde, ili tamo, ili na bilo kom drugom mestu. Saveznik te očekuje, baš kao i smrt, svuda i nigde.«

»Zašto me saveznik očekuje?«

»Iz istog razloga iz kojeg i smrt«, reče on, »zato što si se rodio. Nema mogućnosti da se u ovom trenutku objasni šta se pod tim podrazumeva. Prvo moraš doživeti saveznika. Moraš ga opaziti u njegovoj punoj snazi, i tad ga objašnjenje vračeva može rasvetliti. Dosad si imao dovoljno snage da razjasniš barem jednu stvar, to da je tvoj saveznik noćni leptir.«

»Pre nekoliko godina, kad smo otišli u planine, ti si se s nečim uhvatio u koštac. Tad nisam imao načina da ti kažem šta se odigralo; video si neku čudnu senku koja je letela tamo-amo pored vatre. Sam si rekao da je ličila na noćnog leptira; premda nisi znao o čemu govoriti, bio si potpuno u pravu, jer ta senka je bio noćni leptir. Zatim, jednom drugom prilikom, pošto si i tad zaspao kraj vatre, nešto te je smrtno preplašilo. Opomenu sam te da ne zaspis, ali se ti nisi na to obazirao; postupivši tako, bio si prepušten na milost i nemilost saveznika i noćni leptir ti je stao na vrat. Za mene će uvek ostati tajna kako si preživeo. Ti tad nisi znao da sam smatrao da si gotov. Tako je ozbiljna bila tvoja glupa greška.«

»Od tada nas je svaki put kad smo bili u planinama ili pustinji, čak i onda kad to nisi opazio, noćni leptir stalno pratio. Sve u svemu, možemo reći da je tvoj saveznik noćni leptir. Zapravo, ne mogu reći da je on stvarno baš to, da je on to što mi pod njim podrazumevamo. To što sam saveznika nazvao noćnim leptirom, opet je samo način da se to kaže, način da se ona beskrajnost tamo učini shvatljivom.«

»Da li je i tvoj saveznik noćni leptir?« upitah.

»Nije. Način na koji neko shvata svog saveznika je njegova lična stvar«, reče on.

Napomenuh da smo se vratili tamo odakle smo i počeli; ne beše mi rekao šta je to, u stvari, saveznik.

»Nema potrebe da budeš smušen«, reče on. »Smušenost je raspoloženje u koje čovek zapada, ali iz kojeg može i da izađe. U ovom času nema načina da se bilo šta razjasni. Možda ćemo nešto kasnije biti danas kadri da razmotrimo te stvari; sve zavisi od tebe. Bolje rečeno, sve zavisi od tvoje lične snage.«

Nije hteo više ni reč da kaže. Uznemiravao me je strah da ću pasti na proveru. Don Huan me odvede iza kuće i posadi me na asuru koju je raširio uz ivicu kanala za navodnjavanje. Voda je tako sporo proticala da se činilo kao da stoji. On mi naredi da mirno sedim, da prekinem svoj unutrašnji dijalog i gledam u vodu. Reče kako je pre nekoliko godina otkrio da imam određenu naklonost prema vodenim telima, što je bilo jedno osećanje koje je upravo odgovaralo trudu koji sam tad ulagao. Ja primetih da ih nešto posebno ne volim, ali da ih i ne mrzim. On reče da mi je voda korisna baš zato što sam prema njoj ravnodušan. U napetim okolnostima ne bi me mogla zarobiti, ali ni odbaciti.

Polako je seo iza mene, s desne strane, i podsetio me da treba da se opustim i ne bojim, jer je on tu da mi pomogne ako to iole bude potrebno.

Za trenutak se uplaših. Gledao sam u njega očekujući dalja uputstva. On mi snažno okrete glavu prema vodi i naredi da nastavim to što sam počeo. Pošto uopšte nisam znao šta hoće od mene, jednostavno se opustih. Kad sam pogledao u vodu, ugledao sam trščak na suprotnoj strani. Nesvesno zadržah svoj neusredsređen pogled na njemu. Zbog sporog toka, činilo mi se da voda podrhtava. Imala je boju pustinske zemlje. Opazih da mreškanje oko trske izgleda poput brazdi ili pukotina na njenoj glatkoj površini. U jednom trenutku, trska poprimi džinovske razmere a glatka, ravna, vodena površina nijansu okera, i ja za tili čas zaspah kao zaklan; ili sam se, možda, našao u nekom perceptivnom stanju za koje nemam poređenja. Najpribližnije bih to opisao ako bih rekao da sam zaspao i da sam potom usnio strašno čudan san.

Osećao sam da ga mogu unedogled odužiti ako to hoću, ali sam ga svojevolejno prekinuo tako što sam se upustio u svestan razgovor sa samim sobom. Otvorih oči. Ležao sam na asuri. Don Huan je bio nedaleko od mene. Moj je san bio tako veličanstven da sam odmah počeo da ga pričam. On mi dade znak da ćutim. Dugačkim prutom pokaza dve izdužene senke koje su na zemlju bacale neke suve grane pustinskog žbunja. Vrhom pruta prešao je po rubu jedne od njih kao da je crta, a zatim se prebacio na drugu učinivši to isto; senke su bile duge oko trideset a široke nekoliko santimetara; nalazile su se nedaleko jedna od druge. Pokret pruta mi istera oči iz fokusa i ja se nađoh kako ukrštenih očiju gledam u četiri dugačke senke; iznenada se dve srednje stopiše u jednu i stvoriše neobičan utisak dubine. Ta novostvorena senka bila je nekako neobjašnjivo okrugla i velika. Skoro da je ličila na neku providnu cev, neku šipku napravljenu od nekakvog nepoznatog materijala. Znao sam da su mi oči ukrštene, ali, uprkos tome, kao da mi je pogled bio upravljen u jednu tačku; prizor je bio kristalno jasan. Mogao sam kretati očima a da ne raspršim tu predstavu.

Nastavio sam da posmatram ne dozvoljavajući da mi pažnja popusti. Padoh u neobično iskušenje da se prepustim i zaronim u taj prizor. Kao da me je u njemu nešto privlačilo; ali tad u meni nešto izroni i ja započeh polusvestan dijalog; gotovo istog časa postadoh svestan svoje okoline u svetu svakodnevice.

Don Huan me posmatrao. Naoko, bio je zbunjen. Upitah ga da li je sve u redu. On ne odgovori. Pomože mi da ustanem. Tek tad shvatih da sam sve vreme ležao na leđima, gledajući u nebo, i da je don Huan bio nagnut nad mojim licem.

Nehotice htedoh da mu kažem kako sam zapravo video senke na zemlji dok sam gledao u nebo, ali mi on stavi ruku na usta. Provedosmo neko vreme u ćutanju. Bio sam bez misli. Prože me tad neko savršeno osećanje mira; onda sasvim iznenada dobih neodoljivu želju da ustanem i krenem u žbunje da potražim don Henara.

Pokušah da se obratim don Huanu; on isturi bradu i iskrivi usne u nemu komandu da ćutim. Pokušao sam na racionalan način da procenim svoj neugodan položaj; međutim, toliko sam uživao u svom spokojstvu da nisam hteo da se zamaram logičkim razmišljanjem.

Posle kratke pauze, ponovo osetih neodoljivu potrebu da zakoračim u žbunje. Ustao sam i krenuo jednom stazom. Don Huan me je u stopu pratio kao da sam ja bio vođa.

Išli smo otprilike jedan sat. Pošlo mi je za rukom da za to vreme ne mislim. Tad prispesmo do obronka jednog brda. Don Henaro nas je tu čekao, sedeći blizu vrha nekog stenovitog bedema. Ushićeno me je pozdravio, pri čemu je morao da viče; nalazio se nekih petnaest metara iznad zemlje. Don Huan me natera da sednem, a zatim se i sam spusti do mene.

Don Henaro objasni da sam našao to mesto gde me je čekao zato što me je on vodio zvukom koji je stvarao. Kako je to rekao, ja shvatih da sam zaista neprekidno čuo nekakav čudan zvuk za koji sam mislio da je zujanje u mojim ušima; ono kao da je bilo više neka unutrašnja stvar, neko telesno stanje, neko tako neodređeno osećanje zvuka da je izlazilo iz domena svesnog procenjivanja i tumačenja.

Verovao sam da don Henaro u svojoj levoj ruci ima neki mali instrument. Odande gde sam sedeo nisam ga mogao jasno videti. Ličio je na drombulje; njima je proizvodio nekakav tih, sablastan, u stvari, nezametljiv zvuk. Nastavio je još trenutak da udara u njih kao da mi daje vremena da potpuno shvatim to što mi je upravo rekao. Onda mi pokaza svoju levu ruku. U njoj nije imao ništa; nije držao nikakav instrument. To mi se bilo učinilo zbog načina na koji je stavio šaku na usta; u stvari, zvuk je proizvodio pomoću usana i kože između palca i kažiprsta.

Osvrnuh se da kažem don Huanu kako me je don Henaro nasamario svojim kretnjama. On mi brzim pokretom stavi do znanja da ćutim i da se koncentrišem na ono što don Henaro radi. Okrenuh se da pogledam don Henara, ali njega više nije bilo tamo. Pomislih da

je morao sići. Pričekao sam nekoliko trenutaka da se pojavi iz žbunja. Ona stena na kojoj je stajao imala je čudan oblik; ličila je pre na neku veliku izbočinu na visokom stenovitom bedemu. Mora da sam svratio pogled s njega samo za nekoliko trenutaka. Da se uspeo prema vrhu bedema, ugledao bih ga pre nego što bi tamo stigao, a da se spustio, bio bi takođe vidljiv s mesta na kom sam sedeo.

Upitah don Huana gde bi otprilike don Henaro mogao biti. On odgovori da don Henaro još stoji na onom ispupčenju. Koliko sam mogao proceniti, tamo nije bilo nikog, ali don Huan više puta ponovi da don Henaro još uvek stoji na onoj steni.

Nije mi izgledao tako kao da se šali. Pogled mu je bio nepokolebljiv i ljutit. Odsečnim glasom reče da me moja čula ne obaveštavaju dobro o tome šta don Henaro čini. Naredio mi je da prekinem svoj unutrašnji dijalog. Borio sam se trenutak-dva, a onda počeh da zadržavam oči. Don Huan se naglo nadvi nad mene i protrese me za ramena. Prošapta da moram da zadržim svoj pogled na stenovitom ispupčenju.

Osećao sam pospanost i don Huanove reči sam čuo kao iz daljine. Nehotice pogledah prema onoj izbočini. Don Henaro je ponovo bio tamo. To me više nije zanimalo. Polusvesno primetih da teško dišem, i tek što to pomislih, don Henaro skoči na zemlju. Ni to mi nije privuklo pažnju. On mi priđe i pomože mi da ustanem, pridržavajući me za ruku; don Huan me prihvati za drugu ruku. Podigli su me poduprevši me jedan s jedne, drugi s druge strane. Zatim mi je samo don Henaro pomogao da idem. Prošaptao mi je nešto na uvo što nisam mogao da razumem, a onda sam iznenada osetio kako me vuče na neki čudan način; dograbio me je, doslovno rečeno, za kožu na stomaku i odvuкао na ono ispupčenje, ili možda na neku drugu stenu. Znao sam da sam jedan trenutak bio na nekoj steni. Mogao bih se zakleti da je to bila ona izbočina; ta predstava je, međutim, tako brzo proletela da je nisam mogao detaljno proceniti. Tad osetih da se u meni nešto koleba, i na to se izvrnuh na leđa. Osećao sam nesvesticu od mučnine, ili možda fizičku ne-

prijatnost. Ono što sam potom znao bilo je da mi don Huan govori. Nisam mogao da ga razumem. Usredsredih pažnju na njegove usne. Osećaj koji sam imao bio je poput sna; pokušavao sam da s unutrašnje strane razderem nekakav celuloidni omotač koji me obavijao, dok je don Huan pokušavao to isto da učini spolja. Na kraju, omotač se rasprsnuo i tad začuh don Huanove reči čije mi značenje postade kristalno jasno. Naređivao mi je da sam izronim iz omotača. Očajnički sam se borio da povratim trezvenost; to mi nije pošlo za rukom. Potpuno svesno se zapitah zbog čega se toliko grčim. Borio sam se da pričam sa sobom.

Don Huan kao da je bio svestan mojih teškoća. Te-
rao me je da upornije pokušam. Nešto spolja sprečavalo me je da se upustim u svoj dobro poznati unutrašnji di-
jalog. Kao da me je neka čudna sila učinila sanjivim i
ravnodušnim.

Opirao sam joj se sve dok nisam počeo da gubim
dah. Tad začuh kako mi don Huan govori. Telo mi se
nehotice zgrči od napetosti. Osećao sam kao da sam se
uhvatio i stegao u smrtonosni koštac s nečim što mi nije
dalo da dišem. Nisam se bojao, već me je pre bio obuzeo
nekakav nesavladiv bes. Toliko sam se ražestio da zare-
žah i kriknuh kao životinja. Tad dobih napad; nešto me
protrese i istog časa zaustavi. Opet sam mogao normalno
da dišem, i tad shvatih da mi je don Huan sručio tikvu
vode na stomak i za vrat i sveg me pokvasio.

Pomogao mi je da sednem. Don Henaro je stajao na
onoj izbočini. Zovnu me i zatim skoči na zemlju. Videh
gde se sunovraćuje s visine od nekih petnaest metara,
što mi u stomaku izazva nepodnošljiv osećaj; isti takav
osećaj imao sam u snovima u kojima sam sanjao da pro-
padam.

Don Henaro mi priđe i upita kako mi se dopao nje-
gov skok. Pokušah bezuspešno da nešto kažem. Don
Henaro me ponovo zovnu.

»Karlitos! Gledaj me!« reče on.

Nekoliko puta je zamahnuo raširenim rukama kao
da hvata zalet i onda skočio nekud netragom, ili sam ja
tako mislio. Ili je, možda, učinio nešto drugo za šta ne-

ma reči. Nalazio se na nekih metar-dva od mene i po-
tom iščezao kao da ga je usisala neka nesavladiva sila.

Bio sam uzdržan i umoran. Osećao sam neku ravno-
dušnost i nisam želeo da mislim ili pričam sa sobom. Ni-
sam bio uplašen, već neobjašnjivo tužan. Htedoh da za-
plaćem. Don Huan me nekoliko puta udari člancima prs-
tiju po potiljku i nasmeja se kao da je sve to što se do-
godilo bila šala. Zahtevao je da govorim sa sobom, jer je
to bio trenutak kad mi je unutrašnji dijalog bio neop-
hodan. Čuo sam gde mi naređuje: »Govori! Govori.«

Usta mi se nehotice zgrčiše. Usne su mi se micale
bezglasno. Setih se don Henara koji je na sličan način
mico usnama kad se šegaćio i pozelel da i ja mogu
reći, kao on, »Moja usta ne žele da govore«. Pokušah
da to glasno kažem i usta mi se bolno zgrčiše. Don Huanu
kao da je malo trebalo da se onesvesti od smeha. Nje-
gova veselost bila je zarazna, tako da se i sâm nasmejah.
Na kraju, pomogao mi je da ustanem. Upitah ga da li se
don Henaro vraća. On odgovori da me je don Henaro
sit za danas.

»Zamalo pa da uspeš«, reče don Huan.

Sedeli smo pored vatre u zemljanoj peći. Tražio je
od mene da jedem. Nisam bio ni gladan ni umoran.
Obuzela me neka neobična melanhlija; osećao sam se
daleko od svega što se tog dana dogodilo. Don Huan mi
pruži moj blok za pisanje. Uložih veliki napor da se vra-
tim u svoje uobičajeno stanje. Ukratko pribeležih neke
komentare. Malo-pomalo, ponovo sam bio onaj stari.
Izgledalo mi je kao da se podigao neki veo; iznenada se
opet zapetljah u svoju poznatu znatiželju i zbunjenost.

»Dobro je, sad je dobro«, reče don Huan tapšući
me po glavi. »Rekao sam ti da je ratnikova prava vešti-
na u tome da drži u ravnoteži strah i zabrinutost.«

Don Huanovo raspoloženje bilo je neobično. Kao da
je bio nekako nervozan, zabrinut. Činilo mi se da je rad
da govori od svoje volje. Smatrao sam da me priprema za
objašnjenje vračeva, te se i sam zabrinuh. Oči su mu ima-
le neki neobičan sjaj koji sam samo nekoliko puta pre
toga video. Kad mu rekoh šta mislim o njegovom neobi-

čnom držanju, on odvratila da je srećan što zbog mene može da se raduje trijumfima svojih prijatelja kao trijumfima duha. Dodade da, na žalost, još nisam spreman za objašnjenje vračeva, uprkos činjenici što sam uspešno rešio don Henarovu zagonetku. Tome u prilog naveo je da sam, u trenutku kad je izlio vodu na mene, zapravo umirao i da je celo moje postignuće bilo poništeno mojom nesposobnošću da odbijem don Henarov poslednji nalet.

»Henarova moć te je progutala poput plime«, reče on.

»Da li je don Henaro hteo da me povredi?« upitah.

»Nije«, reče on. »Henaro želi da ti pomogne. Ali, moći se samo moć može suprotstaviti. On te je proveravao, a ti si pao na proveru.«

»Zar nisam rešio njegovu zagonetku?«

»Jesi, i to dobro«, reče on. »Tako dobro da je Henaro morao poverovati da si sposoban za celokupni ratnički poduhvat. Skoro da si u tome uspeo. Ipak, to što te je ovog puta pobedilo nije bilo prepuštanje.«

»A šta je onda bilo?«

»Isuviše si nestrpljiv i naprasit; umesto da se opustiš i pođeš sa Henarom, počeo si da mu se suprotstavljáš. Njega ne možeš pobediti; jači je od tebe.«

Don Huan mi zatim dade neke savete i uputstva koji su se ticali moga ličnog odnosa prema ljudima. Njegove opaske bile su ozbiljan nastavak onoga što mi je don Henaro ranije u šali rekao. Bio je raspoložen za razgovor i počeo je da mi bez ikakvog ubeđivanja objašnjava šta se odigralo tokom moje dve poslednje posete.

»Kao što znaš«, reče on, »bit magije je unutrašnji dijalog; on je rešenje svega. Kad ratnik nauči da ga prekine, sve postaje moguće; tad i najnedostižnije postaje dostižno. Ono što ti je omogućilo da prođeš kroz sve one čudne i jezive doživljaje koje si nedavno imao bilo je to što si mogao da prekineš razgovor sa samim sobom. Potpuno trezveno si se uverio u saveznika, Henarovog dvojnika, u sanjara i sanjano, a danas umalo što nisi saznao o svojoj sveukupnosti; to je bio taj ratnički

poduhvat koji je Henaro očekivao da izvedeš. Sve je to bilo moguće samo zato što si sakupio dovoljno snage. Događaji su započeli onda kad si poslednji put bio ovde i kad sam zapazio vrlo povoljan predznak. Čim si stigao, čuo sam kako se saveznik šunja okolo; prvo sam čuo njegove tihe korake, a zatim *video* noćnog leptira kako te gleda dok si izlazio iz kola. Saveznik je bio nepomičan dok te je posmatrao. To je za mene bio najbolji predznak. Da je saveznik bio uznemiren, da se kretao tako kao da je nezadovoljan tvojim prisustvom, kao što je to uvek bio, sâm tok događaja bio bi drukčiji. Mnogo puta sam opazio saveznika neprijateljski raspoloženog prema tebi, no ovog puta predznak je bio dobar, tako da sam znao da se saveznik spremio da ti prenese malo znanja. Zato sam ti rekao da imaš sastanak sa znanjem, sastanak s noćnim leptirom, koji se dugo odlagao. Saveznik je iz nama nepojmljivih razloga izabrao da ti se predstavi u vidu noćnog leptira.«

»Ali rekao si da je saveznik bez oblika, i da se može suditi samo o njegovim dejstvima«, rekoh.

»Tako je«, reče on. »Ali taj saveznik je noćni leptir za posmatrača koji su u vezi s tobom — za Henara i mene. Za tebe, saveznik je samo jedan efekat, jedan osećaj u tvom telu, neki zvuk, ili zlatna čestica znanja. Uprkos tome, ostaje činjenica da kroz formu noćnog leptira taj saveznik saopštava Henaru i meni nešto što ima veliku važnost. Noćni leptiri su darivaoci znanja, prijatelji i pomagači vračeva. Henaro mnogo drži do tebe zato što je tvoj saveznik izabrao da bude noćni leptir.

»Ona noć kad si sreo noćnog leptira, kao što sam i predvideo, bila je za tebe pravi sastanak sa znanjem. Naučio si njegov zov, osetio zlatni prah s njegovih krila, ali, iznad svega, te noći si prvi put bio svestan da si *video* i telo ti je naučilo da smo mi svetlosna bića. Još uvek nisi dobro procenio taj veličanstveni događaj u tvom životu. Henaro ti je s velikom snagom i jasnoćom pokazao da smo mi osećanje i da je to što zovem našim telom skupina svetlećih vlakana koja imaju svest.

»Prošle noći si se ponovo vratio pod sigurno okrilje svoga saveznika. Kad si stigao, prišao sam da te pogledam

znajući da treba da pozovem Henara da ti objasni tajnu sanjara i sanjanog. Tad si, kao i uvek, verovao da sam te varao; ali Henaro se nije skrivao u žbunju, kako si mislio. Došao je da te vidi, pa makar tvoj razum odbijao da u to veruje.»

Ovaj deo don Huanovog razjašnjenja bilo je zaista najteže primiti zdravo za gotovo. Nisam ga mogao prihvatiti. Rekoh da je don Henaro bio stvaran i ovozemaljski.

»Sve što si do sada doživeo bilo je stvarno i ovozemaljsko«, reče on. »Nema drugog sveta. Tvoj kamen spoticanja je tvoja čudna upornost, a ta osobina se ne može izlečiti objašnjenjima. Zato se Henaro danas posvetio neposredno tvom telu. Pažljivo ispitivanje onoga što si danas učinio otkriće ti da je tvoje telo objedinilo stvari na najpovoljniji način. Nekako, uzdržao si se da se prepustiš svojim vizijama kod onog jarka za navodnjavanje. Sačuvao si dragocenu kontrolu i uzdržanost, što ratnici i treba da čine; nisi ni u šta verovao, ali si, ipak, efikasno delao i otud si bio kadar da slediš Henarov zov. U stvari, našao si ga bez moje pomoći.

»Kad smo stigli pod onu stenovitu izbočinu, bio si prožet snagom i ugledao si Henara kako stoji tamo gde su i drugi vračevi stajali iz sličnih razloga. Prišao ti je pošto je skočio sa izbočine. Bio je sav moć. Da si kao ranije produžio pored onog jarka za navodnjavanje, *video* bi ga onakvog kakav stvarno jeste — svetlosno biće. Umesto toga, preplašio si se, naročito kad te je Henaro naterao da skočiš. Taj skok bi sam po sebi mogao biti dovoljan da te iznese van tvojih granica. Ali ti nisi imao snage za to i ponovo si pao u svet svog razuma. Potom si se, naravno, uhvatio u smrtonosni koštac sa samim sobom. Nešto u tebi je, tvoja *volja*, želelo da pođe sa Henarom, dok se tvoj razum tome suprotstavljao. Da ti nisam pomogao, sad bi ležao mrtav i sahranjen na onom mestu moći. Staviše, i uz moju pomoć posledice su za trenutak bile neizvesne.»

Cutali smo nekoliko minuta. Čekao sam da progovori. Na kraju upitah: »Da li me je don Henaro naterao da skočim na stenovitu izbočinu?«

»Nemoj taj skok da razumeš onako kako skok obično shvataš«, reče on. »Ponavljam ti da je to samo način da se to kaže. Sve dok budeš mislio da si čvrsta telesnost, nećeš moći da shvatiš o čemu govorim.«

Posuo je zatim malo pepela po zemlji ispod petrolejke, prekrivši njime površinu od oko šezdeset kvadratnih santimetara, i prstom nacrtao u njemu jedan dijagram koji je imao osam tačaka povezanih međusobno linijama. Bila je to geometrijska figura.

Sličnu mi je bio nacrtao pre nekoliko godina, kad je pokušao da mi objasni da to nije bila neka iluzija što sam posmatrao kako jedan isti list četiri puta opada s istog drveta.

Taj dijagram u pepelu imao je dva središta; jedno je nazvao »razumom«, a drugo, »voljom«. »Razum« je neposredno bio povezan s tačkom koju je nazvao »pričanjem«. Kroz »pričanje« »razum« je indirektno bio povezan s tri druge tačke, »osećanjem«, »sanjarenjem« i »viđenjem«. Drugo središte, »volja«, bilo je neposredno povezano sa »osećanjem«, »sanjarenjem« i »viđenjem«; ali samo posredno s »razumom« i »pričanjem«.

Primetih da je ovaj dijagram drukčiji od onog koji je nacrtao pre nekoliko godina.

»Nije važna forma«, reče on. »Te tačke predstavljaju jedno ljudsko biće i mogu biti nacrtane na bilo koji način.«

»Predstavljaju li one telo ljudskog bića?« upitah.

»Ne zovi to telom«, odgovori on. »To je osam tačaka na vlaknima svetlosnih bića. Vrač kaže, kao što iz dijagrama možeš videti, da je ljudsko biće, pre svega, *volja*, jer je *volja* neposredno povezana sa tri tačke, *osećanjem*, *sanjarenjem*, i *viđenjem*; zatim, ljudsko biće je *razum*. On je zapravo centar koji je manji od *volje*; povezan je jedino s *pričanjem*.«

»A koje su preostale dve tačke, don Huane?«

On me pogleda i nasmeja se.

»Sad si mnogo jači nego kad smo prvi put razgovarali o ovom dijagramu«, reče on. »Ali ipak, nisi još dovoljno jak da znaš svih osam tačaka. Henaro će ti jednog dana pokazati preostale dve.«

»Da li svako ima tih osam tačaka, ili ih imaju jedino vračevi?«

»Možemo reći da svako od nas donosi na ovaj svet osam tačaka. Dve od njih, *razum* i *pričanje*, svako zna. *Osećanje* je uvek nejasno, ali na neki način poznato. No jedino se u svetu vračeva pojedinac potpuno upoznaje sa *sanjarenjem*, *viđenjem* i *voljom*. Na kraju, na spoljnoj ivici tog sveta pojedinac se susreće sa preostale dve tačke. Tih osam tačaka čine njegovu sveukupnost.«

Pokazao mi je na dijagramu da, u suštini, sve tačke mogu biti međusobno posredno povezane.

Zapitah ga ponovo o onim dvema tajanstveniom tačkama. On pokaza da su one povezane jedino s »voljom«, a da su udaljene od »osećanja«, »sanjarenja« i »viđenja«, i još više od »pričanja« i »razuma«. Prstom mi pokazao da su odvojene od drugih, ali i međusobno.

»Te dve tačke nikad neće ustupiti pred *pričanjem* ili *razumom*«, reče on. »Jedino ih *volja* može domašiti. *Razum* je od njih tako udaljen da mu je potpuno beskorisno da pokuša da ih dokuči. To je jedna od onih stvari koje je najteže shvatiti; na koncu, jača strana *razuma* je to što sve podvrgava rasuđivanju.«

Upitah da li tih osam tačaka imaju svoje odgovarajuće tačke u nekim delovima ili određenim organima ljudskog bića.

»Imaju«, odvrati on suvo i izbrisa dijagram.

Dotače mi glavu i reče da je to centar »razuma« i »pričanja«. Vrh moje grudne kosti bio je centar »osećanja«. Deo ispod pupka bio je »volja«. »Sanjarenje« se nalazilo s desne strane, uz rebra. »Viđenje« s leve strane. Reče da se kod nekih ratnika »viđenje« i »sanjarenje« katkad nalaze na desnoj strani.

»A gde se nalaze dve preostale tačke?« upitah.

On mi odgovori nešto vrlo nepristojno i prsnu u zvonak smeh.

»Baš si podao«, reče on. »Zar misliš da sam izlapeo matori jarac?«

Objasnih mu da sam ga pitao po nekoj inerciji.

»Ne pokušavaj da žuriš«, reče on. »Sve ćeš saznati u pravom trenutku i tad ćeš biti nezavisan i sam.«

»Misliš li time da kažeš da te više nikad neću videti, don Huane?«

»Nikad više«, reče on. »Henaro i ja ćemo tad biti ono što i uvek — prašina na putu.«

Osetih trzaj u stomaku.

»Šta to govoriš, don Huane?«

»Govorim to da smo svi mi nedokučiva bića, svetlosna i neograničena. Ti, Henaro i ja povezani smo svrhom koju nismo mi odredili.«

»O kakvoj to svrsi govoriš?«

»O izučavanju ratnikovog načina. Više ne možeš odstupiti, niti to možemo mi. Sve dok tvoje podučavanje traje, nalazićeš ili mene ili Henara, ali kad se završi, vinućeš se slobodno i niko ne zna kud će te sila tvoga života odneti.«

»Kakve veze s tim ima don Henaro?«

»Još nisi dosegao taj stepen da to saznaš«, reče on.

»Danas do kraja moram zabiti klin koji je Henaro samo postavio — moram ti utuviti činjenicu da smo svetlosna bića. Mi smo oni koji opažaju. Mi smo svesni; nismo predmetni; nismo telesni. Mi smo neograničeni. Ovaj predmetni i telesni svet je samo način da se naš zemaljski put učini podesnijim. On je samo jedan opis stvoren zato da nam pomogne. Mi, tačnije, naš *razum*, zaboravljamo da taj opis nije ništa drugo nego samo opis, i tako zaplićemo našu sveukupnost u vrzino kolo iz kojeg se tokom života retko ispetljamo.«

»U ovom trenutku, recimo, ti nastojiš da se iskobeš iz petljavina svog *razuma*. Besmisleno ti je i nezamislivo da je Henaro zaista izronio iz žbunja, no ipak ne možeš osporiti da si se u to lično uverio. Sam si video da je tako.«

Don Huan se zakikota. Pažljivo je u pepelu nacrtao još jedan dijagram i prekrrio ga šeširovom pre nego što sam ga mogao precrtati.

»Mi smo oni koji opažaju«, nastavio je. »Taj svet koji opažamo, ipak, samo je iluzija. Nju je stvorio opis koji su nam pružili od trenutka kad smo se rodili.«

»Mi, svetlosna bića, rođeni smo sa dva prstena moći, ali se koristimo samo jednim da njime stvaramo

svet. Taj prsten, koji nam se namiče ubrzo po našem rođenju, jeste *razum*, a njegov saputnik je *pričanje*. To dvoje zasniiva i održava svet.

»Dakle, u suštini, taj svet koji tvoj *razum* želi da podrži jeste svet stvoren opisom i njegovim dogmatskim i neprikosnovenim pravilima koja *razum* uči da prihvata i brani.

»Tajna svetlosnih bića je u tome što ona imaju drugi prsten moći^{*} koji se nikad ne istroši — *volju*. Vrač i običan čovek služe se istim trikom. Obojica imaju neki opis; običan čovek podržava taj opis svojim *razumom*; vrač to čini svojom *voljom*. Oba opisa imaju svoja pravila i ta pravila su uočljiva, ali prednost vrača je u tome što je *volja* obuhvatnija od *razuma*.

»Savetovao bih ti da odsad dopustiš sebi da utvrdiš da li taj opis podržava tvoj *razum* ili tvoja *volja*. Mislim da je to jedini način da iskoristiš svoj svakodnevni svet kao izazov i sredstvo da sakupiš dovoljno snage da bi došao do svoje sveukupnosti.

»Možda ćeš je, kad budeš idući put došao, dovoljno imati. U svakom slučaju, čekaj dok ne osetiš, kao što si to danas osetio kod onog jarka za navodnjavanje, da ti neki unutrašnji glas govori da tako činiš. Ako bi došao bilo kako drukčije nadahnut, bilo bi to gubljenje vremena i opasno po tebe.«

Primetih da ih nikad više neću videti ako budem morao da čekam taj unutrašnji glas.

»Bićeš iznenađen kako se to može dobro izvršiti kada se nađeš pred preprekom«, reče on.

Ustao je i nakupio svežanj drva za potpalu. Stavio je nešto suva pruca u zemljanu peć. Plamen je bacao žućkast odsjaj po podu. On tad prigasi petrolejku i čučnu pored svoga šešira kojim je prekrrio crtež što ga je maločas nacrtao u pepelu.

Zapovedio mi je da spokojno sedim, da prekinem svoj unutrašnji dijalog i zadržim pogled na njegovom šeširu. Borio sam se nekoliko trenutaka, a onda osetih

da plutam, da se sunovraćujem s neke hridine. Kao da poda mnom nije bilo ničega, kao da nisam sedeo ili imao telo.

Don Huan podiže svoj šešir. Pod njim su bile spirale pepela. Gledao sam ih ne razmišljajući. Osećao sam kako se obrću. Osetio sam to u svom stomaku. Pepeo kao da se nagomilavao. Zatim kao da se uzvitlao i podigao u prašinu i tad, iznenada, don Henaro se stvori preda mnom.

Taj prizor me istog časa natera na unutrašnji dijalog. Pomislih da sam verovatno zaspao. Počeh da dahćem i pokušah da otvorim oči, ali oči su mi bile otvorene.

Začuh kako mi don Huan govori da ustanem i prošetam. Skočih i pojurih na trem. Don Huan i don Henaro pojuriše za mnom. Don Huan usput zgrabi svoju petrolejku. Nisam mogao da dođem do daha. Pokušah da se smirim onako kako sam to ranije činio — trčanjem u mestu, okrenut ka zapadu. Podigao sam ruke i počeo da udišem i izdišem. Don Huan mi priđe i reče da se te radnje čine jedino u sumrak.

Don Henaro dreknu da je za mene ovo već mrkli mrak, na šta obojica počеше da se smeju. Don Henaro pojuri ka ivici žbunja i u podskocima se vrati na trem kao da je bio privezan džinovskom elastičnom gumom koja ga je primorala da to naglo učini. Ponovio je to još nekoliko puta i onda mi prišao. Don Huan me je netremice gledao i kikota se kao neko dete.

Krišom izmenjaše poglede. Don Huan se obrati don Henaru uzviknuvši da je moj razum opasan, i da bi me sigurno ubio da nije smekšan.

»Zaboga!« grmnu don Henaro. »Ko bi smekšao njegov razum!«

Skakali su tamo-amo i smejali se poput dva deteta.

Don Huan me natera da sednem ispod petrolejke i pruži mi svoju svesku.

»Noćas te zaista cimamo za nogu«, reče on pomirljivim glasom. »Ne boj se. Henaro se krio pod mojim šeširom.«

^{*} »Drugi prsten moći« (»The Second Ring of Power«) naslov je Kastanedine pete knjige (izd. Simon & Schuster, New York, 1977). — Prim. prev.

DEO DRUGI
TONAL I NAGUAL

MORA SE VEROVATI

Išao sam ka centru grada, na Paseo de la Reforma. Bio sam umoran; bez sumnje je na to uticala visina Meksiko Sitija. Mogao sam sesti u autobus ili uzeti taksi, ali sam nekako, uprkos umoru, hteo da idem peške. Bila je nedelja po podne. Saobraćaj nije bio veliki ali su ipak izduvni gasovi autobusa i kamiona sa dizel-mašinama činili da uske ulice gradskog centra izgledaju poput kanjona smoga.

Došao sam na Zokalo i opazio da je katedrala Meksiko Sitija nekako više nakrivljena nego kad sam je prošli put video. Zakoračio sam u unutrašnjost njenih ogromnih dvorana. Kroz glavu mi je proletela cinična pomisao.

Odatle sam krenuo ka Lagunilja pijaci. U glavi nisam imao neku određenu nameru. Išao sam bez cilja čvrstim korakom, ne gledajući ni u šta posebno. Na kraju sam stao pored tezgi sa starim novcem i korišćenim knjigama.

»Zdravo, zdravo! Vidi ko nam je došao!« reče neko, tapšući me lagano po ramenu.

Taj glas i dodir me naterase da podskočim. Brzo se okretoh nadesno. Usta mi se nehotice otvorise od iznenađenja. Osoba koja mi se obratila bio je don Huan.

»Bože, zar si to ti, don Huane?« uzviknuh dok mi neka jeza prođe kroz celo telo. »Šta ti radiš ovde?«

»A šta ti ovde radiš?« odvrati on kao eho.

Odgovorih mu da sam se zadržao u gradu nekoliko dana pre nego što se odvažim da ga tražim u planinama srednjeg Meksika.

»No, dobro. Uzmimo to onda tako kao da sam ja došao da tebe pronađem«, reče on smeškajući se.

Potapšao me je nekoliko puta po ramenu. Kao da mu je bilo drago što me vidi. Stavio je ruke na kukove, isprsi se i zapitao me kako mi se sviđa njegova pojava. Tek tad primetih da je u odelu. Ta protivrečnost je na mene delovala poražavajuće. Bio sam zabezbeđen.

»Kako ti se dopada moj *tacuche*?« zapita me on vedro se smešći.

Upotrebio je za odelo reč u žargonu »*tacuche*« umesto uobičajene španske reči »traje«.

»Danas nosim odelo«, reče on kao da je to trebalo objasniti; zatim, pokazujući prstom moja usta, dodade: »Zatvori, zatvori usta!«

Nasmejah se odsutno. On uoči moju smetenost. Trešao se od smeha pri čemu se okretao da bih ga mogao osmotriti sa svih strana. Odeća mu je bila neverovatna. Na sebi je imao lako, smeđe odelo na tanke pruge, smeđe cipele i belu košulju. I kravatu! To me nateralo da se upitam ima li uopšte čarape ili je cipele obuo na boso noge.

Mojoj zbunjenosti doprineo je izluđujući osećaj koji me obuzeo kad me je don Huan potapšao po ramenu i ja se okrenuo. Pomislio sam tad da sam ga video u njegovim kaki pantalonama i košulji, sa sandalama i slamnim šeširom, a da mi je prava slika njegove pojave u odelu doprla do svesti tek kad mi je obratio pažnju na svaki njen detalj, pa mi se otud činilo kao da sam do toga došao sam svojim mislima. Kao da su od svih delova mog tela moja usta bila najviše pogođena iznenađenjem. Otvorila su se bez moje volje. Don Huan mi pažljivo dotače bradu kao da je hteo da mi pomogne da ih zatvorim.

»Zaista razvijaš podbradak«, reče on i grčevito se nasmeja.

Tek tada postadoh svestan da ne nosi šešir i da mu je kratka seda kosa podeljena razdeljkom na desnoj strani. Ličio je na nekog starog meksičkog gospodina, na nekog besprekorno odevenog građanina.

Rekoh mu da me je to što sam ga ovde našao toliko uznemirilo da moram negde da sednem. On mi s puno razumevanja predloži da odemo u obližnji park.

Prešli smo nekoliko ulica u potpunoj tišini i onda došli na Trg Garibaldi, mesto na kojem su muzičari nudili svoje usluge, i koje je bilo neka vrsta sastajališta za njihovo zapošljavanje.

Don Huan i ja umešasmo se u gomile posmatrača i turista i krenusmo kroz park. Malo potom on zastade, nasloni se na neki zid i ovlaš zadiže pantalone; na nogama je imao tanke smeđe čarape. Zapitah ga da mi objasni zbog čega je tako tajanstveno odeven. On se nasmeja i odgovori da danas jednostavno mora biti u odelu iz razloga koji će mi kasnije postati jasni.

To što sam našao don Huana tako odevenog bilo je toliko nestvarno da sam jedva savladivao uzbuđenost. Nisam ga video nekoliko meseci i želeo sam, više od svega na svetu, da pričamo, ali me je nekako razdraživao taj ambijent i pažnja mi je lutala. Mora biti da je don Huan zapazio moju nervozu jer mi predloži da odemo do La Almede, mirnijeg parka koji se nalazio nekoliko ulica dalje.

U tom parku nije bilo mnogo ljudi i nismo imali teškoće da pronađemo praznu klupu. Sedosmo. Moja nervoza je ustupila mesto osećanju nelagodnosti. Nisam se usuđivao da pogledam don Huana.

Nastade duga, razdražujuća pauza; još uvek ne gledajući u njega, rekoh da me je onaj unutrašnji glas napokon naveo da ga potražim, jer su oni događaji što su me zapanjili, a u koje sam se lično uverio, ostavili vrlo dubokog traga u mom životu i da sam zato zaista morao doći da o tome popričam s njim.

On nestrpljivo odmahnu rukom i reče da je njegovo načelo da se nikad ne zadržava na prošlim događajima.

»U ovom trenutku bitno je da si ispunio ono što sam ti savetovao«, reče on. »Prihvatio si svoj svakodnevni svet kao izazov, a dokaz da si skupio dovoljno lične snage je nepobitna činjenica da si me našao bez ikakve teškoće upravo ovde gde je i trebalo.«

»Prosto sumnjam da to sebi mogu pripisati«, re-
koh.

»Čekao sam te i ti si se pojavio«, reče on. »To je
sve što znam; a to je sve što bi svaki ratnik i hteo da
zna.«

»Šta će se dogoditi sad pošto sam te našao?« upitah.

»Pre svega«, odgovori on, »nećemo raspravljati o
nedoumicama tvoga razuma; ta iskustva su za druge
prilike i drukčija raspoloženja. To su, tačnije rečeno,
samo prečke nekih beskrajnih merdevina; isticati ih
značilo bi oduzimati važnost onome što se sad dešava.
Ratnik sebi ne može nikako dopustiti da to čini.«

Imao sam gotovo nesavladivu želju da se jadam.
To nije proisticalo otud što sam bio uvređen zbog sve-
ga onoga što mi se dogodilo, već iz čežnje za utehom
i saosećanjem. Kao da je bio svestan mog raspoloženja,
don Huan počeo da govori tako kao da sam mu zaista
iskazao svoje misli.

»Pojedinaac može jedino kao ratnik da odoli na pu-
tu znanja«, reče on. »Ratnik se ne može jadati niti sme
žaliti bilo šta. Njegov život je beskrajan izazov, a iza-
zovi nikako ne mogu biti dobri ili loši. Izazovi su, jed-
nostavno, izazovi.«

Glas mu je zvučao suvo i strogo, ali mu je osmeh
bio topao i razoružavajući.

»A sad, pošto si ovde, čekaćemo na jedan pred-
znak«, reče on.

»Kakav to predznak?« upitah.

»Treba da saznamo da li ti je moć nezavisna«, reče
on. »Prošli put se bedno iscrpla; ovog puta, okolnosti
tvog privatnog života kao da su ti pružile, bar na izgled,
sve što ti je potrebno da izađeš na kraj sa objašnjenjem
vračeva.«

»Ima li izgleda da mi ga kažeš?« upitah.

»To zavisi od tvoje lične snage«, reče on. »Kao i
uvek kad su u pitanju dela i ne-dela ratnika, lična sna-
ga je ono što je bitno. Zasad bih mogao reći da si na
dobrom putu.«

Pošto je malo počutao, kao da hoće da promeni
temu, ustao je i pokazao svoje odelo.

»Zbog tebe sam obukao ovo odelo«, reče tajanstve-
nim glasom. »Ovo odelo je moj izazov. Vidi samo kako
dobro u njemu izgledam! Vrlo komotno! Hm? Ništa
za to!«

Don Huan je zaista neobično dobro izgledao u ode-
lu. Jedino što mi je kao podesna mera poređenja pada-
lo na um bilo je to kako je moj deda izgledao u svom
engleskom odelu od grubog flanela. Uvek sam imao uti-
sak da se u njemu neprimodno i nelagodno oseća. Don
Huan se, naprotiy, u svom osećao vrlo komotno.

»Misliš da je meni lako da se prirodno osećam u
odelu?« upita don Huan.

Nisam znao šta da mu odgovorim. Ali za sebe zak-
ljučih da je to za njega najlakša stvar na svetu, sudeći
po njegovom izgledu i njegovom držanju.

»Za mene je izazov da nosim odelo«, reč on. »Iza-
zov tako težak kao što bi za tebe bilo nošenje ponča i
sandala. Ipak, ti nikad nisi imao prilike da to prihva-
tiš kao izazov. Sa mnom je drukčije; ja sam Indijanac.«

Pogledasmo se. Upitno podiže obrve, kao da očekuje
moje primedbe.

»Osnovna razlika između običnog čoveka i ratnika
je u tome što ratnik sve uzima kao izazov«, nastavi on,
»dok običan čovek sve prima ili kao neki blagoslov ili
kao prokletstvo. Činjenica što si danas ovde ukazuje na
to da si pretegao tas vage u korist ratnikovog načina.«

Njegov uporni pogled učini me nervoznim. Pokušah
da ustanem i prošetam, ali me on zadržao na mestu.

»Sedećeš ovde bez uzbuđenja dok ne budemo go-
tovi«, reče on zapovednički. »Čekamo na jedan pred-
znak; bez njega ne možemo nastaviti, jer nije dovoljno
to što si me našao, kao što nije bilo dovoljno ni kad si
onomad našao Henara u pustinji. Tvoja moć se mora
sabrati na jednom mestu i dati neki znak.«

»Ne mogu nikako da shvatim šta hoćeš«, rekoh.

»Video sam kako se nešto šunja u ovom parku«, re-
če on.

»Je li to bio saveznik?« upitah.

»Ne. Nije bio on. Dakle, moramo sedeti ovde i ot-
kriti koju vrstu predznaka tvoja moć sad zaokružuje.«

Zatim je zatražio da mu potanko ispričam kako sam ostvario one preporuke koje su mi don Henaro i on dali u pogledu moga uobičajenog sveta i moga odnosa prema ljudima. Tu sam se malo zbunio. On mi pomože obrazloženjem da to više nisu moje lične stvari jer su uključivale magijski zadatak koji su on i don Henaro negovali u meni. U šali primetih kako mi je život razoren tim magijskim zadatkom i ukratko navedoh teškoće koje sam imao u očuvanju svoga svakodnevnog sveta.

Dugo sam govorio. Don Huan se toliko smejao mom opisivanju da su mu suze tekle niz obraze. Pljesnuo se nekoliko puta po butinama; taj pokret, koji sam stotinu puta pre toga video da čini, bio je, nesumnjivo, neprikladan kad su u pitanju bile pantalone odela. Bio sam ispunjen strahom, i to sam bio prinuđen da kažem.

»Tvoje odelo me plaši više od svega što si mi dosad učinio«, rekoh.

»Navići ćeš se na njega«, reče on. »Ratnik mora biti fluidan i mora se harmonično prilagođavati svetu oko sebe, bez obzira na to da li je to svet *razuma* ili svet *volje*.

»Najopasniji vid tog prilagođavanja ispoljava se svaki put kad ratnik utvrdi da svet nije ni jedno ni drugo. Meni je bilo rečeno da se u tom suštinskom prilagođavanju može uspeti jedino na taj način ako se nastavi s delanjem tako kao da se veruje. Drugim rečima, ratnikova tajna je da veruje ne verujući. Ali, očito, ratnik ne može samo reći da veruje i na tome ostaniti. Bilo bi to isuviše lako. Puko verovanje oslobodilo bi ga ispitivanja sopstvene situacije. Ratnik, kad god mora da se prepusti verovanju, čini to po nekom izboru, kao izraz neke svoje najintimnije sklonosti. Ratnik ne veruje, on *mora* da veruje.«

Buljio je u mene nekoliko trenutaka dok sam ja zapisivao u svoju svesku. Čutao sam. Nisam mogao reći da sam razumeo tu razliku, ali nisam želeo da se prepirem ili zapitkujem. Hteo sam da promislim o tome što je rekao, ali mi pažnja odluta čim sam pogledao oko sebe. Na ulici iza nas nalazio se dug red automo-

bila i autobusa, koji su trubili. Na početku parka, udaljena možda nekih dvadesetak metara od nas, u liniji s klupom na kojoj smo sedeli, stajala je nad jednim čovekom, koji je nepomično ležao na travi, grupa od nekih sedam ljudi, uključujući i tri policajca u svetlosivim uniformama. Čovek kao da je bio pijan ili možda ozbiljno bolestan.

Osmotrih don Huana. On je, takođe, gledao onog čoveka.

Rekoh da iz nekog razloga nisam u stanju da razjasnim to što mi je maločas rekao.

»Ne želim više da zapitkujem«, rekoh. »Ali, ako te ne pitam da mi objasniš, tad ne razumem. Abnormalno mi je da te ništa ne pitam.«

»Molim te, budi svakako normalan«, reče on glumeći ozbiljnost.

Rekoh da nisam razumeo razliku između verovanja i moranja da se veruje. Za mene je to bilo isto. Shvatiti ova dva iskaza kao različita značilo bi cepidlačenje.

»Da li se sećaš priče koju si mi jednom ispričao o tvojoj prijateljici i njene dve mačke?« upita on nemarno.

Pogledao je u nebo, naslonio se na klupu i protegao noge. Stavio je ruke iza glave i zategao mišiće na celom telu. Kao i uvek, njegove kosti glasno zapucketaše.

To što je rekao odnosilo se na priču koju sam mu jednom prilikom ispričao o svojoj prijateljici što je našla dva mačeta, skoro mrtva, u sušioniku mašine za veš. Ona ih je povratila u život, i pažljivim negovanjem i brigom odgajila u dve ogromne mačke, od kojih je jedna bila crna a druga riđa.

Dve godine kasnije prodala je svoju kuću. Budući da nije mogla da ih ponese sa sobom, a ni da im pronađe novi dom, jedino što je pod takvim okolnostima mogla da učini bilo je da ih odnese u bolnicu za životinje da im oduzmu život.

Ja sam joj pomogao da ih odnese. Mačke nikad dotad nisu bile u kolima; ona je pokušala da ih smiri. One su je greble i ujedale, posebno riđa mačka, koju je ona zvala Maks. Kad smo napokon stigli do bolnice,

ona prvo uze crnu mačku; držeći je u naručju i ne govoreći ništa, izađe iz kola. Mačka se igrala s njom; nežno ju je udarala šapama kad je gurnula staklena vrata i ušla u bolnicu.

Osmotrih Maksa; sedeo je pozadi. Mora da ga je pokret moje glave uplašio, jer je skočio pod vozačko sedište. Kliznuh sedište unazad. Nisam hteo da ga rukom izvlačim odande jer sam se bojao da bi me mogao ugristi ili ogrebat. Mačor je ležao u udubljenju na patosu kola. Kao da je bio vrlo uznemiren; disao je ubrzano. Gledao me je; pogledi nam se susretoše i mene tad obuze nekakav poražavajući osećaj. Nešto se u meni uvreži, nešto kao strah, očajanje, ili možda nelagodnost što sam bio saučesnik u tome što se odigravalo.

Osetih potrebu da Maksu objasnim kako je to bila odluka moje prijateljice, i da joj ja samo pomožem. Mačor me je uporno gledao kao da razume šta mu govorim.

Pogledah da vidim da li se ona vraća. Mogao sam je videti kroz staklena vrata. Govorila je s nekim od osoblja. Kroz telo mi prođe neka čudna jeza i tad automatski otvorih vrata automobila.

»Beži, Maks, beži!« rekoš mačoru.

On iskoči iz kola i pojuri preko ulice držeći telo nisko pri zemlji, kao prava mačka. Suprotna strana ulice bila je prazna; nije bilo parkiranih kola, tako da sam mogao videti Maksa kako trči niz ulicu duž žleba za odvod vode. Stigao je do ugla velikog bulevara i tad skočio u otvor kanalizacionog odvoda.

Moja prijateljica se vrati. Rekoš joj da je Maks otišao. Ona uđe u kola, i zatim se odvezosmo ne govoreći ni reči.

Sledećih meseci, taj događaj postade nekakav simbol za mene. Zamišljao sam ili sam možda video neki čudan sjaj u Maksovim očima kad me je pogledao pre nego što će iskočiti iz kola. Poverovao sam da je u tom času taj kastrirani, predebeli i nekorisni kućni mezimac postao mačor.

Rekoš don Huanu kako sam bio uveren da je, kad je Maks pretrčao ulicu i skočio u kanalizacioni otvor,

njegova »mačeca duša« bila besprekorna, i da možda nikad ranije u njegovom životu njegov »mačiji instinkt« nije bio tako očit. Utisak koji je taj događaj na mene ostavio bio je neizbrisiv.

Ispričao sam tu priču svim svojim prijateljima; prilikom kasnijeg pričanja i prepričavanja, moje poistovećivanje s tom mačkom postade sasvim prijatno.

Zamišljao sam sebe kao Maksa, kao suviše prepuštenog, pripitomljenog na razne načine, no, uprkos tome, nisam mogao a da ne mislim da uvek postoji mogućnost da u jednom trenutku svim mojim bićem ovlada čovečiji duh, baš kao što je »mačiji« duh ovladao Maksovim odebljalim i beskorisnim telom.

Don Huanu se dopadala ta priča i zato je stavljao usputne opaske. Rekao je da nije tako teško dopustiti čovečijem duhu da se vine i ovlada; međutim, takvim ga održati, nešto je što može učiniti jedino ratnik.

»Da, i šta u vezi s tom pričom?« upitah.

»Rekao si da veruješ u to da koristiš svoje šanse kao Maks«, reče on.

»Verujem.«

»To što pokušavam da kažem je to da ti kao ratnik ne možeš u to tek samo verovati i na tome se zadržati. U Maksovom primeru *moranje* da se veruje znači da si prihvatio činjenicu da je njegov beg mogao biti i beskorisna provala besa. Mogao je skočiti u kanal i na mestu crći. Mogao se udaviti ili crći od gladi, ili su ga, pak, mogli pojesti pacovi. Ratnik razmatra sve te mogućnosti i onda izabere da veruje u skladu sa svojom najintimnijom sklonošću.

»Kao ratnik, ti *moraš* da veruješ da je to Maks učinio, da nije samo pobjegao, već da je održao svoju moć. To *moraš* verovati. Hajde da kažemo da bez te vere nemaš ništa.«

Razlika mi postade vrlo jasna. Mislio sam da sam zaista izabrao da verujem da je Maks preživio, iako sam znao da je život proveo u udobnosti i maženju.

»Lako je samo verovati«, nastavi don Huan. *Morati* verovati je nešto drugo. U ovom slučaju, na primer, moć

ti je održala odličnu lekciju, ali si ti izabrao da iskoristiš samo jedan njen deo. Međutim, ako *moraš* da veruješ, onda treba da iskoristiš ceo događaj.«

»Vidim šta hoćeš da kažeš«, rekoh.

Misli su mi bile jasne i smatrao sam da shvatam njegove ideje bez ikakvog napora.

»Plašim se da još ne razumeš«, reče on skoro šapatom.

Netremice me je gledao. Za trenutak zadržah njegov pogled.

»A šta ćemo s drugom mačkom?« upita on.

»Šta? S drugom mačkom?« ponovih nehotice.

Na nju sam bio zaboravio. Moj simbol se okretao oko Maksa. Druga mačka mi nije bila važna.

»Ali, važna je!« uzviknu don Huan kad mu rekoh šta mislim. »*Moranje* da se veruje podrazumeva da se u obzir uzme i druga mačka. Ona što je igrajući se lizala ruke koje su je nosile ka njenoj sudbini. To je bila mačka što je s poverenjem otišla u smrt, ispunjena svojim mačjim prosuđivanjima.

»Ti misliš da si kao Maks, i zbog toga si zaboravio onu drugu mačku. Čak joj se ni imena ne sećaš. *Moranje* da se veruje podrazumeva da sve moraš uzeti u obzir, i pre nego što odrediš da si kao Maks, moraš razmotriti i to da možeš biti i kao ona druga mačka; umesto da spasavaš svoj život i rizikuješ, može se desiti da pođeš u susret svojoj sudbini srećno, ispunjen svojim rasuđivanjima.«

Njegove reči su imale neku zagonetnu setu, ili je možda ta seta bila moja. Dugo smo ćutali. Nikad mi nije palo na um da bih mogao biti poput te druge mačke. Ta misao me je vrlo uznemirila.

Blago komešanje i prigušeni glasovi iznenada me trgoše iz dubokog razmišljanja. Policajci su terali neke od ljudi koji su se okupili oko onog čoveka koji je ležao na travi. Neko je pod čovekovu glavu bio podmetnuo smotanu jaknu. Čovek je ležao paralelno sa ulicom. Bio

je okrenut ka istoku. Sa mesta gde sam sedeo mogao sam skoro videti da su mu oči otvorene.

Don Huan uzdahnu.

»Kakvo predivno poslepodne«, reče on gledajući u nebo.

»Ne dopada mi se Meksiko Siti«, rekoh.

»Zašto?«

»Mrzim ovaj smog.«

Ritmično zaklima glavom kao da se slaže sa mnom.

»Radije bih bio s tobom u pustinji, ili u planinama«, rekoh.

»Kad bih bio na tvom mestu, ja to nikad ne bih rekao«, reče on.

»Nisam mislio ništa loše, don Huane.«

»To obojica znamo. Ipak, nije važno to što misliš. Ratnik, ili čak bilo ko drugi, nikako ne može želeti da bude na drugom mestu; ratnik zato što živi prema izazovu, a običan čovek zato što ne zna gde će ga zadesiti smrt.«

»Pogledaj onog čoveka koji leži na travi. Šta misliš šta mu je?«

»Ili je pijan ili bolestan«, rekoh.

»On umire!« reče don Huan krajnje ubedljivo. »Kad smo seli ovde, za trenutak sam ugledao njegovu smrt kako kruži oko njega. Zato sam ti i rekao da ne ustaješ; bila kiša ili sunčano, s ove klupe se ne možeš mrdnuti sve do kraja. To je taj predznak koji smo očekivali. Kasno je popodne. Sunce samo što nije zašlo. Ovo je tvoj čas moći. Pogledaj! Prizor s onim čovekom je samo za nas.«

Istakao je da odavde gde sedimo imamo nesmetan pogled na njega. Grupa radoznalih posmatrača stajala je okupljena u polukrugu s druge strane, naspram nas.

Slika tog čoveka koji je ležao na travi mnogo me je uznemirila. Bio je mršav i crnomanjast, još mlad. Kosa mu je bila kratka i kovrdžasta. Košulja mu je bila razdrljena i grudi gole. Na sebi je imao neku narandžastu vestu rasparanu na laktovima i neke stare, podrpane, sive pantalone. Na njegovim cipelama, neke neodređene izbledele boje, pertle su bile odvezane. Bio je nepomi-

čan. Nisam mogao da odredim da li još diše. Pitao sam se da li baš umire, kako je to don Huan rekao. Ili se ovim događajem don Huan samo koristi da bi mi istakao neku stvar? Moja prethodna iskustva s njim uverila su me u to da mu je nekako uvek polazilo za rukom da sve uklopi u neke svoje tajanstvene sheme.

Posle duge čutnje okrenuh se da ga pogledam. Oči su mu bile zatvorene. Počeo je da govori ne otvarajući ih.

»Onaj čovek upravo sad umire«, reče on. »Ti to, ipak, ne veruješ, zar ne?«

Otvorio je oči i trenutak me je netremice gledao. Pogled mu je bio tako prodoran da me je zapanjio.

»Ne. Ne verujem«, odgovorih.

Zaista sam smatrao da je cela ta stvar isuviše jevtina. Došli smo u park da sednemo, kad tamo, kao da je sve bilo izrežirano, naidosmo na čoveka koji umire.

»Svet prilagođava sebe samom sebi«, reče don Huan pošto je saslušao moje sumnje. »Ovo nije namešteno. Ovo je predznak, jedno od delâ moći.

»Svet podržan *razumom* čini od svega ovog jedan događaj koji možemo posmatrati kratko, dok smo na putu ka mnogo važnijim stvarima. Jedino što o tome možemo reći je da to na travi u parku leži neki čovek, možda pijan.

»Svet podržan *voljom* preobraća ga u jedno delo moći, koje možemo *videti*. Možemo *videti* kako se smrt kovitla oko tog čoveka, i kako zariva svoje kandže sve dublje i dublje u njegova svetleća vlakna. Možemo *videti* kako te svetleće tetive gube svoju zategnutost i kako jedna za drugom nestaju.

»To su te dve mogućnosti koje nam se pružaju kao svetlosnim bićima. Ti se nalaziš negde na sredini, jer još uvek hoćeš da sve bude pod pečatom *razuma*. Pa ipak, kako možeš poreći činjenicu da je tvoja moć zaokružila jedan predznak? Došli smo u ovaj park pošto si me našao tamo gde sam te očekivao — a našao si me tako što si upravo natrčao na mene a da nisi mislio

ni to planirao, niti pak namerno koristio svoj *razum* — i tek kada smo seli ovde da pričekamo da se javi predznak, postali smo svesni onog čoveka, koga smo nas dvojica opazili svaki na svoj način, ti svojim *razumom*, a ja svojom *voljom*.

»Taj samrtnik je jedna od minimalnih šansi koje moć pruža ratniku. Ratnikova veština je u tome da ne prestano bude fluidan da bi je iskoristio. Ja jesam, a da li si ti?«

Nisam mogao da mu odgovorim. Postadoh svestan nekog bezdanog ponora u samom sebi i u jednom trenutku nekako potpuno postadoh svestan i ta dva sveta o kojima je govorio.

»Kako je to samo savršen predznak!« nastavi on. »I to sve za tebe. Moć ti sad pokazuje da je smrt neopodan činilac *moranja* da se veruje. Bez te svesti o smrti, sve je obično, isuviše poznato. Jedino je zbog smrti, koja nas uporno prati, ovaj svet nedokučiva tajna. Moć ti je to pokazala. Ja sam samo sabrao detalje tog predznaka, da ti ne bi lutao; ali sabirajući te detalje, pokazao sam takođe da u sve to što sam ti danas rekao *moram* i sâm da verujem, jer je to posebna sklonost mog duha.«

Gledali smo se jedan trenutak.

»Sećam se pesme koju si običavao da mi čitaš«, reče on skrenuvši pogled u stranu. »O nekom čoveku koji se zavetovao da će umreti u Parizu. Kako ono ide?«

Pesma Sesara Valea zvala se »Crni kamen na belom kamenu«. Mnogo puta sam na don Huanov zahtev čitao i recitovao njene prve dve strofe.

*»Umreću u Parizu, dok pada kiša,
jednog dana koga se već sećam.
Umreću u Parizu — i ne bežim —
možda u jesen, u četvrtak, kao danas.*

*Biće to u četvrtak, jer danas,
u četvrtak kad ove retke pišem,
moje kosti osećaju promenu,*

*i nikad tako kao danas, na celom svom putu,
ne videh sebe toliko usamljenog.»⁷*

Ova pesma je za mene odisala neopisivom melanholijom.

Don Huan prošapta da je on *morao* da veruje da je onaj samrtnik imao dovoljno snage da omogućiti sebi da izabere ulice Meksiko Sitija kao mesto svoje smrti.

»Ponovo se vraćamo na priču o dve mačke«, reče on: »Mi moramo verovati da je Maks postao svestan toga šta ga čeka i da je, kao i onaj čovek tamo, imao dovoljno snage da barem izabere mesto na kom će skončati. Ali ona druga mačka je upravo poput ljudi koje će njihova smrt opkoliti kad budu sami, nesvesni, dok budu zurili u zidove i tavanicu neke odvratne prazne sobe.

»Onaj čovek, s druge strane, umire tu gde je uvek i živeo, na ulicama. Tri policajca su njegova počasna straža. I dok bude nestajao, njegove će oči poslednji put opaziti svetla u radnjama prekoputa ulice — automobile, drveće, uskomešanu vrevu ljudi — a uši će mu se poslednji put ispuniti hukom saobraćaja i glasovima ljudi i žena u prolazu.

»Dakle, vidiš, bez neke svesti o prisutnosti naše smrti nema moći, nema tajne.«

Zurio sam dugo u onog čoveka. Ležao je beživotno. Možda je bio mrtav. Ali moje neverovanje više nije bilo bitno. Don Huan je bio u pravu. *Moranje* da se veruje da je ovaj svet tajanstven i nedokučiv bio je izraz ratnikove najintimnije sklonosti. Bez nje on ne bi imao ništa.

I will die in Paris, while it rains,
on a day which I already remember.
I will die in Paris — and I do not run away —
perhaps in the Autumn, on a Thursday, as it is today.

It will be a Thursday because today,
the Thursday that I write these lines,
my bones feel the turn,
and never so much as today, in all my road,
have I seen myself alone.

OSTRVO TONALA⁸

Sutradan, oko podne, don Huan i ja smo se sreli u istom parku. On je još bio u svome smeđem odelu. Seli smo na klupu; skinuo je sako i pažljivo, ali ipak krajnje ležerno savio ga i položio na klupu. Premda potpuno prirodna, njegova ležernost bila je veoma smišljena. Uхватih sebe kako zurim u njega. Kao da je bio svečan paradoksa koji mi predočava, on se nasmeši. Popravi svoju kravatu. Imao je drap košulju s dugim rukavima. Košulja mu je dobro stajala.

»Na sebi još imam odelo jer želim da ti kažem nešto vrlo važno«, reče on tapšući me po ramenu. »Juče si prisustvovao dobroj predstavi. Sada je vreme da se konačno sporazumemo.«

Načinio je dugu pauzu. Kao da je pripremao izjavu. Imao sam neki čudan osećaj u stomaku. Odmah sam pretpostavio da će mi reći objašnjenje vračevâ. Dva-tri put je ustajao i prošetao gore-dole ispred mene, kao da mu je bilo teško da iskaže ono što je imao na umu.

⁸ Ova reč neposredno vezana za ritualno-religijske obrede Srednjoameričkih Indijanaca, različito se tumači u literaturi. Najpribližnije značenje reči TONAL (TOH-NA-HL) poistovećuje se u antropološkim studijama s pojmom NAGUAL (NAH-U-AL); po njima TONAL je:

a) lični duh zaštitnik, ili zaštitni alter-ego; po predanju, on prebiva u životinji, ili, ređe, u nekom drugom obličju (up. NAGUAL);

b) sam duh zaštitnik, ili životinja dvojniki;

c) vrač koji ima moć da se transformiše u neki životinjski oblik (up. fetiš Manituâ; up. sa Huaca ili Guaca verovanjima; up. Nagual, Zemi...). — Prim. prev.

»Hajde da nešto prezalogajimo u restoranu preko puta«, reče napokon.

Ispravio je sako i pre nego što ga je obukao, pokazao mi da je skroz postavljen.

»Šiven je po meri«, reče i nasmeja se, kao da se time ponosi, kao da je to bitno.

»Moram da ti obratim pažnju na to, inače ne bi primetio, a veoma je važno da si toga svestan. Ti vidiš sve samo onda kad smatraš da treba da vidiš; međutim, pravi ratnik mora uvek da vidi.

»Moje odelo i svi ukrasi na njemu važni su zato što predstavljaju moje stanje u životu. Ili, tačnije, jer predstavljaju stanje jednog od dva dela moje sveukupnosti. Ovaj razgovor još nije okončan. Osećam da je tek sad vreme da se povede. Moramo ga valjano obaviti, inače neće imati smisla. Želeo sam da ti moje odelo bude od pomoći u daljem traganju. Mislim da je i bilo. Sad je čas da se razgovara, jer kad je u pitanju ovakva tema, nema pravog razumevanja bez razgovora.«

»A koja je to tema, don Huane?«

»Sveukupnost pojedinca«, odgovorio je.

Naglo je ustao i odveo me preko puta u restoran velikog hotela. Vlasnica hotela nam vrlo negostoljubivo dodeli sto u jednom od zabačenih uglova. Očigledno su najbolja mesta bila blizu prozora.

Rekao sam don Huanu da me ova žena podseća na jednu drugu vlasnicu restorana, u Arizoni, u koji smo jednom prilikom don Huan i ja ušli da jedemo, i koja nas je tad pitala, pre nego što nam je donela jelovnik, da li imamo dovoljno novca da platimo.

»Ne krivim ovu sirotu ženu«, reče don Huan kao da saoseća s njom. »Ova se, uostalom, kao i ona tamo, plaši Meksikanaca.«

Nasmeja se tiho. Nekoliko ljudi za susednim stolovima se osvrnulo i pogledalo nas.

Don Huan reče da nam je ona nesvesno, ili čak i uprkos samoj sebi, dodelila najbolji sto u sali — sto za kojim smo mogli da pričamo i ja da hvatam beleške do mile volje.

Upravo sam iz džepa bio izvadio blok za beleženje i stavio ga na sto, kad se odjednom iznad nas stvori kelner. I on kao da je bio rđavo raspoložen. Stajao je nad nama u izazovnoj pozi.

Don Huan stade sebi da naručuje vrlo komplikovana jela. Naručivao je ne gledajući u jelovnik, kao da ga zna napamet. Ja sam bio u nedoumici; kelner se neočekivano pojavio, tako da nisam stigao da proučim jelovnik i zato rekoh da želim isto.

Don Huan mi šapnu na uvo: »Kladim se da nemaju ono što sam poručio.«

Protegao se i naložio mi da se udobno smestim i opustim, jer će im biti potrebna večnost da pripreme jelo.

»Nalaziš se na velikoj raskrsnici«, reče on. »To je, verovatno, poslednja, ali možda jedna od onih koje je najteže shvatiti. Neke stvari koje danas nameravam da iznesem možda ti nikada neće biti jasne. Neke, svakako, i ne moraju da budu jasne. Zato, neka te to ne zbunjuje, niti obeshrabrjuje. Svi smo mi tupoglava stvorenja kad se priključimo svetlu magije, a kad mu se već priključimo, to nam ni u kom pogledu ne jemči da ćemo se promeniti. Neki od nas ostaju do smrti tupoglavi.«

Svidelo mi se to što je i sebe ubrojao u budale. Znao sam da to nije učinio iz ljubaznosti, već da je to bio didaktički potez.

»Ne uzbuđuj se ako ne uspeš da shvatiš ono što ću ti reći«, nastavio je. »Uzimajući u obzir tvoj temperament, plašim se da ćeš se polomiti pokušavajući da to razumeš. Nemoj! Ono što upravo nameravam da ti kažem, treba da bude putokaz.«

Izenada me prože osećanje zabrinutosti. Don Huanova upozorenja me naterashe na duboko razmišljanje. Na veoma sličan način upozoravao me je i u nekim drugim prilikama, pri čemu je to na šta me je upozoravao, i kad god je to činio, imalo poražavajući ishod.

»Kad mi tako govoriš, postajem nervozan«, rekoh.

»Znam«, odvrati on mirno. »Namerno pokušavam da te priprelim. Potrebna mi je tvoja pažnja, tvoja potpuna pažnja.«

Zastade i pogleda me. Nasmejao se nervozno i nevoljno. Znao sam da rasteže dramatične mogućnosti situacije što više može.

»Sve ovo ti ne govorim radi efekta«, reče kao da mi je pročitao misli. »Jednostavno ti dajem vremena da se čestito prilagodiš.«

Istoga časa vrati se kelner da nam kaže da nemaju ono što smo poručili. Don Huan se glasno nasmejao i zatražio tortilje⁹ sa pasuljem. Kelner se prezrivo zacereka i odvrati da oni ne služe tortilje; preporučio je odrezak ili piletinu. Mi na kraju izabراسmo supu.

Jeli smo čuteći. Meni se supa nije dopadala i nisam mogao da je svu pojedem, za razliku od don Huana koji je svoju pokušao.

»Obukao sam odelo«, reče iznenada, »u nameri da ti nešto kažem — nešto što ti već znaš, ali što zahteva da se razjasni da bi imalo dejstva. Čekao sam sve dosad jer Henaro oseća da moraš biti ne samo voljan da kreneš putem znanja već da tvoji naponi sami po sebi moraju biti dovoljno besprekorni da bi te učinili vrednim tog znanja. Ti si dobro radio. Sada ću ti reći objašnjenje vračeva.«

Ponovo zastade, protrlja obraze i počeo da vrti jezikom po ustima, kao da njime opipava zube.

»Ispričaću ti o *tonalu* i *nagualu*«, reče i pogleda me prodorno.

Prvi put je u toku našeg druženja upotrebio ta dva izraza. Ja sam s njima bio samo nejasno upoznat preko antropološke literature iz oblasti kultura srednjeg Meksika. Znao sam da se smatra da je »*tonal*« (izgovara se: toh-na-hl) neka vrsta duha zaštitnika — obično je to neka životinja — koga dete dobija na rođenju i s kojim ono ima prisne veze do kraja života. »*Nagual*« (izgovara se: nah-u-al) jeste ime koje se daje životinji u koju se vračevi, navodno, mogu da preobrate, ili samom vraču koji izaziva takvo preobraćanje.

»Ovo je moj *tonal*«, reče don Huan trljajući prsa.

»Tvoje odelo?«

⁹ Tortilja je španski i meksički hleb-kolač. — Prim. prev.

»Ne. Moje telo.«

Busnuo se u grudi, pa se pljesnuo po butinama i stranama grudnog koša.

»Sve je to moj *tonal*.«

Objasnio je da svako ljudsko biće ima dve strane, dve odvojene suštine, dva jednaka dela koji postaju funkcionalni u trenutku rođenja; jedan se naziva *tonal*, drugi *nagual*.

Naveo sam mu šta antropolozi znaju o ta dva pojma. Dopustio mi je da govorim i nije me prekidao.

»Pa«, nastavio je on, »sve ono što misliš da znaš o njima čista je besmislica. Kad to tvrdim, polazim od činjenice da ono što ja govorim o *tonalu* i *nagualu* nije mogao niko pre mene da ti kaže. Svaka budala bi videla da ti baš ništa o njima ne znaš, jer da bi ih upoznao, morao bi da budeš vrač, a ti to nisi. Ili je trebalo da pričaš s nekim vračem o njima, što ti nisi učinio. Prema tome, sve što si dosad čuo, zanemari jer je neprimenljivo.«

»Bila je to samo opaska«, rekoh.

On izvi obrve u smešnu grimasu.

»Takve opaske nisu na mestu«, reče on. »Ovog puta mi je potrebna tvoja potpuna pažnja, budući da nameravam da te upoznam s *tonalom* i *nagualom*. Vračevi na tom planu imaju posebno i jedinstveno interesovanje. Rekao bih da *tonal* i *nagual* isključivo spadaju u domen ljudi od znanja. U tvom slučaju, to predstavlja poklopac koji poklapa sve ono čemu sam te učio. I zato sam sve dosad čekao da ti o njima pričam.

»*Tonal* nije životinja koja štiti nekoga. Pre bih rekao da je to zaštitnik koji se može predstaviti kao životinja. Ali to nije toliko bitno.«

Nasmeja se i namignu mi.

»Sad upotrebljavam tvoje sopstvene reči«, reče. »*Tonal* je društveno biće.«

Nasmejao se, pretpostavih, mojoj zbunjenosti.

»Baš tako, *tonal* je onaj koji štiti, čuvar — zaštitnik koji se pretežno preobraća u stražara.«

Petljao sam sa sveskom. Pokušavao sam da se usredsredim na ono što govori. On se smejao i grimasama podražavao moje nervozne pokrete.

»*Tonal* je organizator sveta«, nastavio je. »Možda se na najbolji način može opisati njegova delatnost ako se kaže da na njegovim ramenima počiva zadatak uspostavljanja reda u haosu sveta. Nije preterano ako se tvrdi, kao što to čine vračevi, da je sve što mi kao ljudi znamo i radimo — plod *tonala*.

»U ovom trenutku, na primer, tvoj *tonal* je ono čime pokušavaš da razumeš naš razgovor; bez njega bi postojali samo čudni glasovi i grimase, a ti ne bi razumeo ni reči od onoga što ti govorim.

»Rekao bih, dakle, da je *tonal* zaštitnik koji čuva nešto neprocenjivo — naše postojanje.¹⁰ Zato je odlika *tonala* da je prepreden i ljubomoran na svoja dela. A kako su njegova dela daleko najvažniji deo naših života, onda nije čudno što se on na koncu menja, i od zaštitnika postaje stražar, i to u svakome od nas.«

Zastao je i upitao me da li sam ga razumeo. Mehanički potvrdno klimnuh glavom, a on se na to nasmeja s nevericom.

»Zaštitnik je širokogrud i pun razumevanja«, objasnio je. »S druge strane, stražar je uvek na oprezu, uskogrud i, u većini slučajeva, despot. Prema tome, kažem da je u svima nama *tonal* pretvoren u tričavog i despotskog stražara, mada bi morao da bude širokogrudni zaštitnik.«

Nisam uopšte više pratio tok njegovog objašnjavanja. Čuo sam i zapisao svaku reč, pa ipak, kao da sam bio obuzet nekakvim sopstvenim unutrašnjim dijalogom.

»Jako mi je teško da pratim tvoje izlaganje«, rekoh.

»Ne bih negodovao da se nisi navikao na pričanje sa samim sobom«, odvrati on odsečno.

¹⁰ »...our very being...« ovde je pojmlljeno kao ontološka, dakle opštija kategorija od, recimo, bića kao ontičkog. I smisljeno — u Yaqui filosofiji — postojanje je nešto neprocenjivije i daleko vrednije i važnije od samog bića, kao ontičkog. — Prim. prev.

Njegova primedba me gonila da mu opširno izložim svoje mišljenje. Napokon sam odustao i izvinuo mu se zbog upornosti s kojom sam se branio.

On se nasmejao i odmahnuo rukom kao da je hteo reći da ga moj stav zapravo i nije ozlovoljio.

»*Tonal* je sve ono što jesmo«, nastavio je. »Odredi mu ime! *Tonal* je sve što se rečju dâ iskazati. A kako *tonal* i jesu njegova sopstvena dela, onda, zapravo, sve mora potpasti pod njegov domen.«

Podsetio sam ga kako je rekao da je »*tonal*« društveno biće — izraz koji sam i sâm upotrebio da njime označim ljudsko biće kao krajnji rezultat procesa socijalizacije. Istakao sam da kad bi »*tonal*« bio rezultat tog procesa, onda on ne bi mogao biti sve, kao što je to on rekao, jer svet koji nas okružuje nije proizvod socijalizacije.

Don Huan me je podsetio da moje tvrdnje za njega nemaju osnova, jer je ranije jednom već istakao da ne postoji svet u celosti, nego samo opis sveta koji smo naučili da zamišljamo i prihvatamo zdravo za gotovo.

»*Tonal* je sve ono što mi znamo«, rekao je. »Mislim da je to već po sebi dovoljan razlog da *tonal* bude jedna tako nad-moćna stvar.«

Zastao je za trenutak. Kao da je čekao da mu posle svega stavim neku primedbu, ili da mu postavim pitanje; nisam ga imao. Ali ovog puta se osetih dužnim da ga upitam i napregnuh se da formulišem pitanje koje bi odgovaralo. Nisam uspeo. Osećao sam da su ona upozorenja kojima je započeo naš razgovor možda služila tome da me spreče da postavljam pitanja. Osetih neku čudnu otupelost. Nikako nisam mogao da se koncentrišem i sredim misli. U stvari, osećao sam i znao bez trunke sumnje da nisam kadar da mislim, a to sam znao i bez razmišljanja — ako je to uopšte moguće.

Pogledao sam don Huana. On je zurio u moj stomak. Podigao je oči i istog časa mi se povratio bistrina uma.

»*Tonal* je sve što mi znamo«, ponovio je polako. »A to ne uključuje samo nas kao pojedince, već i sve os-

talo u našem svetu. *Tonal* je, može se reći, sve ono što oko vidi.

»Čim se rodimo, počinjemo da ga negujemo. Kad prvi put udahnemo vazduh, istog časa udišemo i moć za *tonal*. Prema tome, ispravno je reći da je *tonal* ljudskog bića tesno vezan za njegovo rođenje.

»Moraš da upamtiš ovaj detalj. On ima veliki značaj za razumevanje svega ovog. *Tonal* počinje s rođenjem, a okončava se sa smrću.«

Hteo sam ukratko da ponovim sebi sve zaključke koje je istakao. Stigao sam samo da otvorim usta da bih ga zamolio da mi još jednom ponovi ključna mesta našeg razgovora, ali nisam mogao, na svoje veliko zaprepašćenje, ni reći da prozborim. Osećao sam neku čudnu nesposobnost, reči su mi bile teške, a nad čulom govora nisam imao kontrolu.

Pogledah don Huana, jer sam hteo da mu stavim do znanja da ne mogu da govorim. On je opet upadljivo posmatrao moj stomak. Podigao je oči i upitao me kako se osećam. Reči pojuriše iz mene kao bujica, kao da mi je neko izvadio čep iz usta. Rekoh mu kako sam maločas imao čudno osećanje da nisam u stanju da govorim, niti da mislim, mada su mi misli bile kristalno jasne.

»Misli su ti bile kristalno jasne?« upita on.

Odmah sam shvatio da se ta jasnoća ne odnosi na moje misli, već na moje opažanje sveta.

»Da li mi ti to nešto radiš, don Huane?« upitah.

»Pokušavam da te uverim da tvoji komentari nisu potrebni«, reče on i nasmeja se.

»Misliš li time da kažeš kako ne želiš da ti postavljam pitanja?«

»Ne. Pitaj ti samo sve što hoćeš, ali ne dopusti da ti pažnja odluta.«

Morao sam da priznam kako me je beskrajnost ove teme dovela do ludila.

»Još ne mogu da pojmem, don Huane, šta si mislio da kažeš kad si tvrdio da je *tonal* sve«, rekao sam posle kraće pauze.

»*Tonal* je ono što čini svet.«

»Da li je *tonal* tvorac sveta?«

Don Huan se počea po slepoočnicama.

»*Tonal* čini svet, ali se to samo tako kaže da bi se o njemu moglo na neki način govoriti. On ne može ništa da stvara, niti da menja, pa ipak, on čini svet, jer mu je funkcija da prosuđuje i procenjuje i da se osvedočava. Kažem da *tonal* čini svet zato što ga potvrđuje i procenjuje prema svojim pravilima. Na veoma čudan način *tonal* je tvorac koji ne tvori nijednu stvar. Drugim rečima, *tonal* sam kroji pravila pomoću kojih shvata svet. Na neki način, dakle, on tvori svet.«

Pevušio je heku popularnu melodiju i po taktu dobovao po stolici. Oči su mu sijale; kao da su se cakilile. Kikotao se i klimao glavom.

»Ti me ne pratiš«, reče osmehujući se.

»Pratim te. Nema problema«, rekao sam, mada mi reči nisu ubedljivo zvučale.

»*Tonal* je jedno ostrvo«, objasnio je. »Najbolje ćemo opisati *tonal* ako kažemo da je to.«

Prevukao je rukom preko stola.

»Možemo reći da je *tonal* poput površine ovog stola. Ostrvo. Na tom ostrvu možemo baš sve naći. U suštini, to ostrvo je svet.

»Svako od nas ima svoj lični *tonal*, ali za sve nas postoji i kolektivni *tonal*, dat u bilo kom vremenu, i koji možemo zvati *tonal* vremenâ.«

Pokazao je prstom redove stolova u restoranu.

»Pogledaj! Svi stolovi imaju isti oblik. Na svakom od njih su iste stvari. Međutim, oni se razlikuju; za nekim stolovima sedi više ljudi nego za drugim; na svakom se nalaze drugo jelo, drukčiji tanjiri, za svakim vlada drugačija atmosfera, pa ipak se moramo složiti s tvrdnjom da su stolovi u restoranu veoma slični. Ista stvar se dešava s *tonalom*. Možemo reći da je *tonal* vremenâ ono što nas čini sličnima na isti način na koji čini sličnima i sve stolove u restoranu. Ipak, svaki sto je poseban slučaj, kao što je to i lični *tonal* svakog od nas. Ali na umu treba imati važnu činjenicu, a to je da se sve što mi znamo o sebi i svome svetu nalazi na ostrvu *tonala*. Shvataš li šta hoću da kažem?«

»Ako je *tonal* sve ono što mi znamo o sebi i svome svetu, šta bi onda bio *nagual*?«

»*Nagual* je deo nas s kojim mi nemamo ama baš nikakve veze.«

»Molim?«

»*Nagual* je deo nas koji se ne može opisati — nema takvih reči, ni imenâ, ni osećanja, niti znanja.«

»E, to je protivrečno, don Huane. Ako se ne može osetiti, opisati ili imenovati, onda on, po mom mišljenju, ne može ni postojati.«

»To je protivrečnost samo po tvom mišljenju. Koliko maločas sam te upozorio da se ne 'lomiš' oko toga da to shvatiš.«

»Da li bi rekao da je *nagual* duh?«

»Ne bih. Duh je jedan elemenat na stolu. Duh je deo *tonala*. Recimo, neka duh bude ovaj čili-sos.«

Uzeo je bočicu sa sosom i stavio je ispred mene.

»Da li je *nagual* duša?«

»Nije. Duša je takođe na stolu. Recimo da je duša ova pepeljara.«

»Da li su to ljudske misli?«

»Nisu. Misli su, takođe, na stolu. Misli su poput pribora za jelo.«

Uzeo je viljušku i položio je pored čili-sosa i pepeljare.

»Je li to stanje blaženstva? Raj?«

»Ni to. Ma šta to bilo — to je, takođe, deo *tonala*. Neka raj bude, recimo, salveta.«

Nastavio sam da iznalazim moguće načine kako bi se moglo predstaviti ono što je imao na umu: čist intelekt, psiha, energija, sila života, besmrtnost, životni princip... Za svaku stvar koju sam naveo, on je našao neki odgovarajući predmet na stolu, i to bi gurao pred mene, dok sve predmete na stolu nije skupio na jednu gomilu.

Don Huan kao da je beskrajno uživao. Svaki put kad bih pomenuo drugu mogućnost, on se kikotao i trljao ruke.

»Da li je *nagual* Svevišnji, Svemoćni... Bog?« pitao sam.

»Ne. Bog je isto tako na stolu. Neka Bog, recimo, bude stolnjak.«

Učini smešan pokret kao da hoće da svuče stolnjak i priključi ga ostalim stvarima koje je nagomilao ispred mene.

»Da li ti to hoćeš da kažeš da Bog ne postoji?«

»Ne. To ja nisam rekao. Rekao sam samo da *nagual* nije Bog, jer je Bog jedan od elemenata našeg ličnog *tonala* i *tonala* vremenâ. *Tonal* je, kao što ti rekoh, sve ono iz čega se, kako mi smatramo, sastoji svet, uključujući, naravno, i Boga. Veće važnosti Bog nema, sem što je deo *tonala* našeg vremena.«

»Po mom poimanju, don Huane, Bog je sve. Ne govorimo li mi o istoj stvari?«

»Nikako. Bog je samo sve ono što ti možeš da zamisliš i zato je on, istini za volju, samo još jedan elemenat na tom ostrvu. Boga ne možemo videti kad se nama prohte, o njemu možemo jedino pričati. S druge strane, *nagual* ratniku stoji na usluzi. U njegovo postojanje se možemo uveriti, ali o njemu ne možemo govoriti.«

»Pošto *nagual* nije nijedna od stvari koje sam pomenuo«, rekoh, »verovatno možeš da mi kažeš gde se on nalazi. Gde je on?«

Pokretom ruke kao da čisti po vazduhu, don Huan mi prstom pokaza prostor van ivice stola. Mahao je rukom kao da nadlanicom čisti neku zamišljenu površinu u tom prostoru.

»*Nagual* je tamo«, reče on. »Tamo, oko ostrva. *Nagual* je tamo gde moć lebdi.«

»Od trenutka kad se rodimo, osećamo da u nama postoje dva dela. U času rođenja i kratko vreme nakon toga, svi smo mi *nagual*. Potom, da bismo funkcionisali, osećamo da nam je potreban drugi deo što odgovara onom koji imamo. Nedostaje *tonal*, a to nas od samog početka ispunjava osećanjem nepotpunosti. *Tonal* zatim počinje da se razvija i postaje krajnje bitan za naše funkcionisanje — toliko bitan da pomračuje sjaj *naguala* — on ga savladava. Od tog trenutka mi postajemo svekoliki *tonal* i ne činimo ništa drugo sem što sve više

razvijamo ono staro osećanje nepotpunosti koje nas prati od samog rođenja i koje nam neprestano govori da nas onaj drugi deo čini celovitima.

»Od trenutka kad postanemo svekoliki *tonal*, mi počinjemo da sparujemo. Osećamo naše dve strane, koje uvek predstavljamo elementima *tonala*. Govorimo da su duša i telo dva naša dela. Ili da su to duh i materija. Ili dobro i zlo. Bog i Đavo. Međutim, mi uopšte ne shvatamo da samo sparujemo stvari na ostrvu, što veoma podseća na sparivanje kafe i čaja, ili hleba i tortilja, ili čili-sosa i senfa. Kažem ti ja — čudne smo mi zverke. Zanosimo se i u svojoj ludosti verujemo da savršeno shvatamo stvari.«

Don Huan ustade i obrati mi se kao da je govornik na nekom skupu. Uperi kažiprst u mene i značajno zaklaga glavom.

»Čovek se ne kreće između dobra i zla«, reče on vrenim besedničkim glasom, zgrabivši slanik u jednu, a biber u drugu ruku. »Njegovo pravo kretanje je između pozitivnosti i negativnosti.«

Spusti so i biber, pa zgrabi so i viljušku.

»Ti grešiš! Kretanja nema«, nastavi on kao da odgovara samom sebi. »Čovek je samo duh!«

Dohvati bočicu sa sosom i podiže je uvis. Onda je ponovo spusti.

»Kao što vidiš«, reče tiho, »lako možemo zameniti čili-sos sa duhom i reći na kraju 'čovek je samo čili-sos!'. Postupajući tako, nećemo postati luđi nego što jesmo.«

»Plašim se da nisam postavio pravo pitanje«, rekoh. »Možda bismo se bolje razumeli da sam te pitao šta to čovek može posebno naći u tom području van ostrva?«

»Nema načina da se na to odgovori. Kad bih rekao — Ništa, samo bih *nagual* učinio delom *tonala*. Jedino što ti mogu reći je to da se tamo, izvan ostrva, nalazi *nagual*.«

»Ali, kad to nazivaš *nagualom*, zar ga ti već samim tim ne postavljaš na ostrvo?«

»Ne. Imenovao sam ga jedino zato što sam hteo da ga i ti postaneš svestan.«

»U redu! Ali postajući ga svestan, ja već samim tim činim korak koji preobraća *nagual* u nov element mog *tonala*.«

»Bojim se da ne razumeš. Nazvao sam *tonal* i *nagual* pravim parom. To je sve što sam učinio.«

Podsetio me da sam jednom, kad sam pokušao da mu objasnim zašto insistiram na značenju,¹¹ razmatrao ideju po kojoj deca nisu sposobna da shvate razliku između »oca« i »majke« sve dok se potpuno ne razviju da mogu da barataju značenjima, i da stoga verovatno veruju da »otac« »može biti« nosi pantalone a »majka« suk-nje, ili da veruju u druge razlike koje su vezane za oblik frizure, ili za dimenzije tela, ili, pak, za delove odeće.

»Sigurno i mi tako gledamo na naša dva dela«, rekao je. »Mi osećamo da imamo onu drugu stranu. Ali čim tu drugu stranu pokušamo da 'pritegnemo', *tonal* zgrabi batinu pa postane sitničav i veoma ljubomoran, kao neki gazda. Zaslepljuje nas svojom lukavošću i prisiljava da ugušimo svaki nagoveštaj onoga drugog dela pravog para — *naguala*.«

¹¹ Kastaneda misli na značenje u hermeneutičkom smislu.
— Prim. prev.

DAN TONALA

Kad smo izašli iz restorana, rekoh don Huanu da je bio u pravu što me je upozoravao na težinu teme našeg razgovora, i da je moja intelektualna hrabrost nedovoljna da pojmi njegove ideje i objašnjenja. Rekao sam da bih, kad bih otišao u hotel da pročitam svoje beleške, možda bolje razumeo sve to. On pokuša da me smiri; reče da se brinem oko reči. Dok je to govorio, osetih neki drhtaj, i za trenutak imadoh utisak da u meni postoji još jedna oblast.

Kazah don Huanu da me prožimaju neka neobjašnjiva osećanja. Moja izjava, sudeći po svemu, podstače njegovu radoznalost. Rekoh mu kako sam i ranije imao ista takva osećanja, i da su ona izgledala kao trenutno rastrojstvo, prekidi u toku svesti. Oni su se uvek ispoljavali kao izvestan trzaj u meni, za kojim je sledio osećaj da lebdim u nečemu.

Krenuli smo bez žurbe prema centru. Don Huan zatraži da mu ispričam sve detalje tih mojih prekida. Namučio sam se opisujući ih van konteksta u kojem bih mogao da ih nazovem trenucima zaboravnosti, ili duhovne odsutnosti, ili, pak, nepažnje šta činim.

On me je strpljivo pobijao. Istakao je da sam osoba koja zahteva, ima odlično pamćenje, i koja je vrlo pažljiva u svojim radnjama. Prvo što mi je palo na pamet bilo je to da su ti neobični prekidi bili u vezi sa zaustavljanjem unutrašnjeg dijaloga, ali sam ih, takođe, imao i onda kad sam sa sobom opširno pričao. Kao da su poticali iz neke oblasti nezavisne od svega što sam znao.

Don Huan me potapša po leđima. Osmehnuo se s očitim zadovoljstvom.

»Konačno počinješ da povezuješ stvari«, reče on.

Zamolih ga da mi objasni svoju zavijenu izjavu, ali on naglo prekide naš razgovor i dade mi znak da pođem s njim u jedan mali park ispred crkve.

»Ovde se završava naš put prema centru grada«, reče on i sede na klupu. »Upravo smo ovde na idealnom mestu za posmatranje ljudi. Neki prolaze ulicom a drugi dolaze u crkvu. Odavde možemo svakog videti.«

Pokazao je široku poslovnu ulicu i pošljunčenu stazu koja je vodila do crkvenih stepenica. Naša klupa se nalazila na sredini između crkve i ulice.

»Ovo je moja najomiljenija klupa«, reče on i pomilova je.

Namignu mi i dodade sa smeškom: »Ja joj se dopadam. To je razlog što na njoj niko nije sedeo. Znala je da dolazim.«

»Ova klupa je to znala?«

»Ne! Ne klupa. Moj *nagual*.«

»Ima li *nagual* svest? Da li je svestan stvari?«

»Naravno. On je svega svestan. Zbog toga sam i zainteresovan za tvoje opisivanje. To što ti nazivaš prekidima i osećanjima, to je *nagual*. Da bi se o njemu moglo govoriti, morali bismo zajmiti s ostrva *tonala*, i zbog toga je podesnije da se ne razjašnjava već da se jednostavno potanko iznesu njegova dejstva.«

Hteo sam da kažem nešto o onim čudnovatim osećanjima, ali me on ućutka.

»Dosta o tome. Danas nije dan *naguala*, već dan *tonala*«, reče on. »Obukao sam odelo, jer sam danas sav *tonal*.«

Gledao me je netremice. Htedoh da mu kažem kako se ova stvar pokazuje težom od svega što mi je dosad objasnio; on kao da je unapred znao šta ću reći.

»Teška je«, nastavio je. »To znam. Ali, uzimajući u obzir da je to kraj svega, poslednja faza onoga što sam te učio, nije neuverljivo ako se kaže da obuhvata sve što sam ti pomenuo od prvog dana kad smo se sreli.«

Dugo smo ćutali. Mislio sam da treba da sačekam da sažeto ponovi svoje objašnjenje, ali me iznenada spopade osećanje da sam ga razumeo, te žurno upitah: »Da li su *nagual* i *tonal* u nama samima?»

On me prodorno pogleda.

»Vrlo teško pitanje«, reče on. »Ti bi to sigurno tako rekao. Ja bih kazao da nisu, ali nijedan od nas dvojice ne bi bio u pravu. *Tonal* tvog vremena zahteva od tebe da tvrdiš kako se sve što ima veze s tvojim osećanjima i mislima odigrava u tebi samom. *Tonal* vraćeva tvrdi suprotno, da je sve spolja. Ko je u pravu? Niko. Unutra, spolja, to zaista nije važno.«

Povedoh raspravu o tome. Rekoh da je, kad je govorio o »*tonalu*« i »*nagualu*«, to zvučalo kao da postoji i neki treći deo. Govorio je da nas »*tonal*« »prisiljava« na delanje. Zamolih ga da mi kaže na koga se odnosilo to prisiljavanje.

Nije mi odgovorio direktno.

»Objasniti sve to, nije tako jednostavno«, reče on. »Ma kako vešte bile kontrole *tonala*, suština stvari je u tome što *nagual* izranja. Ipak, njegovo izranjanje je uvek nehotično. Veliko umeće *tonala* je u tome da uguši svako ispoljavanje *naguala* tako da ovaj bude neprimetan čak i onda kad bi njegovo prisustvo trebalo da bude najočiglednija stvar na svetu?»

»Za koga je on neprimetan?»

On se zakikota vrteći glavom. Ja ga saleteh da mi odgovori.

»Za *tonal*«, reče on. »Sad samo o njemu govorim. Mogu okolišati, ali to ne treba da te iznenađuje ili muči. Upozorio sam te na teškoću da se razume ovo što ti moram reći. Prošao sam kroz sve to nevezano opisivanje jer je moj *tonal* svestan da govori o samom sebi. Drugim rečima, moj *tonal* sad koristi samog sebe da bi razumeo to obaveštenje s kojim želim da tvoj *tonal* bude načisto. Hajde da kažemo da je *tonal*, budući da je oštro svestan koliko je teško govoriti o samom sebi, stvorio termine »ja«, »ja sâm«, i tako dalje, kao balans, zahvaljujući kojima može govoriti s drugim *tonalima*, ili sa samim sobom, o sebi.

»Kad kažem da nas *tonal* prisiljava da nešto činimo, tad ne mislim da kažem kako se tu nalazi i nešto treće. Očito je da on sam sebe prisiljava da sledi svoja sopstvena rasuđivanja.«

»Međutim, u izvesnim prilikama, ili pod izvesnim posebnim okolnostima, nešto u samom *tonalu* postaje svesno da nismo celoviti. To je poput nekog glasa koji dolazi iz dubina, glasa *naguala*. Vidiš, dakle, naša sveukupnost je prirodno stanje koje *tonal* ne može u celini da objedini, a ima trenutaka, naročito u ratničkom životu, kada ta sveukupnost postaje očita. U tim trenucima pojedinac može da nasluti i proceni ono što stvarno jesmo.

»Interesovao sam se za one trzaje koje si imao jer je to način na koji *nagual* izranja. U tim trenucima, *tonal* postaje svestan svoje sveukupnosti. To je uvek neki trzaj, jer ta svest prekida zatišje. Nazivam je sveukupnošću bića koje će umreti. Ideja je da u trenutku smrti drugi član pravog para, *nagual*, postaje potpuno funkcionalan i da tad svest, sećanja i percepcije sakupljeni u našim listovima i butinama, u našim leđima, ramenima i vratu, počinju da se troše i razjedinjuju. Poput perli neke beskrajne, prekinute ogrlice, razleću se na sve strane lišeni sile života koja sjedinjuje.«

Pogleda me. Oči su mu bile mirne. Osećao sam se bolesno opuštenim, tupim.

»Ta naša sveukupnost je nešto vrlo prijemčivo«, reče on. »Potreban nam je samo jedan njen mali deo da bismo ispunili i najsloženije zadatke života. Pa ipak, kad umiremo, umiremo s našom sveukupnošću. Vrač sad postavlja pitanje: Ako ćemo već umreti s našom sveukupnošću, što onda s njom ne bismo i živeli?«

Dade mi glavom znak da osmotrim mnoštvo ljudi koje je tuda prolazilo.

»Svi su oni *tonal*«, reče on. »Izdvojiću ti neke od njih, tako da će ih tvoj *tonal* proceniti, a procenjujući njih, proceniće sam sebe.«

Obratio mi je pažnju na dve stare gospođe koje su izašle iz crkve. Zastale su za trenutak na vrhu stepenica

od krečnjaka i onda počele beskrajno pažljivo da silaze odmarajući se na svakom stepeniku.

»Pogledaj dobro te dve žene«, reče on. »Ali ne gledaj ih kao osobe, ili fizionomije koje imaju zajedničkih crta s nama; posmatraj ih kao *tonale*.«

Žene su sišle do kraja stepenica. Išle su po grubom šljunku kao po klikerima, kao da će se svakog časa okliznuti i izgubiti ravnotežu. Išle su ruku pod ruku, pridržavajući se međusobno težinom svojih tela.

»Pogledaj ih!« reče don Huan tihim glasom. »Te žene su najbolji primer najbednijeg *tonala* koji se može videti.«

Opazih da su te dve žene sitnih kostiju, ali debele. Imale, su, možda, nešto više od pedeset godina. Lica su im imala izmučen izraz, kao da je silazak niz crkvene stepenice prevazilazio njihove snage.

Došle su do nas; jedan trenutak su oklevale, a onda zastale da se odmore. Pred njima je bio još samo jedan korak pošljunčene staze.

»Pazite na taj deo, gospođe«, doviknu don Huan i dramatično ustade.

Žene ga pogledaše, po svemu sudeći, zbunjene njegovim povikom.

»Moja mama je slomila kuk baš na tom mestu pre neki dan«, dodade on i polete da im pomogne.

One mu se duboko zahvališe, a on ih posavetova da, ako se ikad desi da izgube ravnotežu i padnu, ostanu nepomično na istom mestu sve dok ne dođu ambulantan kola. Glas mu je bio srdačan i uverljiv. Žene se prekrstiše.

Don Huan ponovo sede na svoje mesto. Oči su mu sijale. Progovorio je tihim glasom.

»Te žene nisu tako stare, niti su im tela tako slaba, pa ipak su iscrpljene. Sve u vezi s njima je očajno — njihova odeća, miris, držanje. Šta misliš, zašto je to tako?«

»Možda su se takve rodile«, rekoh.

»Niko se takav ne rađa. Mi sami to od sebe činimo. *Tonal* tih žena je slab i plašljiv.

»Rekao sam da će danas biti dan *tonala*; hteo sam da kažem da danas jedino s njim želim da imam posla. Takođe sam rekao da sam obukao svoje odelo naročito u tu svrhu. Njime sam želeo da ti pokažem da ratnik postupa prema svom *tonalu* na sasvim poseban način. Istakao sam da mi je odelo šiveno po meri i da mi sve što danas imam na sebi savršeno odgovara. Time ne želim da pokažem svoju taštinu, već svoj ratnički duh, svoj ratnički *tonal*.

»Te dve žene bile su danas tvoj prvi pogled na *tonal*. Život može prema tebi biti nemilosrdan kao prema njima ako ne vodiš računa o svom *tonalu*. Nasuprot njih postavio sam sebe. Ako me dobro razumeš, ne treba da ti to posebno naglašavam.«

Iznenada me obuze neka nesigurnost, te ga zamolih da mi tačno odredi to što bi trebalo da razumem.

Mora da mi je glas zvučao očajnički. On se na to glasno nasmeja.

»Pogledaj ovog mladića u zelenim pantalonama i ružičastoj košulji«, reče don Huan šapatom pokazujući vrlo mršavog, crnomanjastog mladića oštih crta koji je stajao skoro ispred nas. Kao da je bio neodlučan da li da krene prema crkvi ili prema ulici. Dvaput je podigao ruku u pravcu crkve, kao da priča sam sa sobom, i skoro pošao prema njoj. Onda se prazno zablenuo u mene.

»Pogledaj kako je obučen«, reče don Huan šapatom. »Pogledaj mu cipele!«

Mladićeva odeća bila je dronjava i izgužvana, a cipele su mu se raspadale.

»Očito je vrlo siromašan«, rekoh.

»Da li je to sve što možeš reći o njemu?« upita on.

Ja nabrojah čitav niz razloga zbog kojih je taj mladić mogao biti tako otrcan: bolešljivost, loša sreća, nehatnost, nezainteresovanost za sopstveni izgled, pa čak i tu mogućnost da je upravo pušten iz zatvora.

Don Huan reče da je to samo puko nagađanje, i da ga ne zanima opravdavanje bilo čega izjavom da je taj čovek žrtva nekakvih nepobedivih sila.

»Možda je tajni agent prerušen u skitnicu«, rekoh u šali.

Mladić se rasklimatanim korakom odgega prema ulici.

»Nije se on prerušio da bi izgledao poput skitnice; on jeste skitnica«, reče don Huan. »Vidi kako mu je slabo telo. Jedva može da ide. Niko se ne može pretvarati da tako izgleda. S njim, nesumnjivo, nešto nije u redu, pa ipak, to nije posledica sticaja okolnosti. Pono-vo ti naglašavaš da od tebe tražim da tog čoveka vi-diš kao *tonal*.«

»Šta znači videti jednog čoveka kao *tonal*?«

»To znači da tad prestajemo da prosuđujemo o njemu u moralnom smislu, ili da ga opravdavamo pola-zeći od toga da je poput nekog lista prepuštenog na mi-lost i nemilost vetra. Drugim rečima, to znači da se čovek ne posmatra kao beznadežno ili bespomoćno biće.

»Ti tačno znaš o čemu je reč. Možeš proceniti tog mladića a da ne osuđuješ ili opraštaš.«

»On pije previše«, rekoh.

Moja izjava bila je nehotična. Rekao sam to ne znajući stvarno zbog čega. Za trenutak sam čak osetio da je te reči rekao neko ko je stajao iza mene. Bio sam podstaknut da objasnim kako je moja izjava jedna od mnogih mojih spekulacija.

»U ovom slučaju nije«, reče don Huan. »Glas ti je imao sigurnost koja mu je ranije nedostajala. Nisi re-kao: „On je, možda, pijanica.“«

Osetih zbunjenost, mada nisam mogao tačno da odredim zašto. Don Huan se nasmeja.

»Video si kroz tog čoveka«, reče on. »Bilo je to *viđenje*. *Viđenje* je poput toga. Izjave se daju s veli-kom sigurnošću, i pojedinac ne zna kako se to događa.

»Ti znaš da je mladićev *tonal* ubijen, ali ne znaš ka-ko to znaš.«

Morao sam priznati da sam nekako stekao takav utisak.

»U pravu si«, reče don Huan. »Nije, stvarno, bitno što je mlad, iscrpljen je kao i one dve žene. Mladost nikako nije prepreka obezvređivanju *tonala*.

»Mislio si da mora postojati mnogo više razloga za takvo stanje onog čoveka. Ja smatram da ima samo jedan — njegov *tonal*. Njegov *tonal* nije slab zato što pije; upravo je obratno — pije jer mu je *tonal* slab. Ta sla-bost ga prisiljava da bude to što jeste. To isto se svi-ma nama dešava, u toj ili nekoj drugoj formi.«

»Ali, zar ti takođe ne prosuđuješ o njegovom po-našanju time što kažeš da je to njegov *tonal*?«

»Ja ti dajem objašnjenje kakvo ranije nikad nisi sreo. Pa ipak, to nije opravdavanje ili osuda. *Tonal* onog mladića je slab i plašljiv. Ali ipak, nije jedin-stven. Svi mi, manje-više, delimo istu sudbinu.«

U tom trenutku pored nas prođe vrlo krupan čo-vek idući prema crkvi. Na sebi je imao skupo, tamno-sivo poslovno odelo, a u ruci je nosio akt-n-tašnu. Oko-vratnik košulje bio mu je otkopčan a kravata popu-štena. Bio je sav oznojen. Put mu je bila bela, tako da se znoj na njoj još više isticao.

»Gledaj ga!« naredi don Huan.

Čovekovi koraci bili su kratki ali teški. Bili su ne-kako kolebljivi. Nije se popeo u crkvu; zaobišao je i iščezao iza nje.

»Nema potrebe da se prema telu postupa na tako grozan način«, reče don Huan s primesom prezira. »Ali je tužna činjenica da smo svi do savršenstva naučili kako da učinimo slabim svoj *tonal*. Nazvao sam to prepuštanjem.«

Položi mi ruku preko sveske ne dozvoljavajući mi više da pišem. Njegovo obrazloženje bilo je da, sve dok beležim, nisam u stanju da se koncentrišem. Po-savetova me da se opustim, prekinem unutrašnji dija-log i da se bez ustezanja stopim s tom osobom koju posmatram.

Zamolih ga da mi objasni šta misli pod tim »sto-pim«. On odgovori da nema načina da se to objasni, da je to nešto što naše telo oseća ili čini kad dođe u po-smatrački kontakt s drugim telima. Zatim razjasni to rekavši da je nekad taj proces nazivao »viđenjem«, i da se on sastojao od pravog unutrašnjeg stišavanja, pra-ćenog spoljašnjim produženjem nečega u samom sebi,

nekim produženjem koje se susreće i stapa s tim drugim telom, ili bilo s čim što se nalazi u polju nečije svesti.

Na ovom mestu htjedoh da se vratim svojoj svesci, ali me on zadrža i počeo da izdvaja različite ljude iz gomile koja je tuda prolazila.

Pokazao je mnoge ljude pokrivajući njima široku oblast ljudskih tipova među muškarcima, ženama i decom svih uzrasta. Don Huan reče da je izdvojio osobe čiji se slab »tonal« može uklopiti u kategorijsku shemu, čime me je upoznao sa apriornom raznolikošću prepuštanja.

Nisam upamtio sve te ljude koje je izdvojio i o kojima je raspravljao. Negodovao sam što ne hvatam beleške kojima bih mogao barem skicirati te zapetljanoosti njegovih shema prepuštanja. On ionako nije hteo da ih ponovi, ili ih se, možda, ni sâm nije sećao.

On se nasmeja i reče da ih nije upamtio zato što je u vječnom životu za kreativnost odgovoran »nagual«.

Pogleda u nebo i reče da je već kasno, i da ćemo sada promeniti smer. Umesto slabih »tonala«, očekivamo da se pojavi »pravi tonal«. Dodade da jedino ratnik ima »pravi tonal«, a da prosečan čovek, u najboljem slučaju, može imati »dobar tonal«.

Pošto je proteklo nekoliko minuta u očekivanju, on se pljesnu po butini i zakikota.

»Vidi ko sad stiže«, reče on pokazavši glavom prema ulici. »Kao po porudžbini.«

Videh gde nam se približavaju trojica Indijanaca. Imali su na sebi neke kratke, smeđe, vunene ponče, bele pantalone koje su im dosezale do pola listova, bele košulje s dugim rukavima, prljave iznošene sandale i stare slamne šešire. Svaki je na leđa bio uprtio po jedan zavežljaj.

Don Huan ustade i pođe im u susret. Oslovio ih je. Oni kao da se iznenadiše i okružili ga. Osmehivali su mu se. On im je, očigledno, govorio nešto o meni; njih trojica se okrenuše i osmehnuše mi se. Stajali su na

tri-četiri metra od mene; pažljivo sam osluškivao ali nisam mogao da čujem šta govore.

Don Huan zavuče ruku u džep i pruži im nekoliko novčanica. Činilo mi se da su bili zadovoljni; nervozno su se premeštali s noge na nogu. Mnogo su mi se dopali. Izgledali su poput dece. Sva trojica su imala male bele zube i vrlo prijatne blage crte lica. Jedan od njih, po pojavi sudeći, najstariji, imao je zaliske. Njegove oči bile su umorne, ali veoma tople. Skinuo je šešir i prišao mojoj klupi. Ostali su sledili njegov primer. Sva trojica me uglas pozdraviše. Rukovasmo se. Don Huan mi reče da im dam malo para. Oni mi zahvališe i, pošto su učtivo počutali, oprostiše se s nama. Don Huan sede na svoje mesto i obojica smo gledali kako se gube u gomili.

Rekoh don Huanu da su mi se iz nekog neobjašnjivog razloga neobično dopali.

»Nije to ništa čudno«, reče on. »Morao si osetiti da je njihov tonal zaista dobar. Dobar je, ali ne pripada našem vremenu.«

»Možda si osetio da su kao deca. I jesu. To je veoma teško. Ja ih razumem bolje no ti, zato ne mogu a da se malo ne rastužim. Indijanci su kao psi, ništa nemaju. Ali, to je suština njihove sreće i stoga ne treba da budem tužan. Moja tuga je, naravno, moj sopstveni način prepuštanja.«

»Odakle su, don Huane?«

»Sa Sijera. Došli su da u gradu potraže sreću. Žele da postanu trgovci. Braća su. Rekao sam im da sam i sâm sa Sijera i da sam trgovac. Kazao sam da si mi ti ortak. Taj novac što smo im dali predstavlja znamenje; ratnik treba neprestano da daje takva znamenja. Njima je, bez sumnje, taj novac potreban, ali potreba ne sme da bude bitna kad je znamenje u pitanju. Bitna su osećanja. Mene su ta trojica dirnula.«

»Indijanci su ti koji gube u našem vremenu. Njihov pad počeo je dolaskom Španaca, a sad su pod vladavinom njihovih potomaka sve izgubili. Nije preterano ako se kaže da su Indijanci izgubili svoj tonal.«

»Da li je to metafora, don Huane?«

»Nije. To je činjenica. *Tonal* je veoma ranjiv. On ne može da podnese zlostavljanje. Beli čovek je, od prvog dana kada je kročio na ovo tlo, sistematski razarao ne samo Indijančev *tonal* vremena već i lični *tonal* svakog Indijanca. Lako se dâ naslutiti da je vladavina belog čoveka za siromašnog, prosečnog Indijanca bila pravi pakao. Pa ipak, ironija je što je za jednog drugog Indijanca ona bila prava blagodat.«

»O kome to govoriš? Kakav je to Indijanac?«

»Vrač. Za njega je španska konkista¹² bila životni izazov. Jedino vračevi nisu bili njome uništeni, već su joj se prilagodili i posle svega okrenuli u svoju korist.«

»Kako je to bilo moguće, don Huane? Imao sam utisak da Španci nisu ostavili ni kamen na kamenu.«

»Hajde da kažemo da su premetnuli svaki kamen koji je bio u domenu njihovog sopstvenog *tonala*. U životu Indijanca, međutim, bilo je stvari koje su nezamislive belom čoveku; te stvari on čak nije ni primećivao. Možda je to bila puka sreća vračevâ, ili ih je, možda, njihovo znanje spaslo. Pošto su *tonal* vremena i lični *tonal* svakog Indijanca bili zbrisani, vračevi su se približili nečemu što je jedino ostalo nepobeđeno, *nagualu*. Drugim rečima, njihov *tonal* našao je pribežište u njihovom *nagualu*.

»To se ne bi moglo dogoditi da nije bilo tih tegobnih prilika u kojima je živio pobeđeni narod. Današnji ljudi od znanja potekli su iz takvih prilika i vrhunski su poznavao *naguala*, budući da su u njemu sami. U njega se beli čovek nikad nije usudio da kroči. U stvari, on čak pojma nema ni da on postoji.«

Bio sam prisiljen da mu u tom trenutku iznesem jedan dokaz. Iskreno sam se suprotstavio rekavši da je evropska misao razjasnila to što on naziva »nagualom«. Kao dokaz sam izneo koncept transcendentalnog Ega, odnosno neposmatranog posmatrača prisutnog u svim

našim mislima, percepcijama i osećanjima. Objasnio sam don Huanu da ličnost može opaziti ili intuirati sama sebe, kao sebe, kroz transcendentelni Ego, jer je to nešto što je jedino sposobno da prosuđuje, sposobno da razotkrije stvarnost unutar svoje svesti.

Don Huan se nije uzbuđivao. Nasmejao se.

»Razotkrivanje stvarnosti«, reče on oponašajući me.

»To je *tonal*.«

Pobunih se rekavši da se »*tonal*« može nazvati empirijski Ego koji se nalazi u nečijem toku svesti ili iskustvu, dok se transcendentelni Ego nalazi iza tog toka.

»Posmatranje, pretpostavljam«, reče on podrugljivo.

»Tačno. Baš to«, rekoh.

»Čujem da govoriš«, reče on. »Ali ništa ne kažeš. *Nagual* nije iskustvo, intuicija ili svest. Ti termini i sve drugo što bi mogao reći predstavljaju samo pojedinačne stvari na ostrvu *tonala*. Nasuprot tome, *nagual* je samo efekat. *Tonal* počinje s rođenjem a okončava se sa smrću, no *nagual* se ne završava nikad. *Nagual* nema granica. Rekao sam da je *nagual* tamo gde moć lebdi; bio je to samo način da se to kaže. S obzirom na njegov efekat, *nagual* bismo, možda, bolje mogli shvatiti ako bismo o njemu govorili kao o moći. Na primer, kad si se ono danas osećao omamljenim i nisi mogao da govoriš, tad sam te zapravo smirivao; odnosno, tad je moj *nagual* delovao na tebe.«

»Kako je to bilo moguće, don Huane?«

»Nećeš verovati, ali niko to ne zna. Jedino što znam je to da sam od tebe zahtevao potpunu pažnju, i onda je moj *nagual* počeo da deluje na tebe. Toliko znam jer se mogu uveriti u njegovo dejstvo, ali ne znam kako deluje.«

Ćutao je neko vreme. Hteo sam da se zadržim na istoj temi. Pokušah da postavim pitanje; on me učutka.

»Može se reći da je *nagual* odgovoran za kreativnost«, reče on napokon i pogleda me prodorno. »*Nagual* je jedini deo nas koji može da stvara.«

Gledao me je ćuteći. Osetih da me tačno vodi u oblast koju sam želeo da mi razjasni. Beše rekao da »*tonal*« ništa ne stvara, već da se jedino osvedočava i proce-

¹² Konkista (šp. conquista) — invazija španskih konquistadora u XVI veku i njihovo osvajanje nekih zemalja Srednje i Latinske Amerike, naročito Meksika i Perua. — Prim. prev.

njuje. Zapitah ga da mi objasni činjenicu da mi konstruiramo velelepne građevine i mašine.

»To nije kreativnost«, reče on. »To je samo oblikovanje. Mi možemo oblikovati bilo šta svojim rukama, lično ili u saradnji s drugim *tonalima*. Grupa *tonala* može bilo šta oblikovati, velelepne građevine, kako si rekao.«

»Ali šta je onda kreativnost, don Huane?«

Zurio je u mene škiljeći. Tiho se zakikotao, podigao desnu šaku iznad glave i kratkim trzajem je uvrnuo u zglobu, kao da okreće okruglu kvaku na vratima.

»Kreativnost je ovo«, reče i prinese stegnutu šaku do mojih očiju.

Trebalo mi je neverovatno mnogo vremena da usredim pogled na njegovu ruku. Osećao sam kako mi neka prozirna membrana zadržava telo u nepomičnom položaju i da treba da je probijem da bih pogledao u njegov dlan.

Naprezao sam se sve dok mi kapi znoja nisu počele da ulaze u oči. Napokon začuh ili osetih slab prasak i oči i glava mi se uz trzaj oslobodiše.

Na njegovom desnom dlanu bio je najčudniji glodar kojeg sam ikad video. Ličio je na vevericu kitnjastog repa. Međutim, rep mu je pre bio kao u bodljikavog praseta. Imao je krute bodlje.

»Dodirni ga!« reče don Huan tiho.

Ja ga i nehotice poslušah i prevukoh prstom po njegovim leđima. Don Huan prinese svoju šaku bliže mojim očima i tad spazih nešto što mi izazva grč. Veverica je imala naočare i krupne zube.

»Izgleda kao Japanac«, rekoh i počeh histerično da se smejem.

Glodar na don Huanovom dlanu stade se tad povećavati. I dok su mi oči još uvek bile pune suza od smeha, glodar postade tako ogroman da je iščezao. Bukvalno je prerastao okvir moje vizije. To se desilo veoma brzo, tako da sam još bio usred svoga grčevitog smeha. Kad ponovo pogledah, ili kad otreh oči i valjano usredsredih pogled, gledao sam u don Huana. Sedeo je na klupi,

a ja sam stajao pred njim, mada se nisam sećao da sam ustao.

Za trenutak sam osetio neizdržljivu nervozu. Don Huan hladnokrvno ustade, natera me da sednem i stavi mi bradu u prevoj između bicepsa i podlaktice, pa je podiže i nekoliko puta me člancima prstiju desne ruke udari po samom potiljku. To je delovalo tako kao da me je drmnula električna struja. Odmah sam se smirio.

Bilo je tako mnogo toga što sam hteo da ga pitam. Ali reči mi se nisu mogle probiti kroz mnoštvo misli. Tad postadoh oštro svestan da sam izgubio kontrolu nad glasnim žicama. Međutim, nisam se borio da progovorim, i naslonih se na naslon klupe. Don Huan mi strogo reče da treba da se priberem i prestanem da se prepustam. Osećao sam se malo omamljenim. On mi bespogovorno naloži da pišem svoje beleške i pruži mi moj blok i olovku pošto ih je podigao ispod klupe.

Pokušah s krajnjim naporom da nešto kažem, i tad ponovo jasno osetih da me obavlja neka membrana. Dahtao sam i stenjao jedan trenutak, dok se don Huan smejaao, a onda začuh ili osetih ponovo onaj slabi prasak.

Odmah sam počeo da pišem. Don Huan stade da govori kao da mi diktira.

»Jedan od ratnikovih postupaka je taj da nikad ničemu ne dozvoli da ga pogodi«, reče. »Dakle, ratnik može videti i samog đavola, ali neće dopustiti da iko to primeti. Ratnikova kontrola mora biti besprekorna.«

Sačekao je da završim s pisanjem, a onda me kroz smeh upitao: »Da li si sve ukapirao?«

Ja predložih da odemo u restoran na večeru. Bio sam ogladneo. On reče kako treba da ostanemo ovde sve dok se ne pojavi »pravi tonal«. Ozbiljnim glasom dodade da ćemo morati, u slučaju da »pravi tonal« danas ne dođe, da ostanemo na klupi sve dok on ne bude rešio da se pojavi.

»Sta je to *pravi tonal*?« upitah.

»*Tonal* koji je baš to, onaj koji je uravnotežen i skladan. Od tebe se danas očekuje da pronadeš jedan, ili, bolje rečeno, od tvoje moći se traži da jednog od njih dovede ovamo.«

»Ali, kako ga mogu izdvojiti od drugih *tonala*?«

»To nije važno. Ja ću ti ga pokazati.«

»Kako on izgleda, don Huane?«

»Na to je teško odgovoriti. To zavisi od tebe. Prizor je za tebe, i zato ćeš ti sam postaviti uslove.«

»Kako?«

»To već ne znam. Učiniće to tvoja moć, tvoj *nagual*.

»Svaki *tonal*, uopšteno govoreći, ima dve strane. Jedna je spoljašnji deo, granična oblast, površina ostrva. To je deo koji je povezan s radom i delovanjem, to je njegova čvrsta strana. Drugi njegov deo je odluka i prosuđivanje, to je unutrašnji *tonal*, mekši, delikatniji i složeniji.

»Pravi *tonal* je *tonal* kod kojeg su ta dva dela u savršenoj harmoniji i skladu.«

Don Huan začuta. U međuvremenu, bilo se prilično smračilo, pa sam jedva video da beležim. On mi reče da se protegnem i opustim. Smatrao je da je današnji dan bio vrlo zamoran, ali i veoma plodonosan, i da je siguran da će se »pravi *tonal*« pojaviti.

Prošlo je mnogo ljudi pored nas. Sedeli smo petnaestak minuta u tišini koja je smirivala. Onda je don Huan naglo ustao.

»Uspeo si! Pogledaj ko dolazi. Devojka!«

Pokaza glavom prema mladoj ženi koja je prolazila parkom približavajući se našoj klupi. Don Huan reče da je ona »pravi *tonal*« i da će, ako bi se obratila bilo kojem od nas, to biti zaista jedinstven predznak zbog kojeg bismo morali učiniti sve što bude želela.

Nisam mogao jasno da razaznam crte lica te mlade žene, mada je još uvek bio dan. Približila nam se na nekoliko metara, ali je prošla ne pogledavši nas. Don Huan mi šapatom naredi da ustanem i odem da popričam s njom.

Potrčah za njom i upitah je za neku ulicu. Sasvim sam joj se približio. Bila je mlada, možda, oko dvadeset pet godina, srednjeg rasta, vrlo privlačna i doterana. Oči su joj bile bistre i mirne. Osmehnula se kad sam je oslovio. U nenoj pojavi bilo je nečega što je plnilo. Svidela mi se isto kao i ona tri Indijanca.

Vratio sam se do klupe i seo.

»Da li je ona ratnik?« upitah.

»Ne baš«, reče don Huan. »Tvoja moć nije još tako britka da bi dovela nekog ratnika. Ali, ona je baš dobar *tonal*. Takav koji bi mogao da se preobrazi u pravi *tonal*. Ratnici potiču od takve vrste ljudi.«

Njegova izjava potače moju radoznalost. Zapitah ga da li žene mogu biti ratnici. On me pogleda, očito zbunjeno mojim pitanjem.

»Naravno da mogu«, reče, »i čak su bolje opremljene za put znanja nego muškarci. No muškarci su nešto elastičniji. Ali rekao bih da, sve u svemu, žene imaju malu prednost.«

Rekoh da me čudi što nikad nismo pričali o ženama u vezi s njegovim znanjem.

»Ti si muškarac«, reče on »i zato upotrebljavam muški rod kad ti se obraćam. To je sve. Ostalo je isto.«

Htedoh dalje da ga pitam, ali mi on jednim pokretom stavi do znanja da o tome neće više da govori. Pogleda uvis. Nebo je bilo skoro crno. Gomile oblaka bile su sasvim tamne. Na nekim mestima bile su još neznatno narandžaste.

»Kraj dana je tvoje najbolje vreme«, reče don Huan. »Pojava one mlade žene na samom kraju dana predstavlja predznak. Govorili smo o *tonalu*, i zbog toga je ovaj predznak povezan s tvojim *tonalom*.«

»Šta znači taj predznak, don Huane?«

»Znači da ti je ostalo još vrlo malo vremena da izvršiš pripreme. Sve pripreme koje bi izvršio morale bi biti delotvorne, jer više nemaš vremena da obaviš nove. Ako ne budu delotvorne, ne mogu se smatrati pripremama.

»Savetujem ti da proveriš, kad se vratiš kući, da li imaš petlju i utvrdiš da li je jaka. Biće ti potrebna.«

»Šta će mi se dogoditi, don Huane?«

»Pre nekoliko godina nastojao si da zadobiješ moć. Verno si sledio tegobni put učenja, ne gubeći strpljenje i ne žureći. Sad si na kraju dana.«

»Šta to znači?«

»Za pravi tonal, na ostrvu tonala sve predstavlja izazov. Drugim rečima, za ratnika je sve na ovom svetu izazov. Najveći od svih izazova je, naravno, njegovo nastojanje da zadobije moć. Ali, moć dolazi od *naguala*, i kad se ratnik nađe na kraju dana, to znači da se primiće čas *naguala*, ratnikov čas moći.«

»Još uvek ne shvatam značenje svega toga, don Huane. Znači li to da ću uskoro umreti?«

»Ako si glup, hoćeš«, odvrati on odsečno. »Ali, blaže rečeno, to znači da si se bezmalo utronjao od straha. Kad jednom kreneš da zadobiješ moć, to nastojanje je neopozivo. Neću reći da si na putu da ostvariš svoju sudbinu, jer ona ne postoji. Jedino što se sad može reći je to da si na putu da ostvariš svoju moć. Predznak je bio jasan. Ona mlada žena ti je došla pri kraju dana. Imaš još malo vremena, i više ni sekunde za budalaštine. Lep položaj. Rekao bih da najbolje od sebe dajemo onda kad smo pred zidom, kad osećamo da nam mač visi nad glavom. Lično, ne bih to nikako drukčije rekao.«

SUŽAVANJE TONALA

U sredu ujutru, oko devet i četrdeset pet, izašao sam iz hotela. Išao sam polako dajući sebi petnaest minuta da dođem do mesta gde sam se dogovorio da se sretнем s don Huanom. On je izabrao ugao na Paseo de la Reforma, nekoliko ulica dalje, ispred poslovnice jedne avionske kompanije.

Upravo sam završio doručak sa svojim prijateljem. On je želeo da poče sa mnom, ali sam ja odglumio da treba da se vidim s jednom devojkom. Namerno sam prešao na drugu stranu ulice iako je avionska poslovnica bila na toj strani. Neprestano me je mučila sumnja da moj prijatelj, koji je želeo da ga upoznam s don Huanom, zna da sam pošao da se s njim sretnem i da me sam možda prati. Plašio sam se da ću ga, ako se budem okrenuo, opaziti iza sebe.

Ugledah don Huana kod novinskog kioska, preko puta. Počeh da prelazim ulicu, ali sam morao zastati na bankini koja je odvajala dvosmerni kolovoz i sačekati dok budem mogao bezbedno da pređem široki bulevar. Neupadljivo se osvrnuh da pogledam da li me moj prijatelj prati. Stajao je na uglu iza mene. Blentavo se osmehnuo i mahnuo mi, kao da je time hteo da kaže kako mu je bilo nemoguće da se uzdrži. Poletih preko ulice ne dajući mu vremena da me sustigne.

Don Huan kao da je bio svestan moga neugodnog položaja. Kad mu priđoh, on krišom pogleda preko mog ramena.

»Dolazi«, reče on. »Bolje da krenemo ovom sporednom ulicom.«

Pokaza mi ulicu koja je dijagonalno izbijala na Paseo de la Reforma na mestu gde smo mi stajali. Brzo se orijentisah. Nikad nisam bio u toj ulici, ali sam dva dana ranije bio u avionskoj poslovnici. Uočio sam tad njen neobičan položaj. Poslovnica se nalazila na isturenom uglu koji su činile te dve ulice. Imala je izlaz na obe, a udaljenost između njih iznosila je oko tri-četiri metra. Kroz poslovnicu je od vrata do vrata vodio prolaz, tako da se lako moglo proći iz jedne u drugu ulicu. S jedne strane nalazili su se stolovi, a s druge veliki okrugao pult za kojim su stajali činovnici i blagajnici. Onog dana kad sam bio tu, na tom mestu bilo je puno ljudi.

Hteo sam da požurim, možda čak i da potrčim, ali je don Huan išao opuštenim korakom. Kako smo došli do ulaznih vrata poslovnice u onoj dijagonalnoj ulici, znao sam, a da se nisam morao ni da okrećem, da je moj prijatelj isto tako pretrčao bulevar i da se svakog časa može pojaviti u ovoj ulici. Pogledah don Huana nadajući se da on ima rešenje. On samo sleže ramenima. Bio sam ozlojeđen, tako da nisam mogao smisliti ništa drugo nego da svog prijatelja tresnem u nos. Mora biti da sam u tom trenutku uzdahnuo ili izdahnuo, jer ono što sam potom osetio bio je iznenadan gubitak vazduha usled toga što me je don Huan tako snažno gurnuo da sam vrtoglavom brzinom proleteo kroz vrata poslovnice. Tako snažno odgurnut, bukvalno sam uleteo u prostoriju. Don Huan me je uhvatio tako nespremno da mu moje telo nije pružilo nikakav otpor; moj strah se pomešao s trzajem koji je izazvao njegov napad. Nesvesno sam ispružio ruke da zaštitim lice. Don Huan me je s takvom silinom gurnuo da mi je pljuvačka izletela iz usta, a u glavi sam osetio blagu vrtoglavicu čim sam se ugla-
vinjao u prostoriju. Skoro da sam izgubio ravnotežu i morao sam uložiti krajnji napor da ne padnem. Obrnuo sam se nekoliko puta oko sebe; kao da je brzina mog kretanja učinila da ceo prizor bude nejasan. Kroz maglu spazih gomilu mušterija koje su obavljale svoj posao. Bio sam potpuno zbunjen. Znao sam da me svi gledaju kako se teturam kroz prostoriju. Pomisao da pravim budalu od sebe bila je više nego neprijatna. Mnoštvo

misli prolete mi kroz glavu. Bio sam siguran da ću pasti na lice. Ili da ću, možda, tresnuti u neku od mušterija, možda u neku stariju gospođu, koju ću povrediti u tom sudaru. Ili još gore, da će staklena vrata na drugom izlazu biti zatvorena i da ću tresnuti u njih.

U ošamućenom stanju dokopah se vrata prema Paseo de la Reforma. Bila su otvorena i ja izađoh. Jedino što sam u tom trenutku mislio bilo je da ostanem hladnokrvan, da se okrenem nadesno i pođem niz bulevar prema centru grada kao da se ništa nije dogodilo. Bio sam siguran da će mi se don Huan priključiti, a da će moj prijatelj možda nastaviti da ide onom dijagonalnom ulicom.

Otvorih oči, ili, bolje rečeno, usredsredih pogled na ono što je bilo ispred mene. Dugo sam tako omamljen stajao pre nego što sam potpuno shvatio šta se dogodilo. Nisam bio na Paseo de la Reforma, gde je trebalo da budem, već na Lagunilja pijaci, nekih dva i po kilometra odande.

U trenutku kad sam to shvatio, obuze me takvo zaprepašćenje da sam jedino mogao skamenjeno da buljim.

Osvrnuh se oko sebe da se orijentišem. Opazih da stojim zapravo vrlo blizu onog mesta gde sam sreo don Huana prvog dana svog boravka u Meksiko Sitiju. Možda sam baš na tom mestu i bio. Tezge na kojima se prodavao stari novac stajale su na nekih metar-dva od mene. Učinih veliki napor da se priblerem. Očito sam doživljavao halucinaciju. To se nikako drukčije nije moglo shvatiti. Brzo se okrenuh da se vratim u poslovnicu, ali iza mene se nalazio samo red tezgi s polovnim knjigama i časopisima. Don Huan je stajao pored mene, s desne strane. Lice mu je bilo razvučeno u širok osmeh.

U glavi sam osećao neki pritisak, nešto me je gicalo kao da mi je gazirana soda prolazila kroz nos. Bio sam bez reči. Pokušao sam da nešto prozborim, ali bez uspeha.

Jasno čuh don Huana kako me upozorava da ne pokušavam da govorim ili mislim, ali ja sam hteo nešto da kažem, bilo šta. U grudima počeo da mi narasta

nekakva užasna nervoza. Osetih kako mi se suze kotrljaju niz obraze.

Don Huan me nije prodrmao, što je obično činio kad bih postao žrtva nekontrolisanog straha. Umesto toga, samo me blago potapša po glavi.

»Hajde, hajde, mali Karlos«, reče. Ne plači za klikerima koje još nisi izgubio.«

Zadrža mi glavu u svojim rukama.

»Ne pokušavaj da govoriš«, reče. To nije za pričanje«, reče. »Već samo za posmatranje. Gledaj! Sve gledaj!«

Zaista sam plakao. Međutim, na to plakanje sam reagovao vrlo čudno; nastavio sam da plačem ne obazirući se. U tom trenutku nije mi bilo važno da li pravim budalu od sebe.

Pogledah okolo. Neposredno ispred mene stajao je sredovečni muškarac u ružičastoj košulji s kratkim rukavima i u sivim pantalonama. Bio je, izgleda, Amerikanac. Pod ruku ga je držala neka debeljušna žena, očito njegova supruga. Amerikanac je u ruci držao neke stare novčiće, dok ga je dečak od svojih trinaest-četnaest godina, verovatno sin vlasnika te tezge, posmatrao. Dečak je pratio svaki Amerikančev pokret. On napokon vrati novac na tezgu i dečaku istog časa laknu.

»Sve posmatraj!« naloži mi ponovo don Huan.

Nije bilo ničega neobičnog da se gleda. Ljudi su prolazili i odlazili na razne strane. Okrenuh se. Čovek koji je, čini se, bio vlasnik tezge sa časopisima zurio je u mene. Treptao je kao da će svakog časa zaspati. Izgledao je umorno, bolesno i izmoždeno.

Mislio sam da nema ničega što bi se moglo posmatrati, barem ničega zaista važnog. Netremice sam gledao ceo prizor. Uvideh da mi je nemoguće da se na bilo šta koncentrišem. Don Huan napravi krug oko mene. Ponašao se kao da procenjuje nešto u meni. Zavrte glavom i skupi usta.

»Hajde, hajde«, reče on blago me uzimajući pod ruku. »Vreme je za šetnju.«

Čim smo počeli da idemo, osetih da mi je telo vrlo lako. U stvari, imao sam osećaj kao da su mi tabani od sunđera. Imali su neku neobičnu gumastu elastičnost.

Mora biti da je don Huan bio svestan osećaja koji sam imao; čvrsto me je držao kao da mi ne dozvoljava da pobegnem; pritiskao me je nadole, kao da se bojao da bih poput balona mogao odleteti van njegovog domašaja.

Šetnja mi je pomogla da se bolje osećam. Moju nervozu zamenila je ugodna opuštenost.

Don Huan je ponovo zahtevao da sve posmatram. Rekoh da nema ničega što želim da gledam, jer mi je svejedno šta ljudi rade na pijaci, i da ne želim da se osećam kao idiot koji po dužnosti posmatra nekakvu blešavu radnju, nekog ko kupuje stare novčiće i stare knjige, dok mi za to vreme prava stvar izmiče iz ruku.

»Koja prava stvar?« upita on.

Ja zastadoh i žučno rekoh da je od važnosti ono što je on učinio, pa ma šta to bilo, što me je nagnalo da uočim da sam u roku od nekoliko sekundi prevalio razdaljinu između poslovnice i pijace.

U tom trenutku počeh da drhtim i osetih da će mi pozliti. Don Huan me natera da stavim ruke na stomak.

Pokaza sve oko nas i ponovo izjavi, trezvenim glasom, da je ta ovozemaljska aktivnost oko nas jedina bitna stvar.

Osetih da me je ozlovoljio. Vrtelo mi se u glavi. Duboko uzdahnuh.

»Šta si to učinio, don Huane?« upitah glumeći nemarnost.

Ubedljivim glasom on odgovori da mi to može uvek reći, ali da se ovo što se sad oko mene dešava nikad više neće ponoviti. Tome nisam imao šta da prigovorim. Aktivnost koju sam u tom času posmatrao očito se ne bi mogla još jednom ponoviti u svoj svojoj složenosti. Negodovao sam govoreći da bih slično zbivanje mogao bilo kad posmatrati. S druge strane, to što sam prevalio onu razdaljinu, bez obzira u kom obliku, bilo je od neizmerne važnosti.

Kad izrekoh šta mislim, don Huan poče kratkim pokretima da odmahuje glavom kao da ga je to što sam rekao zaista uvredilo.

Trenutak smo išli čuteći. Telo mi je bilo grozničavo. Primitih da mi dlanovi i tabani gore. Kao da sam istu toplotu osećao i u nozdrvama i na očnim kapcima.

»Šta si mi to učinio, don Huane?« upitah ga molećivo.

On ne odgovori, već me potapša po grudima i nasmeja se. Rekao je da su ljudi krhka stvorenja koja svojim prepuštanjem čine sebe još krhkijim. Vrlo ozbiljnim glasom upozorio me da se ne osećam tako kao da ću svakog časa propasti, već da gurnem sebe van svojih granica i jednostavno usredsredim svu pažnju na svet oko sebe.

Nastavili smo da idemo vrlo sporim korakom. Bio sam krajnje rasejan. Nisam mogao ni na šta da se usredsredim. Don Huan zastade kao da se dvoumi da li da progovori. Zaustio je da nešto kaže, ali se, izgleda, predomislio i mi nastavismo čuteći.

»Dogodilo se to da si došao ovamo«, reče on iznenada, okrećući se prema meni i gledajući me netremice.

»Kako se to dogodilo?«

On odgovori da ne zna, i da jedino zna da sam sâm izabrao ovo mesto.

Kako nastavismo s razgovorom, nađosmo se u još beznadnijem ćorsokaku. Ja sam hteo da znam kako sam to postigao, a on je insistirao na tome da se jedino može razgovarati o izboru ovog mesta, a budući da nisam znao kako sam ga izabrao, nije u suštini imalo o čemu da se razgovara. Kritikovao je, bez ljutnje, kao nepotrebno prepuštanje moju opsednutost da sve razumom dokučim. Reče da je jednostavnije i efikasnije samo delati bez ikakvih objašnjenja, jer pričanjem i razmišljanjem samo rasipam svoj doživljaj.

Malo zatim reče da treba da odemo s ovog mesta, jer sam ga pokvario, a i da ne bi postalo krajnje štetno po mene.

S pijace smo otišli u Alameda park. Bio sam iscrpljen. Sručih se na klupu. Tek tad prvi put pogledah u

sat. Bilo je deset i dvadeset pre podne. Trebalo mi je mnogo napora da usredsredim pažnju. Nisam se tačno sećao kad sam se sreo s don Huanom. Računao sam da je to moralo biti oko deset. Nije nam trebalo više od deset minuta da dođemo od pijace do ovog parka, što znači da je preostalo još deset minuta.

Rekoh don Huanu svoju računicu. On se osmehnu. Bio sma ubeđen da osmehom skriva svoj prezir prema meni, pa ipak, na njegovom licu nije bilo ničega što bi odavalo to osećanje.

»Misliš da sam nepopravljiva budala, zar ne, don Huane?«

»Aha!« uzviknu on i skoči na noge.

Njegova reakcija bila je tako neočekivana da sam i sâm u istom trenutku skočio.

»Reci mi tačno šta misliš da osećam«, reče on značajno.

Smatrao sam da to znam. Kao da sam i sam isto osećao. Ali, kad to pokušah da izrazim, shvatih da ne mogu o tome da govorim. To je iziskivalo ogroman napor.

Don Huan reče da još nemam dovoljno moći da ga »vidim«. Ali da mogu svakako dovoljno »videti« da sâm nađem odgovarajuće objašnjenje za to što se događalo.

»Ne budi stidljiv«, reče. »Kaži mi tačno šta vidiš.«

Obuze me iznenadna i čudna misao, vrlo slična mislima koje su mi obično dolazile neposredno pred san. Bila je više no misao; bolje bismo je opisali ako bismo rekli da je to bila celovita zamisao. Video sam živopisan prizor s različitim obličjima. Jedno, koje je bilo neposredno ispred mene, bio je čovek što je sedeo iza nekog prozorskog okvira. Pozadina iza rama bila je nejasna, ali su okvir i taj čovek bili kristalno jasni. On me je gledao; glavu je bio okrenuo malo nalevo, tako da me je, zapravo, gledao iskosa. Video sam njegove oči koje su se pomicale da bi me zadržale u fokusu. Desnim laktom bio je naslonjen o prozorsku dasku. Šaka mu je bila skupljena u pesnicu, a mišići zategnuti.

Levo od tog čoveka nalazila se još jedna predstava u tom prizoru. Bio je to leteći lav. Glava i griva bile

su mu lavlje, ali mu je zadnji deo tela bio kao u neke kovrdžave, bele, francuske pudlice.

Bio sam usredsredio gotovo svu pažnju na nju, kad onaj čovek puknu usnama i proturi glavu i telo kroz prozor. Izroni mu celo telo kao da ga je neko gurnuo. Stajao je tako nagnut jedan trenutak, zgrabivši čvrsto prozorsku dasku vrhovima prstiju; njihao se poput nekog klatna. Onda se pustio.

U telu sam imao osećaj kao da sâm padam. Nije to bilo naglo sunovraćivanje, već blago poniranje, a zatim prijatno plutanje. Onaj čovek nije imao telesnu težinu. Ostao je nepomičan jedan trenutak, a zatim je nestao ne-tragom kao da ga je usisala nekakva nesavladiva sila kroz neku pukotinu u tom prizoru. Trenutak kasnije vratio se na prozor gledajući me iskosa. Njegova desna podlaktica počivala je na prozorskoj dasci, ali mi je ovog puta mahao šakom pozdravljajući me.

Don Huan je na to primetio da je moje »viđenje« bilo isuviše komplikovano.

»Možeš učiniti bolje od toga«, reče on. »Tražio si od mene da ti objasnim šta se dogodilo. No, dobro, ja hoću da za to iskoristiš svoje *viđenje*. Istina, *video* si, ali je to bilo sranje. Takva vrsta informacija beskorisna je za ratnika. Previše bi dugo trajalo da se odredi šta je šta. *Viđenje* mora biti neposredno, jer ratnik ne može tračiti vreme na razrešavanje onoga što *vidi*. *Viđenje* je *viđenje* zato što prodire kroz sve te besmislice.«

Zapitah ga da li misli da je ova moja vizija bila samo halucinacija, a ne pravo »viđenje«. Zbog zamršenosti detalja, on je bio uveren da je to bilo »viđenje«, ali da nije bilo odgovarajuće za ovu priliku.

»Misliš li da moje vizije bilo šta objašnjavaju?« upitah.

»Naravno da objašnjavaju. Ali, kad bih bio ti, ne bih pokušavao da ih razrešavam. *Viđenje* je u početku zbrkano i lako se čovek u njemu izgubi. Međutim, kako ratnik jača, tako i njegovo *viđenje* postaje ono što bi trebalo da bude, neposredno znanje.«

Čim to don Huan reče, zadesi me jedan od onih neobičnih prekida osećanja i tad jasno osetih da sam

bezmalo skinuo veo sa nečega što već znam, sa neke stvari koja mi je izmicala preobraćajući se u nešto veoma nejasno. Postadoh svestan da sam upleten u neku borbu. Što sam više pokušavao da odredim ili dosegнем taj deo znanja koji je izmicao, tim je on dublje potanjao.

»To *viđenje* bilo je isuviše... isuviše vizionarsko«, reče don Huan.

Trgoh se na zvuk njegova glasa.

»Ratnik postavlja pitanje, i kroz svoje *viđenje* dolazi do nekog odgovora, ali je on jednostavan, i nikad nije nakićen kao tvoje leteće francuske pudlice.«

Nasmejala smo se ovakvom njegovom komentaru. Pola u šali rekoh da je prestrog, i da svaki onaj ko prođe kroz ono kroz šta sam ja jutros prošao zaslužuje makar malo obzira.

»To je lak izlaz«, reče on. »To je to prepuštanje. Učinio si da svet zavisi od osećanja kako sve prevazilazi tvoje snage. Ne živiš kao ratnik.«

Rekoh da ima toliko mnogo vidova tog što on naziva ratnikovim načinom da ih je nemoguće sve ostvariti, i da mi njihov smisao postaje jasan jedino kad se susretnem s novim primerima u kojima se oni daju primeniti.

»Za ratnika je iskustveno pravilo«, reče on, »da donosi odluke tako pažljivo da ga nikakve posledice ne mogu iznenaditi, a još manje iscrpsti njegovu moć.

»Biti ratnik znači biti skroman i pripravan. Danas se od tebe očekivalo da posmatraš onaj prizor koji se odigravao pred tvojim očima, a ne da razbijaš glavu oko toga kako je sve to moguće. Usredsredio si pažnju na pogrešno mesto. Da sam hteo da imam obzira prema tebi, mogao sam ti lako reći da nisi bio spreman, uz obrazloženje da ti se to prvi put dogodilo. Ali, to je nedopustivo, jer si došao ovamo kao ratnik, spreman da umreš; zato, to što ti se danas dogodilo nije smelo da te zatekne na spavanju.«

Priznao sam kako sam sklon da se prepuštam strahu i zbunjenosti.

»Hajde da kažemo da bi iz iskustva morao znati da kad mi dođeš u posetu, moraš biti spreman da umreš«,

reče on. »Ako bi ovamo došao spreman da umreš, tad ne bi smelo biti nikakvih nenaslućenih opasnosti, ni bilo kakvih nepoželjnih iznenađenja, niti bilo kakvih nepotrebnih postupaka. Sve bi tad trebalo da se glatko uklapa jer ne bi ništa očekivao.«

»To je lako reći, don Huane. Ipak, ja sam taj kome se to sve dešava. Ja sam taj koji treba da živi sa svim tim.«

»Ne treba da živiš sa svim tim. To si sve ti. Ne podnosiš ti to tek zasad. Tvoja odluka da se priključiš ovom opakom svetu magije trebalo je da spali svu preostalu smetenost i da te odvaži da sve to prihvatiš kao svoj svet.«

Osetih zbunjenost i tugu. Don Huanovi postupci, uvek kad bih s njim bio u kontaktu, prisiljavali su me da delam i da se osećam poput neke polusvesne, svadljive osobe. Spopade me neki bes i više nisam hteo da pišem. U tom trenutku hteo sam da pocepam svoje beleške i bacim ih u kantu za otpatke. To bih i učinio da nije bilo don Huana, koji se nasmejao i zadržao mi ruku da to ne učinim.

Podrugljivim glasom reče da je moj »tonal« opet bezmalo nasamario sam sebe. Preporučio mi je da odem do fontane i pokvasim vrat i uši.

Voda me smirila. Dugo smo ćutali.

»Piši, piši«, nagovarao me je don Huan prijateljski. »Hajde da kažemo da je tvoja sveska jedina magija koju imaš. Pocepati je značilo bi otvoriti se na još jedan način prema smrti. Biće to još jedan napad gneva, u najboljem slučaju, kratkotrajan, a ne promena. Ratnik nikad ne napušta ostrvo *tonala*. On ga koristi.«

Brzim pokretom ruke pokaza sve oko mene, a zatim dotače moju svesku.

»To je tvoj svet. Njega se ne možeš odreći. Beskorsno je ljutiti se i biti razočaran u sebe. To jedino dokazuje da je nečiji *tonal* upleten u neku unutrašnju borbu; borba u nečijem *tonalu* je jedna od najpraznijih stvari koju mogu da zamislim. Čvrst život ratnika zamišljen je tako da on okonča tu borbu. Od početka sam te učio da se čuvaš ozleda. Sad više ne vodiš rat u sebi,

barem ne onakav kao ranije, jer ratnikov put je harmonija — harmonija radnji i odluka, kao prvo, a kao drugo, harmonija *tonala* i *naguala*.

»Sve ovo vreme otkad te znam, obraćao sam se i tvom *tonalu* i tvom *nagualu*. To je način na koji se mora podučavati.

»U početku, mora se obraćati *tonalu*. *Tonal* je taj koji mora prepustiti kontrolu. Ali, mora se privoleti da to rado učini. Na primer, tvoj *tonal* je bez mnogo opiranja prepustio neke od kontrola jer mu je postalo jasno da bi, ako bi ostao takav kakav jeste, tvoja sveukupnost dosad bila mrtva. Drugim rečima, *tonal* se privoljava na to da se odrekne svega nepotrebnog, kao što su to samovažnost i prepuštanje, što ga jedino uranja u dosadu.

Sva nevolja je u tome što *tonal* prijanja uz njih onda kad bi trebalo da bude srećan da se reši tog sranja. Zatim, zadatak je da se *tonal* ubedi da treba da postane slobodan i fluidan. To je ono što je vraću pre svega potrebno — snažan, slobodan *tonal*. Što jačim postaje, to manje prijanja uz svoja dela, i lakše ga je suziti. Dakle, ono što se jutros dogodilo bilo je upravo to da sam ugledao priliku da suzim tvoj *tonal*. Jedan trenutak bio si odsutan, žurio si, nisi razmišljao, i tad sam ugrabio priliku da te gurnem.

»*Tonal* se sužava u određenim trenucima, naročito onda kad je zbunjen. U stvari, jedna od osobina *tonala* jeste njegova stidljivost. Ona stvarno nije toliko bitna. No, u određenim trenucima, kad je *tonal* pogođen iznenađenjem, ona ga neizbežno prisiljava da se suzi.

Jutros sam iskoristio svoju minimalnu šansu. Prijetio sam otvorena vrata one poslovnice i tad te gurnuo. Prema tome, to je tehnika za sužavanje *tonala*. Neko mora znati pravi trenutak za to; da bi to učinio, naravno, pojedinac mora umeti da *vidi*.

»Kad je neko gurnut i kad se njegov *tonal* suzio, njegov će *nagual*, ako je već u pokretu, makar taj pokret bio i neznatan, prevladati i izvršiti neobična dela. Tvoj *nagual* je jutros prevladao i tako si se našao na onoj pijaci.«

Za trenutak je ućutao. Kao da je očekivao pitanje. Pogledasmo se.

»Zaista ne znam kako«, reče on kao da mi čita misli. »Jedino što znam to je da je *nagual* sposoban za nepojmljive poduhvate.

»Jutros sam tražio od tebe da posmatraš. Onaj prizor pred tobom, bez obzira na to šta je bio, imao je za tebe neprocenjivu vrednost. Ali, umesto da poslušas moj savet, prepustio si se samosažaljenju i pometnji i nisi posmatrao.

»Neko vreme si sav bio *nagual* i nisi mogao da govoriš. To je bio trenutak za posmatranje. Zatim je, malo-pomalo, ponovo preovladao tvoj *tonal*; i ja sam te radije doveo ovamo nego da te uronim u smrtonosnu borbu između tvog *tonala* i tvog *naguala*.«

»Šta je bilo u onom prizoru, don Huane? Šta je bilo tako važno?«

»Ne znam. To se nije meni događalo.«

»Šta hoćeš time da kažeš?«

»Bio je to tvoj doživljaj, a ne moj.«

»Ali, bio si sa mnom. Zar ne?«

»Ne. Nisam. Bio si sam. Nekoliko puta sam ti ponovio da sve posmatraš, jer je taj prizor bio jedino za tebe.«

»Ali, stajao si pored mene, don Huane.«

»Ne. Nisam. Ali nema nikakve koristi da o tome pričamo. Bilo šta da ti kažem, ne bi imalo smisla, jer smo u tim trenucima bili u vremenu *naguala*. U dela *naguala* možemo se uveriti samo telom, ne razumom.«

»Ako ono nisi bio ti, don Huane, ko je ili šta je bila ta osoba koju sam video kao tebe?«

»Bio sam to ja, no, uprkos tome, nisam bio tamo.«

»Gde si, onda, bio?«

»Bio sam s tobom, ali ne tamo. Hajde da kažemo da sam bio u tvojoj blizini, ali ne baš na onom mestu gde te je doveo tvoj *nagual*.«

»Hoćeš da kažeš da nisi znao da se nalazimo na pijaci?«

»Ne, nisam znao. Samo sam išao za tobom da te ne bih izgubio.«

»To je zaista jezivo, don Huane.«

»Bili smo u vremenu *naguala*, i u tome nema ničeg jezivog. Mi smo sposobni da učinimo i više od toga. To je priroda nas kao svetlosnih bića. Greška je što nastojimo da ostanemo na našem jednoličnom, zamornom, ali pogodnom ostrvu. *Tonal* je obešenjak, a to ne treba da bude.«

Ja opisah ono malo čega sam se sećao. Hteo je da mu ispričam da li sam uočio neku osobenost neba, kao, recimo, dnevnu svetlost, oblake, sunce. Da li sam čuo bilo kakvu vrstu buke. Jesam li video neobične ljude ili zbivanja. Zanimalo ga je da zna da li je bilo kakve svađe. Ili, da li su ljudi vikali, a ako jesu, šta su govorili.

Nisam mogao da odgovorim ni na jedno njegovo pitanje. Sva istina bila je u tome da sam taj događaj očito bio uzeo zdravo za gotovo, prihvatajući kao nekakvu stvar i otrcanu činjenicu to da sam »preleteo« znatnu razdaljinu za nekoliko sekundi, i da sam se zahvaljujući don Huanovom znanju, bez obzira na to kakvo ono bilo, u svoj svojoj materijalnoj telesnosti spustio na pijacu.

Moje reakcije bile su neposredna posledica jednog takvog tumačenja. Želeo sam da saznam postupak kako on to sam čini, njegove tajne, odnosno »kako sve to sam da izmajstorišem«. Zato nisam mario da posmatram ono za šta sam bio uveren da su samo puka ovozemaljska zbivanja.

»Da li misliš da su me ljudi videli na pijaci?« upitah. Don Huan mi ne odgovori. Nasmejao se i blago me potapšao.

Pokušah da se setim da li sam zapravo imao nekakav neposredan kontakt s ljudima. Pamćenje me izdade.

»Šta su videli ljudi u avionskoj poslovnici kad sam teturajući ušao?« upitah.

»Verovatno su videli nekog čoveka koji se teturao od jednih do drugih vrata.«

»Ali, da li su videli kako se rasplinjavam u vazduhu?«

»O tome se brine *nagual*. Ne znam kako. Jedino što ti mogu reći je to da smo fluidni, da smo svetlosna bića sastavljena iz vlakana. Konvencija da smo čvrsto

telesni predstavlja delo *tonala*. Kad se *nagual* sužava, moguće su neobične stvari. Ali one su neobične samo za *tonal*.

»Za *nagual* ne predstavlja ništa posebno kretati se tako kako si ti to jutros učinio. Naročito za tvoj *nagual*, koji je već sposoban za teške poduhvate. U stvari, uro-
nio je u nešto strašno čudno. Možeš li da osetiš šta je to?»

Odjednom mi navreše bezbrojna pitanja i osećanja. Kao da je udar vetra oduvao sav moj prividni mir. Zadrhtah. Osećao sam kao da mi je telo na rubu neke provalije. Nosio sam se s nekakvim tajanstvenim ali određenim delom znanja. Kao da sam se nalazio pred otkrićem nečega što je neki tvrdoglavi deo mene uporno nastojao da sakrije. Ta borba učini da postepeno otupim, tako da na kraju nisam više osećao svoje telo. Usta su mi bila otvorena, a oči napola sklopljene. Imao sam osećaj da mogu videti kako mi lice postaje sve tvrđe i tvrđe, dok ne postade kao lice osušene lešine žukaste kože čvrsto prilepljene za lobanju.

Potom sam osetio trzaj. Don Huan je stajao kraj mene držeći nekakvu praznu posudu za vodu. Bio me je sveg polio. Zakašljah se, obrisah vodu s lica i tad osetih nešto hladno po leđima. Skočih s klupe. Don Huan mi je sasuo malo vode za vrat.

Okolo je stajala grupa dece koja su me gledala i smejala se. Don Huan mi se osmehnu. Držao je svoju svesku i rekao da je bolje da pođemo do hotela da se presvučem. Izveo me je iz parka. Čekali smo trenutak na ivici pločnika dok nije naišao taksi.

Nekoliko sati docnije, posle ručka i odmora, don Huan i ja se ponovo nadosmo na njegovoj omiljenoj klupi u parku pored crkve. Na okolišan način dođosmo do razgovora o onoj mojoj čudnoj reakciji. On kao da je bio vrlo oprezan. Nije me s tim direktno suočio.

»Poznato je da se te stvari događaju«, reče on. »Kad jednom nauči da izranja, svojim nekontrolisanim pojavljivanjem *nagual* može naneti veliku štetu *tonalu*. Ipak, tvoj slučaj je poseban. Do te mere si podložan

prepuštanju da bi umro a da se ne usprotiviš, ili još gore, ne bi čak ni svestan bio da umireš.«

Rekoh mu da je moja reakcija počela onda kad me je upitao da li osećam to što je moj *nagual* učinio. Mislio sam da tačno znam na šta cilja, ali kada sam pokušao da to opišem, uvideh da ne mogu jasno da mislim. Osećao sam neku omamljenost, skoro nekakvu ravnodušnost, kao da mi zaista nije bilo ni do čega stalo. Onda je to osećanje prerاسlo u neku hipnotičku koncentraciju. Kao da sam ceo bivao polako usisavan. Ono što je privuklo i obuzelo moju pažnju bio je jasan osećaj da je neka kobna tajna bila na putu da mi se otkrije, tako da nisam želeo da mi se bilo šta umeša u jedno takvo otkriće.

»Ono što ti se otkrivalo bila je tvoja smrt«, reče don Huan. »To je opasnost prepuštanja. Naročito za tebe, budući da si po prirodi vrlo neumeren. Tvoj *tonal* je tako podložan prepuštanju da to preti tvojoj sveukupnosti. Takvo stanje je užasno.«

»Šta da radim?»

»Tvoj *tonal* mora biti uveravan razlozima, tvoj *nagual* delima, sve dok jedan drugom ne postanu potpora. Kao što ti rekoh, *tonal* vlada, no, uprkos tome, on je veoma ranjiv. *Nagual* se, s druge strane, nikad, ili skoro nikad, ne ispoljava; ali, kad to učini, onda preplaši *tonal*.

»Jutros se tvoj *tonal* uplašio i počeo da se sam od sebe sužava, i tad je tvoj *nagual* počeo da prevladava.

»Morao sam da pozajmim neku posudu od jednog fotografa iz parka da bih tvoj *nagual* ošinio poput neposlušnog psa da se vrati na svoje mesto. *Tonal* mora biti zaštićen po svaku cenu. Kruna mu se mora skinuti, ali zato mora da ostane zaštićeni nadglednik.

»Svaka pretnja *tonalu* uvek ima za posledicu njegovu smrt. A ako *tonal* umre, umire i ceo čovek. Zbog svoje prirodene slabosti, *tonal* je lako uništiti, i otud je jedno od ratnikovih usklađujućih umeća da natera *nagual* da izroni da bi podržao *tonal*. Kažem da je to umeće jer vračevi znaju da jedino ojačavanjem *tonala*, *nagual* može

da izroni. Shvataš šta mislim? To ojačavanje zove se lična snaga.«

Don Huan ustade i protegnu se. I sam počeh da ustajem, ali me on blago gurnu dole.

»Moraš ostati na ovoj klupi do sumraka«, reče on. »Ja moram odmah da krenem. Henaro me očekuje u planinama. Dakle, dođi kod njega za tri dana, pa ćemo se tamo sresti.«

»Šta ćemo raditi kod don Henara?« upitah.

»Ako budeš imao dovoljno lične snage«, reče, »Henaro će moći da ti pokaže *nagual*.«

U tom trenutku hteo sam da ga pitam još nešto. Bilo mi je stalo da znam da li se odelom poslužio samo kao nekim šokantnim sredstvom ili je ono zaista bilo deo njegovog života. Nijedan od njegovih postupaka nikad nije izazvao takvu pometnju u meni kao to njegovo oblačenje odela. Zapravo, to mi samo po sebi nije bilo toliko jezivo koliko činjenica da je don Huan bio elegantan. Noge su mu imale mladalačku živahnost. Kao da mu je to što je obuo cipele pomerilo tačku ravnoteže, pa su mu koraci bili duži i čvršći nego obično.

»Da li stalno nosiš odelo?« upitah.

»Da«, odgovori on uz šarmantan osmeh. »Imam i druga, ali danas nisam hteo da obučem neko drugo jer bi te to još više uplašilo.«

Nisam znao šta da mislim. Činilo mi se da sam stigao na kraj svog puta. Ako je don Huan već mogao da nosi odelo i u njemu bude elegantan, sve je bilo moguće.

On kao da je uživao u mojoj pometnji i nasmeja se.

»Ja sam taj koji drži sve u rukama«, reče on tajanstvenim ali iskrenim glasom, i ode.

Sutradan ujutru, u četvrtak, zamolih jednoga svog prijatelja da pođe sa mnom do onih vrata odakle me je don Huan gurnuo do Lagunilja pijace. Pošli smo najkraćim putem. Do tamo nam je trebalo trideset pet minuta. Kad smo stigli, pokušah da se orijentišem. Nisam

uspeo. Ušao sam u konfekcijsku radnju na samom uglu one široke avenije na kojoj smo bili.

»Oprostite«, obratih se mladoj ženi koja je pajalicom čistila prašinu sa šešira. »Gde su tezge sa starim novcem i polovnim knjigama?«

»To ne držimo«, odgovori ona drskim glasom.

»Ali juče sam ih video negde na ovoj pijaci.«

»Stvarno?« odvrati ona i ode iza tezge.

Krenuo sam za njom moleći je da mi kaže gde su. Ona me odmeri.

»Juče ih niste mogli videti«, reče ona. »Te tezge se postavljaju samo nedeljom baš tu kraj ovoga zida. Preko nedelje ih nema.«

»Samo nedeljom?« ponovih mehanički.

»Da. Samo nedeljom. Baš tako. Ostalim danima bi smetale saobraćaju.«

Pokaza ka širokoj aveniji punoj automobila.

U VREMENU NAGUALA

Ustrčao sam uz brdo do don Henarove kuće i ugledao don Huana i don Henara kako sede na čistini ispred vrata. Osmehnuše mi se. Tolika toplina i nevinost u njihovom osmehu izazvaše uzbunu u mom telu. Nehotice usporih korak. Pozdravih ih.

»Kako si?« upita me don Henaro tako izveštačenim glasom da se sva trojica nasmejasm.

»U dobrom je stanju«, dobaci don Huan pre nego što sam uspeo da odgovorim.

»To vidim«, odvrati don Henaro. »Pogledaj taj podbradak! I vidi te naslage sala na obrazima!«

Don Huan se toliko smejao da se držao za stomak.

»Lice ti se zaokruglilo«, nastavi don Henaro. »Šta si to radio? Jeo?«

Don Huan ga ubedi da moj životni stil zahteva da mnogo jedem. Vrlo prijateljski su me zadirkivali zbog moga života, a onda me je don Huan pozvao da sednem između njih. Sunce je već zašlo za ogroman planinski lanac na zapadu.

»Gde je tvoja čuvena sveska?« upita me don Henaro, a kad je izvadih iz džepa, on vrisnu; »Jipii!« i uze je.

Očito me je s velikom pažnjom posmatrao i sve moje manire do tančina znao. Držao je svesku obema rukama i nervozno se igrao njome, kao da ne zna kud da je dene. Dvaput samo što je nije bacio, ali se, izgleda, uzdržao. Onda je položio na kolena i odglumio da grozničavo piše u nju, onako kako je to činim.

Don Huan se toliko smejao da se skoro ugušio.

»Šta si radio pošto sam otišao?« upita me don Huan kad su se smirili.

»Otišao sam u četvrtak na onu pijacu«, rekoh.

»Šta si tražio tamo? Obnavljao uspomene?« odvrati on.

Don Henaro pade na leđa i usnama učini tup zvuk kao da je pao na glavu. Pogleda me iskosa i namignu.

»Morao sam«, rekoh. »I saznao sam da radnim danom nema tezgi na kojima se prodaju stari novac i polovne knjige.«

Njih dvojica se nasmejaše. Zatim don Huan reče da mi postavljanje pitanja neće otkriti ništa novo.

»Šta se, u stvari, desilo, don Huane?« upitah.

»Veruj, nema načina da se to sazna«, odgovori on suvo. »U tim stvarima, ti i ja smo jednaki. U ovom trenutku, moja prednost je što umem da dospem u *nagual*, a ti ne umeš. Ali, kad dospem tamo, tad više nemam nikakvu prednost niti znam više od tebe.«

»Da li sam zaista sleteo na pijacu, don Huane?« upitah.

»Naravno. Rekoh ti, *nagual* je pod ratnikovom komandom. Nije li tako, Henaro?«

»Baš tako!« uzviknu don Henaro dubokim glasom i ustade u jednom pokretu. Kao da ga je njegov sopstveni glas povukao iz ležećeg u sasvim uspravan položaj.

Don Huan se bukvalno valjao po zemlji od smeha. Don Henaro se lako i komično nakloni i pozdravi nas.

»Henara ćeš videti sutra ujutru«, reče don Huan. »Sad moraš sedeti ovde u potpunoj tišini.«

Nismo rekli više ni reči. Posle nekoliko sati ćutanja ja zaspah.

Pogledao sam u sat. Bilo je skoro šest ujutru. Don Huan je ispitivao gustu gomilu teških belih oblaka na istoku i zaključio da će biti oblačan dan. Don Henaro omirisava vazduh i dodade da će biti omorine bez vetra.

»Koliko daleko idemo?« upitah.

»Do onih eukaliptusa tamo«, odgovori don Henaro pokazujući rukom ka nečemu što je ličilo na šumarak na nekih kilometar i po od nas.

Kad stigismo do tog drveća, shvatih da to nije šumarak; eukaliptusi su bili zasađeni u pravim redovima da bi omedili polja zasejana različitim kulturama. Išli smo međom jednog polja, pod kukuruzom, duž reda ogromnih drveta, tankih i pravih, visokih preko trideset metara, i stigli na jedno prazno polje. Pretpostavio sam da je nedavno požnjeveno. Po njemu su ležale samo suve stabljike i lišće nekih biljki koje nisam raspoznao. Sagnuh se da uzmem jedan list, ali me don Henaro zadržao. Uhvatio me snažno za ruku. Ustuknuo sam od bola i tek tad opazio da me je samo blago dotakao prstima po ruci.

On je, svakako, bio svestan toga što je učinio i što sam ja doživljavao. Hitro podiže prste s moje ruke i zatim ih ponovo lagano vrati. Ponovio je to još jednom i, kad sam se trgao od bola, nasmejao se kao neko ushićeno dete. Onda se okrenu iz profila. Zbog orlovskog nosa ličio mi je na pticu, na neku pticu neobično dugih, belih zuba.

Blagim glasom don Huan mi reče da se ničega ne dotičem. Upitah ga da li zna koja je kultura ovde bila zasejana. On kao da zausti da mi odgovori, ali se tad umeša don Henaro i reče da je to polje crva.

Don Huan me je nepomično, bez osmeha gledao. Don Henarov besmisleni odgovor delovao je kao šala. Čekao sam da oni prvi počnu pa da se i sam nasmejem, ali su oni samo buljili u mene.

»Polje predivnih crva«, reče don Henaro. »Da, ono što je raslo ovde bili su najdivniji crvi kakve ti još nisi video.«

Okrenu se ka don Huanu. Zgledaše se.

»Zar nije tako?« upita on.

»Tačno tako«, reče don Huan i, okrenuvši se prema meni, dodade blagim glasom: »Danas Henaro komanduje; jedino on može reći šta je šta, zato čini onako kako ti kaže.«

Ta ideja da je danas sve u don Henarovim rukama ispuni me strahom. Okrenuh se da to kažem don Huanu; ali pre nego što sam stigao i reč da izustim, don Henaro ispusti zastrašujući vrisak; taj krik je bio tako

stravičan da osetih kako mi vrat otpozadi otiče i kako mi kosa leti kao da duva vetar. Za trenutak sam bio potpuno rastrešen i ostao bih ukočen na tom mestu da nije bilo don Huana, koji me s neverovatnom brzinom i kontrolom okrete tako da sam se lično mogao uveriti u jedan neshvatljiv poduhvat. Don Henaro je stajao horizontalno, nekih trideset metara iznad zemlje, na stablu eukaliptusa koje se nalazilo na pedesetak metara od nas. U stvari, stajao je oko metar raskoračen upravno na drvo. Kao da je imao kuke na stopalima kojima je prkosio gravitaciji. Skrstivši ruke na grudima, leđima je bio okrenut prema meni.

Buljio sam u njega. Nisam hteo ni da trepnem bojeći se da ga ne izgubim iz vida. Brzo prosudih i zaključih da bih, ako bi mi pošlo za rukom da ga zadržim u polju svoje vizije, mogao otkriti neki znak, pokret, ili gest, ili bilo šta što bi mi moglo pomoći da razumem to što se odigravalo.

Osetih don Huanovu glavu kraj svoga desnog uva i čuh gde prošaputa da je svaki pokušaj objašnjenja beskoristan i glup. Čuo sam kako ponavlja: »Pritisni stomak, pritisni stomak.«

Bila je to tehnika koju me je pre nekoliko godina naučio da koristim u trenucima velike opasnosti, straha ili stresa. Sastojala se iz pritiskanja dijafragme uz četiri oštra udisaja vazduha na usta, za kojima slede po četiri duboka udisaja i izdisaja kroz nos. Objasnio je da se ti udisaji moraju osetiti kao trzaji u trbuhu, a da ruke čvrsto položene preko stomaka daju snagu tom delu tela i pomažu da se kontrolišu to disanje i duboki udisaji, koji se moraju zadržati dok se izbroji do osam, pri čemu se pritiska dijafragma. Izdisaji su se vršili dva puta kroz nos a dva puta kroz usta, polako ili brzo, zavisno od želje.

Nesvesno sam poslušao don Huana. Nisam se, međutim, usuđivao da skinem pogled sa don Henara. Kako sam nastavio s disanjem, telo mi se opustilo i postao sam svestan da mi don Huan otplicе noge. Po svemu sudeći, desnom nogom sam, kad me okrenuo, zapeo za nekakav busen zemlje i ona se neprijatno uvinula. Kad me

ispravio, shvatih da je šok što vidim don Henara kako stoji na onom stablu učinio da budem nesvestan svoga neudobnog položaja.

Don Huan mi prošapta na uvo da ne zurim u don Henara. Začuh gde mi kaže: »Trepći, trepći.«

Jedan trenutak bio sam neodlučan. Don Huan mi to ponovo naredi. Bio sam uveren da je ceo ovaj događaj nekako povezan sa mnom kao posmatračem, i da bi, ako bih kao jedini svedok don Henarovog dela pres-tao da ga gledam, on pao na zemlju i ceo prizor bi, mož-da, tad nestao.

Pošto je mučno dugo ostao nepomičan, don Henaro se na petama okrenuo za četrdeset pet stepeni nadesno, i počeo da ide uz drvo. Telo mu je drhtalo. Video sam kako, jedan za drugim, čini osam kratkih koraka. Obi-šao je čak i jednu granu. Onda je, s rukama još uvek prekrštenim na grudima, seo na stablo, leđima okrenut prema meni. Klatio je nogama kao da sedi na stolici, kao da gravitacija nema uticaja na njega. Onda se ne-kako na stražnjici spusti niže. Došao je do grane koja je bila paralelna s telom i za trenutak se levom rukom i glavom oslonio na nju; kao da se oslonio više radi dra-matičnog efekta nego iz potrebe za osloncem. Zatim je nastavio da se pomera na stražnjici, prelazeći santi-metar po santimetar sa stabla na granu, sve dok nije promenio svoj položaj i seo na nju onako kako bi to svako normalno učinio.

Don Huan se zakikota. Imao sam užasan ukus u ustima. Hteo sam da se okrenem da pogledam don Huana, koji je bio neposredno iza mene, s desne strane, ali se nisam usuđivao da propustim nijednu od don Henarovih radnji.

On je još neko vreme klatio nogama, a onda ih prekrstio, blago zanjihao, i na kraju ponovo kliznuo natrag na stablo.

Don Huan mi pažljivo prihvati glavu i poče da je okreće ulevo, do položaja u kome je moj pogled bio pre paralelan s drvetom nego upravan na njega. Gledajući don Henara iz tog ugla, nije mi se činilo da prkosi gra-vitaciji. Jednostavno je sedeo na stablu drveta. Onda

opazih da pozadina postaje nejasna i mutna ako ne-tremično gledam i ne trepcem, a da don Henarovo telo postaje sve jasnije; njegova figura isticala se tako kao da ništa drugo nije postojalo.

Don Henaro ponovo brzo kliznu dole prema onoj grani. Sedeo je na njoj, klateći nogama, kao na trape-zu. Posmatranje iz iskošene perspektive činilo je da oba položaja, naročito onaj kad je sedeo na stablu, deluju izvodljivo.

Don Huan mi promeni položaj glave udesno, tako da mi je sad bila naslonjena na rame. Don Henarov po-ložaj na grani izgledao je savršeno normalan, ali kad se ponovo premestio na stablo, nisam se više mogao per-ceptivno prilagoditi i video sam ga kao da je okrenut glavom prema zemlji.

Don Henaro je nekoliko puta promenio svoj položaj, i kad god bi to učinio, don Huan bi mi pomerio glavu s jedne na drugu stranu. Usled njihovog manipulisanja, potpuno sam izgubio pojam svoje normalne perspektive, bez koje mi don Henarove radnje nisu bile tako jezive.

Don Henaro je ostao na grani duže vreme. Don Huan mi je ispravio glavu i prošaptao da se don Henaro sprema da siđe. Čuo sam kako mi zapovednički šapuće: »Pritisni, pritisni stomak.«

Usred jednog od mojih brzih izdisaja, don Hena-rovo telo kao da se ukočilo od neke napetosti; zasvet-lelo je, omlitavelo, zanjihalo se unazad i ostalo okačeno za zglobove kolena. Noge kao da su mu bile tako mli-tave da nisu mogle ostati savijene i on se sruči na zemlju.

U trenutku kad je počeo da pada, i sâm sam imao osećaj da propadam kroz beskrajan prostor. Celo telo mi je obuzela neka bolna, ali u isto vreme krajnje priyatna mučnina; bila je tako jaka i toliko je trajala da mi noge nisu mogle više izdržati težinu tela i ja se sručih na mekanu zemlju. Jedva sam uspeo da pok-renem ruke da bih ublažio pad. Disao sam tako teško da mi je prašina uletala u nozdrve i gicala ih. Pokušah da ustanem; mišići kao da su mi izgubili snagu.

Don Huan i don Henaro priđoše i stadoše iznad mene. Čuo sam ih kao da govore s prilične udaljenosti, pa ipak sam osetio kako me vuku. Verovatno su me podigli, držeći me za ruke i noge, i odneli malo dalje. Bio sam savršeno svestan neudobnog položaja svoga vrata i glave, koja je mlohavo visila. Oči su mi bile otvorene. Video sam zemlju i busenje trave koji su promicali ispod mene. Na kraju, osetih nešto hladno. Voda mi uđe u usta i nos i natera me da se zakašljem. Tad mi se ruke i noge panično pokrenuše. Počeh da plivam, ali voda nije bila dovoljno duboka i ja se nađoh gde stojim u plicaku reke u koju su me pljusnuli.

Don Huan i don Henaro su se besomučno smejali. Don Huan zavrnu pantalone i dogaca do mene; pogleda me u oči i reče da još nisam čitav, pa me blago ponovo gurnu u vodu. Moje telo mu nije pružilo nikakav otpor. Nisam hteo da se ponovo smočim, ali nije bilo načina da se moja volja i mišići povežu pa sam se sručio u vodu. Činilo mi se da je sad još hladnija. Skočih i u paničnom begu nasumice pojurih prema suprotnoj obali. Don Huan i don Henaro povikaše i zazviždaše, i počеше da bacaju kamenje u žbunje ispred mene kao da stadu vraćaju neko zalutalo june. Ja se vratih i spustih se pored njih na neki kamen. Don Henaro mi dodade moju odeću i ja tek tad primetih da sam go, premda se nisam mogao setiti kad sam je i kako skinuo sa sebe. S mene se još cedila voda, te ne htedoh da se odmah obučem. Don Huan se okrete prema don Henaru i obrati mu se dubokim glasom: »Zaboga, daj čoveku neki peškir!« Bilo mi je potrebno nekoliko trenutaka da shvatim tu besmislicu.

Osećao sam se veoma dobro. U stvari, bio sam tako srećan da nisam hteo da govorim. Međutim, bio sam siguran da bi me, kad bih pred njima ispoljio svoju euforiju, ponovo pljusnuli u vodu.

Don Henaro me gledao. Oči su mu se sjajile kao u neke divlje životinje. Prodirale su kroz mene.

»Sad ti je dobro«, reče don Huan iznenada. »Sad si sabran, ali si se dole kod eukaliptusa prepustio poput poslednje ništarije.«

Htedoh da se histerično nasmejem. Don Huanove reči kao da su bile tako smešne da sam morao uložiti krajnji napor da se obuzdam. Tad neki deo mene izdade kratku zapovest. Nekakav nepodnošljiv svrab u stomaku natera me da skinem odeću i ponovo zaronim u vodu. Ostao sam u vodi oko pet minuta. Njena hladnoća mi povratila trezvenost. Kad sam izašao, bio sam pribran.

»Dobra predstava«, reče don Huan tapšući me po ramenu.

Povedoše me natrag do eukaliptusa. Dok smo išli, don Huan je objašnjavao da je moj »tonal« bio opasno nezaštićen i da je nelogičnost don Henarovih postupaka izgleda prevazilazila njegove snage. Reče kako su bili odlučili da se s njim više ne petljaju i da krenu don Henaru, ali je činjenica što sam znao da treba ponovo da se bacim u vodu sve promenila. Međutim, nije mi rekao šta nameravaju da rade.

Zastali smo nasred onoga polja, na istom mestu gde i ranije. Don Huan mi je bio s desne a don Henaro s leve strane. Obojica su stajali zategnutih mišića, u stanju pripravnosti. Stajali su tako napeti nekih deset minuta. Gledao sam čas u jednog čas u drugog. Mislio sam da će me don Huan uputiti šta treba da činim. Bio sam u pravu. U jednom trenutku on se opusti i šutnu neko tvrdo grumenje zemlje. Ne pogledavši me, reče: »Mislim da je bolje da pođemo«. Automatski zaključih da je don Henaro sigurno nameravao da mi još jednom demonstrira »nagual«, ali da se u međuvremenu predomislio. Osetih olakšanje. Sačekah jedan trenutak da mi se to konačno potvrdi. Don Henaro se, takođe, opusti i onda obojica zakoračiše napred. Tad sam znao da je sve gotovo. Ali istog trenutka kad sam se opustio, don Henaro ponovo ispusti svoj neverovatni vrisak.

Počeh usplahireno da dišem. Pogledah oko sebe. Don Henaro beše nestao. Don Huan je stajao preda mnom. Telo mu se grčilo od smeha. Obratio mi se.

»Žao mi je«, reče šapatom. »Nema drugog načina.«

Htedoh da upitam gde je don Henaro, ali osetih da ću umreti ako ne nastavim s disanjem i pritiskanjem dijafragme. Don Huan pokaza bradom ka ne-

kom mestu iza mene. Stojeći nepomično, počeh da se osvrćem preko levog ramena. Ali pre nego što sam mogao da vidim ono što je pokazivao, don Huan priskoči i zaustavi me. Silina njegovog skoka i brzina s kojom me zgrabio učiniše da izgubim ravnotežu. Kako sam pao na leđa, imao sam osećaj da sam se u strahu hteo da uhvatim za don Huana i da sam ga, shodno tome, povukao za sobom. Ali, kad pogledah gore, ta slika koju su mi prenela moja taktilna i vizuelna čula nije bila jedinstvena. Ugledah don Huana gde stoji iznad mene smejući se, dok mi je telo nepogrešivo osećalo težinu i pritisak nekog drugog tela, koje me je skoro sabilo u zemlju.

Don Huan mi pruži ruku i pomože da ustanem. Imao sam osećaj da podiže dva tela. On se osmehnu kao da to zna i prošapta da se niko ne sme okretati nalevo dok posmatra »nagual«. Reče da je »nagual« smrtonosan i da nema potrebe da se rizik čini još većim nego što jeste. Zatim me blago okrete i natera da posmatram jedan ogroman eukaliptus. Bilo je to, možda, najstarije drvo u blizini. Njegovo stablo bilo je skoro dvaput deblje od ostalih. On očima pokaza prema njegovom vrhu. Don Henaro je sedeo na grani. Gledao je prema meni. Video sam mu oči, koje su poput dva ogromna ogledala odbleskivale svetlost. Nisam hteo da gledam, ali je don Huan uporno tražio da ne skrećem pogled. Vrlo snažnim šapatom naredi mi da trepćem i ne podležem strahu ili prepuštanju.

Primetih da don Henarove oči ne izgledaju tako jezivo kad učestano trepćem. Njihov sjaj dovodio je do ludila jedino kad bih zurio u njih.

Čučao je na onoj grani duže vreme. Onda, potpuno nepomičnog tela, skoči na zemlju i u onom istom čučecem položaju dočeka se na noge nekoliko metara od mene. Pratio sam ceo tok njegovog skoka i znao da sam opazio više nego što su mi oči dopuštale. Don Henaro nije stvarno skočio. Kao da ga je nešto s leđa gurnulo i nateralo da zalebdi po paraboličnoj putanji. Grana na kojoj je sedeo bila je nekih trideset metara iznad zemlje, a drvo oko pedeset metara udaljeno od

mesta na kom sam stajao; otud mu je telo i moralo da opiše parabolu da bi se spustilo tu gde sam ga video. Ali snaga potrebna da se prevali ta razdaljina nije ležala u don Henarovim mišićima; telo mu je bilo »oduvano« s grane na zemlju. U jednom trenutku, dok je opisivao tu parabolu, mogao sam videti donove njegovih cipela i njegovu stražnjicu. Zatim se meko spustio, mada je težinom tela izmrvio neko busenje suve zemlje i podigao malo prašine.

Don Huan se zakikota odnekud iza mene. Don Henaro se uspravi kao da se ništa nije dogodilo i povuče me za rukav košulje da bi mi dao znak da odlazimo.

Nismo prozborili ni reč sve do don Henarove kuće. Osećao sam se lucidnim i smirenim. Don Huan je nekoliko puta zastajao i ispitivački mi se zagledao u oči. Kao da je bio zadovoljan. Čim smo stigli, don Henaro ode iza kuće. Bilo je još rano jutro. Don Huan se spusti na pod kraj vrata i pokaza mi gde da sednem. Bio sam iscrpljen. Legao sam i izbistrio poput svetlosti.

Probudio sam se kad me don Huan prodrmao. Pokušah da vidim koliko je sati. Sat mi je bio nestao. Don Huan ga izvadi iz džepa na košulji i pruži mi ga. Bilo je oko jedan po podne. Podigoh pogled i oči mi se sretoše s njegovim.

»Ne. Nema objašnjenja«, reče on skrećući pogled u stranu. »U postojanje *naguala* se jedino uveravamo.«

Otidoh iza kuće da potražim don Henara; tamo ga nije bilo. Vratih se. Don Huan mi beše zgotovio nešto za jelo. Pošto se založih, on počeo da govori.

»Kad čovek ima posla s *nagualom*, onda ne sme da ga gleda direktno«, reče on. »Ti si jutros u njega zurio, i zato si se iscrpao. Jedini način je da se *nagual* gleda tako kao da je neka obična stvar. Mora se treptati da bi se razbila usredsređenost. Naše oči su oči *tonala*, ili bi, možda, bolje bilo reći da je naše oči izvežbao *tonal*, i zato on na njih polaže pravo. Jedan od izvora tvoje zablude i nelagodnosti je to što tvoj *tonal* ne pušta tvoje oči. Onog dana kad to učini, tvoj *nagual* će dobiti veliku bitku. Ti si opsednut ili, još bolje, svako je opsednut time da uređuje svet prema pravilima *tonala*;

dakle, svaki put kad smo suprotstavljeni *nagualu*, zastranjujemo čineći da nam oči budu ukočene i nepomirljive. Moram se obratiti onom delu tvog *tonala* koji shvata ovu nedoumicu, a ti se moraš potruditi da oslobodiš svoje oči. Stvar je u tome da se *tonal* uveri da i drugi svetovi mogu prolaziti ispred istih prozora. *Nagual* ti je jutros to i pokazao. Dakle, dopusti da ti oči budu slobodne; dopusti im da budu pravi prozori. Te oči mogu biti prozori kroz koje se zuri u dosadu ili zaviru u ovaj beskraj.»

Kao da čisti, don Huan u luku pokaza levom rukom sve oko nas. Oči su mu bile sjajne, a njegov osmeh je u isto vreme i zastrašivao i razoružavao.

»Kako to da učinim?« upitah.

»Ja tvrdim da je to vrlo jednostavno. Možda kažem da je jednostavno zato što to činim već dugo vremena. Jedino što treba da učiniš je to da u sebi doneseš čvrstu odluku. Kad god si u svetu *tonala*, tad treba da budeš besprekoran *tonal*; tad nema vremena za iracionalno trućanje. Ali, kad si u svetu *naguala*, tad isto tako treba da budeš besprekoran; tad nema vremena za racionalno baljezanje. Za ratnika, njegova odluka predstavlja kapiju između ta dva sveta. Ona se iza njega potpuno zatvara kad pođe bilo kojim od ta dva puta.

»Sledeća stvar koju neko treba da učini kad se suoči s *nagualom* je da, s vremena na vreme, menja perspektivu posmatranja, da bi savladao opčinjenost *nagualom*. Menjanjem položaja očiju, olakšava se breme *tonala*. Jutros sam primetio da si krajnje nezaštićen, pa sam promenio položaj tvoje glave. Ako se nađeš u takvom sosu, moraš biti sposoban da to sam učiniš. Pa ipak, to smanjenje položaja treba koristiti samo kao olakšicu, da se zaštiti red *tonala*, a ne kao jedan od načina samoogrđivanja. Mogao bih se kladiti da ćeš nastojati da tu tehniku iskoristiš da iza nje sakriješ racionalnost svoga *tonala*, i da ćeš verovati da je na taj način spasavaš od odumiranja. Nedostatak tvog rasuđivanja je u tome što niko ne želi niti traži odumiranje racionalnosti *tonala*. Strah od toga je neosnovan.

»Nemam ništa drugo da ti kažem osim to da moraš pratiti svaki Henarov pokret ne iscrpljujući se. Sad proveravaš da li je tvoj *tonal* pretrpan besmislicama. Ako na tvom ostrvu bude isuviše nepotrebnih stvari, ti nećeš moći da ustraješ u borbi s *nagualom*.«

»Šta bi mi se u tom slučaju dogodilo?«

»Mogao bi umreti. Bez duge pripreme, niko nije sposoban da preživi namerni susret s *nagualom*. Godine su potrebne da bi se *tonal* pripremio za jedan takav susret. Obično, ako bi se nekom prosečnom čoveku desilo da se nađe licem u lice s *nagualom*, taj šok bi za njega bio tako veliki da bi umro. Otud cilj ratnikovog vežbanja nije u tome da nauči kako da opčinjava ili začarava, već da pripremi svoj *tonal* da ne uprska. Krajnje težak zadatak. Ratnik mora biti naučen da bude besprekoran i sasvim čist pre nego što može i da pomisli da se uverava u postojanje *naguala*.

»Ti, na primer, treba da prekineš sa svojim proračunavanjem. To što si jutros činio, bilo je besmisleno. Ti to zoveš objašnjavanjem. Ja to nazivam jalovim i zamarajućim nastojanjem *tonala* da sve drži pod svojom kontrolom. Kad god u tome ne uspe, nastupa trenutak zbunjenosti i tad se *tonal* otvara prema smrti. Budala! Pre bi se ubio nego što bi se odrekao kontrole. Pa ipak, malo možemo učiniti da se takvo stanje izmeni.«

»Kako si ga ti izmenio, don Huane?«

»Ostrvo *tonala* se mora očistiti i održavati. To je za ratnika jedina alternativa. Čisto ostrvo ne pruža otpor; kao da na njemu nema ničeg.«

Otišao je iza kuće i seo na jedan velik, gladak kamen. Odatle se pružao pogled na duboku guduru. On mi dade znak da sednem do njega.

»Možeš li mi reći, don Huane, šta ćemo danas još raditi?« upitah.

»Nećemo ništa raditi. To znači da ćemo ti i ja biti samo svedoci. Tvoj dobročinitelj je Henaro.«

Pomislih da sam u svom revnosnom beleženju prečuo njegove reči. Na počecima mog učenja don Huan me lično beše upoznao s izrazom »dobročinitelj«. Oduvek sam smatrao da je to bio on.

Don Huan je prekinuo s pričanjem i netremice me gledao. Brzo procenih njegove reči i zaključih da je, verovatno, hteo da kaže kako je ovom prilikom don Henaro nešto slično glavnoj zvezdi. Don Huan se zakikotao kao da mi čita misli.

»Tvoj dobročinitelj je Henaro«, ponovi on.

»Ipak si to ti, zar ne?« upitah usplahireno.

»Ja sam taj koji ti je pomogao da očistiš ostrvo *tonala*«, reče on. »Henaro ima dva učenika, Pablita i Nestora. On njima pomaže da očiste ostrvo; ali ću im ja pokazati *nagual*. Ja ću im biti dobročinitelj. Henaro je samo njihov učitelj. U ovim stvarima neko ili priča ili dela; čovek ne može da čini obe stvari s istom osobom. On uzima ili ostrvo *tonala* ili uzima *nagual*. U tvom slučaju, dužnost mi je bila da se bavim tvojim *tonalom*.«

Kako to don Huan reče, mene spopade takav strah da je malo trebalo pa da mi pozli. Imao sam osećanje da će me ostaviti samog s don Henarom, što je za mene bila najstrašnija mogućnost.

Don Huan se smejaao, i nastavio da se smeje kad sam mu izrekao svoja strahovanja.

»Isto se to dešava i Pablitu«, reče on. »Onog trenutka kad me pogleda, njemu pozli. Onomad je ušao u kuću kad Henaro nije bio tu. Bio sam sâm i ostavio svoj sombrero kraj vrata. Pablito ga je spazio i njegov *tonal* se tako preplašio da se zaista usrao.«

Lako sam mogao to da razumem i projektujem sebe u Pablitova osećanja. Kad sam celu stvar pažljivo razmotrio, morao sam priznati da je don Huan zastrašujući. Ja sam, međutim, bio naučio da se s njim prijatno osećam. Prema njemu sam osećao prisnost, koja je bila plod našeg dugog poznanstva.

»Neću te ostaviti samog s Henarom«, reče on, još uvek se smejući. »Ja sam taj koji se brine o tvom *tonalu*. Bez njega si mrtav.«

»Ima li svaki učenik učitelja i dobročinitelja?« upitah da se smirim.

»Ne, nema svaki. Ali neki imaju.«

»Zašto neki od njih imaju i učitelja i dobročinitelja?«

»Kad je neki običan čovek spreman, moć mu pribavlja učitelja, i tad postaje učenik. Kad je učenik spreman, moć mu pribavlja dobročinitelja, i tad postaje vrač.«

»Šta to nekog čoveka čini spremnim da mu moć pribavi učitelja?«

»To niko ne zna. Mi smo samo ljudi. Neki od nas naučili su da *vide* i koriste *nagual*, ali nam ništa od onoga što smo u toku života stekli ne otkriva dela moći. Otuda svaki učenik nema dobročinitelja. O tome odlučuje moć.«

Zamolih ga da mi kaže da li je i on imao učitelja i dobročinitelja, i tad mi je prvi put za ovih trinaest godina o njima otvoreno pričao. Reče da su i njegov učitelj i dobročinitelj bili iz srednjeg Meksika. Uvek sam smatrao da je ova informacija značajna za moje antropološko istraživanje, ali mi u trenutku kad sam to otkrio nekako nije bila bitna.

Don Huan me letimično pogleda. Pomislih da mu je pogled zabrinut. On onda naglo promeni temu i zamoli me da mu potanko ispričam svaki detalj onoga što sam doživeo.

»Iznenadni strah uvek sužava *tonal*«, reče on komentarišući moje opisivanje toga kako sam se osećao kad je don Henaro vrisnuo. »Problem je ne dozvoliti *tonalu* da se suzi toliko da nestane. Veoma važna stvar za ratnika je da tačno zna kad da dozvoli svom *tonalu* da se suzi a kad to da prekine. To je veliko umeće. Ratnik se đavolski mora boriti da suzi svoj *tonal*; pa ipak, upravo u trenutku kad se *tonal* sužava, ratnik mora svu svoju borbu okrenuti u tom pravcu da istog časa zaustavi to sužavanje.«

»Ali, postupajući tako, zar se on ne vraća tamo gde je i bio?« upitah.

»Ne. Pošto se *tonal* suzi, ratnik zatvara kapiju s druge strane. Sve dok njegov *tonal* ne bude izazvan a njegove oči budu otvorene samo za svet *tonala*, ratnik će se nalaziti sa bezbedne strane ograde. Tu je na dobro

znanom tlu i tu poznaje sva pravila. Ali, kad mu se *tonal* sužava, tad je na vetrometini, s koje se mora odmah skloniti da ne bi bio zbrisan. Ovo sada nije samo način da se to kaže. Van kapije očiju *tonala* besni vetar. Mislim, pravi vetar. To nije metafora. Taj vetar može oduvati nečiji život. U stvari, to je vetar koji oduvava sve živo na svetu. Pre nekoliko godina upoznao sam te s njim. Ipak, ti si to primio kao šalu.»

Njegove reči odnosile su se na ono kad me je jednom prilikom odveo u planine i objasnio mi neka svojstva tog vetra. Međutim, nikad nisam mislio da je to bila šala.

»Nije važno da li si to ozbiljno uzeo ili ne«, reče on pošto je saslušao moje proteste. »Po pravilu, *tonal* mora sam sebe da brani, po svaku cenu, svaki put kad mu nešto zapreti; dakle, nije stvarno važno kako *tonal* reaguje da bi se odbranio. Jedino je važno da se ratnikov *tonal* mora upoznati s drugim alternativama. Ono na šta učitelj cilja, u ovom slučaju, jeste sveukupan uticaj tih mogućnosti. Baš uticaj tih novih mogućnosti pomaže sužavanje *tonala*. Na istovetan način taj uticaj pomaže da se spreči da se *tonal* suzi do nestajanja.«

Dade mi znak da nastavim s prepričavanjem jutrošnjih događaja, i prekide me kad dođoh do onog mesta kad je don Henaro klizio s grane na stablo.

»*Nagual* može izvesti neobične stvari«, reče on. »Stvari koje izgledaju nemoguće, koje su nezamislive za *tonal*. Ali neobično je to što učesnik nema načina da sazna kako se sve to dešava. Drugim rečima, Henaro ne zna kako sve to čini; jedino zna da to čini. Vračeva tajna je u tome što zna kako da dospe u *nagual*, ali, kad se jednom tamo nađe, tvoje nagađanje šta se odigrava vredi koliko i njegovo.«

»Ali kako se čovek oseća kad čini te stvari?«

»Oseća se tako kao da nešto čini.«

»Da li se don Henaro oseća kao da ide uz stablo drveta?«

Don Huan me pogleda, a onda skrenu pogled u stranu.

»Ne«, reče on snažnim šapatom. »Ne tako kako ti to misliš.«

Ne reče više ni reči. Ja bukvalno prestadoh da dišem iščekujući njegovo objašnjenje. Na kraju sam morao da upitam: »Ali šta oseća?«

»Ne mogu da ti to objasnim, ne zato što je to lična stvar, već zato što nema načina da se to opiše.«

»Ma hajde«, saleteh ga. »Nema toga što čovek ne može rečima da objasni ili rastumači. Smatram da čak i onda kad nešto nije moguće direktno opisati, čovek može to bar nekako nagovestiti, objasniti to okolišno.«

Don Huan se nasmeja. Smeh mu je bio prijateljski i ljubazan. Pa ipak, imao je u sebi primesu podrugljivosti i čistog inata.

»Treba da promenim temu«, reče on. »Dovoljno je reći da je *nagual* bio jutros uperen u tebe. Bez obzira na to šta je Henaro učinio, to se desilo između vas. Njegov *nagual* se prilagodio čući tvog *tonala*.«

Nisam odustajao od toga da i dalje zapitkujem pa stoga nastavih: »Kad pokazuješ Pablitu *nagual*, šta tad osećaš?«

»Ne mogu to da objasnim«, reče on tihim glasom. »Ne zato što neću, već jednostavno zato što ne mogu. Tu se moj *tonal* zaustavlja.«

Nisam hteo više da ga gnjavim. Čutali smo neko vreme, a onda on počeo da priča.

»Hajde da kažemo da ratnik uči da uskladi svoju volju, da je usmeri ka suštini stvari, da je usredsredi kad god to žaželi. To znači da je njegova volja, koja dolazi iz njegovog trbuha, jedno jedino svetleće vlakno, vlakno koje on može usmeriti ka bilo kom mestu koje se dá zamisliti. To vlakno je put u *nagual*. Ili bih mogao takođe kazati da ratnik uranja u *nagual* pomoću tog jednog jedinog vlakna.«

»Kad jednom uroni, izraz *naguala* je stvar njegovog ličnog temperamenta. Ako je ratnik smešan, i *nagual* je smešan. Ako je ratnik morbidan, i *nagual* je morbidan. Ako je ratnik zao, tad je i *nagual* zao.«

»Henaro me uvek tera da pucam od smeha jer je jedan od najzabavnijih ljudi na svetu. Nikad ne znam

s čim će se pojaviti. To za mene predstavlja krajnju suštinu magije. Henaro je tako fluidan ratnik da i najmanje usredsređenje njegove volje čini da njegov *nagual* dela na neverovatne načine.»

»Da li si i ti posmatrao ono što je don Henaro činio na drvetu?« upitah.

»Nisam, samo sam znao da je *nagual* tamo jer sam to *video*. Ostatak te predstave bio je samo za tebe.«

»Misliš li da kažeš, don Huane, da nisi bio sa mnom, kao kad si me onomad gurnuo i ja se obreo na onoj pijaci?«

»Tako nešto. Kad se čovek suočava s *nagualom*, mora biti sam. Ja sam bio u blizini samo da bih zaštitio tvoj *tonal*. To je moj posao.«

Don Huan reče da mi se »tonal« skoro razleteo u komade kada je don Henaro sišao s drveta; ne toliko zbog nekakve »nagualu« prirodene opasnosti, koliko zato što se moj »tonal« prepustio svojoj zbunjenosti. Reče da je jedan od ciljeva ratnikovog vežbanja da preseče zbunjenost »tonala«, dok ratnik ne postane tako fluidan da može prihvatiti sve ne prihvatajući ništa.

Kad opisah don Henarov skok na drvo i njegov skok dole, don Huan reče da je ratnikov poklič jedna od najvažnijih stvari magije, i da je don Henaro bio kadar da se usredsredi na njega koristeći se njime kao pokretačem.

»U pravu si«, reče on. »Henara je delimično povukao njegov vrisak, a delimično samo drvo. Bilo je to pravo viđenje s tvoje strane. Bila je to prava slika *naguala*. Henarova volja bila je usredsređena na vrisak, a njegov dodir naterao je drvo da povuče *nagual*. Veze su išle u dva pravca, od Henara ka drvetu i od drveta ka Henaru.

»Ono što si morao videti kad je Henaro skočio s drveta, bilo je njegovo usredsređivanje na neko mesto ispred tebe, a onda ga je drvo gurnulo. No, to je samo tako izgledalo; u stvari, drvo ga je pre otpustilo. Otpustilo je njegov *nagual* i on se vratio u svet *tonala*, na ono mesto na koje se usredsredio.

»Kad je Henaro drugi put skočio, tvoj *tonal* nije bio tako zbunjen; nisi se toliko prepuštao i zato se nisi toliko iscrpao kao prvi put.«

Oko četiri po podne, don Huan prekide naš razgovor.

»Hajdemo ponovo do onih eukaliptusa«, reče on. »Tamo nas očekuje *nagual*.«

»Ne rizikujemo li da nas vide ljudi?« zapitah.

»Ne. Za to će se već pobrinuti *nagual*«, odgovori on.

ŠAPUTANJE NAGUALA

Kako se približismo eukaliptusima, ugledah don Henara gde sedi na nekom panju. Mahnuo nam je osmehnuvši se. Pridosmo mu.

Na drveću je bilo jato vrana. Graktale su kao da ih je nešto plašilo. Don Henaro reče kako treba da ostanemo nepomični i mirni sve dok se vrane ne smire.

Don Huan se nasloni na jedno drvo i dade mi znak da se i ja naslonim na drvo koje je raslo na nekoliko koraka od njegovog, s leve strane. Obojica smo gledali don Henara, koji je stajao nekoliko koračaja ispred nas.

Istančanom kretnjom očiju don Huan mi dade znak da treba drukčije da stanem. On je stajao stabilno, u malom raskoraku, dodirujući stablo drveta samo gornjim delom plečke i vrhom potiljka. Ruke su mu visile niz telo.

Stajali smo tako otprilike jedan sat. Obojicu sam budno posmatrao, a naročito don Huana. U određenom trenutku on blago kliznu niz stablo drveta i sede, još uvek prislonjen uz njega istim delovima tela. Sedeo je savijenih kolena, ruku prebačenih preko njih. Ja sam sledio njegov primer. Noge su mi se zamorile i ta promena položaja učini da se osetim sasvim ugodno.

Malo-pomalo, vrane prestadoše da grakću, i u polju se nije čuo ni jedan jedini zvuk. Ta tišina uznemiravala me je više nego graktanje vrana.

Don Huan mi se obrati tihim glasom. Reče da je sumrak moj najbolji čas. Pogledao je u nebo. Mora da je bilo prošlo šest. Bio je oblačan dan, pa nisam bio u mogućnosti da proverim položaj sunca. Iz daljine sam

čuo gakanje gusaka ili možda ćurlik ćurki. Ali u polju sa eukaliptusima vladala je tišina. Dugo se nije čuo ni cvrkut ptica niti zujanje krupnih insekata.

Koliko sam mogao da procenim, don Huan i don Henaro su bili savršeno nepomični, osim trenutak-dva, koliko im je bilo potrebno da s noge na nogu prebace težinu tela da bi se odmorili.

Kad smo don Huan i ja seli na zemlju, don Henaro se iznenada pomakao. Podigao se i čučnuo na panj. Zatim se okrenuo za četrdeset pet stepeni, tako da sam mu video levu stranu lica. Buljio sam u don Huana očekujući neki znak. On isturi bradu; bila je to komanda da gledam u don Henara.

Poče da me obuzima grozno uzbuđenje. Bilo mi je nemoguće da se obuzdam. Teralo me na proliv. Osećao sam apsolutno isto ono što i Pablito kad je ugledao don Huanov sombrero. U crevima sam osećao takvu tegobu da sam morao da ustanem i odjurim u žbunje. Čuo sam ih kako urlaju od smeha.

Nisam se usuđivao da se vratim. Oklevao sam neko vreme; shvatih da sam tom svojom iznenadnom provalom sigurno skinuo čini. Nisam morao previše da razbijam glavu oko toga; don Huan i don Henaro priđoše mestu gde sam bio. Uzeše me između sebe i odvedoše na drugo polje. Zaustavismo se tačno na sredini polja i ja prepoznah da smo tu jutros već bili.

Don Huan mi se obrati. Reče da se moram prilagoditi i smiriti, i da treba da prekinem svoj unutrašnji dijalog. Slušao sam ga pažljivo. Don Henaro je morao biti svestan da sam usredsredio pažnju na don Huana upozorenja, te je iskoristio taj trenutak da učini isto što i tog jutra; opet se čuo njegov jezivi poklič. Uhvatio me nesvesnog, ali ne i nespremno. Skoro istog časa počeo sam ponovo ujednačeno da dišem. Taj trzaj bio je zastrašujući, ali ipak, nije imao produženo dejstvo, pa sam bio kadar da pogledom pratim don Henara. Videh kako je skočio na nisku granu jednog drveta. Kako sam to što je radio gledao udaljen više od dvadeset pet metara, čulo vida mi je prenosilo preterano iskrivljenu sliku. Nije skočio koristeći se snagom svojih mišića;

pre bi se reklo da je zaplovio kroz vazduh, odbačen delimično svojim zastrašujućim vriskom, i bio povučen nekim nejasnim vezama koje su isijavale iz drveta. Kao da ga je drvo usisalo kroz te veze.

Don Henaro za trenutak ostade posaden na niskoj grani. Bio mi je okrenut levim profilom. Poče da izvodi čitav niz čudnih pokreta. Glava mu se klimala a telo podrhtavalo. Više puta zagnjurio je glavu među kolena. Što se više micao i uvijao, to mi je bilo teže da usredredim pogled na njega. Kao da se rasplinjavao. Zatreptah u očajanju, a onda promenih perspektivu svog pogleda naginjući glavu desno i levo, onako kako me to don Huan beše naučio. Iz svoje leve perspektive videh da don Henaro izgleda kao nikad dotad. Kao da je bio obukao nekakav kostim. Na sebi je imao neko krzneno odelo; krzno je bilo svetle žutosmeđe boje, kao u sijamske mačke, sa malo čokoladno smeđe nijanse po nogama i leđima; imalo je i dug debeo rep. U tom kostimu don Henaro je izgledao kao neki krzneni, smeđi, dugonogi krokodil koji sedi na grani. Nisam mogao da mu vidim ni glavu ni crte lica.

Vratih glavu u normalan položaj. Vizija kostimiranog don Henara se ne promeni.

Don Henarove ruke zadrhtaše. Stao je na granu, nekako poguren, i skočio. Grana se nalazila nekoliko metara iznad zemlje. Koliko sam mogao sa svog mesta da procenim, bio je to običan skok nekog kostimiranog čoveka. Ugledah don Henarovo telo kako skoro dodiruje zemlju, ali debeli rep njegovog kostima tad zavibrira i, umesto da se spusti na zemlju, on uzleteo kao da ga je pokrenula snaga nekog bešumnog mlaznog motora. Podigao se iznad vrhova drveća i odatle dolebeo skoro do zemlje. Učinio je to više puta. Katkad bi se zadržao na nekoj grani i obišao oko stabla, ili se poput jegulje migoljio između grana. Zatim bi lebdeo i kružio iznad nas, ili bi zamahao rukama kao krilima kad bi mu stomak dodirnuo najviše vrhove drveća.

Don Henarovo lebdenje ispuni me jezom. Pratio sam ga pogledom i dva-triput jasno opazio da koristi neke blistave niti, kao da su koturače, da bi lebdeo od me-

sta do mesta. Onda je uzleteo iznad vrhova drveća prema jugu i iščezao iza njih. Pokušah da unapred odredim mesto na kojem će se ponovo ukazati, ali se on uopšte više ne pojavi.

Primetih tad da ležim na leđima, pa ipak, nisam bio svestan promene perspektive. Mislio sam da sve vreme posmatram don Henara iz stojećeg položaja.

Don Huan mi pomože da sednem i ja tad ugledah don Henara koji nam je bezbrižno prilazio. Umilno se osmehnulo i zapitao me kako mi se dopalo njegovo letenje. Pokušah nešto da kažem, ali su mi reči nedostajale.

Don Henaro i don Huan izmenjaše čudne poglede i don Henaro ponovo čučnu. Nagnu se prema meni i prošapta mi nešto na levo uvo. Čuh gde mi kaže: »Zašto i ti ne bi poleteo sa mnom?« Ponovio je to više puta.

Tad priđe don Huan i prošapta mi na desno uvo: »Ne govori. Samo sledi Henara.«

Don Henaro me natera da čučnem i opet počeo da mi šapće. Čuo sam ga kristalno jasno. Ponovio je tu izjavu desetak puta. Rekao je: »Veruj u *nagual*. *Nagual* će te uzeti.«

Tad don Huan prošapta na moje desno uvo sledeću izjavu. Reče: »Promeni svoja osećanja.«

Čuo sam kako mi obojica u isti mah govore, ali sam ih mogao čuti i pojedinačno. Svaka od don Henarovih izjava bila je u vezi sa opštim kontekstom lebdenja. Te izjave koje je mnogo puta ponovio kao da su mi se urezale u pamćenje. S druge strane, don Huanove reči bile su u vezi s posebnim naređenjima, koja mi je ponovio bezbroj puta. Dejstvo toga dvostrukog šaputanja bilo je krajnje čudnovato. Kao da me zvuk reči jednog i drugog cepao napola. Na kraju je ponor između moja dva uva postao tako širok da sam izgubio svaki osećaj jedinstva. Nešto sam nesumnjivo bio, ali to nije bilo telesno. Pre bi se moglo reći da je bilo poput usijane magle, neke tamnožute magle koja je imala osećanja.

Don Huan reče da će me oblikovati za letenje. Imao sam osećaj da su te reči poput klešta koja uvrću i oblikuju moja »osećanja«.

Don Henarove reči bile su nekakav poziv da ga pratim. Osetih da to želim, ali da ne mogu. Rascep u meni bio je tako veliki da me onesposobio. Onda začuh iste kratke izjave koje su mi obojica neprestano ponavljali; nešto poput »Pogledaj onu veličanstvenu leteću figuru«, »Skoči, skoči«, »Noge će ti dohvatiti vrhove drveća«, »Eukaliptusi su poput zelenih tački«, »Crvi su svetiljke«.

Mora biti da se u određenom trenutku nešto u meni prekinulo; možda moja svest o tome da su mi govorili. Osetih da je don Henaro još uvek sa mnom, pa ipak, s gledišta svoje percepcije, mogao sam jedino razabrati ogromnu skupinu najčudnijih svetiljki. Sjaj im je čas slabio, a čas postajao intenzivan. Osećao sam, takođe, i kretanje. To je delovalo tako kao da me usisava neki vakuum koji mi nikako nije davao da se zaustavim. Kad god je izgledalo da će mi se kretanje usporiti i da ću moći da usredsredim svoju svest na one svetiljke, onaj vakuum bi počinjao ponovo da me usisava.

U jednom trenutku, između dva nestajanja u vakuumu, nađoh se u potpunoj pometnji. Svet oko mene, ma šta da je bio, dolazio je i odlazio u isti čas, otud taj utisak vakuuma. Mogao sam videti dva odvojena sveta; jedan koji se udaljavao od mene i drugi koji mi se približavao. Nisam to shvatao onako kako se obično shvata; hoću reći, nisam postao svestan toga kao nečega što je dotad bilo neotkriveno. Pre bi se moglo reći da sam imao dve spoznaje bez zaključka koji bi ih sjedinio.

Nakon toga, percepcije mi otupeše. Ili im je nedostajala preciznost ili ih je bilo suviše mnogo pa nisam imao načina da ih razvrstam. Sledeća gomila razabirivih predstava behu zvuci u nizu koji su se oformljavali na kraju neke dugačke cevlike tvorevine. Ta cev bio sam ja sâm, a oni zvuci bili su don Huan i don Henaro, koji su mi ponovo govorili jedan na jedno, drugi na drugo uvo. Što su više govorili, to se ona cev sve više skraćivala, dok se zvuci najzad ne nađuše u domenu u kojem sam ih prepoznao. Odnosno, zvuk don Huanovih i don Henarovih reči dospelo je u normalan domen moje percepcije; ti su se zvuci najpre razaznavali

kao buka, zatim kao povici, i na kraju kao reči prošaptane na jedno i drugo uvo.

Zatim opazih stvari iz dobro poznatog sveta. Sudeći po svemu, ležao sam licem na zemlji. Raspoznavao sam grumenje zemlje, sitno kamenje, suvo lišće. A potom postadoh svestan polja sa eukaliptusima.

Don Huan i don Henaro stajali su kraj mene. Bio je još uvek dan. Osetih da moram da uđem u vodu da bih se pribrao. Otišao sam do one reke, skinuo se i ostao u hladnoj vodi dovoljno dugo da bih mogao uspostaviti svoju perceptivnu ravnotežu.

Don Henaro je otišao čim smo stigli kod njega. Usput me potapšao po ramenu. Refleksno sam odskočio. Mislio sam da će me njegov dodir zaboleti; na moje iznenađenje, bilo je to samo blago tapšanje po ramenu.

Don Huan i don Henaro smejali su se poput dva deteta koja proslavljaju obesnu šalu.

»Ne skači toliko«, reče don Henaro. »*Nagual* ti nije neprestano za petama.«

Puknuo je usnama kao da ne odobrava moju preteranu reakciju, je iskreno i prijateljski raširio ruke. Zagrljao sam ga. On me potapša po leđima s najvećom prijateljskom toplinom.

»*Nagual* te mora zanimati samo u određenim trenucima«, reče on. »Ostalo vreme ti i ja smo kao i svi drugi ljudi na ovom svetu.«

Pogleda don Huana i osmehnu mu se.

»Zar nije tako, Huanko?« upita on naglašavajući to Huanko, smešni nadimak od Huan.

»Tako je, Heranko«, odgovori don Huan izmišljajući nadimak Heranko.

Obojica eksplodiraše od smeha.

»Moram te upozoriti«, reče mi don Huan, »da treba da budeš krajnje oprezan da bi sigurno znao kad je čovek *nagual*, a kad samo običan čovek. Mogao bi umreti ako bi došao u direktan fizički kontakt s *nagualom*.«

Don Huan se okrenu ka don Henaru i sa širokim osmehom upita: »Zar nije tako, Heranko?«

»Tako je, potpuno tako, Huanko«, odvrati don Henaro, i obojica se nasmejaše.

Njihova detinja radost veoma me dirnula. Događaji toga dana bili su iscrpljujući i zbog toga sam bio vrlo osjetljiv. Progutala me je plima samosažaljenja. Samo što nisam zaplakao kako sam nastavljaio sebi da ponavljam da je to, bez obzira šta, što su mi učinili bilo neopozivo i bez sumnje, opasno. Kao da mi čita misli, don Huan odmahnu glavom u neverici. Zakikota se. Ja se potrudih da prekinem unutrašnji dijalog, i mog samosažaljenja nestade.

»Henaro je vrlo srdačan«, primeti don Huan pošto je don Henaro otišao. »Moć je htela da nađeš blagog dobročinitelja.«

Nisam znao šta da kažem. Ta ideja da je don Henaro moj dobročinitelj beskrajno je poticala moju radoznalost. Tražio sam od don Huana da mi ispriča nešto više o tome. On kao da nije bio raspoložen za priču. Pogledao je u nebo i u vrh tamne senke koju je bacalo drveće pored kuće. Seo je i leđima se oslonio na debelu račvastu motku, pobodenu skoro ispred ulaznih vrata, i naložio mi da sednem levo od njega.

Sedoh do njega. On me uhvati za ruku i privuče k sebi. Reče da je ovo doba noći opasno za mene, naročito u ovoj prilici. Vrlo mirnim glasom dade mi nekoliko uputstava: nećemo se pomerati s ovog mesta sve dok on ne bude video da je to pogodno; nastavićemo da pričamo, mirno, bez dugih prekida; a ja treba da dišem i trepcem kao da gledam »nagual«.

»Da li je *nagual* u blizini?« upitah.

»Naravno«, reče on i zakikota se.

Ja se sklupčah do don Huana. On započe da priča, čime me je zapravo sprečavao da ga bilo šta pitam. Čak mi je dodao moju svesku i olovku kao da sam mogao da pišem u mraku. Tvrdio je da treba da budem što je moguće hladnokrvniji i prirodniji i da od hvatanja beležaka nema boljeg načina da se zaštititi moj *tonal*. Celu tu stvar postavio je na vrlo zanimljivu osnovu; reče da ako je hvatanje beležaka moja posebna sklonost, onda moram biti sposoban da to činim i u potpunom mraku. Glas mu je zvučao izazovno kad je rekao da bih hvata-

nje beležaka mogao pretvoriti u ratnički zadatak, i da u tom slučaju mrak ne bi predstavljao smetnju.

Mora da me je nekako u to uverio jer sam uspeo da zabeležim delove našeg razgovora. Njegova glavna tema bila je don Henaro kao moj dobročinitelj. Zanimalo me kad je don Henaro postao moj dobročinitelj, a don Huan me je nagovarao da se setim nekog navodno neobičnog događaja koji se desio onog dana kad sam sreo don Henara, i koji je poslužio kao pravi predznak. Nisam se mogao setiti ničega sličnog. Počeh potanko da izlažem svoje doživljaje; koliko sam se mogao prisetiti, bio je to krajnje nevažan i slučajan susret, koji se desio u proleće 1968. Don Huan me prekide.

»Ako si toliko glup da se ne sećaš«, reče on, »onda bolje neka ostane tako kako kažeš. Ratnik se drži izreka moći. Setićeš se kad to bude potrebno.«

Don Huan reče da je najteže od svega imati dobročinitelja. Za primer je uzeo slučaj svoga učenika Elihija, koji je s njim proveo mnogo godina. Reče da Elihio nije bio kadar da sebi pronađe dobročinitelja. Upitah da li će ga Elihio na kraju ipak naći; on odgovori da nema načina da se predvide hirovi moći. Podsetio me je kako smo jednom, pre nekoliko godina, sreli grupu mladih Indijanaca koji su lutali pustinjom u severnom Meksiku. Reče da je »video« da nijedan od njih nema dobročinitelja, i da su mu cela okolina i raspoloženje u tom trenutku baš pogodovali da im pomogne pokazujući im »nagual«. Govorio je o jednoj noći kad sam sa još trojicom mladića sedeo pored vatre dok je don Huan izvodio jedan, po mom mišljenju, spektakularan šou u kojem se, po svemu sudeći, svakome od nas pojavio u drukčijem obličju.

»Oni momci znali su mnogo toga«, reče on. »Među njima si jedino ti bio žutokljunac.«

»Šta se posle toga dogodilo s njima?« upitah.

»Neki od njih pronašli su dobročinitelja«, odgovori on.

Don Huan reče kako je dužnost dobročinitelja da se stavi u službu moći, i da početniku posveti isto onoliko pažnje, ako ne i više, koliko i učitelj.

Za vreme kratke pauze u našem razgovoru začuh neko čudno struganje iza kuće. Don Huan me zadržao; bio sam skoro ustao od straha. Pre nego što se začula ta buka, naš razgovor je za mene bio nešto sasvim prirodno. Ali, kad je nastala pauza, i za trenutak nastupila tišina, ono čudno struganje je postalo iznenada prisutno. U tom trenutku bio sam ubeđen da je naš razgovor bio nekakav neobičan događaj. Imao sam osećaj da su don Huanove i moje reči zvučale kao kad se cepa hartija, i da se ono struganje smišljeno šunjalo čekajući priliku da nasrne.

Don Huan mi naredi da mirno sedim i ne obraćam pažnju ni na šta oko sebe. Struganje me je podsećalo na mrmotovo grebanje po čvrstoj, suvoj zemlji. U trenutku kad sam to pomislio, imao sam takođe i vizuelnu predstavu nekog glodara, poput onog kojeg mi je don Huan bio pokazao na svom dlanu. Kao da sam padao u san i moje misli se preobraćale u vizije ili snove.

Počeh da izvodim onu vežbu disanja i da, stisnuvši šake, držim stomak. Don Huan je nastavio da govori, ali ga ja nisam slušao. Pažnja mi je bila usmerena na tiho šuštanje nekog zmijolikog tela koje je klizilo preko sitnog suvog lišća. Za trenutak me uhvati panika i osetih gađenje pri pomisli da to neka zmija puzi po meni. Nehotice gurnuh stopala pod don Huanove noge i počeh divlje da dišem i trepcem.

Tad ono šuštanje čuh tako blizu kao da je bilo na dva-tri koraka od mene. Obuze me još veća panika. Don Huan hladnokrvno reče da »nagual« mogu odbiti jedino tako ako ostanem pribran. Naredio mi je da ispružim noge i ne obraćam pažnju na šuštanje. Bespogovorno je zahtevao da pišem ili da mu postavljam pitanja i da se trudim da ne podlegnem.

Posle velike borbe, upitao sam ga da li don Henaro pravi tu buku. On odvrati da je to »nagual« i da ne bi trebalo da ih mešam; reče da je Henaro ime »tonala«. Zatim dodade još nešto, ali ga ja nisam razumeo. Nešto je kružilo oko kuće, tako da nisam mogao da se usredsredim na naš razgovor. On mi naredi da uložim najveći napor. U jednom trenutku uhvatih sebe kako lupetam

gluposti o tome da sam bezvredan. Trže me strah i ja naglo pređoh u stanje potpune bistrine. Don Huan mi tad reče da je dobro to što osluškujem. Ali nisu se čuli nikakvi zvuci.

»Nagual je otišao«, reče don Huan, ustade i uđe u kuću.

Upalio je don Henarovu petrolejku i zgotovio malo hrane. Jeli smo u tišini. Zapitah ga da li će se »nagual« vratiti.

»Neće«, reče on ozbiljno. »Samo te je proveravao. U ovo doba noći, neposredno posle sumraka, trebalo bi da se uvek u nešto upuštaš. U bilo šta. Samo nakratko, možda na jedan sat koji je za tebe najsmrtonosniji.

»Noćas te je nagual pokušao da natera da poklekneš, ali si bio dovoljno jak da odbiješ njegov nalet. Jednom si mu podlegao i tad sam morao da te polijem vođom, ali ovog puta si dobro činio.«

Ja primetih da reč »nalet« daje događaju prizvuk nečega vrlo opasnog.

»Prizvuk nečega opasnog? Čudno ti gledaš na to«, reče on. »Ne pokušavam da te uplašim. Radnje naguala su smrtonosne. To sam ti već rekao, i nije tačno da Henaro pokušava da te povredi; naprotiv, on se o tebi besprekorno brine, ali, ako nemaš dovoljno lične snage da odgovoriš na nalet naguala, gotov si, bez obzira na moju pomoć ili Henarovu brigu.«

Pošto smo završili s jelom, don Huan sede do mene i zirnu mi preko ramena u beleške. Ja primetih da će mi, možda, biti potrebno nekoliko godina da sredim sve to što mi se dogodilo u toku ovog dana. Znao sam da sam bio preplavljen opažanjima za koja se nisam mogao nadati da ću ih ikad shvatiti.

»Ako ne možeš da ih shvatiš, ti si onda u velikoj formi«, reče on. »U zbrci si kad razumeš. Naravno, ovo ti kažem s gledišta jednog vraća. S gledišta nekog prosečnog čoveka, ti toneš ako ne uspeš da razumeš. U tvom slučaju, rekao bih da bi neki prosečan čovek mislio da si asocijalan, ili da to postaješ.«

Nasmejah se njegovom izboru reči. Znao sam da mi pojmom asocijalno uzvraća; tu reč sam mu pomenuo pre

izvesnog vremena u vezi sa svojim strahovanjima. Uveravao sam ga da ga ovog puta neću pitati ništa o onom što sam proživio.

»Nikad nisam stavljaao zabranu na razgovor«, reče on. »Možemo pričati o *nagualu* koliko ti volja, ali sve dok ne pokušaš da ga objasniš. Ako se tačno sećaš, rekao sam da se u postojanje *naguala* možeš samo uveriti. Dakle, možemo pričati o onome u šta smo se uverili i kako smo se uverili. Ali ti hoćeš da objasniš kako je sve to moguće, a to je gnusno. Želiš da *nagual* objasniš *tonalom*. To je glupo, naročito kad si ti u pitanju, jer se više ne možeš kriti iza svog neznanja. Ti vrlo dobro znaš da govorom osmišljavamo samo zato što se zadržavamo u određenim granicama, kojima ne možemo ograničiti *nagual*.«

Potrudio sam se da razjasnim tu stvar. Ne samo da sam hteo da sve objasnim s racionalne tačke gledišta već je i sama moja potreba za objašnjavanjem poticala iz nužde da očuvam red u svim tim snažnim naletima haotičnih pobuda i percepcija.

Don Huan ove moje reči prokomentarisao tako kao da pomoću njih pokušavam da odbranim stav s kojim se ne slažem.

»Znaš ti vrlo dobro da se prepuštaš«, reče on. »Očuvati red znači biti savršen *tonal*, a to biti znači postati svestan svega što se odigrava na ostrvu *tonala*. Ali ti to nisi. Samim tim ni tvoj argumenat o očuvanju reda nije tačan. Koristiš ga samo zato da bi sve bilo po tvom.«

Nisam znao šta da kažem. Don Huan me na izvestan način težio govoreći mi kako je potreban ogroman napor da se očisti ostrvo »*tonala*«. Zatim je zatražio da mu ispričam sve što sam opazio prilikom svoga drugog susreta s »*nagualom*«. Kad sam završio, on reče da je to što sam video kao krznenog krokodila bio samo jedan mali deo don Henarovog smisla za humor.

»Šteta što si još uvek tako težak«, reče on. »Uvek te spetlja zbunjenost, pa ti izmakne Henarovo pravo umeće.«

»Da li si i ti bio svestan njegove pojave, don Huane?«

»Nisam. Ta predstava bila je samo za tebe.«

»A šta si *video*?«

»Danas sam jedino mogao da *vidim* kretanje *naguala*, njegovo lebdenje kroz krošnje drveća i kovitlanje oko nas. Svako ko vidi može se u to uveriti.«

»A neko ko ne *vidi*?«

»Taj ne bi ništa opazio, možda jedino to kako se drveće povija pod naletom divljeg vetra. Svaki nepoznat izraz *naguala* mi tumačimo kao nešto što znamo; u ovom slučaju, *nagual* bi mogao biti protumačen kao neki povetarac od kojeg lišće treperi, ili možda kao neka čudna svetlost, kao neki džinovski svitac. Ako bi pritisnuo nekog čoveka koji ne *vidi*, on bi rekao da misli da je video, najverovatnije, nešto neobično; budući da njegove oči pripadaju *tonalu*, one moraju biti ograničene na svet *tonala*, a u njemu nema ničega zapanjujuće novog, ničega što oči ne bi mogle prihvatiti a *tonal* objasniti.«

Zamolih ga da mi kaže nešto o onim nepoznatim percepcijama do kojih je dolazilo kad su mi njih dvojica šaputali na uho.

»Bio je to najvažniji deo celog događaja«, reče on.

»I ostali mu se mogu priključiti, ali je taj bio kruna svih. Pravilo poziva dobročinitelja i učitelja da pristupe toj konačnoj pripremi. Ona je najteža. I učitelj i dobročinitelj moraju biti besprekorni ratnici da bi preduzeli taj poduhvat cepanja čoveka. Ti to još uvek ne znaš, jer je još van tvog domašaja, ali je moć opet imala obzira prema tebi. Henaro je najbesprekorniji ratnik koji postoji.«

»Zašto je cepanje čoveka neki veliki poduhvat?«

»Zato što je opasan. Mogao si umreti kao sićušna buba. Čak i gore, moglo se desiti da ne budemo u stanju da te ponovo sastavimo, te bi ostao na tom nivou osećanja.«

»Zašto je bilo potrebno da mi to učinite, don Huane?«

»U određenom trenutku *nagual* mora da šapne učniku na uvo i da ga rascepi.«

»Šta to znači, don Huane?«

»Da bi bio prosećan *tonal*, čovek mora biti celovit. Celo njegovo biće mora pripadati ostrvu *tonala*. Bez te celovitosti čovek bi poludeo; vrač, međutim, mora da rascepi tu celovitost, ali ne ugrožavajući svoje postojanje. Vračev cilj je da ustraje; on ne prihvata nepotrebne rizike, i zato godinama čisti svoje ostrvo, sve do trenutka kada može, tako reći, da ispuzi sa njega. Čepanje čoveka kapija je za jedan takav beg.

»To cepanje, mada je bilo jedna od najopasnijih stvari koju si ikad doživeo, prošlo je glatko i jednostavno. *Nagual* te je majstorski vodio. Veruj, jedino besprekoran ratnik može to učiniti. Zadovoljan sam tobom.«

Don Huan mi stavi ruku na rame i ja tad osetih ogromnu potrebu da zaplačem.

»Da li se približavam trenutku kad te više nikad neću videti?« upitah.

On se nasmeja i odmahnu glavom.

»Prepuštaš se kao pravi šmokljan«, reče on. »Ipak, svi mi to činimo. Jedina razlika je u tome što to činimo na različite načine. Katkad se i sâm prepuštam. Moj način je što osećam kako sam te previše tetošio i učinio te slabim. Znam da se i Henaro isto tako oseća kad je u pitanju Pablito. Tetoši ga kao dete. Ali, moć je to tako uredila. Henaro daje Pablitu sve što može, tako da niko ne bi mogao poželeti nešto više. Niko ne može kritikovati ratnika ako besprekorno daje sve od sebe.«

Jedan trenutak je ćutao. Ja sam bio isuviše nervozan da bih sedeo u tišini.

»Šta misliš da se dešavalo kad sam osećao kao da me usisava vakuum?« upitah.

»Tad si plovio«, reče on odsečno.

»Kroz vazduh?«

»Ne. Za *nagual* ne postoje zemlja, vazduh ili voda. U ovom času se i sam možeš složiti s tim. Dvaput si bio u predvorju, pred vratima *naguala*. Rekao si mi da je sve ono što si susreo bilo nepoznato. Dakle, *nagual* plovi, ili leti, ili čini bilo šta drugo, u *svom* vremenu, a ono nema nikakve veze s vremenom *tonala*. Te dve stvari se ne rimuju.«

Kako to don Huan reče, ja osetih neku jezu u telu. Vilica mi pade i usta mi se nehotice otvoriše. Uši mi se otčepiše i tad začuh neko jedva osetno zujanje ili treperenje. Dok sam te svoje osećaje opisivao don Huanu, primetih da to, dok govorim, zvuči tako kao da priča neko drugi. Bio je to jedan složen osećaj da mi sopstvene reči dolaze do ušiju pre nego što sam ih izgovorio.

Moje levo uvo bilo je izvor neobičnih osećaja. Osetio sam da snažnije i bolje čujem na njega nego na desno. Bilo je u njemu nečega čega ranije nije bilo. Kad se okrenuh da pogledam don Huana, koji je bio desno od mene, postadoh svestan niza jasnih slušnih percepcija oko tog uva. Bio je to neki prostor, neki opseg, unutar kojeg sam mogao sve čuti neverovatno verno. Okrećući glavu, mogao sam svojim uvom podrobno ispitati sve oko sebe.

»Učinilo je to šaputanje *naguala*«, reče don Huan kad mu opisah svoj čulni doživljaj. »Dolaziće ti pokatkad, a zatim nestajati. Nemoj ga se plašiti, niti bilo kog drugog neobičnog osećaja koji bi odsad mogao imati. Ali, iznad svega, nemoj se prepustiti i postati opsednut njima. Znam da ćeš uspeti u tome. Ono je bio pravi trenutak za tvoje cepanje. Za sve to pobrinula se moć. Sad sve zavisi od tebe. Ako si dovoljno snažan, podnećeš šok da si rascepljen. Ali, ako si nesposoban da ustraješ, počćeš polako da propadaš. Počćeš da veneš, gubiš težinu, blediš, postaćeš duhovno odsutan, nervozan, tih.«

»Da ste mi možda pre nekoliko godina kazali«, rekoh, »šta ti i don Henaro radite, sad bih imao dovoljno...«

On podiže ruku i ne dade mi da završim.

»To je besmislena izjava«, reče on. »Jednom si mi rekao da bi dosad već bio vrač da nije činjenice da si tvrdoglav i sklon racionalnim objašnjenjima, koja ti stoje na putu. Naprotiv, ti nedostaci su tvoj put ka moći. Nećeš valjda da kažeš da bi ti moć doletela kad bi ti život bio drukčiji.

»Henaro i ja moramo delati na isti način kao ti, u okviru određenih granica. Moć je ta koja postavlja te granice, a ratnik je, recimo to tako, zatočenik moći;

zatočenik kome se daje da slobodno bira: da dela ili kao besprekoran ratnik ili kao budala. U konačnim razmatranjima, možda ratnik nije zatočenik već rob moći, jer taj izbor za njega više nije izbor. Henaro ne može da dela ni na jedan drugi način sem besprekorno. Kad bi delao kao budala, to bi ga iscrplo i prouzrokovalo njegovu smrt.

»Razlog što se plašiš Henara leži u tome što on koristi put straha da bi suzio tvoj *tonal*. To tvoje telo zna, premda ne i tvoj *razum*, i zato hoće da pobjegne kad god je Henaro u blizini.«

Ja napomenuh da me vrlo zanima da znam da li me don Henaro namerno plaši. On reče da »nagual« čini čudne stvari, stvari koje se ne mogu predvideti. Kao primer mi je naveo ono što se tog jutra dogodilo, kad me je sprečio da se okrenem nalevo i pogledam don Henara koji je bio na drvetu. Reče da je bio svestan onoga što je njegov »nagual« učinio, mada nije bilo načina da to unapred sazna. Njegovo objašnjenje cele stvari bilo je da je moj iznenadni pokret ulevo bio korak ka mojoj smrti koji je moj »tonal« hotimice činio kao samoubilački pokušaj. Taj pokret uznemirio je njegov »nagual«, što je imalo za posledicu da neki njegov deo padne na mene.

Nehotice učinih neki zbunjen pokret.

»Tvoj *razum* ti opet govori da si besmrtni«, reče on.

»Šta time misliš da kažeš, don Huane?«

»Besmrtno biće ima na raspolaganju sve vreme ovog sveta za sumnje, zbunjenost i strahovanja. Ratnik, s druge strane, ne može pristati uz značenja stvorena po naređenju *tonala*, jer pouzdano zna da njegova sveukupnost nema više doli trunku vremena na ovom svetu.«

Hteo sam ozbiljno da istaknem jednu stvar. Moja strahovanja, sumnje i zbunjenost nisu bili na svesnom nivou i; ma koliko sam pokušavao da ih kontrolišem, svaki put kad bih se suočio s don Huanom i don Henarom, osetio bih se bespomoćnim.

»Ratnik ne može biti bespomoćan«, reče on. »Niti zbunjen ili uplašen, bez obzira na uslove. Ratnik ima

vremena samo za svoju besprekornost; sve drugo iscrpljuje mu moć kojom ga ta besprekornost ispunjava.«

»Vratili smo se ponovo na moje staro pitanje, don Huane. Šta je to besprekornost?«

»Da, vratili smo se na tvoje staro pitanje, a dosledno tome, i na moj stari odgovor: »Besprekornost je da daš sve od sebe ma šta činio.«

»Ali, don Huane, ja hoću da kažem da neprekidno imam utisak da dajem sve od sebe, a očito nije tako.«

»Nije to tako komplikovano kao što ti se čini. Odgovor na sva ta pitanja koja se tiču besprekornosti jeste osećanje ima li se ili nema vremena. Iskustvo kaže da nisi besprekoran kada osećaš ili delaš poput bića koje ima na raspolaganju sve vreme ovoga sveta; u tim trenucima treba da se okreneš i pogledaš oko sebe i onda ćeš shvatiti da je tvoje osećanje da imaš toliko vremena najobičnija budalaština. Na ovom svetu nema spasenih!«

KRILA PERCEPCIJE

Don Huan i ja proveli smo ceo dan u planinama. Otišli smo u zoru. Odveo me je na četiri mesta moći i na svakom od njih mi dao posebna uputstva kako da se približim ispunjenju onoga izuzetnog zadatka koji mi je pre nekoliko godina označio kao moju životnu situaciju. Vratili smo se kasno po podne. Pošto smo jeli, don Huan napusti don Henarovu kuću. Reče mi da moram da sačekam Pablita, koji će doneti petrolej za lampu, i da treba da pričam s njim.

Uskoro sam bio sasvim zanet radom na svojim beleškama i nisam čuo da je Pablito došao, sve dok se nije stvorio pored mene. Pablitoovo objašnjenje bilo je da je išao »hodom moći« i da ga stoga nisam mogao čuti, osim ako nisam sposoban da »vidim«.

Pablito mi se uvek dopadao. Nisam, međutim, često imao prilike da budem nasamo s njim, iako smo bili dobri prijatelji. Pablita sam oduvek smatrao izvanredno šarmantnom osobom. Zvao se, naravno, Pablo, ali deminutiv, Pablito, više mu je odgovaralo. Bio je sitan, ali žilav. I on je, kao don Henaro, bio vitak, iznenađujuće mišićav, i jak. Imao je, možda, blizu trideset godina, ali je izgledao kao da mu je osamnaest. Bio je tamnopus i srednjeg rasta. Njegove smeđe oči bile su bistre i sjajne, a kao i don Henaro, imao je očaravajući osmeh u kojem je bilo nečeg đavolskog.

Zapitah ga za njegovog prijatelja Nestora, don Henarovog drugog učenika. Ranije sam ih uvek viđao zajedno, i svaki put sam imao utisak da su savršeno bliski; bili su, međutim, različito građeni i imali različite karaktere. Dok je Pablito bio veseo i otvoren, Nestor je

bio sumoran i povučen. Bio je takođe viši rastom, teži, tamnije puti, i mnogo stariji.

Pablito mi reče da se Nestor najzad uključio u rad s don Henarom, i da je postao sasvim druga ličnost otkako sam ga poslednji put video. Nije hteo dalje da govori o Nestorovom radu ni o njegovoj promeni, pa naglo promeni temu razgovora.

»Čujem da te *nagual* nešto muči«, reče.

Bio sam iznenađen što to zna, pa ga zapitah kako je to doznao.

»Henaro mi sve govori«, reče on.

Zapazih da on o don Henaru ne govori na tako formalan način kao ja. Jednostavno ga je zvao, prisnim tonom, Henaro. Reče da mu je don Henaro kao brat i da su slobodni jedan prema drugom kao da su rođaci. Otvoreno izjavi da veoma voli don Henara. Bio sam duboko dirnut njegovom jednostavnošću i iskrenošću. Razgovarajući s njim, shvatih koliko smo don Huan i ja bliski po temperamentu; zato je naš odnos bio tako formalan i strog u poređenju sa odnosom don Henara i Pablita.

Upitah Pablita zbog čega se boji don Huana. On zahteva. Kao da od same pomisli na don Huana ustuknu. Nije odgovorio. Izgledalo je kao da me procenjuje na neki tajanstven način.

»Ti ga se ne bojiš?« upita on.

Ja mu rekoh da se plašim don Henara, a on se nasmeja kao da je to poslednja stvar koju je očekivao da će čuti. Reče da se don Huan i don Henaro razlikuju kao dan od noći. Don Henaro je dan, a don Huan noć, i kao takav, najstrašniji biće na svetu. Opisujući strah od don Huana, Pablito mi poveri u kakvoj se situaciji nalazi kao učenik.

»U krajnje jednom sam stanju«, reče on. »Kad bi video šta mi je u kući, shvatio bi da znam suviše za običnog čoveka, pa ipak, kad bi me video s *nagualom*, shvatio bi da ne znam dovoljno.«

Brzo je promenio temu i počeo da se smeje što stalno beležim. Reče da ga je don Henaro satima zabavljao imitirajući me. Dodade da me don Henaro ve-

ma voli, uprkos nekim mojim čudnim osobinama, i da je izrazio zadovoljstvo što sam njegov »protegido«.

Prvi put sam tad čuo tu reč. Ona je odgovarala jednom drugom izrazu koji sam čuo od don Huana na početku našeg druženja. Rekao mi je tad da sam ja njegov »escogido«, izabranik. Reč »protegido« značila je štićenik.

Zamolih Pablita da mi priča o svojim susretima s »nagualom« i on mi ispriča svoj prvi okršaj s njim. Reče mi kako mu je don Huan jednom dao neku korpu, što je smatrao poklonom dobre volje. Okačio je o čiviluk iznad vrata u svojoj sobi, i pošto nije mogao da smisli za šta bi je u tom trenutku upotrebio, zaboravio je na nju ceo taj dan. Reče kako je mislio da je korpa dar moći i kako treba da bude upotrebljena za nešto sasvim posebno.

U ranim večernjim satima, za koje Pablito reče da su i njegovo smrtonosno doba dana, ušao je u sobu da uzme svoju jaknu. Bio je sam u kući i spremao se da pođe u posetu jednom prijatelju. U sobi je bio mrak. Dohvatio je jaknu i, kad je hteo da izađe, ona korpa je pala ispred njega i dokotrljala mu se do nogu. Pablito reče da je smehom odagnao strah čim je video da je to samo korpa koja se otkočila s kuke. Kad se sagnuo da je podigne, doživeo je najveći šok u životu. Korpa je odskočila van njegovog domašaja i počela da se trese i cvili kao da je neko uvrće ili pritiska. Pablito reče da je bilo dovoljno svetlosti koja je dolazila iz kuhinje da se jasno razazna sve u sobi. Zurio je u korpu neko vreme, mada je osećao da ne bi trebalo to da čini. Korpa je počela da se grči usred nekog teškog, hripavog i napornog disanja. Pablito je tvrdio, prepričavajući svoj doživljaj, da je zaista video i čuo kako korpa diše, da je ona bila živa i da ga je nemilice jurila po sobi, sprečavajući ga da izađe. Reče da je korpa onda počela da raste, tako da se bambusova trska olabavila i zaokruglila u ogromnu loptu, koja se poput spleta suvog loptastog pustinskog korova kotrljala prema njemu. Tresnuo je leđima na pod i lopta je počela da mu se puže uz noge. Pablito reče da je tad već bio van

sebe, i da je histerično vrištao. Lopta ga je zarobila i kotrljala mu se po nogama izazivajući mu žmarke po celom telu. Pokušao je da je odgurne i tad je primetio da je ta lopta don Huanovo lice otvorenih usta spremnih da ga prožderu. U tom trenutku nije mogao više da podnese užas, te je izgubio svest.

Veoma iskreno i otvoreno, Pablito mi je ispričao niz zastrašujućih susreta koje su on i njegovi ukućani imali s »nagualom«. Proveli smo sate pričajući. On je, po svemu sudeći, bio u istoj neprilici kao i ja, ali je, bez sumnje, imao više smisla za snalaženje u svetu vračeva.

U jednom trenutku ustade i reče kako oseća da don Huan dolazi i da ne želi da bude ovde zatečen. Zbrisao je neverovatno brzo. Kao da ga je nešto izvuklo iz sobe. Nestao je pre nego što sam uspeo da se pozdravim s njim.

Don Huan i don Henaro se ubrzo pojavili. Smejali su se.

»Pablito je jurio putem kao da mu je za petama sam đavo«, reče don Huan. »Pitam se zašto?«

»Mislim da se uplašio kad je video kako se Karlitos lomi pišući«, reče don Henaro, rugajući se mom beleženju.

Približi mi se.

»Hej! Imam ideju«, reče skoro šapatom. »Pošto toliko voliš da pišeš, što onda ne naučiš da to činiš prstom umesto olovkom. To bi bilo nešto.«

Don Huan i don Henaro seli su pored mene i, smejući se, razmatrali mogućnost pisanja prstom. Ozbiljnim glasom don Huan stavi jednu čudnu opasku. Reče: »Nema sumnje da bi mogao da piše prstom, ali, da li bi to mogao da pročita?«

Don Henaro se presamiti od smeha i dodade: »Ubeđen sam da on može sve da pročita.« Zatim počeo da pripoveda veoma zbunjujuću priču o nekom seoskom đilkošu koji je postao važna javna ličnost za vreme nekakvog političkog prevrata. Don Henaro reče kako je junak njegove priče bio naimenovan za ministra, ili guvernera, a možda čak i za predsednika, što govori da

je prosto neverovatno šta sve ljudi mogu da učine u svojoj ludosti. Zahvaljujući ovom naimenovanju, poverovao je da je zaista značajan i stoga naučio da zauzme pozu.

Don Henaro zastade i ispitivački me odmeri poput lošeg glumca koji pokušava da nadigra samog sebe. Namignu mi i nekoliko puta izvi i spusti obrve. Reče da je junak ove priče bio vrlo uspešan u javnim nastupima i da je bez ikakve teškoće mogao da izdeklamuje govor, ali se od čoveka njegovog položaja zahtevalo da čita te govore, a on je bio nepismen. I tako se on dosetio kako sve da nadmudri. Imao je nekakav ispisani list papira kojim je mahao kad god je držao neki govor. Tako su njegova sposobnost i, uopšte, svi kvaliteti izgledali nesumnjivi svim seoskim đilkošima. Ali jednoga dana naiđe neki pismeni stranac i primeti da naš junak čita svoj govor držeći list naopako. On počeo da se smeje i svima otkri prevaru.

Don Henaro ponovo za trenutak zastade, pogleda me žmirkajući i upita: »Da li misliš da se time naš junak dao zbuniti? Ni govora. Pogledao je mirno sve okupljene i rekao: „Naopačke? Kakve to veze ima kad znaš da čitaš?“ I đilkoši su se složili s njim.«

Don Huan i don Henaro prsnuše u smeh. Don Henaro me blago potapša po leđima. Kao da sam ja bio junak te priče. Osetih se neprijatno i nervozno se nasmejah. Pomislio sam da priča ima neko skriveno značenje, ali se ne usudih to da pitam.

Don Huan mi se približi. Sagnu se i prošapta mi na desno uvo: »Ne misliš li da je smešno?« Don Henaro se, takođe, naže prema meni i šapnu mi na levo uvo: »Šta je rekao?« Mahinalno sam reagovao na oba pitanja napravivši nehotičnu sintezu.

»Da. Mislio sam pitao je smešno«, rekoh.

Bili su, očevidno, svesni dejstva svojih manipulisanja; smejali su se dok im suze nisu potekle niz lice. Don Henaro je, po običaju, bio neobuzdaniji od don Huana; pao je na leđa i otkotrljao se nekoliko metara od mene. Legao je na stomak, ispružio ruke i noge, i zavrteo se kao na vrtešci. Obrtao se tako dok nije došao

do mene i dodirnuo me nogom. Onda se naglo podigao i bleskasto se osmehnuo.

Don Huan se držao za slabine. Tako se smejavao da se činilo da ga je od toga zaboleo stomak.

Malo potom, obojica se nagnuše k meni i nastaviše da mi šapuću na uši. Pokušao sam da zapamtim sled njihovih izjava, ali sam posle uzaludnog napora odustao. Bilo ih je previše.

Šaputali su mi dok ponovo nisam osetio da sam rascepljen. Postao sam magla, kao prethodnog dana, žuti sjaj koji je sve neposredno osećao. U stvari, jednostavno sam »znao«. U to se nisu umešale misli; bile su to samo izvesnosti. A kad dođoh u dodir s nekim mekim, sunderastim i gumastim osećajem, koji je bio van mene, a ipak deo mene, »znao« sam da je to drvo. Osetio sam da je to neko drvo po njegovom mirisu. Nije mirisalo ni na jedno određeno drvo kojeg sam se mogao setiti, ali, bez obzira na to, u meni je nešto »znalo« da je taj neobični miris »esencija« drveta. Nije to bilo baš osećanje da znam, ni rasuđivanje o tom znanju, niti, pak, zbrkano traženje odgovora na sve. Jednostavno sam znao da sam u dodiru s nečim, s nečim svud oko sebe — s nekim blagonaklonim, toplim, izuzetno jakim mirisom koji je dolazio od nečega što nije bilo ni čvrsto ni tečno, već nešto nedefinisano drugo, a za šta sam »znao« da je drvo. Osećao sam da, »znajući« ga na taj način, pogađam njegovu suštinu. Nije me odbijalo. Pre me je pozivalo da se stopim s njim. Obujmljivalo me ili sam to ja činio s njim. Između nas je postojala veza koja nije bila ni istančana niti neugodna.

Sledeći osećaj kojeg sam se mogao jasno prisetiti bio je nekakav talas čuđenja i ushićenja. Sav sam podrhtavao. Bio je prijatan, ali na tako neodređen način da ga nisam mogao nigde svrstati. U svakom slučaju, znao sam da je to s čime sam u dodiru — zemlja. Neki deo mene utvrdio je s potpunom sigurnošću da je to zemlja. Ali onog trenutka kad sam pokušao da razaberem beskraj tih neposrednih opažaja, izgubio sam svaku sposobnost da ih odredim.

Zatim sam se iznenada ponovo pribrao. Mislio sam. Bio je to tako nagao prelaz da sam pomislio da sam se probudio. Pa ipak, bilo je nečeg u tom načinu na koji sam osećao da to nisam potpuno ja. Znao sam da nešto zaista nedostaje pre nego što sam potpuno otvorio oči. Obazreo sam se oko sebe. Bio sam još uvek u snu, ili imao nekakvu viziju. Proces mišljenja, međutim, ne samo da mi nije bio oslabljen već je bio neobično tečan. Brzo procenih situaciju. Bio sam siguran da su don Huan i don Henaro izazvali to moje snoviđenje u naročite svrhe. Upravo kad mi je izgledalo da mogu shvatiti tu njihovu nameru, nešto što mi je bilo potpuno strano prisili me da obratim pažnju na sve oko sebe. Dugo mi je trebalo da se orijentišem. Ležao sam zapravo na stomaku, a to na čemu sam ležao bio je nekakav vrlo neobičan pod. Ispitujući ga, nisam mogao da se oduprem osećanju straha i čuđenja. Nije mi bilo jasno od čega je napravljen. Nepravilne tanke ploče od nekog nepoznatog materijala bile su poređane na neki sasvim zamršen pa ipak jednostavan način. Bile su postavljene jedna uz drugu, ali nisu bile pričvršćene za zemlju ni međusobno. Bile su elastične i popustile su kad sam pokušao da ih razdvojim, ali kad sam prestao da ih pritiskam, vratile su se na staro mesto.

Pokušah da ustanem, i tad me obuze dokraja neobična čulna deformacija. Nisam imao kontrolu nad telom; u stvari, moje telo kao da nije bilo moje. Bilo je nepomično; izgubio sam vezu sa svakim njegovim delom i, kad pokušah da ustanem, ruke mi otkazaše i ja se bespomoćno zaklatih na stomaku i izvrnuh na stranu. Zamah klaćenja umalo me ponovo potpuno ne vrati na stomak. Ali, kako su mi ruke i noge bile ispružene, one to ne dozvoliše i ja ostadoh da ležim na leđima. U tom položaju za trenutak ugledah dve čudnovato građene noge sa najiskrivljenijim stopalima koja sam ikad video. Bio sam to ja! Kao da sam bio zavijen u neku tuniku. Pade mi na pamet da, u stvari, upravo posmatram samog sebe kao nekog bogalja ili invalida. Pokušah da se izvijem da bih pogledao u svoje noge, ali sam jedino mogao da napravim trzaj. Gledao sam pravo u neko

žuto nebo, duboko i potpuno žuto kao limun. Bilo je prošarano tamnožutim prugama i bezbrojnim ispupčenjima nalik na kapi vode. To neverovatno nebo delovalo je zaprepasavajuće. Nisam mogao da odredim da li su ona ispupčenja oblaci. Bilo je i delova prekrivenih senkama i delova različitih nijansi žute boje, što sam otkrio pomerajući glavu levo-desno.

Tad mi pažnju privuče nešto drugo: sunce u samom zenitu žutog neba, upravo iznad moje glave, blago sunce — sudeći po tome što sam mogao da gledam u njega — koje je zračilo neku umirujuću, jednoličnu beličastu svetlost.

Pre nego što sam stigao da se udubim u te vanzemaljske prizore, nešto me silovito prodrma; glava mi odskoči i zaklati se napred-nazad. Osetih da sam podignut. Začuh neki prodoran glas i kikot i tad se suočih sa zapanjujućim prizorom: divovskom bosonogom ženom. Lice joj bilo ovalno i ogromno. Imala je crnu kosu i paž-frizuru. Ruke i noge bile su joj džinovske. Podigla me je i stavila na ramena kao da sam lutka. Telo mi je mlitavo visilo. Gledao sam niz njena snažna leđa. Po ramenima i duž kičme imala je fine maljice. Gledajući s njenih ramena, ponovo ugledah onaj divni pod. Mogao sam čuti kako se ugiba pod njenom ogromnom težinom i videti otiske njenih stopala na njemu.

Spustila me je na stomak ispred nekog zdanja, nekakve zgrade. Primetih tad da nešto nije u redu s mojim opažanjem dubine. Nisam mogao da posmatrajući odredim veličinu one zgrade. Na mahove mi je izgledala smešno malena, ali potom, pošto sam prividno prilagodio svoju percepciju, iskreno me zadiviše njene monumentalne dimenzije.

Divovska devojka sede pored mene, što učini da pod zaškripi. Dodirivao sam njeno ogromno koleno. Mirisala je na slatkiši ili jagode. Pričala mi je, a ja sam razumeo sve što bi rekla; pokazujući rukom ono zdanje, reče mi da ću tamo živeti.

Moć opažanja kao da mi se poveća kada sam savladao prvobitnu zaprepasčenost činjenicom da se nalazim na tom mestu. Tad primetih da zgrada ima četiri

izvanredna, ali nefunkcionalna stuba. Nisu ništa podupirali; bili su na vrhu zgrade. Oblikom su bili sušta jednostavnost; bili su dugi i elegantno projektovani, tako da se činilo da streme prema onom zastrašujućem, neopisivo žutom nebu. Ti izokrenuti stubovi izazvaše u meni utisak čiste lepote. Preplavi me estetsko ushićenje.

Stubovi kao da su bili načinjeni iz jednog komada; nisam mogao shvatiti kako. Dva prednja stuba bila su međusobno povezana tankom traverzom, nekom neobičnom dugom šipkom za koju sam mislio da bi mogla biti deo ograde neke verande na pročelju zgrade.

Divovska devojka me natera da na leđima skliznem u zgradu. Krov zgrade bio je crn i ravan, prekriven simetričnim otvorima što su propuštali žučkasti sjaj neba koji je stvarao najneobičnije šare. Bio sam uistinu zapanjen tom krajnjom jednostavnošću i lepotom postignutom tačkama žutog neba koje je provirivalo kroz one pravilne otvore na krovu, i šarama senki što su ih ti otvori stvarali po onom divnom i neobičnom podu. Građevina je bila četvorougona i, izuzimajući njenu uzbuđujuću lepotu, bila mi je cela neshvatljiva.

Bio sam toliko uzbuđen da sam u tom trenutku pozeleo da zaplaćem, ili da ostanem tu zauvek. Ali tad počeo da me vuče neka sila, ili pritisak, ili, pak, nešto što se ne da odrediti. Odjednom se našao van građevine, još uvek ležeći na leđima. Divovska devojka bila je tu, ali ne sama, već s nekom velikom ženom koja je dosegala do neba i zaklanjala sunce. U poređenju s njom, divovska devojka izgledala je kao neka devojčica. Velika žena beše ljuta; dograbila je onu zgradu za jedan od njenih stubova, podigla je, obrnula i postavila na pod. Bila je to stolica!

Ta spoznaja delovala je poput katalizatora; on podstiče neke poražavajuće percepcije. Prikazivale su mi se međusobno nepovezane slike koje su se mogle stopiti u jedinstven tok. U slikama koje su se brzo smenjivale, prepoznah onaj divni i neshvatljivi pod kao asuru; žuto nebo bilo je reljefna štukatura na tavanici sobe; sunce je bilo sijalica; građevina koja je probudila onakvo us-

hićenje u meni bila je stolica koju je neko dete u igri prevrnuo da mu služi kao kuća.

Imao sam još jednu celovitu i povezanu predstavu jedne druge zagonetne arhitektonske konstrukcije monumentalnih razmera. Stajala je za sebe. Izgledala je skoro kao šiljata školjka nekog puža čiji je stražnji deo bio uspravljen. Zidovi su bili načinjeni od udubljenih i izbočenih ploča od nekog čudnog purpurnog materijala; svaka ploča imala je žlebove, pre funkcionalne nego ukrasne.

Ispitao sam građevinu vrlo pažljivo i podrobno i našao da je, kao što je bio slučaj i s prvom, potpuno neshvatljiva. Očekivao sam da ću odjednom podesiti svoju percepciju i otkriti »pravu« prirodnu građevine. Ali se ništa slično nije dogodilo. Imao sam zatim bezbroj nekih stranih i nerazmrsivih »spoznaja«, ili »otkrića«, o zgradi i njenoj funkciji, što je sve bilo besmisleno, jer ih nisam mogao da uklopim ni u kakav poredbeni sistem.

Onda mi se odjednom povratila moja normalna svest. Don Huan i don Henaro bili su pored mene. Bio sam umoran. Potražio svoj sat; nije ga bilo. Don Huan i don Henaro se uglaš zakikotale. Don Huan reče da ne bi trebalo da brinem o vremenu već o tome kako da se usredsredim na sleđenje određenih preporuka koje mi je don Henaro dao.

Okrenuh se prema don Henaru, a on napravi vic. Reče da je najznačajnija preporuka da naučim da pišem prstom, da bih uštedeo olovke i pravio se važan.

Zavitalavali su me zbog mojih beležaka još neko vreme, a onda sam otišao da spavam.

Don Huan i don Henaro saslušale detaljan opis mog doživljaja, koji sam im sutradan, na don Huanov zahtev, izložio.

»Henaro misli da ti je zasad dovoljno«, reče don Huan kad sam završio priču.

Don Henaro potvrdno klimnu glavom.

»Kakvo je značenje onog što sam doživeo prošle noći?« upitah.

»Video si za trenutak najvažniju stvar magije«, reče don Huan. »Prošle noći zavirio si u svoju sveukupnost. Ali, za tebe je to, naravno, u ovom trenutku besmislena izjava. Očevidno, dostizanje sveukupnosti pojedinca nije pitanje njegovog htenja da na to pristane, ili njegove voljnosti da uči. Henaro misli da je tvom telu potrebno vreme da bi u njega utonulo šaputanje *naguala*.«

Don Henaro opet potvrdno klimnu glavom.

»Mnogo vremena«, reče klimajući glavom. »Dvadeset ili čak trideset godina.«

Nisam znao kako da reagujem. Pogledah upitno don Huana. Obojica su bili ozbiljni.

»Zar stvarno baš toliko?« upitah.

»Naravno da ne treba«, uzviknu don Henaro i obojica prsnuše u smeh.

Don Huan reče da treba da se vratim onda kad mi to moj unutrašnji glas bude naložio, a da u međuvremenu pokušam da priberem sva ona uputstva koja su mi davali dok sam bio rasepljen.

»Kako to da učinim?« upitah.

»Tako što ćeš prekinuti svoj unutrašnji dijalog i pustiti da se nešto u tebi izlije i rasprostre«, reče don Huan. »To nešto je tvoja percepcija, ali nemoj pokušavati da shvatiš šta time mislim da kažem. Samo dopusti da te vodi šaputanje *naguala*.«

Onda mi reče da sam prethodne noći video dva niza bitno različitih prizora. Jedan je bio neobjašnjiv, a drugi savršeno prirodan, a red kojim su tekli ukazuje na stanje koje nam je svima svojstveno.

»Jedan prizor bio je *nagual*, a drugi *tonal*«, dodade don Henaro.

Zatražih da mi objasni to što je izjavio. On me pogleda i potapša po leđima.

Don Huan se umeša i reče da su dva prva prizora bila »*nagual*«, i da je don Henaro bio izabrao drvo i zemlju da bi ih njima istakao. Druga dva su bili prizori »*tonala*« koje je lično on izabrao; jedan od njih bila je moja percepcija sveta iz perspektive deteta.

»Činilo se da je to za tebe bio stran svet, jer tvoja percepcija onda još nije bila izgrađena tako da bi odgovarala željenom kalupu.«

»Da li sam nekad zaista tako video svet?« upitah.

»Svakako«, reče on. »Bilo je to tvoje sećanje.«

Zapitah don Huana da li je i ono osećanje estetskog zadovoljstva, koje me beše ushitilo, takođe bilo deo mog sećanja.

»U te prizore ulazimo ovakvi kakvi smo danas«, reče on. »Tu sliku video si onako kako bi je video sada. Pa ipak, to vežbanje bilo je vežbanje percepcije. Bio je to prizor iz tvog detinjstva, kada je ovaj svet postao za tebe ovo što je sada. Iz vremena kad je stolica postala stolica.«

O drugom prizoru nije hteo da razgovara.

»To nije bilo sećanje iz mog detinjstva«, rekoah.

»Tako je«, reče on. »Bilo je to nešto drugo.«

»Da li je to bilo nešto što ću videti u budućnosti?« upitah.

»Nema budućnosti!« uzviknu on odsečno. »Budućnost, to se samo tako kaže. Za vraća postoji jedino *sada* i *ovde*.«

Reče da se o tome u suštini nema šta kazati, jer je vežba imala za cilj da otvori krila moje percepcije, i da sam, iako nisam leteo na njima, ipak dotakao četiri tačke koje bi mi bile nedostupne i nepojmljive sa gledišta moje uobičajene percepcije.

Počeh da kupim svoje stvari pred polazak. Don Henaro mi pomože da spakujem svoju svesku; stavio je na dno moje akt-n-tašne.

»Tu će joj biti toplo i udobno«, reče i namignu.

»Ne moraš se brinuti da će nazepsti.«

Znajući da želim da odem, don Huan kao da je tek sad hteo da počne da govori o mom doživljaju. Nesvesno pokušah da zgrabim svoju tašnu iz don Henarovih ruku, ali je on ispusti na pod pre nego što sam je i dotakao. Don Huan mi je govorio okrenut leđima. Ja podigoh tašnu i užurbano potražih svoju svesku. Don Henaro je zbilja bio tako dobro spakovao da mi je dosta vremena trebalo da je pronađem; napokon sam je iz-

vadio i počeo da pišem. Don Huan i don Henaro su buljili u mene.

»U groznom si stanju«, reče don Huan smejući se.
»Posežeš za svojom sveskom kao pijanac za bocom.«

»Kao brižna majka za svojim detetom«, odseče don Henaro.

»Kao sveštenik za raspelom«, dodade don Huan.

»Kao žena za gavicama«, mijauknu don Henaro.

Nastavili su sa sličnim poređenjima urlajući od sme-
ha dok su me pratili do kola.

DEO TREĆI
OBJAŠNJENJE VRAČEVA

TRI SVEDOKA NAGUALA

Po povratku kući, ponovo sam se suočio sa zadatkom sređivanja svojih osnovnih beležaka. Sva ona iskušenja kroz koja su me don Huan i don Henaro naterali da prođem postala su još uzbudljivija kada sam ponovo razmotrio sve događaje. Primetio sam da moje uobičajeno prepuštanje zbunjenosti i strahu od onoga što sam preživeo više nije tako jako nekada. Više puta nastojao sam da namerno upletem svoja osećanja u spekulisanja, pa čak i u samosažaljenje, što sam i ranije činio; ali nešto je nedostajalo. Imao sam isto tako nameru da zapišem bezbrojna pitanja koja sam želeo da postavim don Huanu, don Henaru, pa čak i Pablitu. Taj plan je propao pre nego što sam ga i počeo da ostvarujem. Bilo je u meni nečega što me je sprečavalo da zapadnem u neko ispitivačko stanje ili smeteno raspoloženje.

Nisam nastojao da se vratim don Huanu i don Henaru, ali nisam ni odbacivao tu mogućnost. Međutim, jednog dana, bez ikakvog premišljanja, jednostavno osetih da je došlo vreme da ih vidim.

Ranije sam, kad god sam se spremao na put u Meksiko, odlazio sa osećanjem da u sebi nosim bezbroj važnih pitanja koja sam želeo što pre da postavim don Huanu; ovog puta mi ništa nije bilo na umu. Kao da sam se radeći na svojim beleškama rasteretio prošlosti i bio spreman za *sad* i *ovde* don Huanovog i don Henarovog sveta.

Trebalo je da sačekam svega nekoliko sati pa da me don Huan »nađe« na pijaci jednog planinskog gra-

dića u srednjem Meksiku. Pozdravio me je veoma srdačno i usput dao predlog. Rekao je da bi voleo, pre nego što odemo don Henaru, da poseti don Henarove učenike, Pablita i Nestora. Kako sam skrenuo sa autoputa, on mi reče da pažljivo zagledam svaki neobičan znak pored puta ili na njemu. Zamolih ga da mi podrobnije objasni šta misli.

»Ne mogu«, reče on. »*Nagualu* nisu potrebna precizna objašnjenja.«

Njegov odgovor delovao je tako da sam nehotice usporio vožnju. On se na to glasno nasmeja i dade mi rukom znak da nastavim da vozim.

Kad se približismo gradu u kome su živeli Pablito i Nestor, don Huan mi reče da stanem. Učinio je neprimetnu kretnju glavom da ukaže na gomilu izvađenog kamenja srednje veličine na levoj strani puta.

»Tamo je *nagual*«, reče on šapatom.

Nije bilo nikog u blizini. Očekivao sam da vidim don Henara. Ponovo pogledah u ono kamenje i onda brzim pogledom ispitah sve uokolo. Nisam ništa video. Napregoh oči da nešto ipak razaberem, bar neku životinju, bubu, senku, čudan oblik tog kamenja, bilo šta neobično. Nakon jednog trenutka odustadoh i okrenuh se da pogledam don Huana. On izdrža moj uporan ispitivački pogled bez osmeha, a zatim mi nadlanicom blago gurnu ruku da pogledam ponovo u ono kamenje. Zurio sam u njega, a onda don Huan izađe iz kola i pozva me da pođem s njim da to ispitam.

Prešli smo polako nekih pedeset metara uz blagu kosinu do podnožja kamenja. On tu stade i prošapta mi na desno uvo da me »*nagual*« očekuje upravo na tom mestu. Rekoh da, ma koliko se naprezao, jedino mogu da razaberem ono kamenje, nekoliko busena trave i dva-tri kaktusa. On je, međutim, bio uporan u tome da je »*nagual*« tu, i da me očekuje.

Zapovedio mi je da sednem, prekinem unutrašnji dijalog, i zadržim svoj neusredsređeni pogled na vrhu gomile kamenja. On sede do mene i, približivši se mom desnom uvu, šapnu da me je »*nagual*« video, da je ovde iako ne mogu da ga vizualizujem, i da je moj problem

jedino u tome što nisam kadar da potpuno prekinem svoj unutrašnji dijalog. Čuo sam svaku njegovu reč u stanju unutarnjeg mira. Razumeo sam sve, pa ipak nisam mogao da odgovorim; bilo mi je nemoguće da uložim napor koji su iziskivali mišljenje i govor. Moje reakcije na njegove opaske nisu bile baš prave misli već pre celoviti delovi osećanja, koji su imali sve značensjske odlike koje sam obično vezivao za mišljenje.

On prošaputa da je veoma teško samostalno započeti put u »*nagual*«, i da zaista imam sreće što su me na taj put izveli noćni leptir i njegova pesma. Reče da ga, pomoću opsećanja na »njegov zov«, mogu dovesti natrag da mi pomogne.

Njegove reči su bile ili nekakva nad-moćna sugestija, ili sam, možda, prizvao taj perceptivni fenomen koji je on nazivao »zovom noćnog leptira«, jer istog časa kad mi je on prošaptao te reči, čuo sam onaj neobični brujeći zvuk. Njegovo bogatstvo u tonu učini da se osetim tako kao da sam u nekakvoj akustičnoj dvorani. Kako se zvuk pojačavao ili približavao, otkrih, kao u snoviđenju, da se nešto pomiče na vrhu one gomile kamenja. To pomicanje me tako žestoko preplaši da mi se odmah povraća moja kristalno jasna svest. Usredsredih pogled na kamenje. Na vrhu gomile sedeo je don Henaro! Klatio je nogama; udarajući potpeticama cipela o kamen, proizvodio je neki ritmičan zvuk koji kao da je bio usaglašen sa »zovom noćnog leptira«. Osmehnulo se i mahnulo mi. Htedoh da racionalno mislim. Zazele da saznam kako je tamo dospeo, ili kako sam ga tamo opazio, ali nikako nisam mogao da uključim svoj razum. Jedino što sam mogao pod tim okolnostima učiniti bilo je da gledam u njega, dok je on sedeo smešeći se, i mašući mi.

Trenutak kasnije, kao da se spremao da klizne niz oblu gomilu kamenja. Videh kako ukrućuje noge, pripremajući ih za skok na čvrstu zemlju, i izvija leđa sve dok nije dodirnuo kamen iza sebe da bi postigao ubrzanje. Ali, usred spuštanja, telo mu se zaustavi. Imao sam utisak da se za nešto zakačio. Kao da pliva, praćaknuo je nekoliko puta nogama. Kao da je pokušavao da se

oslobodi nečega što ga je zgrabilo za pantalone na stražnjici. Trljao se usplahireno po njoj obema šakama. Imao sam zapravo utisak da mu taj položaj nanosi bol. Htedoh da pritrčim i pomognem mu, ali me don Huan uhvati za ruku. Čuh kako mi govori gušeći se skoro od smeha: »Gledaj ga! Gledaj ga!«

Don Henaro se praćkao, grčio i uvijao levo-desno kao da se oslobađa nekog eksera; onda začuh glasan prasak i on dolebde, ili se već nekako odbaci, do mesta gde smo don Huan i ja stajali. Dodirnuo je nogama zemlju na metar-dva ispred mene. Trljao je stražnjicu i podskakivao tamo-amo, poigravao od bola i sipao kletve.

»Kamen nije hteo da me pusti i zgrabio me za dupe«, reče on usplahireno.

Osetih da sam veseo kao nikad dotad. Smejao sam se glasno. Primetih da je moja radost jednaka bistrini mog uma. Tog trenutka me obuze neka sveobuhvatna svesnost. Sve oko mene bilo je kristalno jasno. Pre toga sam bio pospan ili odsutan usled svog unutarnjeg mira. Ali nešto u don Henarovoj iznenadnoj pojavi učini da se osetim izuzetno bistrim.

Don Henaro nastavi još neko vreme da trlja stražnjicu i podskakuje tamo-amo; onda othrama do svojih kola, otvori vrata i uspuza na zadnje sedište.

Nehotice se okrenuh da se obratim don Huanu. Od njega nije bilo ni traga. Počeh da ga glasno dozivam. Don Henaro iziđe iz kola i počeh da juri okolo, dozivajući takođe don Huanu prodornim, uspaničenim glasom. Tek kad ga pogledah, opazih da me imitira. Uhvati me tako strašan strah što sam se našao sam s don Henarom da optrčah nekoliko puta oko kola potpuno nesvestan šta činim, vrišteći don Huanovo ime.

Don Henaro reče kako treba da odemo i kupimo Pablita i Nestora, a da će nas don Huan čekati negde na putu.

Kad obuzdah prvi strah, rekoh mu da mi je drago što ga vidim. On počeh da me podbada zbog mog ponanjanja. Reče da mi don Huan nije kao otac, već pre kao majka. Napravio je neke krajnje smešne opaske, uz igru reči na temu »majki«. Smejao sam se tako mnogo

da nisam ni primetio da smo stigli kod Pablita. Don Henaro mi reče da stanem i izađem iz kola. Pablito je stajao kraj vrata svoje kuće. Dotrčao odande, uđe u kola i sede napred do mene.

»Idemo kod Nestora«, reče on kao da mu se žuri.

Osvrnuh se da pogledam don Henara. Nije ga bilo u blizini. Pablito me molećivim glasom salete da požurim.

Odvezosmo se Nestoru. I on je takođe čekao kod vrata. Izađosmo iz kola. Mislio sam da njih dvojica znaju šta se događa.

»Kud smo se to zaputili?« upitah.

»Zar ti Henaro nije rekao?« upita Pablito s nevericom.

Uveravao sam ih da mi ni don Huan ni don Henaro nisu ništa spomenuli.

»Krenuli smo na jedno mesto moći«, reče Pablito.

»Šta ćemo tamo raditi?« upitah.

Njih dvojica mi uglas odgovoriše da ne znaju. Nestor dodade kako mu je don Henaro rekao da me odvede do tog mesta.

»Dolaziš li od Henara?« upita Pablito.

Ja navedoh kako sam bio s don Huanom i da smo usput sreli don Henara i da me don Huan s njim ostavio.

»Kud se izgubio don Henaro?« upitah Pablita.

Ali Pablito nije razumeo o čemu govorim. On nije video don Henara u mojim kolima.

»Dovezao se sa mnom do tebe«, rekoh.

»Mislim da ti je u kolima bio *nagual*«, reče Nestor uplašenim glasom.

Nije hteo više da sedi pozadi i pređe napred do Pablita.

Vozili smo se u tišini, koju su prekidale jedino Nestorove kratke komande dok je pokazivao put.

Hteo sam da promislim o jutrošnjim događajima, ali sam nekako osećao da je svaki napor da ih objasnim samo moje besplodno prepuštanje. Hteo sam da uvučem Nestora i Pablita u razgovor; oni rekoše da su u kolima suviše nervozni i da ne mogu da pričaju. Za-

dovoljih se tim njihovim otvorenim odgovorom i više ih nisam gnjavio.

Nakon punog sata vožnje, parkiramo kola pored puta i počesmo da se penjemo uz obronak neke strnice planine. Išli smo čutke otprilike jedan sat, s Nestorom na čelu, dok se ne zaustavimo u podnožju jednog ogromnog grebena koji je bio skoro vertikalni i visok preko šezdeset metara. Polusklopljenih očiju Nestor brzo proceni tlo, tražeći odgovarajuće mesto da sedne. Bio sam mučno svestan da to nespretno čini. Pablito, koji je bio do mene, kao da se više puta jedva uzdržao da se ne umeša i ispravi ga, ali se, ipak, obuzdao i opustio. Onda je Nestor izabrao mesto, pošto je trenutak-dva oklevao. Pablito odahnu sa olakšanjem. Znao sam da je to mesto koje je Nestor izabrao pravo, ali nisam mogao saznati kako sam to zaključio. Tako se zapletoh u lažni problem, u zamišljanje koje bih mesto ja izabrao da sam bio vođa. Nisam mogao, međutim, čak ni da počnem da mislim o tom postupku koji bih sledio. Pablito je, očigledno, bio svestan toga što činim.

»To ne možeš da radiš«, reče on šapatom.

Nasmejah se u neprilici kao da me zatekao da činim nešto zabranjeno. Pablito se nasmeja i reče da je don Henaro običavao da šeta s njima dvojicom po planinama i da im obojici s vremena na vreme prepušta vođstvo, pa otud zna da nema načina da se zamisli šta bi bio nečiji izbor.

»Henaro kaže da je razlog što nema načina da se to učini taj što jedino ima tačnih i pogrešnih izbora«, reče on. »Ako učiniš pogrešan izbor, to zna tvoje telo, kao i telo svakog drugog; ali, ako učiniš tačan izbor, tvoje telo i to zna, pa se opušta i istog časa zaboravlja da je bilo izbora. Ponovo nabijaš svoje telo, shvataš, kao pušku, za sledeći izbor. Ako hoćeš ponovo da upotrebiš svoje telo za isto biranje, tad ne ide.«

Nestor me pogleda; po svemu sudeći, zanimalo ga je moje hvatanje beležaka. Klimnu glavom u znak da se slaže s Pablitom i onda se prvi put osmehnu. Dva prednja zuba bila su mu kriva. Pablito objasni da se Nestor ne osmehuje zato što mu je to nezgodno zbog zuba, a

ne stoga što je zao ili morbidan. Nestor se nasmeja pokrivajući usta. Rekoh mu da ga mogu poslati zubaru da mu popravi zube. Oni su mislili da se šalim i nasmejaše se kao dva deteta.

»Henaro kaže da on mora da prevaziđe to osećanje stida«, reče Pablito. »Henaro još kaže da je i srećan; dok svi grizu na isti način, Nestor može svojim jakim iskrivljenim zubima po dužini da preseče kosku, i u stanju je da ti njima kao iglom probuši prst.«

Nestor zinu i pokaza mi zube. Levi sekutić i očnjak rasli su mu sa strane. On škljocnu zubima i zareža kao pas. Nekoliko puta u šali napravi pokret prema meni kao da će me ugristi. Pablito se smeja.

Nikada nisam video Nestora tako veselog. Prilikom nekoliko naših ranijih susreta ostavio mi je utisak sredovečnog čoveka. A sad, dok je sedeo i smeja se otkrivajući svoje krive zube, bio sam zadivljen njegovom mladolikošću. Izgledao je kao mladić od dvadesetak godina.

Pablito mi opet savršeno pročitao misli.

»Gubi svoju samovažnost«, reče on. »Zato je mlađi.«

Nestor bez reči potvrdno klimnu glavom i ispusti jak vetar. Ja se prepadoh i ispustih olovku.

Pablito i Nestor bezmalo su umirali od smeha. Kad su se smirili, Nestor mi pride i pokaza neku čudnu napravu vlastite izrade koja je, kad bi se pritislula, ispuštala neobičan zvuk. On objasni da mu je don Henaro pokazao kako da je napravi. Spravica je imala sićušne mehove, a kao vibrator mogao je da posluži svaki list koji se postavljao u žleb između dva komada drveta kojima se stezao. Nestor reče da vrsta proizvedenog zvuka zavisi od vrste lista kao vibratora. Želeo je da pokušam i pokazao mi kako da stegnem ona dva komada drveta da bih proizveo određenu vrstu zvuka, a kako da ih popustim da bih proizveo drugu vrstu.

»Čemu služi ta naprava?« upitah.

Njih dvojica se letimično pogledaše.

»To je njegov hvatač duha, budalo«, reče Pablito odsečno.

Glas mu je odavao zlovolju, ali mu je osmeh bio prijateljski. Njih dvojica bili su neka čudna, uznemirujuća mešavina don Huana i don Henara.

Zakupi me jeziva misao. Ne izvode li don Huan i don Henaro trikove sa mnom? Za trenutak osetih veliki strah. Ali tad kao da se nešto naglo prekide u mom trbuhu i ja se istog časa ponovo smirih. Znao sam da don Huan i don Henaro služe Nestoru i Pablitu kao uzori za njihovo ponašanje. I sâm sam shvatio da se sve više ponašam kao oni.

Pablito reče da je Nestor srećan što ima svog hvatača duha, a da ga on sam nema.

»Šta ćemo ovde da radimo?« zapitah Pablita.

Odgovori mi Nestor kao da je pitanje bilo njemu upućeno.

»Henaro je rekao da ovde treba da čekamo i da se za to vreme smejemo i zabavljamo«, reče on.

»Šta misliš, koliko dugo ćemo morati da čekamo?« upitah.

On ne odgovori; odmahnu glavom i pogleda Pablita kao da pita njega.

»Nemam pojma«, reče Pablito.

Upustismo se zatim u živ razgovor o Pablitovim sestrama. Nestor ga je podbadao govoreći kako mu najstarija sestra ima tako opak pogled da bi njime mogla ubijati vaške. Reče da je se Pablito plaši, jer je toliko jaka da mu je jednom u nastupu besa iščupala punu šaku kose kao da je pileće perje.

Pablito priznade da mu je najstarija sestra bila prava zver, ali da ju je »nagual« sredio i doterao u red. Pošto mi je završio priču o tome kako je njegova sestra bila prevaspitana, ja primetih da Pablito i Nestor nikad ne spominju don Huanovo ime, već da o njemu govore kao o »nagualu«. Očevidno se don Huan umešao u Pablitov privatni život i prisilio sve njegove sestre da se bolje slažu. Pablito reče da su sad, pošto je »nagual« obavio posao, kao svetice.

Nestora je zanimalo šta činim sa svojim beleškama. Ja im objasnih čime se bavim. Imao sam čudno osećanje da ih iskreno interesuje to što sam govorio, te sam

na kraju počeo da pričam o antropologiji i filosofiji. Osetio sam se smešnim i htedoh da učutim, ali sam se tako udubio u svoja razjašnjenja da nisam mogao da prekinem. Imao sam neprijatno osećanje da me njih dvojica, kao »ekipa«, na neki način prisiljavaju na ta opširna objašnjenja. Oči su im bile uprte u mene. Kao da ih nisam gnjavio ili zamarao.

Bio sam usred nekog od svojih objašnjenja, kad začuh jedva čujni »zov noćnog leptira«. Ukočih se i ne dovrših svoju misao.

»Nagual je ovde«, rekoh automatski.

Nestor i Pablito izmenjaše brze poglede, za koje sam pomislio da su izraz velikog straha, skočiše i pribiše se uz mene. Usta su im bila otvorena. Izgledali su kao neka preplašena deca.

Potom sam imao neshvatljiv čulni doživljaj. Levo uvo počelo je da mi se mrda. Imao sam osećaj da se samo od sebe uvrće. Praktično mi je obrnulo glavu za pola kruga i ja se nađoh okrenut verovatno prema istoku. Glava mi se iskrivi malo udesno; u tom položaju bio sam kadar da otkrijem onaj bogati brujeći zvuk »zova noćnog leptira«. Kao da je dopirao iz daljine, iz pravca severoistoka. Čim utvrdih taj pravac, uvo mi sakupi neverovatan broj zvukova. Nisam, međutim, imao načina da saznam da li su to sećanja na zvuke koje sam ranije čuo ili određeni zvuci proizvedeni u tom trenutku.

To mesto na kome smo se nalazili bio je krševit zapadni obronak jednog planinskog lanca. Na severoistoku su rasli neki šumarci prošarani planinskim grmljem. Moje uvo kao da je uhvatilo zvuk nečega teškog što se kretalo po kamenju, iz tog pravca.

Nestor i Pablito su ili reagovali na moje postupke ili su i sami čuli onaj zvuk. Želeo sam da ih to pitam, ali se nisam usuđivao; ili sam, možda, bio nesposoban da prekinem svoju koncentraciju.

Nestor i Pablito se, jedan s jedne, drugi s druge strane šćucuriše uz mene kad onaj zvuk postade glasniji i bliži. Činilo se da je Nestor njime bio najviše pogođen; telo mu se nekontrolisano treslo. U jednom trenutku, moja leva ruka počeo da drhti; podigla se sama od sebe do

mog lica, i onda uperila prst u jednu od onih žbunovitih oblasti. Začuh neki treperavi zvuk ili tutanj; zvuk mi je bio dobro poznat. Čuo sam ga mnogo godina ranije pod uticajem neke psihotropne biljke. Otkrih u onom grmlju nekakav gigantski crni obris. Izgledalo je kao da se grmlje samo od sebe postepeno zatamnjuje, dok se nije pretvorilo u neku zlokobnu tminu. Ona nije imala neki određeni oblik, ali se kretala. Kao da je disala. Začuh jeziv vrisak, koji se pomeša s Pablitovim i Nestorovim kricima užasa; tad grmlje, ili onaj crni obris u koji se bilo preobrati, uzlete prema nama.

Nisam mogao da sačuvam pribranost. Nešto u meni se nekako pokoleba. Obris zalebde nad nama, i onda nas proguta. Oko nas se sve smrači. Kao da je zašlo sunce. Kao da se odjednom navukao mrak. Osetih Nestorovu i Pablitoovu glavu ispod svojih pazuha; prekrih im glave nesvesnom zaštitničkom kretnjom, i sručih se unazad.

Nisam, međutim, pao na kamenito tle, jer sam se trenutak kasnije našao gde stojim s Pablito i Nestorom priljubljenim uz mene. Njih dvojica, mada viši od mene, kao da su se smanjili; savijenih kolena i zgureni, kao da su mi zaista dosežali do ispod pazuha.

Pred nama su stajali don Huan i don Henaro. Don Henarove oči sijale su u tami kao mačije. Don Huanove oči imale su isti takav sjaj. Nikad ranije nisam video don Huana da tako izgleda. Bio je zaista jeziv. Više čak nego don Henaro. Izgledao je mlađi i jači nego obično. Gledajući ih takve, imao sam izluđujuće osećanje da oni nisu ljudi poput mene.

Pablito i Nestor su tiho cvileli. Onda don Henaro reče da izgledamo kao sveto Trojstvo. Ja sam bio Otac, Pablito Sin, a Nestor sveti Duh. Na to se obojica gromoglasno nasmejaše. Pablito i Nestor se krotko osmehnuše.

Don Henaro reče da bi bilo poželjno da se razmrsmo, jer je grljenje dozvoljeno jedino između muškaraca i žena, ili između čoveka i njegovog tovarnog magarca.

Tek tad shvatih da stojim na onom istom mestu gde sam i bio, i da se, očito, nisam bio srušio na leđa, kao

što sam mislio. U stvari, i Nestor i Pablito bili su takođe na istim mestima gde i ranije.

Don Henaro dade glavom znak Pablito i Nestoru. Don Huan mi naznači da ih sledim. Nestor preuze vođstvo i pokaza prvo meni pa Pablito gde da sednemo. Seli smo u pravoj liniji, nekih pedeset metara od mesta gde su don Huan i don Henaro nepomično stajali u podnožju onoga grebena. Kako sam nastavio da zurim u njih, pogled mi se nehotice ukrsti. Pouzdano sam znao da sam ga ukrstio jer sam ih video dvostruko. Onda mi slika don Huana u levom oku postade istaknutija od don Henarove u desnom; rezultat njihovog sjedinjenja bio je da sam u svim duginim bojama ugledao neko biće koje je stajalo između njih. Nije to bio neki čovek kako čoveka obično vidim. Bila je to pre lopta od bele vatre; bila je prekrivena nečim sličnim vlaknima svetlosti. Zatresoh glavom; dvostruka slika se rasprši, pa ipak, prizor don Huana i don Henara kao svetlosnih bića ostade. Opažao sam dva čudna duguljasta svetleća predmeta. Ličili su na dve bele šarene ragbi-lopte s vlaknima, vlaknima koja su posedovala sopstvenu svetlost.

Dva svetlosna bića zadržtaše; video sam zapravo kako trepere njihova vlakna, a potom munjevitom brzinom oba nestadoše iz vidokruga. Povukla ih je uvis neka duga nit, neka paučinasta nit koja kao da je bila bačena s vrha hridine. Imao sam osećaj da je neki dug zrak svetlosti ili svetleće niti pao sa stene i podigao ih. U takav tok događaja uverio sam se i očima i telom.

Mogao sam takođe da primetim ogromne razlike u načinu svog opažanja, ali nisam bio sposoban da o njima mislim onako kako bih to obično činio. Dakle, bio sam svestan da gledam pravo u podnožje hridine, ali, uprkos tome, opažao sam don Huana i don Henara na njenom vrhu kao da sam iskrenuo glavu za četrdeset pet stepeni.

Hteo sam da budem uplašen, možda da sakrijem lice i zaplačem, ili da učinim bilo šta drugo što je spadalo u krug mojih normalnih reakcija. Ali, kao da sam bio blokiran. Moje želje nisu bile misli, onakve kakve ih

znam, i zbog toga nisu mogle da izazovu tu emocionalnu reakciju koju sam bio navikao da pobuđujem u sebi.

Don Huan i don Henaro skočiše na zemlju. Osetio sam da su to učinili po mučnini koju mi je njihov pad izazvao u stomaku.

Don Henaro ostade na mestu gde se spustio, ali don Huan nam priđe i sede, iza mene, s desne strane. Nestor je bio u čučecem položaju; noge su mu bile čvrsto pribijene uz stomak; brada mu je počivala na skupljenim dlanovima; podupirao je podlakticama oslonjenim na butine. Pablito je sedeo lako povijen, držeći ruke na stomaku. Zatim primetih da sam položio ruke preko trbuha i uhvatio se za kožu sa strane. Tako sam se snažno šćepao da me je zbolelo.

Don Huan suvo promrmlja obraćajući se svoj trojici.

»Morate netremično gledati u *nagual*«, reče on. »Sve misli i reči moraju biti izbrisane.«

Ponovio je to više puta. Glas mu je bio čudan i meni, kao takav, nepoznat; podsećao me je na šuštanje krljušti gušterove kože. To poređenje bilo je osećanje, ne svesna misao. Svaka reč mu se ljuštila, poput krljušti; u njima je bilo nekog jezivog ritma; bile su prigušene, suve, kao blag kašalj; ritmično mrmljanje pretočeno u komandu.

Don Henaro je nepomično stajao. Kad se zabuljih u njega, ne mogadoh da zadržim njegovu sliku, i oči mi se nehotice ukrstiše. U tom stanju primetih ponovo neku čudnu svetlost u don Henarovom telu. Oči počеше da mi se sklapaju, ili da suze. Don Huan mi priskoči u pomoć. Čuh gde mi naređuje da ne ukrštam oči. Osetih lak udarac u glavu. Očito me pogodio nekim oblutkom. Videh ga kako odskače po stenju blizu mene. Mora da je pogodio i Nestora i Pablita; začuh kako i ti drugi obluci odskakuju po stenama.

Don Henaro zauze nekakvu čudnovatu plesnu pozu. Kolena su mu bila savijena, ruke odrešene, a prsti rašireni. Izgledao je tako kao da će se svakog trenutka zavrtnuti; u stvari, on se okrete samo pola kruga i tad

bi povučen nagore. Jasno sam opazio da je sajlom nekog džinovskog guseničara bio podignut na sam vrh hridine. Moja percepcija tog podizanja bila je najčudnija mešavina vizuelnih i telesnih osećaja. Pola sam video a pola osetio njegov uzlet na vrh. Bilo je nečega što je izgledalo ili se osećalo kao neka veza ili nekakva skoro nevidljiva nit svetlosti koja ga je povukla uvis. Taj njegov let nisam video onako kako bih pogledom pratio pticu u letu. Njegovo kretanje nije imalo linijski tok. Nije mi trebalo da dižem glavu da bih ga zadržao u polju svoje vizije. Video sam onu nit kako ga povlači, zatim osetio kako se njegovo telo pokreće, ili sam to osetio telom, i sledećeg trenutka bio je na samom vrhu hridine, više desetina metara iznad zemlje.

Posle nekoliko trenutaka sunovratio se odozgo. Ja osetih njegov pad i nehotično zarežah.

Don Henaro ponovi svoj poduhvat još tri puta. Svaki put, moja percepcija bila je u skladu s tim. Prilikom njegovog poslednjeg skoka uvis, mogao sam jasno razabrati skupinu veza koje su isijavale iz njegovog stomaka, i sudeći po načinu na koji su se te veze njegovog tela kretale, znao sam kad se sprema da uzleti ili spusti. Kad se spremao da skoči uvis, veze su se izvijale na više; suprotno se dešavalo kad se spremao da skoči dole; veze bi se tad povijale nadole prema zemlji.

Posle svoga četvrtog skoka, don Henaro nam priđe i sede pored Pablita i Nestora. Tad istupi don Huan i stade na ono mesto gde je malo pre toga stajao don Henaro. Neko vreme stajao je nepomično. Don Henaro dade Pablitu i Nestoru neka kratka uputstva. Nisam mogao razumeti šta im je rekao. Letimice ih pogledah i videh da je i jednog i drugog naterao da uzmu po kamen i stave ga na pupak. Pitao sam se da li da i ja to učinim, kad mi on reče da se ta mera predostrožnosti ne odnosi na mene, ali da bih, bez obzira na to, trebalo da imam neki kamen nadohvat ruke u slučaju da mi pozli. Don Henaro glavom pokaza da treba netremice da gledam don Huana, dodavši još nešto nerazumljivo; on ponovi svoje reči, i mada ih nisam razumeo, znao sam da je to, manje-više, ona ista formula koju je don Huan

već iskazao. Reči nisu zaista bile važne; važan je bio njihov ritam, ona suvoća glasa, suvoća kao kašalj. Bio sam siguran da je tom odsečnom ritmu, bez obzira na to kojim jezikom je don Henaro govorio, taj jezik odgovarao više nego španski.

Don Huan učini isto što i maločas don Henaro, ali umesto da skoči uvis, on se stade brzo okretati, kao gimnastičar. Polusvesno sam očekivao da će ponovo stati na noge. On to nije učinio. Nastavio je da se okreće metar iznad zemlje. Njegovi okreti su u početku bili vrlo brzi, a zatim se usporiše. S mesta na kom sam bio, mogao sam videti da don Huanovo telo visi, kao maločas don Henarovo, o kao konac tankoj niti svetlosti. Lagano se okretao kao da nam daje vremena da ga dobro zagledamo. Onda poče da uzleće; postizao je visinu sve dok nije dospeo na vrh hridine. Don Huan je, zapravo, plutao kao da nema telesne težine. Njegovo okretanje blo je sporo i podsećalo me na nekog astronauta u kosmosu koji lebdi u bestežinskom stanju.

Dok sam ga posmatrao, poče da mi se vrti u glavi. Osećaj da će mi pozliti kao da ga podstaće da poveća brzinu. Odmakao se od hridine i, kako dobi na brzini, meni sasvim pozli. Zgrabih onaj kamen i stavih ga na stomak. Pritiskao sam ga što sam jače mogao. Njegov dodir me malo umiri. Taj postupak omogućući mi kratak predah. Iako nisam ispuštao iz vida don Huana, ipak sam narušio koncentraciju. Pre nego što sam posegnuo za kamenom, osetio sam da ta brzina koju zadobija njegovo plutajuće telo rasipa njegovu figuru; izgledalo je poput bačenog diska, a zatim kao neka svetlost koja se obrće kao vreteno. Pošto sam stavio onaj kamen na stomak, njegova brzina se smanjila; ličio je na nekakav šešir koji pluta kroz vazduh, na nekog dečijeg zmaja koji je vijorio na vetru.

Kretanje tog zmaja unese još veću pometnju. Pripade mi nesavladiva muka. Čuh lepet ptičijih krila i nakon kratke nesigurnosti znao sam da je događaj završen.

Osećao sam takvu muku i iscrpljenost da sam odmah legao da spavam. Mora biti da sam samo dremnuo. Otvorio sam oči kad me je neko prodrmao za ruku. Bio

je to Pablito. Reče mi paničnim glasom da ne smem da zaspim jer ćemo u tom slučaju svi umreti. Tražio je da krenemo iz istih stopa, pa makar se morali vući na sve četiri. On je, takođe, izgledao fizički iscrpljen. Ja sam, u stvari, smatrao da bi trebalo prespavati na tom mestu. Najstrašnija mi je bila pomisao da sad po noći pođemo do mojih kola. Pokušah da u to uverim Pablita, koga je hvatala sve veća panika. Nestoru je bilo toliko zlo da mu je bilo potpuno svejedno.

U krajnjem očaju, Pablito sede na zemlju. Ja sam se trudio da sredim misli. U međuvremenu se spustio mrak, premda je bilo još dovoljno svetlosti da raspoznamo stenje oko nas. Tišina je bila savršena i smirujuća. Potpuno utonuh u nju, ali me odjednom nešto natera da skočim; čuo sam kako se u daljini skršila grana. Nesvesno se okrenuh prema Pablitu. On kao da je znao šta me spopalo. Zgrabismo Nestora ispod pazuha i gotovo ga digosmo. Vukli smo ga i trčali. On je, očevidno, jedini znao put. S vremena na vreme bi nam kratko rekao kud da idemo.

Nisam se brinuo zbog onoga što smo učinili. Pažnja mi je bila usredsređena na levo uvo, koje kao da je bilo nezavisan deo mog tela. Neko osećanje u meni teralo me je da često zastajkujem i osluškujem oko sebe. Znao sam da nas nešto prati. Bilo je to nešto masivno; drobilo je u hodu sitno kamenje.

Nestor se bio donekle pribrao i sam išao pridržavajući se pokatkad za Pablitovu ruku.

Zađosmo u neki šumarak. Već se bilo potpuno smrklo. Tad začuh iznenadan i vrlo glasan pucanj. Kao da je pucao neki džinovski bič koji je kresao vrhove drveća. Nad glavom osetih talas nekakvog mreškanja.

Pablito i Nestor vrisnuše i zagrebaše svom snagom odatle. Hteo sam da ih zaustavim. Nisam bio siguran da li mogu da trčim po mraku. Ali tad čuh i osetih nekakvo teško disanje neposredno iza sebe. Uhvati me neopisiv strah.

Sva trojica smo trčali sve do kola. Nestor nas je vodio na neki nepoznat način.

Mislio sam da ih odvezem kući i zatim odem u grad u hotel. Ni za šta na svetu nisam želeo da idem don Henaru; no Nestor nije hteo da izađe iz kola, ali to nismo hteli ni Pablito ni ja. Na kraju dođosmo Pablitovoj kući. Poslao je Nestora da kupi pivo i koka-kolu, dok su nam njegova majka i sestre pripremale večeru. Nestor napravi vic i zapita da li bi najstarija sestra mogla poći s njim da ga zaštiti ako ga nekim slučajem napadnu psi ili pijanci. Pablito se nasmeja i reče da mu je Nestor poveren na čuvanje.

»Ko ti ga je poverio?« zapitah.

»Moć, naravno!« odgovori on. »Nestor je svojevrmeno bio stariji od mene, ali mu je Henaro nešto učinio i sad je mnogo mlađi. I sam si to video, zar ne?«

»Šta mu je don Henaro učinio?« upitah.

»Kapiraš, ponovo ga je učinio detetom. Bio je previše uobražen i težak. Umro bi da se nije podmladio.«

Bilo je nečega zaista iskrenog i milog u Pablitu. Porazila me jednostavnost njegovog objašnjenja. Nestor je odista bio mlađi; ne samo što je tako izgledao, već se i ponašao kao nedužno dete. Nisam sumnjao u to da se on tako iskreno i oseća.

»Ja se brinem o njemu«, nastavi Pablito. »Henaro kaže da je čast voditi računa o jednom ratniku. Nestor je dobar ratnik.«

Oči mu zasijaše kao u don Henara. Snažno me popaša po leđima i nasmeja se.

»Poželi mu sreću, Karlitos«, reče. »Poželi mu sreću.«

Bio sam vrlo umoran. U meni počeo da raste neko čudno osećanje srećne tuge. Rekoh mu da tamo gde ja živim ljudi jedni drugima retko kad žele sreću.

»Znam«, reče on. »To se i meni dešavalo. Ali sad sam ratnik i sebi mogu da dozvolim da mu poželim sreću.«

VRAČEVA STRATEGIJA

Kad sam kasno ujutro došao don Henaru, don Huan je već bio tamo. Pozdravih ga.

»Hej, šta ti se dogodilo. Henaro i ja smo te čekali celu noć«, reče on.

Znao sam da se šali. Osećao sam se rasterećenim i srećnim. Smišljeno sam odbijao da se zadržim na bilo čemu što sam juče doživeo. Međutim, u tom trenutku moja radoznalost bila je nesavladiva i ja ga zapitah o tome.

»O, bila je to samo prosta demonstracija svega onoga što bi trebalo da znaš pre nego što dobiješ objašnjenje vračeva«, reče on. »Ono što si juče učinio nagnalo je Henara da oseti da si sledio njegove preporuke. Juče si razvio krila svoje percepcije. Bio si još krut, ali si, ipak, opazio sve dolaske i odlaske *naguala*; drugim rečima, *video* si. Takođe si potvrdio nešto što je u ovom trenutku čak važnije od *viđenja*, a to je činjenica da sad možeš svoju pažnju koja ne luta da usredsrediš na *nagual*. To je ono iz čega će proizići poslednja stvar, objašnjenje vračeva.

»Pablito i ti dobićete ga u isto vreme. Dar je moći biti praćen jednim tako dobrim ratnikom.«

To je, izgleda, bilo sve što je hteo da kaže. Malo zatim zapitah za don Henara.

»U blizini je«, reče on. »Otišao je u žbunje da nateru planine da zadrhte.«

U tom trenutku čuh neki udaljen tutanj sličan potmuloj grmljavini.

Don Huan me pogleda i nasmeja se.

Naterao me da sednem i zapitao da li sam jeo. Kad sam odgovorio da jesam, on mi pruži moju svesku i povede me na don Henarovo omiljeno mesto, do jednog velikog kamena na zapadnoj strani kuće, odakle se videla cela duboka gudura.

»Sad mi je potrebna sva tvoja pažnja«, reče don Huan. »Pažnja u onom smislu kako je shvataju ratnici: pravi zastanak, koji će omogućiti da te objašnjenje vračeva potpuno prožme. Na kraju smo našeg zadatka; data su ti sva neophodna uputstva i sad moraš stati, osvrnuti se i preispitati korake koje si dosad učinio. Vračevi kažu da je to jedini način da se sjedine nečija postignuća. Sasvim je sigurno da bih više voleo da ti sve ovo kažem na tvom mestu moći, ali Henaro je tvoj dobročinitelj, pa ti njegovo mesto može više koristiti u jednoj takvoj stvari kakva je ova.«

To što je podrazumevao pod mojim »mestom moći« bio je vrh jednog brežuljka u pustinji na severu Meksika, koji mi je pokazao pre nekoliko godina i »dodelio« mi ga da bude lično moj.

»Treba li samo da slušam i da ne beležim?« upitah.

»Ovo je zaista varljiva stvar«, reče on. »S jedne strane, potrebna mi je tvoja potpuna pažnja, a s druge, tebi je potrebno da budeš miran i siguran u sebe. Ti nemaš drugog načina da budeš prirodan sem da pišeš, i zato je ovo trenutak da iskažeš svu svoju ličnu snagu da bi ispunio neispunjiv zadatak da budeš ti a da pri tom to nisi.«

Pljesnu se po butini i nasmeja.

»Rekao sam ti već da sam ja zadužen za tvoj *tonal* a Henaro za tvoj *nagual*«, nastavi on. »Dužnost mi je bila da ti pomognem u svemu onome što se ticalo tvog *tonala*, i sve što sam s tobom, ili tebi, učinio, učinio sam da bih ispunio jedan jedini zadatak, zadatak čišćenja i preuređivanja tvog ostrva *tonala*. To je moj posao kao tvog učitelja. Henaro, kao tvoj dobročinitelj, ima zadatak da ti neosporivo pokaže *nagual* i put do njega.«

»Šta podrazumevaš pod čišćenjem i preuređivanjem ostrva *tonala*?« upitah.

»Podrazumevam temeljitu promenu o kojoj sam ti govorio od prvog dana kad smo se sreli«, reče on. »Rekao sam ti mnogo puta da se iz osnova moraš promeniti ako želiš da uspeš na putu znanja. Ta promena nije promena raspoloženja, stavova ili shvatanja; ona kao nužnu posledicu ima preobražaj ostrva *tonala*. Ti si taj zadatak izvršio.«

»Da li misliš da sam se promenio?« upitah.

On zastade, a onda se glasno nasmeja.

»Glup si kao i uvek«, odgovori. »Pa ipak, nisi isti. Shvataš šta mislim?«

Podsmevao se mom beleženju i reče da mu nedostaje don Henaro koji bi uživao u besmislenosti mog zapisivanja objašnjenja vračeva.

»Učitelj bi upravo na ovom mestu obično rekao svom učeniku da su došli na poslednju raskrsnicu«, nastavi on. »Bila bi to, ipak, obmana ako bi se tako reklo. Po mom mišljenju, nema konačne raskrsnice, nema konačnog koraka ni prema čemu. A budući da je tako, ne bi trebalo da bude nikakve tajnovitosti ni oko jednog dela naše sudbine kao svetlosnih bića. Lična snaga odlučuje o tome ko može a ko ne može imati koristi od nekog otkrića; iz iskustva sa svojim drugovima znam da je samo njih nekoliko bilo voljno da sluša; a od tih nekoliko, još manje bi ih bilo voljno da dela onako kako im se kaže; a od tih koji su voljni da delaju, tek nekolicina ima dovoljno lične snage da izvuče korist iz svojih dela. Dakle, ta tajna oko objašnjenja vračeva svodi se na rutinu, možda na rutinu koja je isto tako prazna kao i svaka druga.

»U svakom slučaju, znaš o *tonalu* i *nagualu*, koji predstavljaju bit objašnjenja vračeva. Znati o njima, čini se da je potpuno bezopasno. Sedimo sad ovde i bezbrižno pričamo kao da su nekakva obična tema za razgovor. Ti hladnokrvno pišeš kao što si godinama činio. Pejzaž oko nas slika je spokoja. Rano je popodne, dan je divan, a okolne planine nas zaštitnički okružuju. Čovek ne treba da bude vrač pa da shvati da je ovo mesto, koje govori o Henarovoj moći i besprekornosti, najbolja zaleđina za otvaranje vrata; jer ja upravo to da-

nas činim — otvaram vrata za tebe. Ali pre nego što se usudimo da uđemo na njih, potrebno je pošteno upozorenje; od učitelja se očekuje da iskreno upozori svog učenika da su bezopasnost i spokoj ovog trenutka samo privid, da se pred njim otvara ambis bez dna i da kad se ta vrata jednom otvore, nema više načina da se ponovo zatvore.«

Za trenutak je začutao.

Osećao sam se rasterećenim i srećnim; sa don Hearnovog mesta osobite naklonosti pružao se pogled od kojeg zastaje dah. Don Huan je bio u pravu; dan i pejaž bili su više nego divni. Hteo sam da budem zabrinut zbog njegovih opomena i upozorenja, ali je ta tišina oko mene nekako suzbijala sve moje napore, te uhvatih sebe kako se nadam da o opasnostima možda govori samo u metaforičkom smislu.

Don Huan iznenada počeo opet da priča.

»Godine napornog vežbanja samo su priprema za ratnikov opasni sastanak sa...«

Ponovo zastade, pogleda me škiljeći, i zakikota se.

»...sa bilo čim što leži tamo, iza te granice«, reče on.

Zamolih ga da mi objasni svoje zloslutne izjave.

»Objašnjenje vračeva, koje uopšte ne izgleda kao neko objašnjenje, smrtonosno je«, reče on. »Čini se bezopasnim i očaravajućim, ali čim mu se ratnik prepusti, ono zadaje udarac kojem niko ne može izmaći.«

Prsnu u glasan smeh.

»Dakle, budi spreman na najgore, ali ne žuri i ne budi u panici«, nastavi on. »Nemaš više vremena, pa ipak, okružen si večnošću. Kakav paradoks za tvoj razum!«

Don Huan ustade. Skide kamenčiće i grudvice zemlje sa glatkog tanjirastog udubljenja i tu komotno sede, naslonjen na stenu, okrenut ka severozapadu. Pokaza mi jedno drugo mesto na kome mogu udobno i sam da se smestim. Seo sam levo od njega, okrenut takođe prema severozapadu. Kamen je bio topao i smirivao me, štitio. Bio je blag dan; duvao je neki povetarac koji je toplotu popodnevnog sunca činio vrlo prijatnom. Skidoh

šešir, ali je don Huan uporno nastojao da ga zadržim.

»Okrenut si sad u pravcu svog mesta moći«, reče on. »Ono predstavlja potporu koja te može zaštititi. Danas su ti potrebne sve potpore koje možeš da iskoristiš. I tvoj šešir može biti jedna od njih.«

»Zašto me upozoravaš, don Huane? Šta će se stvarno dogoditi?« upitah.

»To što će se danas dogoditi zavisi od toga imaš li ili nemaš dovoljno lične snage da usredsrediš svoju nepokolebljivu pažnju na krila svoje percepcije«, reče on.

Oči su mu se sijale. Kao da je bio uzbuđeniji nego ikad dotad. Mislio sam kako u njegovom glasu ima nečega neobičnog, možda neke njemu neprimerene nervoze.

Reče da ova prilika zahteva da mi upravo na mestu osobite naklonosti mog dobročinitelja ukratko ponovi sve što je preduzeo u svome nastojanju da mi pomogne da očistim i preuredim svoje ostrvo »tonala«. Njegovo ponavljanje bilo je do detalja precizno i trajalo je nekih pet sati. Briljantno i jezgrovito izložio mi je sve što je činio sa mnohom od prvog dana kad smo se sreli. Iz njega je naviralo kao kroz provaljenu branu. Nisam bio spreman za njegova otkrića. Navikao sam bio da budem agresivan ispitivač; dakle, gledati pred sobom don Huana — koji je uvek nerado govorio — kako suštinu svojih tehnika rasvetljava na jedan tako akademski način bilo je isto tako zapanjujuće kao i njegovo nošenje odela u Meksiko Siti. Njegovo vladanje jezikom, teatralne pauze u govoru i izbor reči bili su tako neobični da nisam imao načina da ih racionalno objasnim. Reče da u ovom trenutku učitelj treba da se obraća ratniku biranim rečima, da su taj način njegovog govora i jasnoća njegovog objašnjenja samo delovi njegovog poslednjeg trika, i da će sve što je činio tek na kraju imati za mene smisla. Govorio je bez prekida, sve dok nije završio svoje izlaganje. Ja bez ikakvog svesnog napora zapisah sve što je rekao.

»Hajde da počnem tako što ću reći da učitelj nikad ne traži svoje učenike i da niko ne može izmoliti da bude podučavan«, reče on. »Na učenika uvek ukazuje neki

predznak. Ratnik koji bi mogao postati učitelj mora biti budan da bi iskoristio svoju minimalnu šansu. *Video* sam te pre no što smo se sreli; imao si dobar *tonal*, kao i ona devojka u Meksiko Sitiju. Pošto sam te *video*, čekao sam, otprilike onako kako smo one noći čekali onu devojku u parku. Devojka je prošla ne obraćajući pažnju na nas. Ali tebe je k meni doveo neki čovek koji je pobegao čim je istresao svoje brbljarije. Ti si ostao i, sučeljen sa mnom, takođe si lupetao gluposti. Znao sam da moram brzo delati da bih te ulovio; i ti bi morao tako da postupiš da ti se ona devojka obratila. Ono što sam tad učinio bilo je to da sam te zgrabio svojom *voljom*.«

Don Huan je imao na umu neobičan način na koji me je pogledao onog dana kad me je sreao. Bio je upravo svoj netremičan pogled u mene tako da sam osetio neobjašnjivu prazninu, ili otupelost. Nisam mogao naći nikakvo logičko objašnjenje za svoju reakciju, i uvek sam verovao da sam se posle našeg prvog susreta vraćao da ga vidim samo zato što sam bio opsednut tim pogledom.

»Tako sam mogao najbrže da te ulovim«, reče on. »Bio je to direktan udarac tvom *tonalu*. Umrtvio sam ga usredsređujući svoju *volju* na njega.«

»Kako si to učinio?« upitah.

»Ratnik upravlja svoj netremični pogled u desno oko one osobe koju gleda«, reče on. »Time zaustavlja njen unutrašnji dijalog, i tad počinje da dela *nagual*; otud je ta radnja opasna. Kad prevlada *nagual*, makar i za trenutak, nema načina da se opiše šta telo preživljava. Znam da si proveo sate i sate pokušavajući da saznaš šta si osetio, ali da ni do danas nisi u tome uspeo. Pa ipak, ja sam postigao ono što sam hteo. Ulovio sam te.«

Rekoh da se još uvek sećam kako zuri u mene.

»To zurenje u desno oko nije zurenje«, reče on. »Pre bi se moglo reći da je to snažno grabljenje kojim neko poseže kroz oko te druge osobe. Drugim rečima, grabi se nešto što je iza oka. Onaj ko to čini ima određen fizički osećaj da drži nešto svojom *voljom*.«

Protegao se i navukao šesir na čelo.

»Ovo je, naravno, samo način da se to kaže«, nastavi on. »Način da se objasne čudni fizički osećaji.«

Naredio mi je da prestanem s pisanjem i da ga pogledam. Reče da će blago »zgrabiti« moj »*tonal*« svojom »voljom«. Osećaj koji sam doživeo bio je ponavljanje onoga što sam osetio kada smo se prvi put sreli, i u drugim prilikama kad me je don Huan primoravao da osetim kako me njegov pogled dodiruje u fizičkom smislu te reči.

»Ali kako me to nateras da osetim da me dodiruješ, don Huane? Šta zapravo činiš?« upitah.

»Nema načina da se to tačno opiše«, reče on. »Nešto naglo izvire odnekud oko pupka; to nešto ima svoj pravac i može se usredsrediti na bilo šta.«

Tad ponovo osutih kako nešto poput klešta blago steže neki neodređeni deo mene.

»To uspeva jedino onda kad ratnik nauči da usredsredi svoju *volju*«, objasni don Huan pošto skrenu pogled u stranu. »Nema načina da se ona vežba, te stoga nisam preporučivao ili podsticao njeno korišćenje. U određenom trenutku u ratnikovom životu, to se jednostavno dogodi. Niko ne zna kako.«

Ćutao je neko vreme. Osetih se sasvim bistrim. Don Huan iznenada ponovo počeo da priča.

»Tajna je u levom oku«, reče on. »Kad ratnik ide putem znanja, on svojim levim okom može sve da vidi. Ratnikovo levo oko obično čudno izgleda; katkad je stalno van fokusa, ili je manje od desnog, ili krupnije ili je već na neki način drugačije.«

Pogledao me i šaljivo se pretvarao da mi ispituje levo oko. Odmahnuo je glavom s podrugljivim neodobraivanjem i zakikotao se.

»Pošto je učenik ulovljen, počinje učenje«, nastavi on. »Učitelj ga najpre upoznaje s idejom da je ovaj svet koji mi vidimo samo slika, opis tog sveta. Svaki učiteljev napor upravljen je na to da sve to učeniku i dokaže. Ali, čoveku je, izgleda, najteže da prihvati tu stvar; spokojno smo zarobljeni našim pogledom na svet koji nas prisiljava da osećamo i delamo tako kao

da znamo sve o njemu. Učitelj, od samog početka svog delanja, teži da odstrani taj pogled. Vračevi to nazivaju prekidanjem unutrašnjeg dijaloga, i uvereni su da je to najvažnija tehnika koju učenik može da nauči.

»Da bi se odstranio pogled na svet koji čovek od rođenja ima, nije dovoljno samo odlučiti ili to želeti. Čoveku je potreban praktičan zadatak; praktičnim zadatkom naziva se pravi način hoda. To se čini bezopasnim ili besmislenim. Kao ni sve drugo što ima moć u sebi ili po sebi, tako ni pravi način hoda ne privlači pažnju. Ti si ga shvatao i gledao, najmanje nekoliko godina, kao poseban način ponašanja. Sve doskora ti nije palo na um da je to bio najefikasniji način da prekineš svoj unutrašnji dijalog.«

»Kako to pravi način hoda prekida unutrašnji dijalog?« upitah.

»Taj poseban način hoda prožima *tonal*«, reče on. »On ga preplavljuje. Shvataš, pažnja *tonala* mora biti okrenuta prema njegovim tvorevinama. U stvari, pažnja je ta koja stvara red u svetu, na prvom mestu; dakle, *tonal* mora biti obazriv prema elementima svoga sveta kako bi ih očuvao, i mora, povrh svega, da podrži pogled na svet kao unutrašnji dijalog.«

Reče da je pravi način hoda trik. Ratnik, kao prvo, preplitanjem svojih prstiju skreće pažnju na ruke; a zatim gledajući, neusredsređenog pogleda, u bilo koju tačku ispred sebe na luku koji počinje od vrha njegovih stopala a završava se negde iznad horizonta, on doslovno preplavljuje svoj »*tonal*« informacijama. »*Tonal*« je, bez svog jedan prema jedan odnosa sa elementima svog opisa, nesposoban za pričanje sa samim sobom, pa se tako čovek smiruje.

Don Huan je objasnio da položaj prstiju nije uopšte bitan, i da je jedina svrha toga da se skrene pažnja na ruke njihovim neuobičajenim uplitanjem, ali da je, međutim, važan način na koji pogled, namerno neusredsređen, otkriva veliki broj osobina sveta a da mu one nisu jasne. Dodade da su oči u tom stanju sposobne da izdvoje detalje koji prebrzo protiču kad se normalno gleda.

»Uporedo sa pravim načinom hoda«, nastavi don Huan, »učitelj mora naučiti svog učenika još jednoj, čak suptilnijoj mogućnosti: mogućnosti delanja lišenog verovanja, lišenog očekivanja nagrade — delanja tek čefa radi. Ne bih preterao ako bih rekao da učiteljev poduhvat zavisi od toga koliko dobro i skladno vodi svog učenika u ovoj naročitoj veštini.«

Rekoh don Huanu da se ne sećam da je ikad govorio o »delanju tek čefa radi« kao o nekoj posebnoj tehnici; jedino čega sam se mogao setiti bili su njegovi stalni ali nepovezani komentari o tome.

On se nasmeja i reče da je njegovo izvrđavanje bilo tako vešto da to nisam primetio sve do danas. Onda me podseti na sve one besmislene, šaljive zadatke koje mi je davao svaki put kad bih došao k njemu. Na nemoguće poslove poput ređanja drva za potpalu po veličini, crtanja prstom po prašini neprekidnog lanca koncentričnih krugova oko cele kuće, čišćenja prašine s kraja na kraj, i tako redom. U te zadatke spadali su i »domaći zadaci«, kao, na primer, nošenje crne kape, vezivanje prvo leve cipele, ili stezanje opasača zdesna nalevo.

Razlog što ih nikad drukčije nisam uzimao sem kao šale bilo je to što mi je redovno govorio da ih zaboravim onda kad sam ih već bio prihvatio kao svoje uobičajene radnje.

Kad je ukratko izložio sve zadatke koje mi je davao, primetio sam da je, terajući me da izvršavam besmislene svakodnevnne obaveze, u meni stvarno usadio ideju da delam ne očekujući zaista ništa zauzvrat.

»Međutim, prekidanje unutrašnjeg dijaloga je okosnica sveta vračeva«, reče on. »Ostale radnje su samo potpora; jedino što one čine je to da ubrzavaju prekidanje unutrašnjeg dijaloga.«

Rekao je da se za što brže zaustavljanje unutrašnjeg dijaloga koriste dve glavne radnje ili tehnike: brisanje lične istorije i »sanjarenje«.¹³ Podsetio me da mi je na početku mog učenja dao nekoliko posebnih metoda za

¹³ O tehnici »sanjarenja« Kastaneda iscrpno govori u poslednjoj glavi, »Veština sanjarenja« (The Art of Dreaming), svoje pete knjige *Drugi prsten moći*. — Prim. prev.

menjanje moje »ličnosti«. ¹⁴ Ja sam ih zapisao u svojim beleškama i tokom godina nisam mislio na to, sve dok nisam shvatio njihov značaj. Ti posebni metodi delovali su u prvom trenutku kao neka idiosinkratička sredstva koja treba da me nateraju da promenim svoje ponašanje.

Razjasnio je da je veština učitelja u tome da svrati učenikovu pažnju sa glavnih pitanja. Očit primer te veštine bila je činjenica što sve do danas nisam shvatio da me zapravo trikovima naveo na učenje onoga najbitnijeg: da delam ne očekujući nagradu.

Reče da je, shodno logici cele stvari, usredsredio moje interesovanje na ideju »viđenja« koje se, ispravno shvaćeno, bavi »nagualom«, neizbežnim krajnjim rezultatom učenja, ali neostvarljivim zadatkom kao zadatkom po sebi.

»Šta je bila svrha takvog varanja?« upitah.

»Vračevi su uvereni da smo mi gomila bezveznjaka«, reče on. »Nikad se ne možemo dobrovoljno okaniti naše bezvezne kontrole, i zato moramo biti prevareni.«

Tvrdio je kako je, nateravši me da obratim pažnju na lažan zadatak, zadatak učenja da »vidim«, uspešno postigao dve stvari. Prvo, da je naznačio neposredan susret s »nagualom«, ne spominjući ga, i drugo, da me je prevario tako da prave stvari u njegovom učenju smatram nevažnim. Brisanje lične istorije i »sanjarenje« nikad mi nisu bili tako važni kao »viđenje«. Smatrao sam ih vrlo zabavnim radnjama. Čak sam mislio da su to vežbe za koje imam najveću sposobnost.

»Najveću sposobnost«, reče on podrugljivo pošto je saslušao moje primedbe. »Učitelj ništa ne sme da prepusti slučaju. Rekao sam ti da si bio u pravu kad si mislio da te varam. Problem je u tome što si bio uveren da je to varanje imalo za cilj da nasamari tvoj *razum*. Za mene, varanje je imalo za cilj da ti odvrati pažnju, ili da je uhvati u klopku, već kako je to slučaj zahtevao.«

¹⁴ Kastaneda o ovim metodama, koje don Huan sada samo nabraja, piše u svojoj trećoj knjizi *Put u Ixtlan (Journey to Ixtlan)*. — Prim. prev.

Pogledao me je škiljeći i rukom, kao da čisti, pokazao oko nas.

»Tajna svega ovoga leži u nečijoj pažnji«, reče on.

»Šta hoćeš time da kažeš, don Huane?«

»Sve ovo postoji samo zbog naše pažnje. Eto ovaj kamen pored kojeg sedimo predstavlja to — kamen, jer smo primorani da mu posvetimo pažnju kao kamenu.«

Hteo sam da mi objasni tu ideju. On se nasmeja i, kao da me optužuje, uperi prst u mene.

»Ovo je obnavljanje«, reče on. »Do toga ćemo doći kasnije.«

Izjavio je da sam se zbog njegovih izvrđavanja zainteresovao za brisanje lične istorije i »sanjarenje«. Reče da bi učinak te dve tehnike bio krajnje opasan ako bi se one primenile u celini, i da se on, kao i svaki učitelj, brine da svom učeniku ne dozvoli da učini ma šta što bi ga odvelo u zastranjivanje i morbidnost.

»Brisanje lične istorije i *sanjarenje* treba jedino da pripomognu«, reče on. »Ono što je svakom učeniku potrebno da ga brani, jesu usmerenost i snaga. Zato ga učitelj upoznaje s ratnikovim načinom, odnosno s ratničkim načinom življenja. To je ta spona koja spaja sve u vračevom svetu. Malo-pomalo, učitelj mu mora krčiti put i razvijati ga. Bez krepkosti i trezvenosti ratnikovog načina nema mogućnosti da se izdrži na putu znanja.«

Don Huan reče da se u učenju ratnikovog načina učenikova pažnja mora pre zarobiti nego skrenuti na nešto, i da je on to postigao tako što me izbacivao iz mojih uobičajenih životnih koloseka svaki put kad bih došao da ga posetim. Naše lutanje po pustinji i planinama bilo je sredstvo da se to postigne.

Taj manevar kojim se poslužio da preinači logiku moga svakodnevnog sveta putem dugih pešačenja i lova bio je još jedan primer njegovog sistema koji tad nisam shvatio. Moja pometnja poticala je upravo otud što nisam znao te njegove trikove, pa mi je pažnja morala biti usredsređena na sve što je don Huan radio.

»Kakav štos! Šta kažeš?« upita on i nasmeja se.

Ja se nasmejah sa strahopoštovanjem. Nisam nikad primetio da je bio tako sračunat.

On zatim nabroja sve ono što je preduzimao da bi vodio i zarobljavao moju pažnju. Kad je završio s tim, dodade da učitelj u obzir mora uzeti učenikovu ličnost, i da u mom slučaju mora biti pažljiv zato što sam naprasit i što mi malo treba pa da se ubijem iz očajanja.

»Što si ti neki apsurdan čovek, don Huan«, rekoх podrugljivo, a on prsnu u glasan smeh.

Objasni mi da se uče još tri tehnike da bi se lakše izbrisala lična istorija. To su: gubljenje samovažnosti, preuzimanje odgovornosti i korišćenje smrti kao savetnika. Te tehnike učile su se zato što bi, bez njihovog korisnog učinka, brisanje lične istorije za posledicu imalo učenikovu neuravnoteženost, izbegavanje iskrenih odgovora i nepotrebnu sumnju u sebe i svoje postupke.

Don Huan me zapita koja mi je reakcija bila najprimerenija u trenucima stresa, frustracije i razočaranja pre nego što sam postao učenik. Reče da je njegova reakcija na to bila gnev. Ja navedoh da je moja bila samosažaljenje.

»Iako toga nisi svestan, trebalo bi da ti glava otpadne pa da to osećanje učiniš prirodnim«, reče on. »Zasad nema načina da se setiš koliko ti je napora trebalo da samosažaljenje učiniš osobinom svoga ostrva. Samosažaljenje kao lažnog svedoka svega što si učinio. Ono ti je bilo nadomak ruke, spremno da ti pomogne. Ratnik smatra da je smrt mnogo poslušniji savetnik, koji takođe može biti pozvan da svedoči o svemu što čovek čini, baš kao samosažaljenje ili gnev. Po svemu sudeći, ti si posle jedne neizmerne borbe naučio da sebe sažaljevaš. Ali, ti takođe možeš na isti način naučiti da osećaš svoj predstojeći kraj, i tako možeš naučiti i to da ti ideja sopstvene smrti bude uvek pri ruci. Kao savetnik, samosažaljenje je ništavno u odnosu na smrt.«

Don Huan je zatim istakao da u ideji promene postoji samo prividna protivrečnost; s jedne strane, svet vračeva pozivao je na drastičan preobražaj, a s druge,

objašnjenje vračeva govorilo je da je ostrvo »tonala« celovito i da se sa njega ne može ukloniti ni jedan jedini činilac. Promena, dakle, nije podrazumevala brisanje bilo čega, već pre preinačavanje upotrebe tih činilaca.

»Uzmimo, na primer, samosažaljenje«, reče on. »Nema načina da ga se zauvek otresemo; ono ima određeno mesto i karakter na tvom ostrvu, određenu prepoznatljivu fasadu. Otuda, svaki put kad se ukaže prilika, samosažaljenje postaje aktivno. Ono ima svoju istoriju. Ako bi promenio fasadu samosažaljenja, uklonio bi ga s njegovog dominantnog položaja.«

Zapitah ga da mi objasni značenje svojih metafora, naročito ideju menjanja fasada. Ja sam to shvatio kao, verovatno, igranje više istovremenih uloga.

»Čovek menja fasadu preinačavanjem upotrebe činilaca ostrva«, odgovori on. »Uzmi ponovo za primer samosažaljenje. Bilo ti je od koristi zato što si osećao i sopstvenu važnost, a i to da zaslužuješ bolje uslove, bolje ophođenje prema sebi, ili zato što nisi bio voljan da preuzmeš odgovornost za postupke koji su te doveli u takvo stanje koje izaziva samosažaljenje, ili zato što si bio nesposoban da podstakneš ideju svoje predstojeće smrti da ti dođe i uveri se u tvoja dela i posavetuje te.

»Brisanje lične istorije i tri tehnike koje idu uz nju predstavljaju sredstva vračeva kojima oni menjaju fasadu činilaca ostrva. Na primer, brisanjem lične istorije porekao si svrhovitost samosažaljenja; da bi samosažaljenje dejstvovalo, morao bi da se osećaš važnim, neodgovornim, i besmrtnim. Kad bi se takva osećanja na neki način preinačila, ti više ne bi mogao sam sebe da sažaljevaš.

»Isto tako bilo je i sa svim drugim činiocima koje si promenio na svom ostrvu. Bez upotrebe one četiri tehnike, nikad u tome ne bi uspeo. No, promena fasada znači jedino to da se neko manje važno mesto dodeljuje nekom prethodno važnom činiocu. Tvoje samosažaljenje još uvek je karakteristika tvog ostrva; biće na njemu u pozadini, više se neće koristiti, na isti način na koji su ranije bile ideja tvoje predstojeće smrti,

tvoja skromnost, ili tvoja odgovornost za sopstvene postupke.»

Don Huan je rekao da, pošto se jednom sve te tehnike prikažu, učenik stiže na jednu raskršnicu. Zavisno od svog senzibiliteta, on tad čini dve stvari. Ili prihvata zdravo za gotovo preporuke i uputstva koje mu je dao učitelj, i dela ne očekujući nagradu, ili sve uzima kao šalu i zastranjivanje.

Ja primetih da sam bio zbunjen izrazom »tehnike«. Uvek sam očekivao da ću čuti zbir jasnih uputstava, ali on mi je davao samo maglovite preporuke; stoga nisam mogao da ih ozbiljno prihvatim ili da postupam u skladu s njegovim uslovima.

»Bila je to tvoja greška«, reče on. »Otud sam morao da odlučim da li da upotrebim moćne biljke. Ove četiri tehnike mogao si iskoristiti da očistiš i preurediš svoje ostrvo *tonala*. One bi te odvele u *nagual*. No, nismo svi sposobni da prihvatimo te jednostavne preporuke. Tebi i meni je zbog toga bilo potrebno nešto drugo da nas prodrma; nama su bile potrebne moćne biljke.«

Zaista je trebalo da prođu godine pa da shvatim značaj tih don Huanovih prvih uputstava. Neobično dejstvo koje su psihotropne biljke imale na mene dovelo me je u zabludu da je njihovo korišćenje okosnica učenja. Bio sam u to uveren sve do pred kraj svog učenja, kada sam shvatio da su značajni preobražaji i otkrića vračeva uvek bili činjeni pri čistoj svesti.

»Šta bi se dogodilo da sam tvoje preporuke ozbiljno prihvatio?« upitah.

»Dospeo bi u *nagual*«, odgovori on.

»Ali, zar bih u *nagual* dospeo bez dobročinitelja?«

»To određuje moć u zavisnosti od tvoje besprekornosti«, reče on. »Da si ozbiljno upotrebio one četiri tehnike, sakupio bi dovoljno lične snage da nađeš dobročinitelja. Bio bi bezgrešan i moć bi ti otvorila sve neophodne puteve. To je pravilo.«

»Zašto mi nisi dao više vremena?« upitah.

»Imao si ga dovoljno«, reče on. »Moć mi je to pokazala. Jedne noći dao sam ti da rešiš jednu zagonetku; trebalo je da nađeš svoje korisno mesto ispred vrata

moje kuće. Te noći si, pod mojim pritiskom sjajno to izveo i ujutru si zaspao na jednom posebnom kamenu koji sam tu stavio. Moć mi je pokazala da te treba nemilosrdno gurati, inače ne bi ništa postigao.«

»Da li su mi moćne biljke pomogle?« upitah.

»Naravno«, reče on. »Otvorile su te i preinačile tvoj pogled na svet. Moćne biljke u tom pogledu inaju isto dejstvo na *tonal* kao i pravi način hoda. I jedno i drugo ga plave obaveštenjima i tako prekidaju unutrašnji dijalog. Te biljke su odlične za to, ali ubiraju i danak. Neizrecivo uništavaju telo. To je njihov nedostatak, naročito đavolje trave.«

»Ako si znao da su tako opasne, zašto si mi ih onda toliko davao, mislim, onako često?« upitah.

On me uveravao da je detalje tog postupka odredila moć. Reče da je, iako se traži da se sa svim učenicima u lekcijama obrađuju iste stvari, njihov tok za svakog drukčiji, i da me je stalno upozoravao na to da mene treba goniti da bih se bilo čega prihvatio.

»Imao sam posla s drskim besmrtnim bićem koje nije imalo poštovanja prema svom životu ni prema svojoj smrti«, reče on smejući se.

Ja izneh činjenicu da je opisao i objasnio te biljke antropomorfnim izrazima. Prema njima se uvek odnosio kao da su ličnosti. On odgovori da je to bilo propisano sredstvo da se učenikova pažnja odvraća sa prave stvari, prekidanja unutrašnjeg dijaloga.

»Ako se koriste jedino zato da zaustave unutrašnji dijalog, kakva je onda njihova veza sa saveznikom?« zapitah.

»To se teško dá objasniti«, reče on. »Te biljke vode učenika direktno u *nagual*, a saveznik je jedan njegov vid. Mi funkcionišemo isključivo pod komandom *razuma*, bez obzira na to ko smo i odakle smo. *Razum*, naravno, može na ovaj ili onaj način da razjasni sve što se nalazi u okviru njegovog pogleda na svet. Saveznik je nešto što je van tog pogleda, van domena *razuma*. Može se videti jedino pod komandom *volje* u trenucima kad je naš uobičajeni pogled na svet prekinut, i zato je on, istini za volju, *nagual*. Vračevi, među-

tim, uče da opaze saveznika na najzamršeniji način, a čineći tako, suviše duboko uranjaju u neki nov pogled na svet. Dakle, da bih te zaštitio od takve sudbine, nisam istakao saveznika onako kako to vračevi obično čine. Vračevi su naučili, posle niza generacija koje su koristile moćne biljke, da svojim pogledom na svet objašnjavaju sve što se oko njih dešava. Rekao bih da su vračevi, koristeći svoju *volju*, uspeli u proširivanju svoga pogleda na svet. Moj učitelj i dobročinitelj su za to najbolji primer. Oni su bili ljudi od velike moći, no nisu bili ljudi od znanja. Nikad nisu probili granice svojih širokih vidika i tako nikad nisu došli do svoje sveukupnosti, uprkos tome što su znali za nju. To ne znači da su živeli u zabludi tražeći stvari van svog domašaja; znali su da su propustili svoju šansu i da će im se sveukupnost te tajne tek na smrti otkriti. Magija im je pružila samo letimičnu sliku, ali nikad pravo sredstvo da bi dospeli do njima nedostižne sveukupnosti pojedinca.

»Dovoljno sam ti objasnio poglede vračeva ne dozvoljavajući da te zarobe i povuku za sobom. Rekao sam da jedino ako čovek suprotstavi dva pogleda na sve može šmugnuti između njih i dospeti u pravi svet. Hteo sam time da kažem da čovek može dospeti do svoje sveukupnosti jedino ako shvati da je ovaj svet samo opis, bez obzira na to da li kao takav pripada nekom običnom čoveku ili vraču.

»Eto gde sam ja skrenuo s tradicionalnog puta. Posle dugotrajne životne borbe, sad znam da to što je bitno ne leži u tome da se nauči nov opis, već da se dospe do sveukupnosti pojedinca. Čovek do *naguala* treba da dospe ne razarajući *tonal* i, povrh svega, ne ozleđujući svoje telo. Uzimao si one biljke sledeći tačna uputstva kojih sam se i sam pridržavao. Jedina razlika bila je u tome što, umesto da te zaronim u njihov svet, nisam to učinio, već to prekinuo kad sam procenio da si se dovoljno nagledao *naguala*. To je razlog zbog kojeg nikad nisam hteo da razmatram tvoje susrete s moćnim biljkama, niti da ti dopustim da o njima op-

sednuto pričaš; nije imalo smisla razglabati o neizrecivom. Bili su to pravi odlasci u *nagual*, u nepoznato.«

Napomenuh da je moja potreba da pričam o svojim percepcijama pod dejstvom psihotropnih biljki bila prozrokovana mojom zainteresovanošću da rasvetlim svoje pretpostavke. Bio sam uveren da mi je on uz njihovu pomoć usadio u glavu sećanja na nedokučive načine opažanja. Ti doživljaji, koji bi se u ono vreme kad su se dešavali mogli nazvati idiosinkratičnim, a koji su bili daleko od bilo čega smislenog, kasnije su se sabirali u značenjske celine. Znao sam da me je don Huan svaki put vešto vodio, i da je svako osmišljavanje značenja bilo učinjeno pod njegovim vođstvom.

»Ne želim da ističem niti da objašnjavam te događaje«, reče on suvo. »Ukoliko bismo se zadržavali na objašnjenjima, to bi nas vratilo pravo tamo gde ne želimo da budemo; to jest, bili bismo ponovo bačeni u neki od pogleda na svet, ovog puta mnogo širi nego ranije.«

Don Huan je rekao da se pred učenikom, pošto mu dejstvo moćnih biljki prekine unutrašnji dijalog, otvara neizbežan ćorsokak. Učenik tad počinje da zanemaruje celokupno svoje učenje. Po don Huanovom mišljenju, čak i najmarljiviji učenik u tom trenutku pati od ozbiljnog nedostatka interesovanja.

»Moćne biljke potresaju *tonal* i prete čvrstini celog ostrva«, reče on. »Učenik se tad povlači, i to je mudro; želi da izađe iz cele te zbrke. Tad mu učitelj postavlja jednu od najlukavijih zamki, dostojnog protivnika. Ta zamka ima dva cilja. Prvo, ona učitelju omogućava da zadrži uticaj nad svojim učenikom, a drugo, omogućava učeniku da stekne jedno gledište na koje se sme osloniti. Ta zamka je manevar kojim se u arenu izvodi dostojan protivnik. Bez njegove pomoći, iako on učeniku zapravo nije neprijatelj već samo namenjen protivnik, učenik ne bi mogao da nastavi da ide putem znanja. I najbolji ljudi odustali bi u tom trenutku kad bi oni odlučivali. Suprotstavio sam ti kao dostojnog protivnika najboljeg ratnika koga čovek može naći — la Katalinu.«

Don Huan je mislio na događaj od pre desetak godina, kad me uveo u dugotrajnu bitku s jednom indijanskom vračarom.¹⁵

»Doveo sam te s njom u neposrednu vezu«, nastavi on. »Izabrao sam ženu jer ženama veruješ. Njoj je bilo vrlo teško da naruši to tvoje poverenje. Tek mnogo godina kasnije priznala mi je da je htela da odustane jer si joj se sviđao. Ali ona je veliki ratnik, pa te je, uprkos svojim osećanjima, skoro zbrisala sa zemlje. Unela je takav kaos u tvoj *tonal* da se od toga nikad nije povratio. Izmenila je, zapravo, lični opis tvoga ostrva tako korenito da su te njeni postupci odveli u drugu sferu. Čovek bi mogao reći da je bilo mogućnosti da ti postane dobročiniteljka, ali ti nisi bio predodređen da budeš vrač kao ona. Nešto između vas nije išlo kako treba. Nisi je se uopšte bojao. Jedne noći, kad ti je prišla, samo što nisi otkao od straha, ali te je, uprkos tome, privukla. Želeo si je uprkos tome što ti je ulivala strah. Ona je to znala. Uhvatio sam te jednog dana u gradu kako je drhteći od straha ipak pohotljivo gledaš.

»Dakle, postupcima dostojnog protivnika učenik može biti ili raznet u komade ili korenito izmenjen. La Katalinini postupci, pošto te nisu ubili — ne zato što to nije dovoljno žestoko pokušavala, već zato što si bio istrajan — imali su koristan uticaj na tebe, a isto tako su te podstakli da doneseš odluku.

»Učitelj se koristi dostojnim protivnikom da bi naterao učenika da se životno opredeli. Učenik mora izabrati ili ratnikov ili svoj svakodnevni svet. No nikakva odluka nije moguća ako učenik ne shvata taj izbor; otud učitelj mora imati savršeno strpljenje i razumevanje, i mora sigurnom rukom voditi svoga izabranika ka tom izboru, a povrhu svega, mora biti siguran da njegov učenik bira ratnikov svet i život. U tome sam uspeo zamolivši te da mi pomogneš da savladam la Katalinu. Rekao sam ti da me je gotovo ubila i da mi je

potrebna tvoja pomoć da je se otresem. Blagovremeno sam te upozorio na posledice tvog izbora i dao ti dosta vremena da se odlučiš da li da mi pomogneš ili ne.«

Dobro se sećam da mi je don Huan tog dana dao određene ruke. Rekao je da mogu, ako ne želim da mu pomognem, da odem i nikad se ne vratim. Osetio sam u tom trenutku da sam slobodan da sâm biram svoj put i da više nemam nikakvih obaveza prema njemu.

Odvezao sam se od njega prožet suprotnim osećanjima, tugom i srećom. Bio sam tužan što ostavljam don Huana, a ipak srećan što sam završio sa svim tim neprijatnim poslovima. Mislio sam na Los Anđeles, svoje drugove i sve one svakodnevne poslove koji su mi uvek pričinjaivali tako mnogo zadovoljstva. Neko vreme sam bio zanesen takvim mislima. Čudaštvo don Huana i njegovog života ostali su iza mene i bio sam slobodan.

Međutim, moja sreća je kratko trajala. Želja da odem iz don Huanovog sveta bila je neostvarljiva. Moji uobičajeni postupci izgubili su svoju moć. Pokušao sam da smislim nešto što bih radio u Los Anđelesu, ali tamo nije imalo šta da se radi. Don Huan mi je jednom rekao da se plašim ljudi i da sam naučio da se branim time što ništa ne želim. Rekao je da je to ratnikovo najsajjnije postignuće. U svojoj gluposti sam ga, međutim, proširio, pa je za mene ne želeći ništa preraslo u ne voleti ništa. Otud, život mi je bio dosadan i prazan.

Bio je u pravu, i dok sam jurio auto-putem ka severu, konačno mi se otkri moja nesumnjiva ludost. Počeo sam da shvatam dometa svog izbora. Odlazio sam, u stvari, iz jednog magičnog sveta u kome se neprestano nešto novo događa da bih se priklonio svom lakom, jednoličnom životu u Los Anđelesu. Počeh da se prisećam svojih praznih dana. Naročito sam se sećao jedne nedelje. Ceo taj dan sam se vrpeljio besposlen. Nijedan prijatelj mi nije došao u posetu. Niko me nije pozvao na žur. Ljudi koje sam hteo da posetim nisu bili kod kuće, a najgore od svega bilo je to što sam već video sve filmove u gradu. Kasno po podne, u krajnjem očajanju, ponovo sam pregledao filmski repertoar i pronašao jedan film koji nikako nisam hteo da gledam.

¹⁵ O ovom događaju, koji se odigrao septembra 1965, Kastana nas upoznaje u svojoj knjizi *Učenje don Huana*, u jedanaestoj glavi, str. 190. — Prim. prev.

Davao se u jednom gradu udaljenom pedesetak kilometara. Otišao sam da ga vidim, i nije mi se dopao, ali je čak i to bilo bolje nego da ništa ne radim.

Pod uticajem don Huanovog sveta bio sam se promenio. Ako ništa drugo, ono barem, otkako sam ga upoznao, nisam imao vremena da se dosađujem. To mi je samo po sebi bilo dovoljno; don Huan je stvarno bio siguran da ću izabrati ratnikov svet. Okrenuo sam kola i vratio se.

»Šta bi se dogodilo da sam izabrao da se vratim u Los Angeles?« zapitah.

»To bi bilo nemoguće«, reče on. »Taj izbor nije postojao. Sve što se od tebe tražilo bilo je da dozvoliš svom *tonalu* da postane svestan da je odlučio da se priključi svetu vračeva. *Tonal* ne zna da su odluke u domenu *naguala*. Kad mislimo da odlučujemo, mi samo priznajemo da je nešto što je van domašaja našeg poimanja postavilo granice toj našoj takozvanoj odluci, i ne preostaje nam ništa drugo nego da se s tim pomirimo.

»U ratnikovom životu postoji samo jedna stvar, jedno jedino zaista neodređeno pitanje: dokle se može ići putem znanja i moći. To je otvoreno pitanje na koje niko ne može dati određen odgovor. Već sam ti rekao da je ratnik slobodan da dela ili besprekorno ili kao glupak. Besprekornost je zaista jedino slobodna, i otud je pravo merilo ratnikova duha.«

Don Huan reče da učeniku, pošto se odlučio da se priključi svetu vračeva, učitelj daje neki praktični kućni posao, neki zadatak koji treba da ispunjava u svom svakodnevnom životu. Objasnio je da je taj zadatak, koji je postavljen tako da odgovara učenikovoј ličnosti, obično neka vrsta nametnute situacije, i da se od učenika traži da u nju dospe da bi se njome poslužio da neprestano utiče na svoj pogled na svet. Što se mene tiče, taj zadatak sam shvatio pre kao neku duhovitu šalu nego kao neku ozbiljnu životnu situaciju. Međutim, kako je vreme prolazilo, konačno mi je sinulo da se s tim ne smem šaliti.

»Pošto je učenik dobio svoj magijski zadatak, spreman je za još jedan vid obuke«, nastavi on. »On je tad ratnik. Tebe sam, budući da više nisi bio učenik, naučio trima tehnikama koje pomažu *sanjarenje*: prekidanju svakodnevnih životnih poslova, hodu moći i ne-radu. Ti si bio veoma dosledan, glup i kao učenik i kao ratnik. Marljivo si beležio sve što sam govorio i sve što ti se događalo, ali nisi postupao onako kako sam ti govorio. Stoga sam morao da te prodrmam moćnim biljkama.«

Don Huan mi je zatim postepeno tumačio kako mi je svratio pažnju sa »sanjarenja« čineći da poverujem da je bitan problem jedna veoma teška radnja koju je nazvao ne-radom, a koja se sastojala iz perceptivne igre usredsređivanja pažnje na osobenosti sveta koje se obično previđaju, kao što su to, recimo, senke stvari. Don Huan reče kako mu je strategija bila da izdvoji ne-rad, obavijajući ga velom najveće tajnovitosti.

»Ne-rad je, kao i sve drugo, veoma važna tehnika, ali ona nije ono najvažnije«, reče on. »Naseo si na tajnovitost. Ti, brbljivac, da čuvaš tajnu!«

Nasmejao se i rekao da može zamisliti kakve sam muke morao preživljavati da bih jezik držao za zubima.

Objasnio je da su prekidanje svakodnevnih životnih poslova, hod moći i ne-rad putevi učenja novih načina opažanja sveta koji ratniku pružaju nagoveštaj o neverovatnim mogućnostima delanja. Don Huanova ideja je bila da ove tri tehnike omogućavaju da se sazna odvojeni i praktični svet »sanjarenja«.

»*Sanjarenje* je praktična pomoć koju su izmislili vračevi«, reče on. »Oni nisu bili budale; znali su šta rade i nastojali su da imaju koristi od *naguala* vežbajući svoj *tonal* da za trenutak popusti, a zatim ponovo overlada. Ove reči su za tebe besmislene. Ali to je ono što si sve vreme činio: vežbao si da popustiš a da pri tom ne otkačiš. *Sanjarenje* je, naravno, vrhunac nastojanja vračeva, krajnja korist *naguala*.«

Nabrojao je sva vežbanja ne-rada koja me je terao da izvodim, sve one svakodnevne životne poslove koje je

izdvojio za prekidanje, i sve prilike kad me primoravao da idem hodom moći.

»Približavamo se kraju ovoga mog kratkog ponavljanja«, reče on. »Sad je trenutak da pričamo o Henaru.«

Don Huan reče da se onog dana kad sam sreo don Henara pojavio jedan vrlo važan predznak. Ja na to rekoh da se ne sećam ničega neobičnog. On me podseti da smo tog dana sedeli na klupi u jednom parku. Rekao je da mi je pre toga spomenuo da će čekati jednog prijatelja koga još nisam upoznao, i da sam ga, kad se taj prijatelj pojavio, pokazao, bez časa oklevanja, usred ogromne gomile. To je bio taj predznak koji ih je naterao da shvate da je don Henaro moj dobročinitelj.

Setio sam se, čim mi je to rekao, da sam se tad, dok smo sedeli i pričali, osvrnuo i ugledao jednog onižeg, mršavog čoveka koji je zračio nekom neobičnom vitalnošću, nekom gracioznošću, ili, naprosto, zadovoljstvom; upravo je bio zavio iza ugla ulice u park. U šali sam don Huanu rekao da dolazi njegov prijatelj koji je zasigurno vrač sudeći po tome kako izgleda.

»Henaro je preporučivao kako da se s tobom postupa od tog dana pa ubuduće«, nastavi don Huan. »Kao tvoj vođa u *nagual*, on ti ga je besprekorno pokazivao, i svaki put kad je vršio neko delo kao *nagual*, bivao si sučeljavan sa znanjem koje je prkosilo tvom *razumu* i zaobilazilo ga. On je razjedinio tvoj pogled na svet, mada toga još nisi svestan. I tom prilikom ponašao si se upravo onako kao i onda kad su bile u pitanju moćne biljke — trebalo ti je više nego što je potrebno. Nekoliko naleta *naguala* moralo bi biti dovoljno da se razbije nečiji pogled na svet; ali čak i do danas, i pored svih brana *naguala*, tvoj pogled na svet kao da je ostao naranjiv. Zvuči čudno, ali to je tvoja najbolja osobina.

»Sve u svemu, Henarov posao bio je da te odvede u *nagual*. Ali ovde nam se postavlja jedno čudno pitanje. Sta je to bilo vođeno u *nagual*?«

Podstaknu me očima da mu odgovorim na to pitanje.

»Moj *razum*?« zapitah.

»Ne, *razum* je tamo besmislen«, odgovori on. »*Razum* se oneredi od straha istog trenutka kad se nađe van svojih sigurnih uskih granica.«

»Onda moj *tonal*«, rekoh.

»Ne, *tonal* i *nagual* su naša dva prirođena dela«, reče on suvo. »Ne mogu se odvesti jedan u drugi.«

»Moja percepcija?« upitah.

»Tako je«, uzviknu on kao da sam dete koje je tačno odgovorilo. »Sad dolazimo do objašnjenja vračeva. Već sam te upozorio da ti ono neće ništa objasniti, pa ipak...«

Zastao je i pogledao me sjajnih očiju.

»To je još jedan trik vračeva«, reče on.

»Šta hoćeš da kažeš? U čemu je trik?« upitah poma-
lo uznemireno.

»U objašnjenju vračeva, naravno«, odvrati on. »I sam ćeš videti. No hajde da nastavimo. Vračevi kažu da se nalazimo u jednom mehur. To je mehur u koji smo smešteni u trenutku rođenja. U početku je taj mehur otvoren, ali zatim počinje da se zatvara sve dok nas ne zapečati. Taj mehur je naša percepcija. U njemu proživimo ceo svoj život. A ono što vidimo na njegovim oblim stranama predstavlja naš sopstveni odraz.«

Uvukao je glavu i pogledao me iskosa. Zakikotao se.

»Ludiraš se«, reče on. »Očekujem od tebe da izvedeš zaključak.«

Nasmejao sam se. Njegova upozorenja povodom objašnjenja vračeva, a uz to i spoznaja zadivljujućeg opsega njegove svesti konačno su počeli da naplaćuju svoj dug.

»Kakav to zaključak očekuješ da izvedem?« upitah.

»Ako bi ono što vidimo na njegovim stranama bio naš sopstveni odraz, onda bi ono što je odraženo moralo biti prava stvar«, reče on smešeci se.

»Dobar zaključak«, rekoh šaljivo.

Razum mi je mogao lako slediti taj dokaz.

»To što je odraženo predstavlja naš pogled na svet«, reče on. »Taj pogled je najpre opis koji nam je dat u trenutku rođenja, i taj opis obuzima svu našu pažnju, sve dok ne postane naš pogled na svet.

»Učiteljjev zadatak je da izmeni taj pogled, da pripremi svetlosno biće za trenutak kada će mu njegov dobročinitelj otvoriti mehur sa spoljne strane.«

Ponovo je sračunato zastao i opet mi prigovorio što sam odsutan, što je zaključio po mojoj nesposobnosti da na odgovarajući način komentarišem ili pitam.

»Šta bi trebalo da te pitam?« zapitah.

»Zašto bi se taj mehur morao otvoriti?« odgovori on.

Nasmejao se glasno i potapšao me po leđima kad rekoh: »To je dobro pitanje.«

»Naravno!« uzviknu on. »Za tebe to mora biti dobro pitanje jer je jedno od tvojih.

»Mehur se otvara da bi dozvolio svetlosnom biću da uvidi svoju sveukupnost«, nastavi on. »Prirodno, to što ga nazivamo mehurom samo je način da se to kaže, ali, u ovom slučaju, taj način je odgovarajući.

»Delikatan zadatak vođenja svetlosnog bića ka njegovoj sveukupnosti zahteva od učitelja da dela sa unutrašnje a od dobročinitelja sa spoljašnje strane. Učitelj menja učenikov pogled na svet. Nazvao sam taj pogled ostrvom *tonala*. Rekao sam da se sve što jesmo nalazi na tom ostrvu. Objašnjenje vračeva navodi da je ostrvo *tonala* stvoreno našom percepcijom, uvežbanom da se usredsredi na određene činioce; svaki od tih činilaca i svi oni zajedno grade naš pogled na svet. Učiteljjev posao, u onoj meri u kojoj se tiče učenikove percepcije, sastoji se u tome da preuredi sve činioce ostrva na jednoj polovini mehura. Dosad si morao shvatiti da je čišćenje i preuređivanje ostrva *tonala* isto što i pregrupisanje njegovih činilaca na stranu *razuma*. Moj zadatak je bio da unesem pometnju u tvoj uobičajeni pogled na svet, ne da ga razorim već da ga primoram da se sabere na strani *razuma*. Ti si to učinio bolje od svih koje znam.«

Nacrtao je na kamenu jedan zamišljen krug i pokazao ga vertikalnim prečnikom. Rekao je da je učiteljstva veština da natera svog učenika da sabere svoj pogled na svet na desnoj polovini mehura.

»Zašto na desnoj?« upitah.

»To je polovina *tonala*«, reče on. »Učitelj se uvek posvećuje toj polovini i, upoznajući s jedne strane učenika s ratnikovim načinom, primorava ga na razumnost, trezvenost, karakternost i telesnu izdržljivost; upoznajući ga, s druge strane, sa nezamislivim, ali stvarnim situacijama kojima učenik nije dorastao, učitelj ga primorava da shvati da njegov *razum*, iako zaista nešto divno, može jedino da obuhvati jednu usku oblast. Kad se jednom suoči sa svojom nesposobnošću da sve razumom dokuči, ratnik će skrenuti sa svog puta da bi potpomogao i zaštitio svoj poraženi *razum*, i u to svrhu će sve oko njega okupiti. Učitelj će se za to pobrinuti tako što će mu to nemilosrdno utuvljivati u glavu sve dok njegov pogled na svet ne bude na jednoj polovini mehura. Drugu polovinu, onu koja je očišćena, može tad zauzeti nešto što vračevi zovu *volja*.

»Sve to možemo bolje objasniti ako kažemo da je učiteljjev zadatak da očisti jednu polovinu mehura i preuredi sve na drugoj. Dobročiniteljjev zadatak je da otvori mehur sa one strane koja je očišćena. Kad se mehur jednom otpečati, ratnik više nije isti. Tad može da komanduje svojom sveukupnošću. Polovina mehura pripada potpuno centru *razuma*, *tonalu*. Druga, centru *volje*, *nagualu*. To je poredak koji treba da prevlada; svaki drugi je besmislen i tričav zato što je protivan našoj prirodi; lišava nas našeg magičnog nasleđa i svodi na ništavnost.«

Don Huan je ustao, protekao se i prošetao okolo da bi opustio mišiće. Već je bilo malo zahladnelo.

Upitah ga da li je završio.

»Šta, pa šou još nije ni počeo!« uzviknu on i nasmeja se. »Ovo je tek početak.«

Pogedao je u nebo i lakim pokretom ruke pokazao ka zapadu.

»Za jedan sat doći će *nagual*«, reče on i osmehnu se. Ponovo je seo.

»Preostalo nam je još samo jedno pitanje«, nastavi on. »Vračevi to nazivaju tajnom svetlosnih bića, i to zato što smo mi oni koji opažaju. Mi ljudi, i sva druga svetlosna bića na svetu, jesmo oni koji opažaju. To je

naš mehur, mehur percepcije. Naša greška je u tome što verujemo da je jedina percepcija vredna priznanja ona koja prolazi kroz naš *razum*. Vračevi veruju da je *razum* samo jedan centar koji ne bi trebalo uzimati tako ozbiljno.

»Henaro i ja učili smo te o osam tačaka koje čine sveukupnost našeg mehura percepcije. Ti znaš za šest. Danas ćemo Henaro i ja dokraja očistiti tvoj mehur percepcije, nakon čega ćeš saznati te dve preostale tačke.«

Naglo je promenio temu i zatražio da mu potanko ispričam o svojim jučerašnjim percepcijama, počevši od onog trenutka kad sam spazio don Henara kako sedi na vrhu onog kamenja pored puta. Nije stavljao nikakve primedbe niti me je uopšte prekidao. Kad sam završio, ja stavih jednu opasku. Naime, sutradan sam razgovarao s Pablito i Nestorom i oni su mi ispričali o svojim opažanjima, koja su bila slična mojima. Želeo sam da istaknem da mi je on lično rekao da je *nagual* jedan individualan doživljaj koji proživljava jedino sâm posmatrač. Juče su bila tri posmatrača i svi smo se manje-više uverili u istu stvar. Razlike su se očitavale jedino u tome kako je ko od nas reagovao na pojedine svojevrzne delove celog fenomena.

»To što se juče dogodilo bilo je pokazivanje *naguala* tebi, Nestoru i Pablitu. Ja sam njihov dobročinitelj. Henaro i ja smo svoj trojici izbrisali centar *razuma*. Nas dvojica imali smo dovoljno snage da učinimo da to što ste gledali bude za svu trojicu isto. Pre nekoliko godina, ti i ja smo jedne noći bili s nekolicinom učenika, ali tada sâm nisam imao dovoljno snage da vas nateram da svi vidite istu stvar.«

Rekao je da je, sudeći po onome što sam mu kazao da sam juče video i onome što je i sam »video« u meni, zaključio da sam spreman za objašnjenje vračeva. Dodade da je to i Pablito, ali da za Nestora nije siguran.

»Biti spreman za objašnjenje vračeva predstavlja jedno vrlo teško postignuće«, reče on. »Ne bi trebalo da je tako, ali mi ne odustajemo od toga da se prepuštamo svome životnom pogledu na svet. U tome ste ti, Nestor i Pablito slični. Nestor se skriva iza svoje stidljivosti i

sumornosti. Pablito iza svoga razoružavajućeg šarma; ti se kriješ iza svoje prepotencije i reči. Sve su to pogledi koji se čine neospornima, i sve dok vas trojica budete ustrajni u njima, vaši mehuri percepcije neće biti očišćeni a objašnjenje vračeva neće za vas imati smisla.«

S primesom podrugljivosti rekoh da sam već dugo opsednut tim čuvenim objašnjenjem vračeva, ali što mu se više približavam, ono mi izgleda sve dalje. Spremao sam se da u šali još nešto dodam, kad me on naglo prekinde.

»Zar ne bi bilo zgodno ako bi se to objašnjenje vračeva pokazalo kao »ćorak«?« zapita on usred glasnog smeha.

Potapšao me je po leđima kao kad neko dete predoseti prijatan događaj.

»Henaro se vrlo čvrsto drži pravila«, reče mi on poverljivim glasom. »To zbrkano objašnjenje ne sadrži ništa. Da je zavisilo od mene, ja bih ti ga rekao još pre mnogo godina. Nemoj polagati mnogo na njega.«

Pogledao je uvis i ispitao nebo.

»Sad si spreman«, reče on dramatičnim i svečanim glasom. »Vreme je da krenemo. Ali pre nego što odemo odavde, moram ti još nešto reći: misterija, ili tajna, objašnjenja vračeva leži u tome što je vezana za razvijanje krila percepcije.«

Stavi ruku na moju svesku i reče da treba da odem u žbunje i pobrinem se za svoje fiziološke potrebe, posle čega treba da skinem odeću, smotam je u zavežljaj i ostavim na ovom mestu. Pogledao sam ga upitno i on mi objasni da treba da budem go, ali da mogu da zadržim svoje cipele i šešir na glavi.

Uporno sam tražio da mi kaže zbog čega moram da budem go. Don Huan se nasmeja pa reče da je to više radi mene, da bi se osećao komotno, kao i zato što sam mu i sam ranije rekao da je tako bolje. Njegovo objašnjenje me zbunilo. Osećao sam da me zavatlava ili da, u skladu s onim što mi je otkrio, jednostavno odvlači moju pažnju. Hteo sam da znam zašto to čini.

On počeo da priča o jednom neočekivanom događaju koji se odigrao pre mnogo godina, kad smo sa don He-

narom bili u planinama severnog Meksika. Tom prilikom su mi objašnjavali kako »razum« nikako ne može da razjasni sve što se odigrava na svetu. Da bi mi to nepobitno i dokazao, don Henaro je kao »nagual« izveo jedan veličanstven skok, »skoknuvši« do vrhova nekih planina udaljenih dvadesetak kilometara odatle. Don Huan reče da sam pobrkao stvari, jer je, što se ubeđivanja mog razuma tiče, don Henarova demonstracija bila promašaj, ali da je, sudeći po reakciji moga tela, izazvala pravu pometnju.

Ta telesna reakcija o kojoj je don Huan govorio bila je nešto što mi je živo ostalo u sećanju. Video sam kako je don Henaro na moje oči nestao kao da ga je zbrisao vetar. Njegov skok, ili ono što je već učinio, tako je delovao na mene da sam osetio kao da mi je neko iščupao deo utrobe. Dobio sam proliv i morao sam da skinem i bacim svoje pantalone i košulju. Mojoj nelagodnosti i neprilici nije bilo kraja; bio sam prinuđen da idem potpuno go, samo sa šeširom na glavi, vrlo prometnim autoputem sve do svojih kola. Don Huan me podsetio da sam ga tad zamolio da mi ne dopusti da ikad više uništim svoju odeću.

Pošto sam skinuo odeću, otišli smo stotinak metara dalje, do jedne vrlo velike stene koja se nadnosila nad gudurum. On me naterao da pogledam s nje. Bila je visoka preko trideset metara. Zatim mi je naredio da prekinem svoj unutrašnji dijalog i oslušnem zvuke oko nas.

Posle nekoliko trenutaka začuh kako neki oblutak odskake po kamenju i kako se kotrlja prema dnu gudure. Svaki njegov odskok čuo sam nepojmljivo jasno. Onda začuh kako se kotrlja još jedan oblutak, a za njim još jedan. Podigao sam glavu da bih položaj svoga uva podesio prema izvoru toga zvuka i tad ugledao don Henara gde sedi na vrhu one stene, na nekoliko metara od mene. Nemarno je bacao oblutke u guduru.

Uzviknuo je i zakikotao se kad sam ga ugledao i rekao da se skrivao na tom mestu čekajući da ga otkrijem. Jedan trenutak sam bio zbunjen. Don Huan mi nekoliko puta prošapta da moj »razum« nije pozvan da učestvuje u ovom događaju, i da treba da se okanim

mučne želje da sve kontrolišem. Reče da je »nagual« percepcija samo za mene, i da je to razlog što »ga« Pablito nije onomad video u mojim kolima. Dodao je, kao da mi čita misli, da je ovo, mada je »nagual« vidljiv samo za mene, lično don Henaro.

Don Huan me uhvati pod ruku i na šaljiv način dovede do mesta gde je sedeo don Henaro. On ustade i približi mi se. Telo mu je zračilo neku toplotu koju sam mogao videti, nekakav sjaj koji me pomeo. Prišao mi je i, ne dotičući me, približio usne mom levom uvu i počeo da šapuće. Don Huan počeo da šapuće na moje drugo uvo. Glasovi su im bili usaglašeni. Ponavljali su iste reči. Govorili su da ne treba da se plašim jer imam duga moćna vlakna, koja ne postoje da bi me zaštitila, pošto nemaju šta niti od čega da štite, već da su tu da vode moju »nagualovu« percepciju otprilike onako kako su moje oči vodile moju normalnu »tonalovu« percepciju. Rekoše da su moja vlakna svud oko mene, da pomoću njih mogu sve odjednom da opazim, i da je jedno jedino vlakno dovoljno za skok sa stene u guduru, ili iz gudure natrag na stenu.

Slušao sam sve što su mi šaputali. Svaka njihova reč kao da je imala jedinstvenu konotaciju; mogao sam da zapamtim sve što su govorili i da to potom reprodukujem kao magnetofon. Obojica su zahtevali od mene da skočim u guduru. Rekli su da najpre treba da osetim svoja vlakna, zatim da izdvojim jedno koje se spušta sve do dna gudure i da ga sledim. Čim mi to rekoše, zaista mi pođe za rukom da uskladim njihove reči sa odgovarajućim osećajima. Osetio sam nekakav svrab po celom telu, što je po sebi bio neki neodređen osećaj koji se, ipak, dao približno uporediti s osećajem »dugotrajnog svraba«. Telom sam odista mogao osetiti dno gudure, a to sam osećao kao nekakav svrab u nekom neodređenom delu svoga tela.

Don Huan i don Henaro nastavili su da me saletaju da kliznem kroz taj osećaj, no ja nisam znao kako da to učinim. Tad začuh jedino don Henarov glas.

Reče mi da će skočiti zajedno sa mnom; dočepao me je, ili gurnuo, ili pak zagrlio, i sunovratio se sa mnom

u ambis. Osećao sam jezivu mučninu. Kao da mi je nešto žvakalo i gutalo stomak. Bila je to neka neodređena mešavina bola i prijatnosti koja je bila tako jaka i tako dugo trajala da sam jedino mogao da vrištim iz sveg glasa. Kada je taj osećaj uminuo, ugledah jedan nerazmrsiv splet varnica i tamnih masa, zraka svetlosti i oblačastih naslaga. Nisam mogao da odredim da li su mi oči otvorene ili zatvorene, niti gde se nalaze, odnosno gde mi se nalazi celo telo. Onda sam osetio istu onu muku, mada ne tako izraženu kao prvi put, a potom sam imao utisak da sam se probudio i tad se našao gde stojim na steni sa don Huanom i don Henarom.

Don Huan reče kako sam se opet izgupirao, da je beskorisno skočiti ako će percepcija tog skoka biti haotična. Obojica mi mnogo puta ponoviše na jedno i drugo uvo kako je »nagual« sam po sebi beskoristan, i da treba da ga uskladi »tonal«. Rekli su da moram svojevolutno skočiti i pri tom biti svestan šta činim.

Oklevao sam, ne toliko što sam se plašio koliko zato što sam bio neodlučan. Svoje oklevanje osetio sam tako kao da mi se telo klati poput klatna. Onda me obuze neko čudno raspoloženje i ja skočih u svoj svojoj telesnosti. Hteo sam da mislim pri skoku, ali to nisam mogao. Video sam, kao kroz maglu, strane uske gudure i stene koje su štrčale sa njenog dna. Nisam imao vremensku percepciju svog pada, već sam namesto toga imao osećaj da se nalazim na dnu gudure; uočio sam sve osobenosti stenja u uskom pojasu oko sebe. Opazio sam da mi pogled nije indirektan i stereoskopski u nivou mojih očiju, već direktan i da obuhvata sve oko sebe. Trenutak kasnije me obuzela panika i onda me je nešto povuklo nagore kao jo-jo igračku.

Don Huan i don Henaro su me naterali da taj skok izvedem više puta. Posle svakog skoka, don Huan je zahtevao da se manje snibivam i da skačem s više volje. Neprekidno je ponavljao da tajna vračeva u njihovom korišćenju »naguala« leži u našoj percepciji, da je skakanje, jednostavno, jedna vežba percepcije, i da će se završiti tek pošto budem uspeo da opazim, kao savršen »tonal«, ono što se nalazi na dnu gudure.

U jednom trenutku osetih nešto nepojmljivo. Bio sam potpuno i trezveno svestan toga da stojim na ivici stene sa don Huanom i don Henarom, koji su mi šaputali na uši, a zatim sam, u sledećem trenutku, gledao u dno gudure. Sve je bilo savršeno normalno. Bilo se već gotovo smračilo, ali je još uvek bilo dovoljno svetlosti da se sve potpuno razazna kao u mom svakodnevnom svetu. Posmatrao sam neko žbunje, kad začuh nekakvu iznenadnu buku koju je stvarao neki kamen što se kotrljao nadole. Istog časa ugledah jednu poveću gromadu koja se niz stranu gudure uz tutanj kotrljala prema meni. U magnovenju ugledah i don Henara kako je baca. Spopade me panika i već sledećeg trenutka osetih kako me nešto vuče natrag do onog mesta na vrhu stenc. Pogledah oko sebe; don Henara nije bilo. Don Huan počeo da se smeje i reče da je don Henaro otišao jer više nije mogao da podnese moj odvratni smrad. Tek tad zbunjeno primetih da sam skroz ulopan. Don Huan je imao pravo kad me naterao da skinem odeću. Odveo me do obližnjeg potoka i oprao me kao konja, zahvatajući vodu mojim šešikom i polivajući me dok je razdragano pričao o tome kako je spasao moje pantalone.

MEHUR PERCEPCIJE

Bio sam ceo dan sam kod don Henara. Uglavnom sam spavao. Don Huan se vratio kasno po podne pa smo otpešačili, u potpunoj tišini, do obližnjeg planinskog lanca. Zaustavili smo se u sumrak i seli na ivici duboke gudure, gde smo ostali sve dok se nije skoro smrklo. Onda me don Huan odveo do jednog drugog mesta u blizini, neke ogromne hridine s potpuno okomitom stranom. Ta hridina se nije mogla videti sa staze koja je vodila k njoj; don Huan mi je, međutim, pokazao nekoliko puta pre toga. Naterao me da pogledam preko njene ivice i rekao da je cela hridina mesto moći, naročito njeno podnožje, koje se nalazilo u kanjonu dubokom preko stotinu metara. Svaki put kad bih pogledao dole, podilazila me neka neprijatna jeza; kanjon je bio mračan i preteći.

Pre nego što smo došli do tog mesta, don Huan mi je rekao da sad moram sam da produžim i sretnem se s Pablitom na ivici hridine. Preporučio mi je da se opustim i izvedem hod moći da bih odagnao svoj nervni zamor.

Don Huan siđe sa staze, i mrak ga jednostavno proguta. Hteo sam da stanem i ispitam kud je otišao, ali me telo nije slušalo. Počeo sam lagano da trčim, iako sam bio tako umoran da sam se jedva držao na nogama.

Kad sam stigao na hridinu, tamo nije bilo nikog, pa sam nastavio da cupkam u mestu, teško dišući. Posle nekog vremena, malo sam se opustio; stajao sam nepo-

mično, naslonjen leđima na stenu, kad spazih obris nekog čoveka koji se nalazio nekoliko koraka od mene. Sedeo je lica zagnjurenog u dlanove. Spopade me žestok strah, te ustuknuh, ali onda objasnih sebi da to mora biti Pablito, i bez ikakvog oklevanja zakoračih prema njemu. Zovnuh ga glasno po imenu. Zaključio sam da verovatno nije bio siguran da sam to ja, pa se uplašio i lice prekrio rukama. Ali pre nego što mu priđoh, obuze me neki neobjašnjiv strah. Zaledio sam se u mestu sa već ispruženom desnom rukom u nameri da ga dodirnem. Čovek podiže glavu. To nije bio Pablito! Oči su mu, poput tigrovih, bile dva ogromna ogledala. Odskočio sam; mišići mi se zategoše a zatim opustiše bez najmanjeg uticaja volje, i ja skočih unazad, tako brzo i toliko daleko da bih pod normalnim okolnostima utonuo u dugo mozganje o tome. Međutim, toliko sam se, zapravo, bio uplašio da se nisam priklonio razmišljanju, i pobegao bih odatle da me neko nije snažno zadržao uhvativši me za ruku. Taj osećaj da me je neko šćepao doveo me je do izbezumljenja; vrisnuo sam. Moj izliv straha, umesto da bude poklič, što je trebalo da bude, bio je nekakav dug, leden vrisak.

Osvrnuh se da vidim svog napadača. Bio je to Pablito, koji je drhtao više nego ja. Moja nervoza dostigla je vrhunac. Nisam mogao da govorim, zubi su mi cvokotali a srsi se penjale uz kičmu prisiljavajući me da nehotice drhtim. Morao sam da dišem na usta.

Pablito, cvokoćući, reče da ga je »nagual« očekivao, i da je, pošto se jedva iščupao iz njegovih kandži, naleteo na mene, i da ga ja umalo nisam ubio svojim vriskom. Hteo sam da se nasmejem, ali, umesto toga, ispuštih samo neke neartikulisane glasove. Kad sam se sabrao, rekoh Pablitu da se upravo isto dogodilo i meni. Posle svega ovog, nestalo je mog umora; umesto toga, osetih kako me nezadrživo plave neka snaga i dobro raspoloženje. Pablito kao da je osećao isto što i ja; počeli smo da se nekako nervozno i blesavo cerekamo.

Začuh tad zvuk tihih i opreznih koraka u daljini. Otkrio sam ga pre Pablita. Činilo mi se da je on reagovao na moju ukočenost. Bio sam siguran da se neko

približava mestu gde smo bili. Okrenuli smo se u pravcu tog zvuka; trenutak kasnije ugledasmo siluete don Huana i don Henara. Išli su mirno i zaustavili se na nekoliko koraka od nas; don Huan je gledao u mene, a don Henaro u Pablita. Htedoh da kažem don Huanu kako me je nešto smrtno preplašilo, ali me Pablito steže za ruku. Znao sam šta to znači. Bilo je nečega čudnog u don Huanovoj i don Henarovoj pojavi. Kako sam ih pogledao, oči počеше da mi se ukrštaju.

Don Henaro izdade oštru naredbu. Nisam razumeo šta je rekao, ali sam »znao« da je hteo da kaže da ne ukrštamo oči.

»Noć se spustila na svet«, reče don Huan gledajući u nebo.

Don Henaro nacrtá polumesec na tvrdoj zemlji. Učini mi se da se poslužio nekom raznobojnom kredom, ali sam potom shvatio da u rukama nije imao ništa; opažao sam taj zamišljeni polumesec koji je nacrtao svojim prstom. Posadio je Pablita i mene s unutrašnje strane njegovog ispupčenog dela, dok su on i don Huan seli na njegove krajeve, na oko dva metra od nas.

Prvi nam se obratio don Huan; rekao je da će nam njih dvojica pokazati svoje saveznike; reče da ćemo, ako budemo netremice gledali u levu stranu njihovih tela, između kuka i rebara, moći da »vidimo« da im o opasaču visi nešto poput komadića tkanine ili maramice. Don Henaro dodade da treba netremice da gledamo u njihove opasače, na kojima se pored onih komadića tkanine nalaze i dva dugmeta, dotle dok to sve ne budemo »videli«.

Pre nego što je don Henaro završio, već sam bio uočio nešto glatko što je podsećalo na parče sukna, i po jedno okruglo puce što su visila na njihovim opasačima. Don Huanovi saveznici bili su tamniji i jeziviji od don Henarovih. Moje reakcije bile su nekakva mešavina radoznalosti i straha. Doživljavao sam ih u svom stomaku i nisam ni o jednoj od tih stvari sudio na racionalan način.

Don Huan i don Henaro posegoše za opasačima i kao da sa njih otkaćiše one crne komade sukna. Držali

su ih u levoj ruci; don Huan svoj komadić sukna baci uvis, iznad glave, dok don Henaro pusti da njegov lagano padne na zemlju. Komadi sukna se od toga ispraviše, tako da su delovali kao savršeno ispeglane maramice; pali su na zemlju polako, vijoreći se poput dečijih zmajeva. Kretanje don Huanovog saveznika bilo je isto kao ono njegovo vretenasto okretanje koje sam onomad opazio. Kad su se komadići sukna približili zemlji, postali su čvrsti, zaobljeni i masivni. Najpre su se savili kao da su pali preko neke okrugle kvake na vratima, a zatim se rasprostrli. Don Huanovo sukno se preobratiло u ogromnu senku. Ona prva krenu k nama, drobeći sitno kameenje i grumenje zemlje. Došla je na korak-dva od nas, do najudubljenijeg dela polumeseca, između don Huana i don Henara. U jednom trenutku pomislih da će se prevajati preko nas i zdrobiti nas u prah. U tom času strah me je pekao kao živa vatra. Ta senka preda mnom imala je gigantske razmere, možda nekih pet metara u visinu i oko dva u širinu. Kretala se kao da je slepa, opipavajući put oko sebe. Trzala se i gegala. Znao sam da mene traži. Pablito je u tom trenutku privio glavu na moje grudi. Osećanje koje je u meni izazvao taj njegov pokret raspršilo je deo moje pažnje, ispunjene užasom, koju sam bio usredsredio na senku. Sudeći po njenim nepostojanim trzajima, ona kao da se tad razjedinila i iščezla stopivši se s okolnom tamom.

Prodrmao sam Pablita. On podiže glavu i prigušeno kriknu. Pogledah kud i on. Neki čudan čovek zurio je u mene. Kao da je bio neposredno iza senke, verovatno sakriven iza nje. Bio je vrlo visok i strašno mršav, izduženog lica i ćelav, a glavu mu je na levoj strani prekrivao nekakav osip ili ekcem. Oči su mu bile divlje i sjajne; usta poluotvorena. Bio je u nekoj čudnoj odeći sličnoj pidžami; pantalone su mu bile prekratke. Nisam mogao da vidim da li ima cipele. Poduže je, izgleda, tako stajao i gledao nas kao da je samo čekao priliku da nasrne i iskida nas u komade. Oči su mu bile ispunjene žestinom. Nije to bila ni mržnja ni pretnja, već neka vrsta životinjskog nepoverenja. Nisam mogao više da podnesem tu napetost. Hteo sam da zauzmem bor-

beni položaj koji me don Huan naučio pre mnogo godina, što bih i učinio da nije bilo Pablita, koji prošapta da saveznik ne može preći preko linije koju je don Henaro nacrtao na zemlji. Tad zaista opazih jednu svetlu liniju koja je, reklo bi se, zaustavljala sve što je bilo ispred nas.

Trenutak kasnije, onaj čovek se izgubi nekud levo, kao čas ranije ona senka. Imao sam osećanje da su ih don Huan i don Henaro pozvali da se vrate.

Nastade kratka, tiha pauza. Nisam više video ni don Huana ni don Henara; nisu više sedeli na krajevima polumeseca. Iznenada začuh kako dva mala oblutka pogađaju kamenito tle na kojem smo sedeli, i tad neki blesak osvetli prostor pred nama kao da se upalilo blago, žućkasto svetlo. Pred nama je stajala izglednula zver, ogroman odvratni kojot ili vuk. Celo telo bilo mu je prekriveno nekom belom izlučevinom, nečim poput znojne pene ili pljuvačke. Krzno mu je bilo olinjalo i mokro. Oči su mu bile divlje. Njegovo besno režanje izazva mi žmarke po celom telu. Čeljusti su mu bile iskežene, tako da su loptice pljuvačke letele svud okolo. Grebao je zemlju kao neki ljut pas koji pokušava da se oslobodi lanca. Zatim se podiže na stražnje noge i počeo besno da grebe i grize po vazduhu. Kao da je sav svoj bes bio usredsredio na to da probije neku prepreku koja ga je delila od nas.

Postadoh svestan toga da se te podivljale životinje bojom na drukčiji način nego one dve prethodne prikaze. Moj strah od te zveri bio je neki fizički osećaj odvratnosti i užasa. Posmatrao sam njeno divljanje s krajnjom nemoći. Iznenada, njena podivljalost kao da se stiša i zveri nestade.

Čuh zatim kako nam se približava nešto drugo, ili sam to možda osetio; pred nas iznenada iskrсну kontura divovske zveri iz porodice mačaka. Prvo što ugledah behu njene oči u mraku; bile su krupne, nepomične, i prelamale su svetlost kao voda »gorskih očiju«. Njušila je i tiho režala. Dahtala je i šetkala tamo-amo ne skidajući pogled sa nas. Nije imala električni sjaj kao onaj kojot; nisam mogao jasno razabrati njen obris, ali,

uprkos tome, njeno prisustvo bilo je daleko zlokobnije nego prisustvo prethodne zveri. Činilo se da sakuplja snagu; osećao sam da je tako drska da će preći preko svih granica. Pablito je, verovatno, imao isto osećanje, jer mi je šapnuo da treba da savijem glavu i prignem se do zemlje. Trenutak kasnije, mačka napade. Pojurila je prema nama i skočila ispruženih kandži. Ja zatvorih oči i, prekrivši glavu rukama, savih se do zemlje. Osetio sam da se zver probila preko zaštitne linije kojom nas je don Henaro bio okružio i da je zaista skočila na nas. Osećao sam kako me pritišće njena težina; krznom na stomaku trljala me po vratu. Izgledalo je kao da su joj prednje šape nečim uhvaćene; koprcala se da ih oslobodi. Osećao sam kako se trza i odupire o nas i čuo kako pakleno dahće i šišti. U tom trenutku znao sam da sam izgubljen. Nejasno osetih kako mi razum nalaže da se mirno prepustim sudbini i skončam tu gde jesam, ali sam se plašio fizičkog bola koji bi mi nanelo umiranje pod tako jezivim okolnostima. Tad me preplavi neka čudna snaga; kao da je moje telo odbilo da umre i nagomilalo svu svoju snagu u jednoj jedinjoj tački, mojoj levoj ruci i šaci. Osetih kako kroz nju navire nekakav nesavladiv nabo. Nešto neukrotivo obuzimalo mi je telo, nešto što me teralo da zbacim s nas tu pretešku i pogubnu zver. Pablito je, izgleda, to isto osećao, i obojica istovremeno ustadosmo; to smo učinili tako energično da smo zver zbacili kao neku krpenu lutku.

Učinili smo to s krajnjim naporom. Sručio sam se na zemlju hvatajući vazduh. Trbušni mišići bili su mi tako zategnuti da nisam mogao da dišem. Nisam uopšte obraćao pažnju na ono što je činio Pablito. Napokon primetih da mi don Huan i don Henaro pomažu da sednem. Ugledah Pablita, koji se prostro po zemlji, licem nadole, raširenih ruku. Kao da se onesvestio. Pošto su mi pomogli da sednem, don Huan i don Henaro pomogše Pablitu. Trljali su mu stomak i leđa. Naterali su ga da ustane, a malo potom mogao je ponovo sâm da sedne.

Don Huan i don Henaro sedoš na krajeve polumeseca, i počеше da se kreću kao po nekoj šini koja je po-

vezivala te dve tačke, šini koja im je služila da na njoj menjaju svoj položaj i zamenjuju svoja mesta. Njihovo kretanje me omamilo. Na kraju, zaustavili su se kod Pablita i počeli da mu šapuću na uši. Trenutak kasnije su ustali, sva trojica odjednom, i krenuli prema ivici hridine. Don Henaro je podigao Pablita kao da je dete. Pablitoovo telo bilo je ukrućeno kao daska; don Huan ga je prihvatio za gležnjeve. Zavrteo ga je da zadobije ubrzanje i snagu, a zatim, pustivši njegove noge, snažno ga odbacio preko ivice hridine u ambis.

Ugledah kako se Pablitoovo telo ocrtava na tamnom zapadnom horizontu. Opisivalo je krugove, baš kao i don Huanovo pre nekoliko dana; kružilo je lagano. Pablito kao da se dizao umesto da pada. Onda se njegovo kruženje ubrza; telo mu se jedan trenutak obrtalo poput diska, a zatim se rastavilo. Opazih kako se rasplinjava.

Don Huan i don Henaro mi priđoše, čučnuše kraj mene i počеше da mi šapuću na uši. Govorili su različite stvari, pa ipak mi nije bilo teško da sledim njihove naredbe. Kao da sam se »rascepio« onog sekunda kad su prozborili prve reči. Osetio sam da su sa mnom učinili isto što i s Pablitom. Don Henaro me zavrteo i ja osetih kako se brzo obrćem ili lebdim. Zatim sam jurnuo kroz vazduh i sunovratio se ogromnom brzinom prema zemlji. Dok sam padao, osećao sam kako mi se cepa odeća, kako mi otpada meso, dok na kraju nije ostala samo moja glava. Pošto mi se telo raščlanilo, imao sam jasan osećaj da sam izgubio suvišnu težinu, što je uticalo da se smanji brzina mog pada. Moje spuštanje više nije bilo vrtoglavo. Počeo sam da se lelujam tamo-amo kao neki list. Tad mi i glava izgubi težinu i jedino što je od »mene« ostalo bio je kvadratni santimetar, grumenčić, sićušan šljunkoliki ostatak. U njemu je bilo koncentrisano sve moje osećanje; onda taj grumenčić kao da se raspade i ja se nađoh u hiljadu komada. Znao sam, ili je nešto negde znalo, da sam svestan svih tih hiljadu komada odjednom. Bio sam sâm ta svest.

Onda se neki deo te svesti počeo da okuplja; da oživljava, raste. Sakupila se na jednom mestu, i meni

se, malo-pomalo, vrati osećaj za granice, svest ili već nešto slično tome, tako da se onaj »ja« kakvog sam sâm sebe navikao da spoznajem iznenada raspuče u najspektakularniji prizor svih iole zamislivih kombinacija »divnih« prizora; kao da sam gledao hiljade i hiljade slika sveta, ljudi, stvari.

Ti prizori zatim postadoše nejasni. Imao sam osećaj da mi sve većom brzinom protiču pred očima, dok ta brzina nije postala tolika da više nisam mogao da izdvojim i ispitam nijedan od njih. Na kraju mi je izgledalo kao da gledam ustrojstvo sveta koje protiče pred mojim očima u jednom neprekidnom, beskrajnom nizu.

Izenada se nađoh gde stojim na onoj hridini s don Huanom i don Henarom. Prošaptaše da su me oni povukli natrag, i da sam se uverio u postojanje tog nepoznatog o kojem se ne može govoriti. Rekoše da će me vratiti u njega još jednom, i da tamo treba da razvijem krila svoje percepcije i njima dotaknem »tonal« i »nagual« u isti mah a da pri tom ne budem svestan da prelazim iz jednog u drugi.

Ponovo osetih da sam bačen, da se obrćem i padam ogromnom brzinom. Zatim sam eksplodirao. Razjedinio se. Nešto je u meni popustilo; oslobodilo je nešto što sam zadržavao u sebi celog života. Bio sam potpuno svestan da se moj tajni rezervoar otvorio i da iz njega nesmetano otiče. Nije bilo više onoga sladunjavog jedinstva koje sam nazivao »ja«. Nije bilo ničega, pa ipak, to ništa bilo je ispunjeno. Nije bilo ni svetlost ni tama, ni toplo ni hladno, ni prijatno niti neprijatno. Nisam se kretao, lebdeo ili stajao u mestu, niti bio celovit, ja sâm, odnosno onakav kakav sam navikao da postojim. Bio sam bezbroj tih koji su svi bili »ja«, čitava kolonija nezavisnih jedinki što su bile na poseban način privržene jedna drugoj, i koje su se nezaustavljivo udruživale i uobličavale jednu jedinu svest, moju ljudsku svest. Ne bi se moglo reći da sam to »znao« bespogovorno jer nije bilo ničega pomoću čega bih to mogao »znati«, ali su sve moje nezavisne svesti »poimale« da sam »ja«, »ja sam«, iz onog svog dobro poznatog sveta bio kolonija, konglomerat zasebnih i nezavisnih

osećanja koja su međusobno u čvrstoj slozi. Ta čvrsta sloga mojih bezbrojnih svesti, ta privrženost koju su njeni delovi pokazivali jedan prema drugom, bila je moja životna snaga.

Da bi se opisao taj sjedinjujući osećaj, moglo bi se reći da je ono grumenje svesti bilo raštrkano; svaki grumen bio je svestan samog sebe i nijedan nije bio u nadređenom položaju prema onom drugom. Nešto ih je okupljalo i, tako udruženi, izronili bi u nekoj oblasti gde bi se nagomilavali u jednu hrpu — u »mene« kakvog sebe znam. Tad bih kao »pravi ja« video neki koherentan prizor iz ovog sveta, ili neki prizor koji je pripadao drugim svetovima, što sam smatrao za čistu uobrazilju, ili, pak, neki prizor koji je pripadao »čistom mišljenju«, što će reći da sam vizuelno doživljavao razumske sisteme, ili ideje međusobno povezane u iskaze. U nekim prizorima pričao sam do mile volje sam sa sobom. Posle svake takve koherentne slike »onakav ja« bih se razjedinio i ponovo postajao ništa.

Tokom jednog od tih svojih kratkih udaljavanja u neki od onih jedinstvenih prizora, obreo sam se na onoj hridini sa don Huanom. Odmah sam shvatio da sam tad bio celoviti »ja«, onakav kakav i obično. Osećao sam svoju telesnost kao stvarnu. Pre bi se moglo reći da sam bio u tom svetu nego da sam ga samo posmatrao.

Don Huan me zagrljao kao neko dete. Posmatrao me. Lice mu je bilo sasvim blizu mog. Mogao sam videti njegove oči u mraku. Bile su blage. Kao da su nosile u sebi neko pitanje. Znao sam i koje. To neizrecivo bilo je zaista neizrecivo.

»Pa?« zapita on tiho, kao da mu je bilo potrebno da to ponovo potvrdim.

Ćutao sam. Reči »otupeo«, »zbunjen«, »zbrkan« i tako redom, nisu mogle nikako u tom trenutku da na odgovarajući način opišu moja osećanja. Nisam bio telesan. Znao sam da me don Huan morao zgrabiti i snažno zadržati na zemlji, jer bih inače odlebdelo u vazduh i iščezao. Nisam se bojao da nestanem. Čeznuo sam za tim »nepoznatim« gde moja svest nije bila jedinstvena.

Don Huan me polako odvede, pritišćući mi ramena nadole, do jednog mesta u blizini don Henarove kuće; naterao me da legnem i zatim prekrrio mekom zemljom s gomile koju je, izgleda, još ranije bio pripremio. Zatrpao me sve do vrata. Napravio mi je od lišća nešto kao uzglavlje koje mi je podmetnuo pod glavu i naložio mi da se ne mičem i da nipošto ne zaspim. Rekao je da će sedeti sa mnom i praviti mi društvo sve dok zemlja ponovo ne učvrsti moj oblik.

Bilo mi je vrlo udobno i osećao sam skoro neodoljivu potrebu da zaspim, ali mi don Huan to nije dozvolio. Zahtevao je da govorim o čemu hoću, samo ne o onome što sam maločas doživeo. U prvom trenutku nisam znao o čemu da pričam, a onda zapitah za don Henara. Don Huan odgovori kako je don Henaro odveo Pablita da ga negde u blizini prekrije zemljom i kako sad čini upravo ovo što on čini sa mnom.

Imao sam želju da održim ovaj razgovor, ali nešto u meni je bilo nepotpuno; bio sam čudno ravnodušan, i osećao sam umor koji je pre podsećao na dosadu. Don Huan kao da je znao kako se osećam. Poče da mi priča o Pablitu i o tome kako su nam sudbine povezane. Reče da je postao Pablito dobročinitelj u isto vreme kad i don Henaro njegov učitelj, i da me je moć s njim udruživala korak po korak. Značajno je primetio da je jedina razlika između mene i Pablita u tome što su Pablito i ratničkim svetom rukovodili prinuda i strah, dok su mojim rukovodile privrženost i sloboda. Don Huan je objasnio da ta razlika potiče otud što se dobročinitelji bitno razlikuju. Don Henaro je bio drag, srdačan i smešan, dok je on sam bio opor, strog i otvoren. Reče da sam ja ličnost koja zahteva da ima strogog učitelja, ali blagog dobročinitelja, a da je s Pablitom suprotno: njemu je bio potreban ljubazan učitelj, ali strog dobročinitelj.

Pričali smo još neko vreme, a zatim je svanulo. Kad se sunce pojavilo iznad planina na istoku, don Huan mi pomogne da uklonim sa sebe onu zemlju i ustanem.

Pošto sam se probudio u ranim popodnevrim časovima, don Huan i ja sedosmo kraj ulaznih vrata don Henarove kuće. Don Huan reče da je don Henaro još uvek s Pablitom i da ga priprema za poslednji susret.

»Sutra ćete ti i Pablito krenuti u nepoznato«, reče on. »Za to te moram sad pripremiti. Otići ćete tamo potpuno sami. Prošle noći bili ste kao dva jo-joa koje smo mi povlačili gore-dole; sutra ćete biti nezavisni od nas.«

Spopade me neka radoznalost, i iz mene prosto navreše pitanja o mojim doživljajima prošle noći. Don Huan se nije dao zbuniti tom paljbom.

»Danas moram uspeti u jednom od najpresudnijih izvrđavanja«, reče on. Moram te prevariti poslednji put. I ti moraš tome nasesti.«

Nasmejao se i pljesnuo po butinama.

»Ono što ti je Henaro hteo svojom prvom vežbom sinoć da pokaže bio je način na koji se vračevi koriste *nagualom*«, reče on. »Nema načina da se dopre do objašnjenja vračeva ukoliko se pojedinac nije svojevolumen koristio *nagualom* ili, bolje rečeno, ukoliko se nije svojevolumen koristio *tonalom* da bi osmislio svoje radnje u nagualu. Drukčije rečeno, pogled *tonala* mora prevladati ako se pojedinac koristi *nagualom* onako kako to čine vračevi.«

Primetih da sam u tome što je upravo rekao uočio očitu protivrečnost. S jedne strane, pre dva dana, kroz svoje neverovatno prepričavanje, izložio mi je svoje proračunate postupke tokom dugog niza godina, postupke koji su bili smišljeni tako da utiču na moj pogled na svet; a s druge strane, sad je tražio da taj isti pogled na svet prevlada.

»Te dve stvari nemaju veze jedna s drugom«, reče on. »Red u našoj percepciji spada isključivo u domen *tonala*; jedino u njemu naše radnje imaju neki pravilan tok; jedino su u njemu one nalik na stepenice čije stepenike čovek može brojati. Takvog nečeg nema u *nagualu*. Zbog toga je pogled *tonala* na svet samo oruđe koje kao takvo nije najbolje već jedino koje imamo.

»Prošle noći otvorio se tvoj mehur percepcije i razvila su se njena krila. O tome nema šta više da se priča.

To i ne pokušavam, a nemoj ni ti, jer je nemoguće objasniti ono što ti se dogodilo. Dovoljno bi bilo reći da su krila tvoje percepcije bila naterana da dodirnu tvoju sveukupnost. Prošle noći si više puta prelazio iz *naguala* u *tonal*. Tamo si bio dvaput gurnut da ne bi bilo mogućnosti za greške. Drugi put si potpuno doživeo taj put u nepoznato. Tvoja percepcija razvila je svoja krila kad je nešto u tebi shvatilo tvoju pravu prirodu. Ti si skupina više činilaca.

»To je objašnjenje vračeva. *Nagual* je neizrecivo. Sva moguća osećanja, bića, mi sami, sve to u njemu pluta poput barki, pluta mirno, nepromenljivo, zauvek. Spona života vezuje neka od njih. To si i sam sinoć saznao, a takođe i Pablito, uostalom, i Henaro i ja u ono vreme kad smo putovali u nepoznato. Kad spona života poveže ta osećanja, stvara se jedno biće, biće koje gubi svoju pravu prirodu i postaje zaslepljeno sjajem i bukom oblasti u kojoj bića lebde, *tonalom*. Tako sjedinjeno biće opstoji jedino u *tonalu*. Kad sila života jednom poveže sva potrebna osećanja, tad neko biće naglo dospeva u *tonal*. Već sam ti jednom rekao da *tonal* počinje s rođenjem, a okončava se sa smrću; rekao sam to jer znam da se, čim sila života napusti telo, sva ona nezavisna osećanja razjedinjuju i vraćaju onamo odakle su i došla, u *nagual*. To što ratnik čini putujući u nepoznato vrlo je slično umiranju, s tom razlikom što se skupina nezavisnih osećanja ne razjedinjuje, već se samo malo rasprostire ne gubeći svoju povezanost. Ali u trenutku smrti ta osećanja duboko tonu i odlaze svako za sebe kao da nikad nisu ni bila jedno.«

Htedoh da mu kažem koliko su njegove reči u potpunom skladu s mojim iskustvom. No on mi ne dopusti da govorim.

»Nema načina da se govori o nepoznatom«, reče on. »Čovek se može u to samo lično uveriti. Objašnjenje vračeva kaže da svako od nas ima jedan centar iz kojeg se može uveriti u postojanje *naguala* — volju. Dakle, ratnik se može usuditi da kroči u *nagual* i dozvoli svojoj ukupnosti da se uredi i preuredi na bilo koji od mogućih načina. Rekao sam ti da je izražavanje *naguala* čove-

kova lična stvar. Time sam hteo da kažem da sam ratnik mora da rukovodi uređivanjem i preuređivanjem svoje ukupnosti. Ljudsko obličje ili ljudsko osećanje predstavlja njen originalan oblik, koji nam je možda najdraži među svim drugima; ali ukupnost može poprimiti bezbroj drugih formi. Rekao sam ti da vrač može steći koji god hoće oblik. To je istina. Vrač koji je došao do svoje sveukupnosti može da usmerava činioce svoje ukupnosti da se udružuju na bilo koji način. Svu ovu zbrku čini sila života. Kad sila života jednom presahne, tad više nema načina da se ta ukupnost nanovo sabere.

»Tu ukupnost nazvao sam mehurom percepcije. Takođe sam rekao i to da je taj mehur zapečaćen, čvrsto zatvoren, i da se ne otvara sve do naše smrti. No on se, ipak, može otvoriti. Vračevi su, očevidno, naučili tu tajnu i, premda svi oni ne stižu do svoje sveukupnosti, znaju da takva mogućnost postoji. Znaju da se mehur percepcije otvara jedino onda kad čovek zaroni u *nagual*. Juče sam ti ukratko ponovio sve ono što si činio da bi došao do ovog na čemu si sad.«

Ispitivački me pogledao kao da očekuje neku primedbu ili pitanje. To što je upravo rekao nije iziskivalo nikakav komentar. Tek tad shvatih da ne bi imalo nikakvog značaja da mi je sve to rekao pre četrnaest godina, ili u bilo kom drugom trenutku mog učenja. Ono što je bilo važno bila je činjenica da sam telom ili u telu doživio ono što čini pretpostavke njegovog objašnjenja.

»Čekam da mi, kao obično, postaviš neko pitanje«, reče on polako.

»Koje pitanje?« upitah.

»Ono što kopka tvoj *razum*.«

»Odustajem danas od svih pitanja. Zaista nemam šta da te pitam, don Huane.«

»To nije fer«, reče on smejući se. »Ima jedno posebno pitanje koje treba da mi postaviš.«

Rekao je da bih, ako bih za trenutak prekinuo svoj unutrašnji dijalog, mogao odrediti to pitanje. Kroz gla-

vu mi iznenada prolete jedna misao, neki trenutni uvid, i ja znadoh šta je hteo.

»Gde je bilo moje telo dok se to sve sa mnom događalo, don Huane?« zapitah ga a on prsnu u zvonak smeh.

»To je poslednji trik vračeva«, reče on. »Moglo bi se reći da je ono što ću ti otkriti poslednji deo objašnjenja vračeva. Do ovog trenutka tvoj *razum* je pukom slučajnošću sledio moje radnje. Voljan je da prihvati da ovaj svet nije onakav kakvim ga opis predstavlja, da je on mnogo više nego što oko može da vidi. *Razum* ti je bezmalo voljan i spreman da se složi s tim da je tvoja percepcija otišla do vrha one hridine i bila u njenom podnožju, i s tim da je nešto u tebi, čak i ti sam, skočilo na dno gudure, gde je očima *tonala* ispitalo šta sve tamo ima, kao da si se tamo spustio na konopcu ili merdevinama. To ispitivanje dna one gudure bilo je kruna svih ovih višegodišnjih vežbanja. Ti si to dobro učinio. Henaro je iskoristio jedan kratak trenutak i tad kamenom gađao onog *tebe* koji je bio na dnu gudure. Ti si sve to *video*. Henaro i ja smo tad, bez sumnje, znali da si spreman da budeš bačen u nepoznato. U tom trenutku ne samo da si *video* već si i saznao sve o dvojniku, o onom drugom.«

Prekinuo sam ga i rekao da mi ukazuje nezasluženo poverenje u nečemu što prevazilazi moje primanje. On na to odgovori da treba vremena da mi se slegnu svi utisci, i da će tad kad se oni budu sredili, odgovori pojuriti iz mene onako kako su u prošlosti iz mene navirala pitanja.

»Tajna dvojnika je u mehuru percepcije, koji je u tvom slučaju prošle noći bio istovremeno i na vrhu stene i na dnu gudure«, reče on. »Onu skupinu osećanja možeš naterati da se za tili čas bilo gde okupi. Drugim rečima, čovek može istovremeno opaziti i ovo *ovde* i ono *tamo*.«

Zahtevao je da razmislim i setim se jednog sleda događaja za koje reče da su bili tako obični da sam ih već i zaboravio.

Nisam shvatao o čemu govori. On me saletao da bolje razmislim.

»Seti se svoga šešira«, reče on. »I seti se šta je Henaro s njim učinio.«

Tad zapanjen ukopčah o čemu je reč. Bio sam zaboravio da je don Henaro zapravo tražio od mene da skinem šešir jer mi ga je vetar stalno skidao s glave. Ali ja nisam hteo da se od njega rastanem. Glupo sam se osećao što sam go. Šešir, koji inače nikad ne nosim, činio je da se čudno osećam; izgledalo mi je da to nisam stvarno ja, i zato me to što sam bio bez odeće nije toliko zbunjivalo. Don Henaro je onda pokušao da razmenimo šešire, ali je njegov bio isuviše mali za moju glavu. Zavitlavao me zbog njene veličine i mojih telesnih proporcija, i na kraju mi skinuo šešir i oko glave mi, poput turbana, zavio neki stari pončo.

Rekao sam don Huanu da sam zaboravio ovaj deo događaja, za koji sam bio siguran da se odigrao između dva moja takozvana skoka. Pa ipak, sećanje na te »skokove« ostalo je kao jedna nenarušena celina.

»Naravno da su bili nenarušena celina, kao što je to bilo i Henarovo burgijanje s tvojim šeširom«, reče on. »Ta dva sećanja na delove onog događaja ne mogu se postaviti tako da slede jedno za drugim, jer su se delovi tog događaja zbivali u isto vreme.«

Pomicao je levom šakom tako kao da raširene prste ne može da uklopi u prostor između prstiju desne šake.

»Ti skokovi su bili samo početak«, nastavi on. »Za njima je usledio tvoj pravi odlazak u nepoznato; prošle noći si doživeo ono neizrecivo, *nagual*. Tvoj *razum* se ne može boriti protiv saznanja da si neizreciva skupina osećanja. On se ovog trenutka može složiti s tim da ima još jedno središte okupljanja — *volja*, kojom se mogu proceniti ili prosuditi i iskoristiti neobična dejstva *naguala*. Tvom *razumu* je konačno sinulo da se *nagual* može odraziti kroz *volju*, premda ga čovek ne može nikad objasniti.

»Ali sad dolazi tvoje pitanje: 'Gde sam bio kad se sve to odigravalo? Gde je bilo moje telo?' To uve-

renje da postoji *pravi ti* proizašlo je iz činjenice da si sve što imaš okupio oko svog *razuma*. U ovom trenutku tvoj *razum* prihvata da je *nagual* neopisiv, ali ne zato što ga je u to uverio neki dokaz, već zato što je tako sigurno. Tvoj se *razum* nalazi na sigurnom tlu, svi činioci *tonala* su na njegovoj strani.«

Don Huan je začutao i ispitivački me pogledao. Ljubazno se smeškao.

»Hajdemo do Henarovog mesta osobite naklonosti«, reče on iznenada.

Ustali smo i otišli do onog kamena gde smo pre dva dana pričali; udobno smo se smestili na ista mesta i leđima se naslonili na kamen.

»Učitelju uvek pada u zadatak da učini da se *razum* oseća sigurnim«, reče on. »Prevario sam tvoj *razum* i on je poverovao da se *tonal* može razjasniti i predvideti. Henaro i ja radili smo na tome da stekneš utisak da je jedino *nagual* van granica objašnjenja; dokaz da nam je prevara uspela je to što tebi u ovom trenutku izgleda da je bit stvari u tome što još uvek možeš da se pozoveš na svoj *razum*, uprkos svemu što si prebrodio. To je privid. Tvoj dragoceni *razum* je jedino centar sakupljanja, ogledalo koje odražava nešto van sebe. Prošle noći osvedočio si se da postoji ne samo neopisivi *nagual* već i neopisivi *tonal*.

»Poslednji deo objašnjenja vračeva kaže da *razum* jedino odražava neki spoljašnji red, red o kojem ništa ne zna; on ga ne može objasniti, isto onako kao što ne može da objasni ni *nagual*. *Razum* se može jedino uveravati u dejstvo *tonala*, ali ga nikad neće moći da shvati ili odgonetne. Već sama činjenica što mislimo i govorimo ukazuje na jedan red kojeg se pridržavamo a da ne znamo kako to činimo, niti koji je to red.«

Izneo sam tad ideju čoveka zapadne civilizacije o istraživanju mozga kao jedne mogućnosti objašnjenja šta je taj red. On na to istače da sva ta istraživanja jedino potvrđuju da se nešto događa.

»To isto čine i vračevi sa svojom *voljom*«, reče on. »Govore da se putem volje mogu lično uveriti u dejstva *naguala*. Sad mogu dodati da se *razumom*, bez ob-

zira na to šta i kako to činili, jedino možemo uveriti u dejstvo *tonala*. U oba slučaja nema nade da ikad shvatimo ili objasnimo to u šta se uveravamo.

»Prošle noći si prvi put leteo na krilima svoje percepcije. Još si bio vrlo plašljiv. Usudio si se da to učiniš vezan, jedino za ljudsku percepciju. Ta krila vrač može iskoristiti da domaši sposobnost percepiranja vrane, kojota, cvrčka, ili da bude sposoban da na krilima svoje percepcije dodirne druge svetove ovog beskrajnog svemira.«

»Da li time hoćeš da kažeš druge planete, don Huan?«

»Naravno. Krila naše percepcije nas mogu odneti u najskrovitije delove *naguala* ili u nepojmljive svetove *tonala*.«

»Može li, na primer, vrač otići na Mesec?«

»Naravno da može«, odgovori on. »Premda otud ne bi bio u stanju da donese vreću kamenja.«

Šalili smo se i smejali na račun toga, ali njegove reči bile su izgovorene s krajnjom ozbiljnošću.

»Došli smo do kraja objašnjenja vračeva«, reče on. »Prošle noći Henaro i ja smo ti pokazali poslednje dve tačke koje čine čovekovu sveukupnost — *tonal* i *nagual*. Jednom prilikom sam ti rekao da su te dve tačke van nas, iako nisu. To je paradoks svetlosnih bića. *Tonal* svakog od nas nije ništa drugo doli odraz toga neopisivog nepoznatog ispunjenog redom; *nagual* svakog od nas nije ništa drugo nego odraz te neopisive praznine u kojoj je sve sadržano.

»Sad bi trebalo da sediš na Henarovom mestu osobite naklonosti sve do sumraka; dotad ćeš zaokružiti objašnjenje vračeva. Dok ovde sediš, nemaš ničeg drugog sem sile sopstvenog života koja vezuje skupinu tvojih osećanja.«

Ustao je.

»Sutrašnji zadatak biće da sam zaroniš u nepoznato dok te Henaro i ja ne mešajući se budemo gledali«, reče on. »Sad sedi tu i prekini svoj unutrašnji dijalog. Možeš sakupiti moć koja ti je potrebna da bi razvio krila svoje percepcije i vinuo se u beskraj.«

IZUZETNA LJUBAV DVOJICE RATNIKA

Don Huan me je probudio u samo svitanje. Dao mi je da ponesem tikvu s vodom i zavežljaj suvog mesa. Išli smo čuteći nekoliko kilometara do mesta gde sam pre dva dana ostavio svoja kola.

»Ovo će nam biti poslednje zajedničko putovanje«, reče on tihim glasom kad dođosmo do auta.

Nešto me snažno štreću u stomaku. Znao sam šta je time hteo da kaže.

Naslonio se na zadnje krilo kola dok sam ja otključavao desna vrata i gledao me s nekom ganutošću koja nikad ranije nije bila prisutna. Ušli smo u auto, ali pre nego što sam upalio motor, on stavi neke nejasne primedbe koje sam savršeno razumeo; reče da imamo još malo vremena da posedimo u kolima i dotaknemo se nekih vrlo ličnih i delikatnih osećanja.

Sedeo sam mirno, ali s nemirom u duši. Želeo sam da mu nešto kažem, nešto što bi me suštinski smirilo. Uzalud sam tražio odgovarajuće reči, formulu koja bi izrazila to da »znam« mada mi nije rečeno.

Don Huan je govorio o jednom malom dečaku koga sam negda poznavao, i o tome kako se moja osećanja prema njemu neće promeniti zbog godina koje prolaze i uticaja daljine. Reče da je siguran da bi mi srce, kad god bih pomislio na njega, radosno zaigralo i poželetelo mu bez trunke sebičnosti i uskogrudosti sve najbolje.

Podsetio me na ono što sam mu jednom ranije bio ispričao o tom malom dečaku, na priču koju je voleo i u kojoj je nalazio duboko značenje. Prilikom jednog od naših izleta u planine oko Los Anđelesa, taj mali dečko

se umorio, pa sam ga podigao na ramena. Tad nas je preplavio neki talas velike sreće i dečko je uskliknuo svoju zahvalnost suncu i planinama.

»To je bio njegov način da se rastane od tebe«, reče don Huan.

Osetih knedlu u grlu.

»Postoje mnogi načini rastajanja«, reče on. »Možda je ponajbolje zadržati neko određeno sećanje na radost. Na primer, ako budeš živeo kao ratnik, ta toplina koju si osećao kad ti je mali dečak jahao na ramenima ostaće ti sveža i urezana za ceo život. Tako se ratnik rastaje.«

Užurbano upalih motor i brže no obično krenuh nabijenim tucanikom dok ne izbismo na neasfaltirani put.

Vozili smo se kratko parče puta, a preostali deo smo prepešaćili. Posle otprilike jednog sata hoda došli smo do nekog šumarka. Don Henaro, Pablito i Nestor su nas tu čekali. Pozdravio sam ih. Činilo mi se da su sva trojica srećni i veseli. Kako sam pogledao u njih pa u don Huana, tako me obuzelo neko osećanje duboke bliskosti. Don Henaro me zagrli i s mnogo ljubavi popapšao po leđima. Reče Nestoru i Pablitu da sam izveo sjajnu predstavu skočivši na dno gudure. Ne spuštajući ruku s mog ramena, on mi se glasno obrati.

»Da«, reče on gledajući ih. »Ja sam mu dobročinitelj, pa znam da je to bio veliki podvig. Bila je to kruna dugogodišnjeg ratničkog života.«

Okrenuo se k meni i položio mi drugu ruku na rame. Oči su mu bile sjajne i spokojne.

»Nemam šta više da ti kažem, Karlitos«, reče on polako. »Osim da si u crevima imao vanrednu količinu izmeta.«

Na to je s don Huanom počeo da urla od smeha da je izgledalo da će se onesvestiti. Pablito i Nestor su se nervozno kikiteli, ne znajući zapravo šta da čine.

Kad su se don Huan i don Henaro smirili, Pablito mi reče da nije siguran da li je sposoban da sâm krene u »nepoznato«.

»Zaista nemam pojma kako to da učinim«, reče on. »Henaro kaže da čoveku nije potrebno ništa sem besprekornosti. Šta ti misliš?«

Ja sam mu odgovorio da znam još manje no on. Nestor je uzdisao i izgledao zaista zabrinut; nervozno je kretao rukama i micao usnama kao da je svakog časa hteo da izusti nešto važno, ali kao da nijedno nije znao kako to da učini.

»Henaro kaže da ćete vas dvojica uspeti«, reče on napokon.

Don Henaro nam dade znak rukom da krenemo. On i don Huan išli su nešto malo ispred nas. Vijugali smo istom planinskom stazom skoro ceo dan. Išli smo ćuteći, bez odmora. Svi smo imali suvog mesa i po tikvu vode, te se podrazumevalo da ćemo jesti u hodu. Na jednom mestu staza se proširila u put. Zavijao je za obronak planine iza kog nam je iznenada pukao pogled na jednu dolinu koja se pružala ispred nas. Od tog prizora zastao nam je dah — pred nama je ležala duga zelena dolina koja se presijavala na suncu; iznad nje su se pružale dve veličanstvene duge, dok su okolna brda bila zavijena kišnom zavesom.

Don Huan zastade i glavom pokaza don Henaru nešto u dolini. Don Henaro klimnu glavom. Nije to učinio ni potvrdno ni odrečno; pre je to ličilo na neki trzaj. Obojica su nepomično stajali i dugo zurili u dolinu.

Na tom mestu smo skrenuli s puta i krenuli nekom prečicom. Počeli smo da se spuštamo užim i opasnijim puteljkom koji je vodio ka severnom delu doline.

Kad smo sišli u ravnicu, bilo je podne. Zapahnuo me jak miris rečnih vrba i vlažne zemlje. Za trenutak je rominjanje kiše bilo poput tihog, čilog dobovanja po obližnjem drveću levo od mene, a zatim se čulo samo šumljenje tršćaka. Čuo sam romorenje potoka. Zastah za trenutak da oslušnem. Pogledah u vrhove drveća; visoki cirusi na zapadu izgledali su kao komadići pamuka razbacani po nebu. Stajao sam tako i gledao u oblake dok su za to vreme ostali prilično poodmakli. Potraha za njima.

Don Huan i don Henaro stadoše i okrenuše se u isti mah; oči im zaigraše i oni upraviše pogled u mene s takvom usaglašenosti i tačnošću da je izgledalo kao da me je pogledala jedna osoba. Bio je to kratak, zapanjen, letimičan pogled koji mi je izazvao žmarke po leđima. Onda se don Henaro nasmija i reče da tušnjim kao neki trista funti težak Meksikanac dustabanlija.

»Što Meksikanac?« upita don Huan.

»Zato što Indijanac dustabanaš od trista funti ne trči«, objasni don Henaro.

»A-ha«, reče don Huan kao da mu je don Henaro nešto zaista objasnio.

Prešli smo preko uske, zelene, bujne doline i zašli u planine prema istoku. Kasno po podne došli smo do nekog odmorišta na vrhu jednog golog zaravnjenog brda koje se izdizalo nad jednom visoravni što se pružala prema jugu. Vegetacija je bila potpuno drukčija. Svud okolo bile su zaobljene planine izjedene erozijom. Zemlja na visoravni i okolnim brdima bila je isparcelisana i obrađena, no, uprkos tome, ceo prizor odisao mi je nekom jalovošću.

Sunce se već bilo priklonilo jugozapadnom horizontu. Don Huan i don Henaro nas pozvaše da pridemo do severne ivice zaravni. S tog mesta pucao je veličanstven pogled. Prema severu, dokle oko dopire, pružale su se doline i planine, a prema zapadu, lanac visokih sijera. Sunčeva svetlost koja se odbijala od udaljenih severnih planina činila je da planine poprime narandžastu boju, kakvi su bili i rubovi oblaka na zapadu. Pejzaž je, uprkos svojoj lepoti, bio tužan i samotnan.

Don Huan mi je dodao svoju beležnicu, ali ja nisam bio raspoložen da pišem. Seli smo u polukrug oko don Huana i don Henara.

»Počeo si da koračaš putem znanja pišući, pa ćeš ga tako i završiti«, reče don Huan.

Svi me saleteše da pišem, kao da je to bilo najvažnije.

»Nalaziš se na samoj ivici, Karlitos«, reče don Henaro iznenada. »I ti i Pablito.«

Glas mu je bio tih. Bez svog šaljivog tona, don Henaro je bio ljubazan i zabrinut.

»I drugi ratnici koji su kretali u nepoznato stajali su na ovom istom mestu«, nastavi on. »Svi on poželjeli su vama dvojici sve najbolje.«

Osetio sam oko sebe neko mreškanje, kao da je vazduh napola zgusnut i nešto u njemu izazvalo tala-sanje.

»Svi mi ovde želimo vam sreću«, reče on.

Nestor zagrlji Pablita i mene i onda sede dalje od nas.

»Još imamo malo vremena«, reče don Henaro gledajući u nebo. A onda, obraćajući se Nestoru, zapita: »Šta ćemo u međuvremenu raditi?«

»Šalićemo se i zabavljati«, odgovori Nestor žustro.

Rekao sam don Huanu da se bojim onoga što me čeka, i da sam, najverovatnije, na prevaru uvučen u sve ovo; nisam mogao čak ni sanjati da postoje situacije kakva je bila ova u kojoj smo se našli Pablito i ja. Rekoh da me je obuzelo nešto zaista jezivo što me malo-pomalo guralo dok se nisam našao suočen s nečim možda gorim od smrti.

»Jadikuješ«, reče suvo don Huan. »Sažaljevaš samog sebe do poslednjeg časa.«

Svi se nasmijaše. Bio je u pravu. Kakav nesavladiv poriv! A ja sam mislio da sam ga izbrisao iz svoga života. Zamolio sam ih da mi oprostite tu glupost.

»Ne izvinjavaj se«, reče mi don Huan. »Izvinjenja su besmislena. Od stvarne važnosti je da se bude besprekoran ratnik na ovom jedinstvenom mestu moći. Ovo mesto štitilo je najbolje ratnike. Budi kao oni.«

Zatim se obrati i meni i Pablitu.

»Vi već znate da je ovo poslednji zadatak u kome ćemo biti zajedno«, reče on. »U *nagual* i *tonal* ćete ući jedino pomoću lične snage. Henaro i ja smo ovde samo zato da se s vama oprostimo. Moć je odlučila da Nestor bude svedok. Pa neka tako i bude.

»Ovo je istovremeno i poslednja raskrsnica na kojoj ćemo Henaro i ja biti s vama. Kad se jednom budete sami našli u nepoznatom, tad se više nećete moći

da oslonite na nas da vas vratimo, i zato je odluka obavezna; morate sami odlučiti da li ćete se vratiti ili ne. Mi smo uvereni da ćete vas dvojica imati snage da se vratite ako to budete izabrali. One noći bili ste sasvim sposobni da zbacite saveznika, zajednički ili pojedinačno, koji bi vas u protivnom smrvio. Bila je to proba vaše snage.

»Moram takođe dodati da je samo nekolicina ratnika preživela ovaj susret s nepoznatim koji vama sad predstoji, ne zbog toga što je težak, već zato što je *na-gual* preko svake mere zavodljiv, tako da ratnici koji putuju njime nalaze da je vratiti se u *tonal*, ili u svet reda, buke i bola, nešto najružnije.

»Tu odluku o ostanku ili povratku donosi nešto u nama što nije ni naš *razum* ni naša želja, već naša *volja*, pa se samim tim njene posledice ne mogu predviđeti.

»Ako biste odlučili da se ne vratite, nestaćete kao da vas je zemlja progutala. Ali, ako odlučite da se vratite u ovaj svet, moraćete da čekate sve dok se vaši pojedinačni zadaci ne okončaju. Kad se jednom okončaju, bilo s uspehom ili porazom, vi ćete imati kontrolu nad svojom sveukupnošću.»

Don Huan načini kratku pauzu. Don Henaro me pogleda i namignu.

»Karlitos želi da zna šta to znači imati kontrolu nad svojom sveukupnošću«, reče on, i svi se nasmejaše.

Bio je u pravu. U drugim okolnostima, sigurno bih to pitao; ali ova situacija bila je isuviše svečana da bi se zapitkivalo.

»To znači da je ratnik konačno sreo moć«, reče don Huan. »Niko ne može odgovoriti na to šta će ratnik s njom učiniti; vas dvojica ćete možda mirno i nezapaženo lutati licem ove zemlje, možda ćete mrzeti, ili biti omraženi, ili ćete, pak, biti ljubazni. Sve to zavisi od besprekornosti i slobode vašeg duha.

»Važna stvar je, međutim, vaš zadatak. Njega učitelj i dobročinitelj zaveštavaju svojim učenicima. Duboko sam uveren da će vama dvojici poći za rukom da ga okončate.»

»Čekanje na ispunjenje tog zadatka je posebno čekanje«, reče don Henaro iznenada. »Sada ću vam ispričati jednu priču o grupi ratnika koja je nekad živela u planinama što se nalaze negde u ovom pravcu.»

Nemarno je rukom pokazao prema istoku, ali, pošto je jedan trenutak oklevao, kao da se predomislio, ustao je i pokazao ka udaljenim severnim planinama.

»Ne. Živeli su u planinama u ovom pravcu«, reče on gledajući u mene i osmehujući mi se sa izrazom učeno-sti. »Tačno sto trideset pet kilometara odavde.»

Don Henaro je, verovatno, mene oponašao. Usne su mu bile skupljene, čelo nabrano, a ruke čvrsto stisnute na grudima kao da je držao neki predmet koji je, možda, hteo da prikaže kao svoju svesku. Zauzeo je najsmešniju pozu. Jednom prilikom sreo sam nekog nemačkog naučnika, sinologa, koji je baš tako izgledao. Pomisao da sam možda sve vreme nesvesno imitirao grimase tog naučnika bila mi je krajnje smešna. Nasmejavao sam se. Kao da je šala bila namenjena samo meni.

Don Henaro je ponovo seo i nastavio da priča.

»Kad god bi neki član te grupe ratnika bio optužen da je izvršio neko delo koje se kosilo s njihovim pravilima, svi bi zajedno odlučivali o njegovoj sudbini. Krivac je morao da objasni razloge zbog kojih je to delo počinio. Njegovi drugovi su morali da ga saslušaju; zatim bi se ili razišli, jer bi zaključili da su njegovi razlozi uverljivi, ili bi se pod oružjem svrstali na samoj ivici nekog zaravnjenog planinskog vrha, sličnog ovom na kojem sad sedimo, spremni da ga pogube, pošto bi prethodno došli do zaključka da su njegovi razlozi neprihvatljivi. U tom slučaju, osuđenik se morao oprostiti sa svojim drugovima, i njegovo smaknuće bi započelo.»

Don Henaro pogleda u Pablita i mene kao da od nas očekuje neki znak. Onda se okrenu prema Nestoru.

»Možda nam svedok može reći kakve veze ima ta priča s ovom dvojicom«, reče on Nestoru.

Nestor se stidljivo osmehnu i kao da se za trenutak duboko zamisli.

»Svedok ne može da se doseti«, reče on i prsnu u nervozan kikot.

Don Henaro naloži da svi ustanemo i pođemo s njim da pogledamo sa zapadne ivice zaravni.

Odatle se prema podnožju brda spuštao blag nagib, uzan i ravan pojas zemlje koji se završavao u pukotini koja je izgledala kao prirodan kanal za oticanje kišnice.

»Baš onde gde je odvodni kanal, rastao je na planini, koju sam pomenuo u svojoj priči, red stabala«, reče on. »Iza njih počinjala je gusta šuma.

»Pošto bi se rastao s drugovima, od osuđenika se zahtevalo da počne da se spušta niz obronak prema onom drveću. Njegovi drugovi bi tad zatezali oroze svojih pušaka i nišani u njega. Ako nijedan od njih ne bi opalio, ili ako bi ratnik preživeo ranjavanje i dokopao se onog drveća, bio bi slobodan.«

Vratili smo se na mesto gde smo sedeli.

»Šta bi nam sad svedok mogao reći?« zapita on Nestora.

Nestor je bio oličenje nervoze. On skide šešir i počea se po glavi. Potom sakri lice šakama.

»Kako bi to siroti svedok mogao da zna?« odvrati napokon on izazivačkim glasom i nasmeja se sa svima nama.

»Priča se da je bilo ljudi koji su se provukli neozleđeni«, nastavi don Henaro. »Recimo da je lična snaga tih osuđenika uticala na njihove drugove. Podilazila bi ih jeza dok bi nišani i nijedan se ne bi usudio da povuče obarač. Ili su, možda, bili zadivljeni osuđenikovom hrabrošću i nisu mogli da mu naude.«

Don Henaro pogleda prvo mene a zatim Pablita.

»Do ivice onog drveća moglo se stići pod unapred određenim uslovom«, nastavi on. »Ratnik je morao ići hladnokrvno, neusiljeno. Koraci su mu morali biti sigurni i čvrsti, a oči mirno upravljene pravo napred. Morao je silaziti bez posrtanja i okretanja, a iznad svega, nije smeo trčati.«

Don Henaro zastade; Pablito potvrdno klimnu glavom.

»Ako vas dvojica budete želeli da se vratite u ovaj svet«, reče on, »morćete kao pravi ratnici sačekati dok ne ispunite svoje zadatke. To čekanje je vrlo slično hodu onoga ratnika u priči. Shvatate, onaj ratnik isplovio je iz ljudskog vremena iz koga morate i vi. Jedina razlika je u tome ko u vas nišani. Ti koji su nišani u onog ratnika bili su njegovi drugovi. Ali u vas nišani nepoznato. Jedina šansa vam je vaša besprekornost. Morate čekati bez osvrtaanja. Morate čekati ne očekujući nagradu. I morate usmeriti svu svoju snagu na ispunjenje svojih zadataka.

»Ako ne budete besprekorno delali, ako budete počeli da se razdražujete, ako postanete nestrpljivi i očajni, nemilosrdno će vas pokositi nevidljivi strelci nepoznatog.

»Ako su, s druge strane, vaša besprekornost, i lična snaga takve da ste sposobni za ispunjenje svojih zadataka, vi ćete izvršiti obećanje moći. Koje obećanje? — pitaćete se možda. To je obećanje koje moć daje ljudima kao svetlosnim bićima. Svaki ratnik ima drukčiju sudbinu, pa stoga nema načina da se kaže koje će obećanje biti dato jednom a koje drugom.«

Sunce je bilo na zalasku. Svetlonarandžasta boja dalekih severnih planina postala je tamnija. Taj pejzaž mi je ostavljao utisak nekog vetrom zbrisanog samotnog sveta.

»Naučili ste da ratnik treba da bude skroman i delotvoran«, reče don Henaro i njegov glas me natera da podskočim. »Naučili ste da delate ne očekujući ništa zauzvrat. Sad vam govorim da ćete morati da budete krajnje strpljivi da biste odoleli onome što vas čeka posle današnjeg dana.«

Nešto me preseče preko stomaka. Pablito je počeo lagano da drhti.

»Ratnik mora biti uvek spreman«, reče on. »Sudbina svih nas ovde je da smo zatočenici moći. Niko ne zna zašto smo to baš mi, ali, kakve li velike sreće!«

Don Henaro je prestao da priča i pognuo glavu kao da je iscrpljen. Bilo je to prvi put da sam ga čuo da govori tim rečima.

»Običaj je da se ratnik oprostí sa svima onima koji su prisutni i onima koje ostavlja za sobom«, reče iznenada don Huan. »On to mora učiniti svojim rečima i glasno, tako da mu glas zauvek ostane na ovom mestu moći.«

Don Huanove reči otkriše mi novu sliku stanja u kom sam bio u tom trenutku. Naš razgovor u kolima postade time još dirljiviji. Koliko je samo bio u pravu kad je rekao da je spokojstvo pejzaža oko nas samo privid i da objašnjenje vračeva zadaje takav udarac koji niko ne može izbeći. Objašnjenje vračeva bilo mi je saopšteno, a njegove pretpostavke sam iskusio; i ja se, eto, nađoh razgolićeniji i bespomoćniji više no ikad u svom životu. Ništa od onoga što sam ikad učinio, ikad zamislio, nije se moglo uporediti s teskobom i samošćom tog trenutka. Objašnjenje vračeva lišilo me čak i »razuma«. Don Huan je ponovo bio u pravu kad je rekao da ratnik ne može pobeći od bola i žalosti, već jedino od prepuštanja njima. U tom trenutku bio sam neizdržljivo tužan. Nisam mogao da se rastanem s onima koji su sa mnom delili moju životnu sudbinu. Rekao sam don Huanu i don Henaru da sam se zarekao da ću zauvek ostati s jednom osobom i da mi duša ne bi podnela da sama ode.

»Svi smo mi sami, Karlitos«, reče tiho don Henaro. »To je prirodno stanje.«

Osetih kako mi se grlo steže od tuge i ljubavi prema životu i onima koji su mi bliski; odbio sam da se rastanem s njima.

»Mi smo sami«, reče don Huan. »Ali, umreti sâm ne znači isto što i umreti u samošći.«

Glas mu je bio prigušen i suv, poput kašlja.

Pablito je tiho plakao. Onda je ustao i progovorio. Nije to bila govorcija ili neko »slovo«. Jasnim glasom zahvalio je don Henaru i don Huanu na njihovoj dobroći. Obratio se Nestoru i zahvalio mu što mu je bila data prilika da se brine o njemu. Otro je oči rukavom.

»Bilo je divno živeti u ovom lepom svetu! U ovom čudesnom vremenu!« uzviknuo je i uzdahnio.

Bio je nadahnuto raspoložen.

»Ako se ne budem vratio, molim te da pomogneš onima koji su sa mnom delili moju sudbinu«, reče on don Henaru.

Potom se okrenuo prema zapadu, u pravcu svoje kuće. Njegovo vitko telo grčilo se od plača. Pojurio je prema ivici zaravni raširenih ruku kao da hrli da nekog zagrlí. Usne su mu se micale kao da je govorio tihim glasom.

Odvratih glavu u stranu. Nisam hteo da čujem to što je Pablito govorio.

On se zatim vrati na svoje mesto, sruči se do mene, i pognu glavu.

Nisam mogao ni reč da prozborim. Ali tad kao da me svlada neka strana sila koja me natera da ustanem i iskažem svoju zahvalnost i tugu.

Ponovo smo utihnuli. Severac je tiho zviždao duvajući mi u lice. Don Huan me pogleda. Nikad dotad nisam video toliko ljubaznosti u njegovim očima. Reče mi da se ratnik oprašta zahvaljujući svima onima koji su bili ljubazni i brižni prema njemu, i da svoju zahvalnost treba da iskažem ne samo njima već i onima koji su vodili brigu o meni i pomagali mi.

Okrenuo sam se ka severozapadu, prema Los Angelesu, i iz duše izlio svu svoju sentimentalnost. Kakvo mi je samo pročišćenje donelo to moje zahvaljivanje!

Ponovo sam seo. Niko me nije gledao.

»Ratnik priznaje svoj bol, ali mu se ne prepušta«, reče don Huan. »Otuda ratnik koji kreće u nepoznato nije tužan; naprotiv, on je radostan zato što ga je njegova velika sreća lišila oholosti, zato što je pun pouzdanja u besprekornost svog duha, a iznad svega, zato što je prihvatio svoju sudbinu i što je iskreno procenio ono što ga čeka.«

Nastade duga pauza. Bio sam beskrajno tužan. Hteo sam da učinim nešto ne bih li izašao iz ovakvog raspoloženja.

»Svedoče, molim te stisni hvatača svoje duše«, reče don Henaro Nestoru.

Začuh onaj glasni, strašno smešni zvuk Nestorove sprave.

Pablito samo što nije umro od smeha, kao i don Huan i don Henaro. Osetih svojevrstan smrad i tad shvatih da je Nestor pustio vetar. Najsmešnije u celoj stvari bio je krajnje ozbiljan izraz njegovog lica. On sve to ne beše učinio iz vica, već zato što pri sebi nije imao hvatača svoje duše. Trudio se da nam pomogne najbolje što je mogao.

Sva trojica su se od srca smejali. Neverovatno je bilo s kakvom su lakoćom prelazili iz uzvišenih u smešne situacije.

Pablito me iznenada oslovi. Zanimalo ga je da li sam pesnik, ali pre nego što sam mu mogao odgovoriti, don Henaro sklepa stih.

»Karlitos je čovek na mestu; u njemu čuče muza, ludilo i guza«, reče on.

Ponovo su prsnuli u smeh.

»Ovako je već bolje«, reče don Huan. »A sad, pre nego što se Henaro i ja oprostimo s vama, možete reći sve što hoćete. Možda će to biti poslednje što ćete izustiti.«

Pablito odmahnu glavom, ali sam zato ja hteo da govorim. Želeo sam da izrazim svoje divljenje, svoje strahopoštovanje prema izuzetnosti don Huanovog i don Henarovog ratničkog duha. Ali sam se zapetljao u reči tako da na kraju nisam ništa rekao; čak i gore od toga, na kraju je zvučalo kao da ponovo kukumavčim.

Don Huan odmahnu glavom i puknu usnama s podrugljivim neodobravanjem. Ja se nehotice nasmejah; međutim, nije bilo važno to što sam proigrao šansu da im iskažem svoje divljenje. Počelo je da me obuzima neko zagonetno osećanje. Osećao sam nekakvu vedrinu i veselost, neku naročitu slobodu koja me naterala da se smejem. Rekao sam don Huanu i don Henaru da me uopšte nije briga za posledice mog susreta s »nepoznatim«, da se osećam srećnim i potpunim, i da me se u ovom trenutku više ne tiče da li ću živeti ili umreti.

Don Huan i don Henaro kao da su više nego ja uživali u mojim izjavama. Don Huan se pljesnuo po butinama i nasinejao. Don Henaro je bacio svoj šešir

na zemlju i podvrisnuo kao da je uzjahao neukroćenog konja.

»Zabavljali smo se i smejali dok smo čekali, onako kako je to svedok i preporučio«, reče don Henaro iznenada. Ali prirodno je da svemu dođe kraj.«

Pogledao je u nebo.

»Uskoro ćemo morati da se razidemo kao i oni ratnici u priči«, reče on. »Ali pre nego što krenemo svaki svojim putem, moram vam reći još samo jednu stvar. Otkriću vam ratnikovu tajnu. Možete je nazvati ratnikovom izuzetnom ljubavlju.«

Obrativši se meni, reče kako sam mu jednom kazao da je ratnikov život hladan, usamljenički i lišen osećanja. Dodao je da sam u tom trenutku bio čak i ubeđen da je to tako.

»Život ratnika nikako ne može biti hladan, usamljenički i lišen osećanja«, reče on, »jer se zasniva na njegovoj ljubavi, odanosti i požrtvovanju prema njemu najmilijem. A ko je to, zapitaćete, njemu najmiliji? To ću vam sad pokazati.«

Don Henaro je ustao i otišao do jednog sasvim ravnog dela zaravni, na nekoliko metara od nas. Onde je napravio jedan čudan pokret. Kretao je rukama kao da otire prašinu sa grudi i stomaka. Onda se dogodi nešto čudno. Preko tela mu prođe neki skoro neprimećan blesak; dolazio je od zemlje i kao da je učinio da mu celo telo zasvetli. On napravi nešto poput piruete, tačnije rečeno, premet unazad, ali se nije dočekao na noge već na grudi i ruke. Kretanju je izveo s toliko preciznosti i veštine da se činilo da nema telesne težine, da je neko crvoliko stvorenje koje se premetnulo. Kad se našao na zemlji, počeo je da čini niz nekakvih vanzemaljskih pokreta. Lebdeo je samo nekoliko santimetara iznad zemlje, ili je klizio po njoj kao da leži na valjcima; plivao je ukrug, migoljeći se hitro i vešto kao jegulja u okeanu.

U jednom trenutku oči počеше da mi se ukrštaju i tad, bez ikakvog naglog prelaza, ugledah jednu loptu svetlosti kako klizi tamo-amo po nečemu što mi se

činilo da je led na nekom klizalištu gde su se presijavale bezbrojne svetiljke.

Prizor je bio veličanstven. Onda se vatrena lopta umiri i osta nepomična. Trgao me neki glas koji mi raseja pažnju. Bio je to don Huan. U početku nisam mogao da razaberem šta govori. Ponovo sam bacio pogled na onu vatrenu loptu; ali sam ugledao jedino don Henara, koji je ležao na zemlji raširenih ruku i nogu.

Don Huanov glas bio je vrlo jasan. Kao da je podstakao nešto u meni i ja počeh da pišem.

»Henarova ljubav, to je ovaj svet«, reče on. »Malčas je grlio ovu ogromnu zemlju, ali budući da je tako mali, mogao je jedino da pliva po njoj. No zemlja zna da je Henaro voli i zato mu posvećuje pažnju. Zbog toga je Henarov život ispunjen do vrha i zato će, ma gde bio, on biti pun. Henaro luta stazama svoje ljubavi i, ma gde bio, on je celovit.«

Don Huan je čučnuo ispred nas. Nežno je pomilovao zemlju.

»Ona je ta izuzetna ljubav dvojice ratnika«, reče on. »Ova zemlja, ovaj svet. Za ratnika nema veće ljubavi.«

Don Henaro je ustao i čučnuo do don Huana, i tako su jedno vreme zurili u nas, a zatim su seli prekrstivši noge.

»Jedino ako voli ovu zemlju s nepokolebljivom ljubavlju, čovek se može rešiti svoje tuge«, reče don Huan. »Ratnik je uvek radostan, zato što je njegova ljubav nepromenljiva i što ga njegova najmilija, ova zemlja, grli i daruje mu nepojmljive poklone. Tuga pripada samo onima što mrze nju koja pruža utočište njihovom biću.«

Don Huan ponovo nežno pomilova zemlju.

»Ovo divno biće, koje je živo u svim svojim i najskrivenijim kucima i koje razume svako osećanje, umirilo me, izlečilo moj bol, a kad sam konačno potpuno shvatio da ga volim, naučilo me da budem slobodan.«

Začutao je. Tišina oko nas bila je zastrašujuća. Vetar je tiho zviždao i odnekud iz daljine donosio lavež usamljenog psa.

»Oslušni taj lavež«, nastavi don Huan. »To je način na koji mi moja voljena zemlja pomaže da ti sad iznesem poslednje što imam da ti kažem. To lajanje je nešto najtužnije što čovek može da čuje.«

Počutali smo jedan trenutak. Lavež samotnog psa bio je tako tužan a tišina oko nas toliko teška da osetih kako me svladava teskoba. To me nateralo da se setim svoga života, svoje tuge, besciljnosti i dosade.

»Taj pseći lavež je sneni glas nekog čoveka«, reče don Huan. »Dolazi od neke kuće u onoj dolini prema jugu. To čovek kroz lavež svoga psa, budući da su združeni u robovanju za ceo život, urla svoju tugu, svoju dosadu. Moli smrt da mu dođe i oslobodi ga teških i mukotrpnih okova života.«

Don Huanove reči pogodiše ono što me je najviše uznemiravalo. Osetio sam da govori neposredno meni.

»Taj lavež i samoća koju on stvara govore o osećanjima ljudi«, nastavi on. »Ljudi čiji je život bio kao jedno nedeljno popodne, popodne koje, sve u svemu, nije bilo bedno, ali zato vruće, dosadno i neprijatno. Znojili su se i mnogo nervirali oko sitnica. Nisu znali kuda da idu, šta da rade. Njih je to popodne ostavilo jedino sa sećanjem na tričava uzrujavanja i jednoličnost, i onda se primaklo kraju; već se spustila noć.«

Ponovio mi je priču koju sam mu jednom ispričao o nekom sedamdesetogodišnjaku što se žalio da mu je život tako brzo proleteo da mu se činilo da je koliko juče bio dete. Taj čovek mi je rekao: »Sećam se i pi-džame u kojoj sam spavao kad mi je bilo deset godina. Čini mi se da je od tada prošao samo jedan dan. Kud se delo to vreme?«

»Protivotrov tom otrovu jeste u njoj«, reče don Huan milujući zemlju. »Objašnjenje vračeva ne može nikako osloboditi dušu. Uzmimo vas dvojicu. Dobili ste objašnjenje vračeva, ali to što ga znate, uopšte ne menja stvar. Usamljeniji ste više nego ikad, jer bez nepokolebljive ljubavi prema biću koje vam pruža svoje okrilje, samoća je usamljenost.

»Jedino ljubav prema tom veličanstvenom biću može osloboditi ratnikov duh; a sloboda je radost, spo-

sobnost, i prepuštanje uprkos tome što joj se čovek suprotstavlja. To je poslednja lekcija. Ona se uvek ostavlja za sam kraj, za onaj trenutak krajnje usamljenosti kad je čovek suočen sa svojom smrću i svojom samoćom. Jedino tad ona ima smisla.»

Don Huan i don Henaro ustadoše i protegoše se kao da su se ukrutili od sedenja. Srce mi poče ubrzano da lupa. Pozvaše Pablita i mene da ustanemo.

»Sumrak je pukotina između dva sveta«,¹⁶ reče don Huan. »On predstavlja vrata u nepoznato.«

Pokretom kao da čisti pokazao je zaravan na kojoj smo stajali.

»Ovo je visoravan ispred tih vrata.«

Zatim je pokazao prema njenoj severnoj ivici.

»Vrata su tamo. Iza njih se otvara ambis, a iza njega je to nepoznato.«

Don Huan i don Henaro se zatim okrenuše ka Pablitu i oprostise se s njim. Pablitove oči bile su raskolačene i nepomične; suze su mu se kotrljale niz obraze.

Čuo sam da mi je don Henaro pozeleo zbogom, ali nisam čuo don Huana.

Don Huan i don Henaro priđoše Pablitu i kratko mu zašaptaše na uši. Onda priđoše meni. Ali pre nego što su išta prošaptali, ja sam imao onaj čudni osećaj da sam rascepljen.

»Mi ćemo sad biti poput prašine na putu«, reče don Henaro. »Možda će ti opet, jednom, upasti u oči.«

Don Huan i don Henaro odstupiše i kao da se stopiše s tamom. Pablito me uhvati za ruku i mi se pozdravimo. Tad me neki čudan podsticaj, neka sila, naterala da zajedno s njim potrčim ka severnoj ivici visoravni. Osećao sam da me njegova ruka drži kad smo skočili, a potom sam bio sam.

¹⁶ O ovom pogledati na strani 200. u knjizi *Učenje don Huana*. — Prim. prev.

POGOVOR

»Imao sam posla sa tako bezobrazno besmrtnim bićem koje nije imalo poštovanja ni prema svom životu ni prema svojoj smrti«, rekao je don Huan učeniku.

O Kastanedinim knjigama vrlo je teško pisati iz prostog razloga što na doživljaj valja odgovoriti doživljajem. A ko je od nas imao doživljaje kakve je imao Kastaneda ili, još pre, njegov učitelj don Huan ili don Henaro! Mogao bi neko da primeti baš suprotno, da je svaki od nas imao slične doživljaje, i zašto ih onda ne bismo mogli shvatiti, primiti ili komentarisati kada ih iznosi Kastaneda. I don Huan više puta ponavlja svome učeniku da ovaj zna ono što treba da doživi. Svako od nas upravo je pun starih znanja, skupljenih stotinama hiljada godina u toku filogenetskog razvoja čoveka. Uopšte nije bitno da li ćemo ove prastare sadržaje nazvati arhetipovima, prvobitnim slikama, praidejama ni da li ćemo ih tražiti u kolektivno-nesvesnom, nataloženim iskustvima prošlih života u smislu učenja o reinkarnaciji, instinktima, čakrama ili u limbičkom sistemu mozga. Verovatno je i u mnogih od nas bar nekoliko puta u toku života prostrujao poneki »paranormalni« doživljaj. Ponekad je takav doživljaj bio iznenađujuće jak jer je trajao koji minut duže i tako nas uveo u neki drugi svet, opet ne sasvim nepoznat, ali svakako drugi. Jednom reči, opomena, signala, nagoveštaja, slutnji, spontanijih otkrivenja, intuitivnih blesaka imamo dovoljno, ali nikada, ili skoro nikada, ništa od toga nemamo. Zašto je tako? Najverovatnije, zbog straha, a onda, svakako, i zbog opšte težnje (materije?) ka inertnosti.

Iskustva koja nam Kastaneda iznosi bude u nama višestruka osećanja i razmišljanja. U prvom, najpovrš-

nijem sloju Kastanedine knjige, stvaraju u nama nevericu, sumnju. Sve što je napisano shvatamo na superiorno-ironičan način, kao manje ili više uspele intelektualnu igrariju koju je izmislio jedan bizaran, interesantan romanopisac.

»Ti uvek misliš da su posredi neke podvale«, primetio je jednom don Huan.

Ako se nekako i možemo povremeno da uživimo u muke, strahove, neuspehe i pogreške učenikove, postupci učiteljevi, njegove reči, smeh, poruge, potpuno su nam strani, i zato nam se čini da su izmišljeni, veštački, jednom reči, nemogući i neprihvatljivi. Ukoliko ostanemo pri sudu o ovom prvom sloju u tumačenju Kastanede, strah je u nama snažno prisutan, knjige bolje da nismo ni čitali, a i ubuduće ih je bolje izbegavati (»zbog slabog srca«).

Ako je strah malo manje jak, probićemo se nekako kroz taj prvi sloj ostavljajući ga za sobom ili ćemo ga još neko vreme nositi kao nepotreban teret. U ovoj drugoj odaji, pošto smo se, najpre, navikli na nove dimenzije i nove boje, počinjemo lagano da se prisećamo. Ono o čemu govori don Huan, što nas je odbijalo, zatim čudilo i izazivalo nevericu u nama, sada počinje lagano da budi u nama stara sećanja. Ne znamo odakle. Ova sećanja prouzrokuju čežnju, a čežnja nas tera na ostvarenje. Ali je sve još daleko od centra zbivanja.

Na koju god pouku don Huanovu »naleteli«, ona je dugo za nas neka poznata nepoznanica. Najneobičniji nam je ipak, i to vrlo dugo, sam don Huan. On je prema svome učeniku i dobar i rđav, i blag i grub, čas se detinjasto smeje, čas je preozbiljan, a potom opet ironičan i sažaljiv. Ponašanje don Huanovo sušto je oličenje samog života i prirode. To ponašanje može se najbolje izraziti opet jednim paradoksom: don Huan je strasno bestrastan. On je savršen mag, čarobnjak, veštac, jer je od svoga učitelja i »dobrotvora« naučio sve što je potrebno da jedan veliki mag poznaje. On zna kada, gde i kako treba delati da bi posledice bile delotvorne.

Ali on ne postupa po zakonu kauzaliteta, ili najčešće bar ne postupa tako, iako dobro poznaje i tu zakonitost.

U članku »Misli iz *Idiota* Dostojevskog«, Miškinov način mišljenja Herman Hese sasvim ispravno naziva »čarobnjačkim«. Zašto? Jer Miškin takvim mišljenjem osporava ovaj život kakav vidimo i mislimo da znamo, za njega je stvarnost nešto sasvim drugo no za druge ljude. U ovom smislu možemo i don Huana smatrati »čarobnjakom«.

Don Huan ipak nije samo na čudesan način osposobljen magijskim moćima, još manje mu je stalo, kao njegovom prijatelju don Henaru, da ih pokazuje. Don Huan je i mističar, jer ne samo šta *zna*, on i *vidi*. Njemu se, međutim, oči nisu otvorile da vidi samo nevidljive omote čovekovog tela, one omote koji su klasičnim hermetičkim jezikom nazivani eterskim i astralnim telom, on vidi suštinu ljudskog života, kao najbolji filozofsko-religiozni znalac. Gotovo sve o čemu on govori očevidno je proizašlo iz njegovog doživljaja, pa se zato sadržaj onoga što kaže, pošto je video, često poklapa sa onim što se može pročitati kod velikih mističara sveta. To je, naravno, moguće samo onda kada je čovek istinski relegiran sa transcendentnim, pri čemu možemo ostaviti na volju, najčešće, malo plodnoj čovekovo potrebi racionalnog razmišljanja da odredi gde se nalazi to transcendentno.

Don Huan je fascinantna ličnost, čak ako je i izmišljena. Svaka ličnost koja u sebi spaja maga sa mističarem fascinira. Ako smo skloni racionalnom mišljenju, pozitivističkom pogledu na svet, onom što se popularno i površno naziva realizmom u životu i mišljenju, ako smo, dakle, »materijalisti« i »realisti«, ali nikako ne i dogmatični i uplašeni, već radoznali i otvoreni za novo, onda nas mora privući mag u don Huanu. Kako to on može da kaže da je čovek »svetleće jaje sa dugim i kratkim vlaknima koja iz njega izlaze, naročito gustim iz donjeg dela trbuha« (plexus solaris?)? Kako je on ovladao nekim očevidno paranormalnim sposobnostima o kojima nam savremena parapsihologija već ume mnogo i dosta precizno da kaže? Jednom reči, ovakve ljude,

»realiste«, mora učiniti plodno radoznalim onaj deo tajanstvene magije u don Huanovom učenju koji još nije postao naša zvanična nauka, već koji je izmakao, umakao, sklonio se od suviše strogih eksperimentalnih dokaza u koje se zapadna nauka poslednjih sto godina nesrećno zaljubila.

Za one druge, manje sklone intelektualnim spekulacijama dugovekovne zapadne filosofije, za fantaste i sanjare, don Huan je fascinantniji kao mističar koji vidi, i koji je, najpre, sam preobražen. Da li je ovo uopšte dobar izraz? Don Huan izgleda kao da je oduvek bio preobražen. Šta znači uopšte biti preobražen u jeziku mističara? Savladati svoju ličnost, »izgubiti dušu da bismo je sačuvali«, zameniti svoju ličnost prazninom u kojoj je Sve, odreći se želja, prohteva, svega što je »individualno« i egocentrično, što znači ući u spokojstvo, vedrinu i harmoniju, prvi je i poslednji, najteži i najnesхватljiviji »salto mortale« koji evropski intelektualac jednostavno ne zna i ne može da učini. Tako počinju i nikad ne prestaju muke Karlosa Kastanede.

Evropski pametnjaković koji razmišlja i samo razmišlja, koji traži dokaze, koji sumnja, ali koji je pri svemu tome, i upravo zbog toga, nesrećan, rastrzan, neurotičan, a što je najvažnije, katkad ipak plodno i stvaralački nezadovoljan, mora, najpre, samog sebe da utera u čorsokak svoga dugovekovnog mudrovanja. Tako se i završava Kastanedina druga knjiga: »Međutim, sva moja razmišljanja o prirodi stvarnosti bila su čisto intelektualne spekulacije. Pod pritiskom don Huanovih a don Henarovih podviga, moj razum je dospao u čorsokak.« Bilo je potrebno mnogo godina Kastanedi da bi dospao do ovog, ispod svega, značajnog priznanja. Koliko propuštenih, nenaučenih, neshvaćenih pouka don Huanovih, koliko dana i nedelja provedenih u grču, bolu, strahu, često paničnom strahu! Od čega u strahu? Naravno, od smrti, ali i u strahu da se može poludeti.

Šta još zamera Kastanedi, odnosno pre njega ili zajedno s njim don Huan, evropskom intelektualcu?

»Mi naučimo o svemu da mislimo, pa onda izvežbamo oči da vide ono što gledaju onako kako mi mi-

slimo o tome što gledamo. Gledamo sebe već uvereni da smo važni. I zato moramo da se osećamo važnim!« (don Huan u knjizi *Qdvojena stvarnost*, str. 99).

Čim nismo važni, čim nismo voljeni ili ne volimo, postajemo rezignirani, depresivni i autodestruktivni. Isuviše lako smo spremni da budemo uhvaćeni u klopku, sami pristajemo na nju i prepuštamo joj se. Nikada nam nije dovoljno objašnjenja, iako slutimo, a povremeno i znamo, da su mnoga racionalna objašnjenja koja nam pruža nauka nedovoljna, privremena ili iluzorna. »Lažni čarobnjak pokušava da za sve na ovom svetu nađe objašnjenja u koja nije siguran, i tako je to sve crna magija.« Takva je delimično i današnja nauka, i zato se ona sve više pretvara u crnu magiju atoma.

Neprestano činimo grešku za greškom. Niti umeemo da volimo kako treba niti da se odričemo. Iz pogrešnih osećanja proizlazi pogrešno umovanje, a iz ovoga nepravo delanje. Nekada nam se čini da smo altruisti, da smo požrtvovani, da smo askete, jer popuštamo, uzdržavamo se, i odričemo. Opet nepredviđena i neshvaćena klopka! »Popuštanje sebi putem odricanja je daleko najgore; to nas navodi da poverujemo kako činimo bogzna šta, dok smo u stvari usredsređeni na sebe same.«

U životu pogrešnog čoveka sve je odbrana, štit, izjednačavanje s maskom, Personom, kako bi Jung rekao. Prođe nam i život u uverenju da su te odbrane, taj štit i ta Persona sâm život. »Mi nikad ne saznamo da je to što kao ljudi činimo samo štit, pa dopuštamo da to ovlada našim životom i da ga čak i ugrozi.«

Do sada nismo ništa pisali o drogama koje je don Huan preporučivao svom učeniku, zato što su droge nešto sporedno u učenju, iako tako ne izgleda u prvom mah, naročito kada se čita prva knjiga Kastanedina. Don Huan je, upoznavši svoga budućeg učenika, brzo ocenio da se njegova racionalno-skeptična nadgradnja u mišljenju ne može savladati nikakvom drugom vrstom »šoka« osim drogom. Da bi se postigla ona dragocena

»pukotina«* koja je uslov za ratnika, čvrsto izgrađenom zapadnom misliocu mora nešto da se »desi«. Na žalost, nešto slično šoku. Sudbina nekad sama ponudi ili prisili čoveka da prihvati šok. Pored prirodnih katastrofa i ratova, u ove šokove dolaze i bolesti. Najpre lakše, pa ako nisu bile dovoljne da stereotipni okviri ličnosti puknu, onda sve teže. Droge takođe spadaju u sredstva za razbijanje obruča navika i ustaljenih verovanja. Ali nikako bilo koja droga, u bilo koje vreme, ili na bilo kojem mestu. Ritual spremanja neke droge, kao i vreme uzimanja strogo su određeni. Kao sve značajno i novo, vrlo je poželjno da i uzimanje droge protekne u prisustvu nekoga ko zna, po mogućstvu i vidi. Kada se pročita prva Kastaneditina knjiga i razmisli na kakav je način droga pripremana i davana, današnje drogiranje mladih u svetu ukazuje se ne samo kao tragikomična farsa nego i kao bedna karikatura onog pravog, — sramna »profanacija jednog drevnog sakramenta« (O. Pas).

Stvar je jasna. Mladi ljudi u svetu uzimaju danas drogu da bi se od nečega zaštitili, da bi se nečega oslobodili, rešili i pobešli. Kastanedita uzima drogu da bi razbio štitove lažne zaštite, da bi se vratio iz »bekstva«, da bi se uhvatio u koštac sa sobom, da bi postao ratnik. Kod jednih je uzimanje droge posledica slabosti i bolesti, kod drugih, posledica snage i suviška zdravlja. Što se narkomana tiče, psihoanaliza ima pune ruke posla, od tačnih objašnjenja uzroka do pokušaja lečenja psihoterapijom. U pogledu Kastanedita i njemu sličnih, psihoanaliza, hvala bogu jednom, nema baš

* »U svima nama postoji jedna pukotina, kao ono meko mesto na dečjem temenu koje s godinama očvrsne, međutim, ova pukotina se sve više širi što čovek više razvija svoju volju... Kad god ratnik naiđe na one neobjašnjive i neumoljive sile o kojima smo govorili, pukotina na njegovom telu se širi i on je zbog toga bliže smrti negoli inače; rekao sam ti već da čovek umire kroz tu pukotinu, pa ako se ona otvori, onda njegova volja mora biti spremna da je popuni, to jest ako je taj čovek ratnik. A ako nije ratnik, kao ti, na primer, onda mu nema druge do da pusti da uobičajeni, svakodnevnici poslovi odvuču njegove misli od straha zbog tog susreta, pa da tako dopusti onoj pukotini da se zatvori.«

ništa da kaže. Smešno bi bilo hteti »analizirati« don Huana i objašnjavati ga klasičnim psihoanalitičkim kompleksima. Kada bismo zamislili susret Frojda s don Huanom, uvereni smo da bi Frojd doživeo mnogo veći šok nego što ga je doživeo u susretu s Jungom, kada je usred jednog razgovora u kome je Frojd tvrdoglavo odricao postojanje »nepoznatih snaga« u čoveku počela da puca biblioteka s knjigama u susednoj sobi.

Začuđuje što don Huan malo raspravlja o Bogu, besmrtnosti, smislu života, pa i smrti. Don Huan mudro izbegava da sastavlja učene filofske ili teološke traktate o »velikim problemima života i smrti«. Kad se jednom postane ratnik, ovakva pitanja postaju izlišna. »Mi smo ljudi i suđeno nam je da učimo i da budemo bačeni u nezamislive nove svetove.« Nema nikakvog smisla tražiti smisao života i odgovarati na pitanja o Bogu i besmrtnosti — razumom, umom, pa ni osećanjima.

»Svet je zaista pun zastrašujućih stvari, a mi smo bespomoćna bića okružena neobjašnjivim i neumoljivim silama... Čarobnjak, međutim, i ne pomišlja na to da ih objašnjava ili menja; umesto toga, nauči da se služi tim silama na taj način što sebe usmeri u drugom pravcu i prilagodi se pravcu tih sila.«

Suviše velika uverenost u svoju besmrtnost vara i odvaja čoveka od borbe, od jedino važnog cilja na početku puta: postati ratnik. Otud don Huan mora učenika da opominje rečima koje smo naveli na početku našeg pogovora: »Imao sam posla sa tako bezobrazno besmrtnim bićem koje nije imalo poštovanja ni prema svom životu ni prema svojoj smrti.«

Otkrivaj sebe i svoje nepoznate snage, ali, najpre, otkrivaj šta nisi! Već na kraju treće knjige *Put u Ikstlan*, učenik izlazi iz ćorsokaka, jer je ne samo shvatio da je naša stvarnost samo jedna od mogućih stvarnosti već je doživeo i to kako ostaviti za sobom ličnu prošlost, kako se odreći važnosti svoje ličnosti, kako preuzeti odgovornost za svoju sudbinu i, najzad, kako postati ratnik dostojan življenja u jednoj novoj i bogatoj stvarnosti u kojoj je smrt lovac i gde nema

vremena za kajanje ili sumnju (jer i jedno i drugo pridaju našem Ja neopravdan značaj), opremljen za nju snagama koje preobražavaju stvarnost, unutarnju i spoljašnju. U toj novoj stvarnosti, prepoznamo najpre sami sebe iz animističkog doba naših predaka, ili iz doba prvog detinjstva, kada nam je bilo sasvim razumljivo i prihvatljivo da je sva priroda oduhovljena, da let ptice iznad naše glave ili udaljeni krik neke životinje imaju posebno značenje za nas u tom trenutku, da hoće nešto važno da nam saopšte što ima značaja i vrednosti za našu budućnost. Kada kao odrasla bića koja poznaju zakon uzroka i posledice savladamo strah i čuđenje, kada u svome delanju nismo više žrtve rutine u kojoj samo podražavamo životinju koja ide za čvrsto ukorenjenim navikama, život nam opet postaje kao nekad, bogat i slikovit, pun i lep. Kada čovek, dakle, stekne snagu i moć da drugim očima i nekim drugim uspavanim a starim organom u sebi (pinealnom žlezdom, indijskom čakrom?) vidi drugačiji svet, kada stekne »prapoverenje«, a sebe zaboravi, sve u njemu opet oživi, cela prošlost zemlje, prirode i čoveka, i tek tada sa ljudskom tugom shvati šta je sve izgubio, šta sve mora sada za sobom da ostavi, ali i sa veličanstvenim mirom i dubokom skromnošću pred tajanstvenom zagonetkom života koja se ukazuje pred zadivljenim pogledom ratnika koji *vidi* svet u svojoj dubini i širini. Ovakvim saznanjima, proisteklim iz doživljaja, Kastaneda počinje četvrtu knjigu.

II

Nijedna Kastanedinna knjiga nije ponavljanje pret hodne, iako su lica ista, dekor isti, pa donekle i razgovori koji se vode između »Karlitosa« i njegovog učitelja don Huana, a potom sve više i oni koji se vode s njegovim dobrotvorom don Henarom. Koncentrični krugovi se, paradoksalno, kroz sve četiri knjige čase šire, čas sužavaju, da bi nas približili poslednjoj »tajni«, završnom skoku, stvarnoj inicijaciji.

Četvrta knjiga, *Priče o moći*, verovatno je najveći izazov čitaocu. U njoj nas pisac uvodi u poslednji začarani krug magijskog učenja u kome je manje don Huanovih pouka, saopštavanja i saveta (osim u poslednjem delu knjige, gde se daje opširna analiza i sinteza svega što je dotad proživljeno i onoga o čemu se razmišljalo), a više neposrednih magijskih operacija, eksperimentisanja koja prevazilaze čak i savremenu naučnu fantastiku. Postupak uvođenja učenika u tajanstvene moći kojima svaki čovek, i ne znajući, raspolaže, postupan je i smišljen. Sada nam već izgleda jasno da učeniku Kastanedi nikakve droge nisu više potrebne jer se »prečvrsto meso« racionalnog mišljenja i stvrdnutog znanja — koje je takvo postalo zbog straha — »stopilo«. Njemu je sada manje potrebno večno objašnjenje svega što je nejasno, pošto je, najzad, posle više od jedne decenije učenja kod don Huana, shvatio ne samo to da neke zagonetke čoveka i svemira nikada neće moći da shvati već i da pronicanje u dubinu više ne može da teče samo mislenim već mnogo više doživljajnim putem, u stvari, onim u kome učestvuje celo ljudsko biće, telo, duša i duh.

Magijski princip sličnosti, kao animistički način mišljenja naših predaka, koga smo se jednom morali osloboditi da bismo razvili induktivno-deduktivnu zgradu uzroka i posledice koja sledi iz zakona kauzaliteta, isuviše smo od sebe otuđili i pred provalijom koja deli svet doživljaja od sveta mišljenja našli se uplašeni na mnogo neprirodniji i opasniji način nego oni naši zaboravljeni preci. Ali ti preci ne miruju u nama. Karl Gustav Jung je bio među prvim od savremenika naučnog kruga dešavanja koji su na ovu provaliju i ovu opasnost upozorili. Kastaneda nas uvodi kroz druga vrata ka istom iskustvu i istom neophodnom zaključku.

Sumnjajući u sve i sva, mi se, u stvari, branimo od straha da ne poludimo. A upravo je iskustvo ludila, cepanja ličnosti, neke vrste eksperimentalne shizofrenije (ali bez droge), neophodno iskustvo svakog pravog učenika koji je na putu preobražaja postao ratnik. Samo preko privremenog rascepa ličnosti i dezintegra-

cije njenih delova upoznaju se nepoznati delovi nesvesnog, što vodi novoj, punijoj i plodnijoj integraciji. I ovo saznanje bilo je poznato ne samo Jungu (iz sopstvenog dragocenog iskustva), već i romanopiscu Hermanu Heseu (naročito kada je pisao *Stepskog vu-ka*), a danas i »antipsihijatru« (koji je već i ovu fazu nadvladao) Robertu Lengu, što je ubedljivo izneo u knjizi *Podeljeno Ja*.

»Punoća« vremena se navršava i mi se suočavamo, što će u budućnosti biti sve češće »slučaj«, s novom vrs-
tom ljudi i njihovim kazivanjima (u nauci i umetno-
sti, koje se lagano plodonosno slivaju i prepliću) koji
nas upućuju ka »novom realizmu«, obuhvatnijem, ne-
slučeno dubljem od realizma »dva puta dva su četiri«.
Ovu novu istinu shvatio je, naravno, i Dostojevski kada
je pisao svoje *Zapise iz podzemlja*.

Nova iskustva koja vode cepanju ličnosti mora
brizljivim i sistematskim pripremama omogućiti pravi
guru (koga današnja psihijatrija još uvek nedovoljno
razume, ceni i prihvata, pošto naša kultura u celini
nije dobro pripremljena za rascep ličnosti). Bez njega,
cepanje ličnosti završava se dobro poznatom i često
s tragičnim posledicama okončanom kliničkom slikom
klasične shizofrenije. Nova iskustva počinju opet od
sna, tog starog i još uvek — i pored Frojda i Junga
i posle njih — tajanstvenog boga drugog sveta. Onda
kada postignemo da sami sebe posmatramo u snu, kaže
se u četvrtoj knjizi, da se odvojimo od »telesnog Ja«
i »budnim« okom pratimo zbivanje u snu, postigli smo
susret s dvojnikom. Iako ne sumnjamo da su ovakav
susret, na svoj način, ostvarili i Po i Dostojevski, i
Luter i Hofman, i Nerval i Hese, Kastaneda nam otkri-
va da je ratnikov dvojnik stvarnost nad stvarnostima,
prelazak preko »praga«, i da njegovo upoznavanje nije
literatura, makar bila i ona najbolja, nego samo sve-
sni uvod u dalje metamorfoze Čoveka. Ako se poslu-
žimo jezikom hermetista, onda više nema sumnje da
je Kastaneda, uz pomoć oba svoja učitelja, od kojih
će svaki od sada imati poseban zadatak u vođenju i
prosvetljavanju učenikovog »svetlosnog tela«, obavio

mučan zadatak odvajanja »astrala«. Sve one sli-
ke koje su zvanična psihologija i psihopatologija
odavno upoznale i nazvale ih različitim imenima (jer
se neka imena ipak moraju izmisliti za novu vrstu
stvarnosti i doživljajnog iskustva): ejdetske slike, pa-
noramsko sećanje, dreamy states, déjà-vu, do kojih kod
ljudi najčešće dolazi spontano i nepouzdanu u poseb-
nim stanjima svesti, moraju kod ratnika biti svesno
dozvana i bez patoloških posledica proživljena. Nije
reč ni o viziji ni o halucinaciji, već o nečemu sasvim
novom, o saznanju da je čovek san u kome se neko
vreme, još uvek u nedoumici, pita ko koga sanja: mo-
je poznato Ja dvojnika ili dvojnik ovo Ja. Velika je
snaga potrebna da se čovek »probudi« u jednom od
ta dva sna. Učenik mora da doživi, pa onda shvati, da
je njegov dvojnik u isto vreme njegov saveznik. Ko
je naš saveznik? Anđeo čuvar, dvojnik, čuvar praga,
drugo Ja, svejedno je kako ćemo ga nazvati, to je
stvar temperamenta, kaže don Huan. Ali, on se mora
u telu doživeti. Za razliku od mnogih drugih poznatih
ezoternih učenja koja nam dolaze sa Istoka ili Zapada,
Kastaneda, opet na moderan način savremenih psiho-
loških i psihoterapeutskih pravaca (Gestalt-teorija, trans-
akcionalna analiza, neorajhijanska metoda, »primalni
krik« Janova, itd.), odlučno uvodi naše telo u igru du-
ha i od njega traži iskustveno probuđenje. To je zato
što naše telo mnogo bolje od razuma »zna« za tajne
sveta, treba ga samo umeti osloboditi naučenog miš-
ljenja.

»Glavna razlika između normalnog čoveka i ratnika
leži u tome što ratnik sve uzima kao izazov, dok nor-
malan čovek sve prima ili kao blagoslov ili kao pro-
kletstvo«, kaže don Huan. Ratnik je aktivan bez grča
i neurotične napregnutosti, normalan čovek je ili pa-
sivan ili grčevit. Oduvek je bio složen odnos između
Vere i svesne Korespondencije. Tajnu Sveta čovek je
ili negirao (pozitivisti u nauci) ili je shvatao kao uslov-
no tajanstvenu sve dok, uz pomoć nauke i naučnog
eksperimenta, ne bi pronikao u nju, a to je samo pi-
tanje vremena. Ratnik poznaje iluzornost nauke i dog-

matske religije. On je razvio svest o mogućnosti i potrebi izbora. Kada je jednom prešao prag i susreo se sa čuvarom praga, povratka više nema, njegova sloboda je postala isto što i nužnost daljih traganja i otkrića.

Don Huan pravi bitnu i značajnu razliku između čuvara i stražara u nama. Čuvar je velikodušan i pun razumevanja, stražar je uskogrud i najčešće despot. Moramo se na ovom mestu ponovo setiti ograničenosti i uplašenosti Sigmunda Frojda pred daljim otkrićima u našem nesvesnom biću, pošto je uspešno i oštromno otkrio tek prve slojeve nesvesnog. Ne možemo mu ovo zameriti, jer je već ovakvo otkriće izazvalo neočekivano žestoku reakciju i uvredljive proteste njegovih savremenika. Erih From, a naročito Jung otišli su dalje u svojim otkrićima nesvesnog, razlikujući kolektivno od individualno-nesvesnog, odnosno autonomnu od heteronomne savesti. Despotsko Nad-ja psihoanalize samo je stražar u nama, koje je to postalo introjeksijom postojećeg porodičnog, odnosno društvenog morala sredine i vremena. Iza njega i dublje od njega, u nama je skriven čuvar do koga tek treba doći, smelošću i hrabrošću ratnika koji najpre sluti, a onda sve više zna i vidi dublje slojeve u našem biću. Ali, da li je zaista sve samo u nama? Na ovo mučno pitanje različito odgovaraju ratnik-na-putu i probuđeni ratnik. Onom prvom je dugo potrebno da misli da je sve samo u nama. From je u ovo ubeđen, Jung nešto manje, ali se iz više opravdanih razloga nije usuđivao da to otvoreno i kaže. Probuđeni zna da je čuvar van nas, jer, zar to nije kosmička energija koja sve prožima, bioenergetski potencijal svemira! Ko ima pravo? Don Huan mudro izbegava direktan odgovor, ili ovako odgovara: nijedan od ove dvojice. Unutra ili spolja, to zaista nije bitno. Ratnik mora na sve biti spreman, nikakvo iznenađenje ne sme da ga pomete, a naročito ne sme dozvoliti da mu bilo kakav događaj iscrpi snagu. Ovakvo učiteljevo uputstvo ne znači ništa drugo nego da ratnik uvek mora biti spreman da umre. Život i smrt za ratnika nisu više nikakve suprotnosti, to su dve strane istog

prirodnog zbivanja. Biti istinski ratnik i imati uz sebe ili, bolje, u sebi saveznika, znači posedovati značajnu moć koju don Huan, govoreći o samom sebi, naziva »kontrolisanom ludošću«. A to je upravo ono što nedostaje shizofrenom bolesniku da bi postao ili ratnik ili umetnik. Zar Ernst Kris ne kaže da je kreativnost mogućna samo zahvaljujući regresiji Ja, pri čemu pravi bitnu razliku između »kreativne regresije« ili »regresije u službi Ja«, pri kojoj je Ja samo privremeno savladano od Onog, i »regresiju per se«, u kojoj se ne može postići zaustavljanje ovog savladavanja!

Prema učenju don Huana i don Henara (oni u ovome nisu originalni), čovek je svetlosno biće koje se sastoji iz končastih, prosenjenih vlakana kojima upravlja *nagual*, neka vrsta svesvetskog ili svemirskog Duha. Naša uverenost da smo čvrsti objekti dolazi od stvarnosti *tonala*, neke vrste materijalne supstance koja povezuje sve nevidljivo u nama.

»Kada *nagual* preuzme vođstvo, nemoguće stvari postaju moguće. Nemoguće su one samo za *tonal*.« Kastanadini učitelji ne ostaju, međutim, samo na ovoj konstataciji. Ona bi u tom slučaju bila apstraktna i bezživotna. U nizu eksperimenata koje sprovode sa svojim učenicom, na koje je ovaj spreman jer je dugo pre toga pripreman, učenik se uverava sam na sebi šta sve *nagual* može kada *tonal* na to pristane. U početku je otpor *tonala* vrlo jak, strah s vremena na vreme digne glavu i želi da sve stavi pod racionalnu kontrolu, zbog čega poremeti tok eksperimenta. Učenik još uvek brka i zamenjuje svet *tonala* sa svetom *naguala*; naročito je ova zbrka velika kad pokuša da *nagual* objasni *tonalom*. Otud reči opomene učitelja: »Uvek kada si u svetu *tonala*, treba da si besprekoran *tonal*. Ne osvrći se na iracionalna trućanja! Ali, kad si u svetu *naguala*, tad isto tako treba da si besprekoran. Vremena nema za racionalna torokanja!«

Razlika između *tonala* i *naguala* postaje tako sve manja, njihovi međusobni odnosi sve skladniji i harmoničniji, svest o sopstvenoj snazi i Korespondenciji sa svim živim u prirodi i svemiru sve je potpunija, magične

operacije približavaju se, uza sami bok, doživljaju unio mystica.

U jednom čudesnom doživljaju preobražaja materijalne supstancije tela u nešto etersko, skoro nevidljivo, pri čemu se gubi i kontinuitet ja-doživljaja, namesto koga pristiže blaženo osećanje stapanja i slivanja sa čitavom vidljivom i nevidljivom prirodom i svemirom, i potom, vraćanje ovako rastočenog čoveka u istu takvu materijalnu povezanost poznatog tela i starog Ja, Kastaneda, još uvek u prisustvu i uz pomoć svojih gurua, dostiže vrhunac i kraj svoje inicijacije. Igrački nagon u čoveku i njegova nepredvidljivost na vrhuncu svoga manifestovanja postižu slobodu praćenu potpunim oslobođenjem od svakog straha i poznate stereotipije ponašanja. Tek sa ovog vrha može opet da otpočne Nužnost, ali sada dobrovoljnim predavanjem njoj. Ovaj trenutak, koji Kastaneda ekstatično doživljava u veličanstvenoj sredini neobične meksičke prirode, označava u isto vreme i nov početak, put u Nepoznato, koji odlikuje besprekornost izvršenog zadatka, bez osvrtnja unazad (u ovome sličan svim ezoternim učenjima sveta, a tako različit od psihanalitičkog puta, koji se upravo nije mogao da oslobodi preteškog tereta prošlosti analizanta i analitičara), bez očekivane nagrade, sa jednim ciljem — da se ispuni zadatak. Koji je to zadatak? Predavanje sebe životu i zemlji, jer istinski ratnik iznad svega voli zemlju. Samo onaj ko sa strašću voli zemlju nije tužan i može da izbegne onaj koban pogrešan korak koji vodi u sigurnu propast (kao Ničevov Zaratrusta*). Kada se dokraja razbudi Svest, učitelj zauvek iščezava, kao što je Demijan iščezao za Sinklera u Heseovom romanu, kao što se to dešava u svakom pravom hermetičkom učenju.

* Ničevov uticaj na Kastanedu izgleda naročito primetan u jednom don Huanovom kazivanju o ulozi ratnika na putu inicijacije. »Ratnikov duh ne sme da bude popustljiv ni sklon da se žali, niti sme da mu bude važno da li dobija ili gubi. Ratnikov duh mora biti usmeren samo na borbu, a svaka njegova bitka je poslednja bitka na ovom svetu... Ratnik u svojoj poslednjoj bitki na ovom svetu pušta svoj duh da teče slobodno i jasno. I, znajući da je njegova volja bez mane, ratnik se u toj borbi smeje, smeje.«

Šta treba na kraju da mislimo o ovoj neobičnoj i uzbudljivoj Kastanedinom priči? Da li je, najpre, značajno pitanje koje se sve više postavljalo poslednje dve-tri godine u svetu i kod nas, nije li, naime, Karlos Kastaneda sve što je napisao, od prve do poslednje (već i pete) knjige, izmislio i tako se stvaralački poigrao sa svojom i našom fantazijom? Ne smatramo ovo pitanje značajnim iz razloga o kojima je još Karl Gustav Jung uspešno i opširno raspravljao kada je pisao o »letećim tanjirima«. Neki događaj ili neka knjiga od umetničke vrednosti koji ostavljaju nesvakidašnji trag u duši današnjeg čoveka, događaj ili knjiga koji uzbuđuju i pokreću neke očevito dublje slojeve u našem individualnom a, verovatno, i kolektivno-nesvesnom, koji nas pokreću na aktivan odgovor i bude neodoljivu potrebu da s nekim podelimo svoje uzbuđenje i radost doživljenog, predstavljaju *psihičku realnost* koja, prema Jungu, ima istu vrednost i važnost kao i svaka jače doživljena fizička realnost. Neosporno je da je Kastanedi uspešno da u većini čitalaca svuda u svetu gde su njegove knjige prevedene pokrene neke prastare mehanizme verovanja i nadanja koji su zakopani u dubinama čovekove filogenetske prošlosti, a u svakom prisutne kao mogućnosti ontogenetskog oživljavanja te prošlosti u vidu slika, imaginacija, simbola, sećanja, o kojima imamo samo nejasnu slutnju u snovima, vizijama, nekad i u halucinacijama drogiranog ili na neki drugi način duševno promeњenog čoveka. Sve što nam je Kastaneda ispričao na preko hiljadu strana svojih imaginarnih i imaginativnih putovanja deluje autentično ne samo u smislu poverenja koje mu poklanjamo, kao da je on to sam zaista proživio, već kao da smo i mi, njegovi zahvalni čitaoci, već jednom nešto slično doživeli. Ovu blistavu viziju čovekovog raščlanjavanja na njegove sastavne delove u kojima se materija i duh čudesno prepliću, mešaju, stapaju i opet odvajaju, doživljavamo u dalekoj, istorijskom razumu nepristupačnoj prošlosti nekog prohujalog cikličnog eona, ili, što je u osnovi isto, kao potencijalnu mogućnost neke buduće stvarnosti. Na ovaj način posmatrane, Kastanedine priče, posle poetičnog i nezaborav-

nog Sent-Egziperija, postaju nov mit u našem vremenu koji nam je skoro na identičan način blizak i prislan kao svi veliki mitovi prošlosti, kao svaka velika bajka u bogatoj riznici bajki svih naroda na zemlji. Ovaj novi mit koji nam se danas prikazuje u Kastanedinov verziji zbivanja, možda prvi put na ovako ubedljiv i jasan način povezuje naučno, religijsko i umetničko saznanje prohajalih vekova u jednoj modernoj i pristupačnoj formi uspele sinteze. Nesumnjivo je prisutna umetnička obdarenost pisca koji svojim literarnim talentom kreira jedno stvaralačko delo sa verovatno prisutnim ličnim iskustvom vančulnih doživljavanja. Njih je mogao da stekne bilo stvaralačkim korišćenjem droge (na sličan način kako je to Haksli plodno činio sa meskalinom, da pomenemo samo jednog od značajnih pisaca našeg veka za koga je ovaj eksperiment sa meskalinom označio preokret u njegovom pogledu na svet) ili preko nekih magijskih operacija koje je naučio od nekog indijanskog vrača prilikom svojih poseta Meksiku. Taj vrač ima neke osobine inače, bez sumnje, u svemu ostalom preuveličanog don Huana, ili još više don Henara. Dakle, na oba načina stičući iskustvo, Kastaneda nam pruža na uvid i neka druga znanja. Pre svega, bogata znanja iz magijske i religijske prošlosti čovečanstva, od vremena Laskoa i Altamire, sibirskih šamana, zatim iz velike hinduističke i budističke literature, kineskog Tao Te Kinga, orfičkih i dionizijskih misterija, sve do nekih novijih hermetičkih učenja u prošlom i našem veku, ne izostavljajući iskustva zen-budista, kod kojih odnos učitelja prema učeniku umnogome podseća na odnos Kastanedinih učitelja prema njemu. Našem piscu, kao što smo to već rekli, nisu nepoznate savremene psihoanalitičke, psihološke, analitički psihološke (Jung, naročito njegov princip sinhroniciteta), neorajhijanske i neke druge savremene teorije i praktične primene doživljajnog iskustva. Kada u jednoj viziji učenik doživljava pred sobom lik neke žene džinovskih razmera, koja podseća na čudesne vizije žena na slikama Gustava Moroa, koja ga privlači i koje se plaši, onda nam nije teško da u njoj prepoznamo, što saopštava i sam don Huan, ne samo lik majke ka-

kva se, prema novim saznanjima iz dečje psihologije (Špic, Vinikot i drugi), ukazuje odojčetu kada je majka nagnuta nad njim, već i lik Anime ili Velike Majke iz vremena stvaranja Vilendorfske Venere ili Venere iz Lepiga naše zajedničke prošlosti.

Ne liči li sve to na sumnjiv eklektizam i sinkretizam kojima su bogata neka savremena ezoterma učenja? Možda. Ali, za razliku od ovakvih učenja u kojima brzo prepoznamo izveštačenost, nasilno konstruisanje raznorodnih elemenata koji treba da izazovu površan utisak, a koji nas ostavljaju pasivnim i hladnim zbog svoje apstraktnosti i racionalnosti koja preovlađuje, Kastanedin pokušaj sinteze nosi u sebi izvornost i verodostojnost koja je mogla poteći samo od nekoga ko je na zadovoljavajući način spojio lično iskustvo sa umetničkim oblikovanjem. Sve tri forme višeg saznanja, intuicija, imaginacija i inspiracija, ovde su na delu uvek logično povezane s potrebama intelektualnog čoveka našeg vremena da sumnja, proverava, razume i objasni.

Bez obzira na to kakve sve zamerke možemo staviti Kastanedi i njegovoj bajci — da nam priča priče za odraslu decu, da vešto napabirčeno znanje iz većine oblasti čovekovog kulturnog razvoja iznosi pred nas kao zabranjeno, privlačno voće, da nije dovoljno hrišćanski skroman i da zaboravlja »strah Gospodnji« kao početak mudrosti (priče Solomonove), da nas zavodi na luciferski način obećavajući nam da ćemo »biti kao bogovi«, da nas nepripremljene mami poput sirena na opasne i smrtonosne hridi, ili da nas perfidno odvlači od mnoštva aktuelnih problema ekonomske i političke prirode koji pred nama preteći stoje — ne možemo odreći da nam njegove knjige pričaju na jedan poseban način, da nas obogaćuju, zagrevaju i pružaju nadu: šta je sve čovek mogao da postigne ili šta sve čovek može sa sobom da učini ako je samo jednom uspeo da proдре kroz pukotinu nemilosrdnog zida tela i razuma u oblast stvarnog, a Nepoznatog. Kada je čovek jednom samo istinski spreman »da mu se otvore vrata«, pojavljuje se bezdan, a vrata se više nikada neće zatvoriti.

Dr Vladeta Jerotić

DEO PRVI
SVEDOK DELA MOĆI

Jedan sastanak sa znanjem	—	—	—	—	—	—	9
Sanjar i sanjano	—	—	—	—	—	—	56
Tajna svetlosnih bića	—	—	—	—	—	—	83

DEO DRUGI
TONAL I NAGUAL

Mora se verovati	—	—	—	—	—	—	107
Ostrvo tonala	—	—	—	—	—	—	121
Dan tonala	—	—	—	—	—	—	134
Sužavanje tonala	—	—	—	—	—	—	151
U vremenu naguala	—	—	—	—	—	—	168
Šaputanje naguala	—	—	—	—	—	—	186
Krila percepcije	—	—	—	—	—	—	202

DEO TREĆI
OBJAŠNJENJE VRAČEVA

Tri svedoka naguala	—	—	—	—	—	—	217
Vračeva strategija	—	—	—	—	—	—	233
Mehur percepcije	—	—	—	—	—	—	264
Izuzetna ljubav dvojice ratnika	—	—	—	—	—	—	281
Pogovor (<i>Vladeta Jerotić</i>)	—	—	—	—	—	—	297

Karlos Kastaneda

PRICE O MOCI

Drugo izdanje

*

Urednik

Miodrag Pavlović

Recenzent

Miodrag Pavlović

Tehnički urednik

Miljuba Popović

Korektor

Olga Zarin

*

Izdavač

IRO PROSVETA, OOUR *Izdavačka delatnost*
Beograd, Čika Ljubina 1

Štampa:

GRO Novi dani, Beograd, Vojvode Brane 13

Štampano u 8.000 primeraka

1981.